

Yılmaz Tezcan

ÇANAKKALE SAVAŞI'NDA 582.309 Askerin Ayak İzleri

KASTAS
YAYINEVİ

Yılmaz TEZCAN

Yrd. Doç. Dr.

ÇANAKKALE
SAVAŞI'NDA
582.309 ASKERİN
AYAK İZLERİ

Çanakkale Muharebeleri
Centilmenlerin Savaşı Değildir

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE SAVAŞININ KARAKTERİSTİĞİ

Çanakkale Muharebeleri Centilmenlerin Savaşı Değildir
8 Ağustos 1915, Kahraman Birinci ve İkinci Taburlar
Türk Askerleri Ne Yapıyordu?
Birinci Dünya Harbi Süresince (1914-1918) Türk Milleti,
İstanbul ve Padişah

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE ÇEPHESİNİN AÇILMASI

500.000 Askerin Ayak İzi, 250.000 Müttefik askeri, 250.000
Türk askeri
Çanakkale Cephesinin Açılması

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1914-1918 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci Dünya Savaşına Giden Yol
Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu
Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya İle Askeri ve Si-
yasi İttifak yapması
Kafkas Cephesi (1914-1918)
Kanal Cephesi- Filistin ve Kudüs Muharebeleri
Irak Cephesi - Musul ve Kerkük'ün Kaybı
Hicaz ve Yemen Cepheleri
Makedonya, Romanya, Galiçya Cepheleri
Birinci Dünya Savaşının Sonu ve Değerlendirme

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

18 MART 1915 DENİZ SAVAŞI

18 Mart Öncesi 104 Gemiyle Boğaz'a

Neden Çanakkale Boğazı

Her Şeyden Habersiz

Bir Küçük Donanma

11'nci Hat

18 Mart 1915 Perşembe

Donanmanın Uğursuz Perşembesi

Bouvet'in Batışı

İrresistible

Sıra Ocean'da

Denizaltı Savaşı

BEŞİNCİ BÖLÜM

SEDDÜLBAHİR ÇIKARMASI VE SEDDÜLBAHİR MUHAREBELERİ

25 Nisan -6 Ağustos 1915

122.799 Askerin Ayak İzi. 75.026 Müttefik, 47.773 Türk

Israr Ediyorlar

Seddülbahir Muharebeleri

Winston Churchill

Muharebe Yakın

Rolls Roycelar ve Ford Otomobillerle Savaşa

75.056 Asker Hazır

Nerede Ölelim

Çıkarma Bölgeleri

Çıkarma Planı

Bizleri Bekleyenler, 5'nci Türk ordusu

Nasıl Bekliyorlar?

Bolayır
Elde Eski Bir Kitap ve Yanlış Harita, 250.000 Kişi Savaşa
Fransızların Kaderi - Kumkale Çıkarması
25 Nisan 1915 Saat 04.30 Çıkarma Başladı
25 Nisan 1915, Bir Ölüm Tarlası Seddülbahir
Binbaşı Sabri'nin Raporu
Tekke Koyu'na Doğru
Gelenleri Karşılama Emri
Seddülbahir Çıkarması – Tekke Koyu
Bölgeyle İlgili Anılar – W Sahili
25 Nisan 1915, Tahrip Partisi
Kahraman 9'ncu Bölük
İkiz Koyu
Bu Nasıl Bir Duygu
Ölüm Makinaları
Pınarıçi'ne Doğru
25 Nisan 1915, 5.000'e Karşı 800 Kahraman Türk
25 Nisan 1915, Morto Koyu
25 Nisan 1915, Eski Hisarlık
Teğmen Abdürrahim'in Raporu
25 Nisan 1915, River Clyde Kömür Gemisi Truva Atı
Oluyor. 1.800 Kayıp
25 Nisan 1915, Neye Uğradığını Şaşırın İngiliz Erleri
25 Nisan 1915, Ertuğrul Koyu
Yahya Çavuş
Süngü Hücumu
Yemekler Yenmedi
Her Taraf Yaralı Dolu
25 Nisan 1915, Çıkan Askerlerin Şaşkınlığı

25 Nisan 1915, Çekiliyoruz
25 Nisan 1915, 70 Yaralının Feryadı
25 Nisan 1915, 572 Şehide Ne Oldu
25 Nisan 1915, İngiliz 29'ncü Tümen'in Çöküşü
İngiliz General Hamilton'un İzlenimi 25 Nisan 1915 İlk
Günü ve İzlenimleri
Bir 'Günlük' ve Çanakkale
28 Nisan 1915, Seddülbahir Bölgesinde Birinci Kirte
Muharebesi
28 Nisan 1915, Sonun Başlangıcı
28 Nisan 1915, İngiliz Kaynakları
28 Nisan 1915 Paniği
Üç Türk Taburu ve Binbaşı Kadri
3 Mayıs Gecesi Cömertçe Dökülen Türk Kanı
6 Mayıs 1915, Seddülbahir
Hayalet 15'nci Tümen
7 Mayıs 1915, Binlerce Kayıp Yollarda
6-8 Mayıs 1915, İkinci Kirte Muharebesi
4-6 Haziran 1915, Üçüncü Kirte Muharebesi
21-22 Haziran 1915, Birinci Kerevizdere Muharebesi
28 Haziran 1915, Zığındere Muharebeleri
12-13 Temmuz 1915, İkinci Kerevizdere Muharebeleri
1500 Metre Genişlikte 40.000 Asker
İlginç İtiraflar

ALTINCI BÖLÜM

25 NİSAN 1915 ARIBURNU ÇIKARMASI VE ARIBURNU MUHAREBELERİ

25 Nisan 1915-21 Ağustos 1915

40.140 Askerin ayak izi. 25.784 Müttefik, 14.356 Türk
Arıburnu Neresi

Anzak Kolordusu
Anzak'lar
Kuzeyin Kahramanları
3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa
27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker
Çıkarmanın Mantığı
Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Sofya'dan Çanakkale
Cephesine Tümen Komutanı
Kurmay Yarbay Mustafa Kemal ve 19'ncü Tümen
Arıburnu Savunması, 2'nci Tabur 1.000 Askerle
İngiliz General Hamilton'un Planı
Çıkarmadan Bir Gün Önce Anzak Tarafı
23 Nisan 1915 Cuma
25 Nisan 1915, Büyük Sürpriz
Kargaşanın Ayak İzi
İkinci Dalga 1.500 Kişi
Geç Müdahale
Generallerin Çay Partisi
Sekiz Saatlik Gün
Gemiye Binmeyi Düşünme
Yanlış Yer Değil
Galeka 'nın Akıbeti
Kuru Ekmekle Muharebeye
Ateş İçinde Yananlar
Nihayet
İlk Vuruşma, İlk Boğuşmalar
Çıkanlar Aşağıda
25 Nisan 1915, İlk Mermi
25 Nisan 1915 Saat 07.00

Yüzbaşı Faik Efendi Saat 02.00
Teknede Kalanlar, Denize Atlayanlar
4.000'e Karşı 160 Kişi
25 Nisan 1915, Oyunun Bozulması Kurmay Yarbay
Mustafa Kemal Conkbayırı'nda
57'nci Alay
25 Nisan 1915 Akşamı
26 Nisan 1915
5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'nın
Cepheden Uzakta Ayak İzi
Yeni Güçler Kahraman Erler
57'nci Alay'ın Conkbayırı Yolunda Ayak İzleri
Kritik Saat 25 Nisan 1915 Saat 09.00, 57'nci Alay'ın
Conkbayırı Yolunda Ayak İzleri
Anzak Tugay Komutanına İlk Şok
Aldatıcı Mendiller
Anzak'ların Büyük Şansı
Ele Geçen Büyük Şans Muhaberelelerin 12 Saati
Doğru Yerde, Doğru Komutan
Garip Olaylar, Garip Esirler
Esir Teğmenin Ayak İzleri
29 Nisan 1915
5 Gün Sonrasının Ayak İzleri
Mayıs Ayı Kâbusu
Reçel Tenekelerinden El Bombası
Kuruntu
Tuzlu Suyula Tıraş
Ölü Katırlar
Aubery Herbert'in Tuttuğu Günlük
1 Mayıs 1915 Yaralıların Çığılığı

2 Mayıs 1915 Papaz Yok
16 Mayıs 1915 Feryat Eden Yaralılar
19 Mayıs 1915 Kötü Başlangıç
42.112 Türk askeri İle Gece Baskını
Tabur İmamlarının Muhaberede Ayak İzleri
19 Mayıs 1915 Taarruzunun Sonucu
Başarısızlık Nedenleri
Çok Acı Bir Görüntü
En Acı Rapor
Gece Yarısı Vatan Marşı
Zayiat
24 Mayıs 1915, İngilizlerin Acil İsteği
Kabul Ediyoruz
Mektup
24 Mayıs 1915, 2.981 Şehit
Hasan Ethem'in Validesine Son Mektubu
Mustafa Boyabat Destanı
Şehitlerin Çokluğu ve Sabah Çorbasının İçilmesi

YEDİNCİ BÖLÜM

ANAFARTALAR MUHAREBELERİ

6-21 Ağustos 1915

101.00 Askerin Ayak İzi. 69.000 Müttefik, 32.000 Türk
6 Ağustos 1915, Sona Doğru-Yeni Cephe
6 Ağustos 1915, 60.000 Kişi Daha Ölüme
6 Ağustos 1915 Türk Ordusu'nun Durumu
Yeni Çıkarma Bölgesi ve Çıkarma Planı
6 Ağustos 1915, Acelesi Var
Hamilton'un Korkuları
Cepheden 91 km Uzakta 157.000 Kişiyi İdare Eden K.

Fransız General Gouraud
6 Ağustos 1915 Öncesi Türk Tarafı
5'nci Ordu'nun Ağustos 1915 Durumu
Rumlar ve Avcı İngiliz Subaylar
6 Ağustos 1915 Baskın
6 Ağustos 1915 Seddülbahir Muharebesi
Alçı Tepe Anafartalar Cephesi
Birinci Gün Ölülerin Sırtındaki Tenekeler
İkinci Gün
Üçüncü Gün
 Müttefik Siperleri Ölü Dolu
 Cepheleyiz! Siperleri Teslim Alacağız
 Siperlere Doğru
 Gece Uyku Yok
 Müthiş Manzara
 Sinekler Hep Yanımızda
 Üniversiteliler
 Karşı Taarruzumuz
 Bir İngiliz Esiri
Fırsatçı Rum Çeteleri
 6 Ağustos 1915 Arıburnu Kanlı Sırt Muharebeleri
Kanlı Sırt Anzak Askerleri
Kanlı Sırt Muharebeleri
 İkinci Gün
 Üçüncü Gün
 Süngü Hücumları
Dördüncü Gün
 Kanlı Sırt'ta Kanlı Savaş
Conkbayırı Hesabında Hata
Conkbayırı Zaptı
Anzak Planı İflası

8 Ağustos 1915, Pilavtepe
8 Ağustos 1915, Birlikler Birbirinden Yardım İstiyor
Esat Paşa'nın Cepheye Müdahalesi
Kanlı Sırt Geri Alınmalı
64'ncü Alay İstirahatte
9'ncu Kolordu'nun Suvla'ya Çıkışı
Büyük Zaman Kaybı
Ordu'ya Rapor
5'nci Ordu Komutanı Liman Paşa
Emirler Geçersiz
Yarbay Wilmer
120.000 Kişi ve General Stopford'un 9'ncu Kolordusu
İrlandalılar
9'ncu Kolordu ve Suvla
Tükenmişlik
Hamilton'un Arayışları
Dağılan Ordu
Saroz Körfezinde Türk Tarafı
Çaresizliğin Başka Tezahürü
Anafartalar Conkbayırı 1'nci Gün, 6 Ağustos 1915
Plan Güzel
İkinci Gün, 7 Ağustos 1915
Üçüncü Gün, 8 Ağustos 1915
Neden Conkbayırı?
Doğru Komutan
Kurmaya Albay Mustafa Kemal
Nihai Hamle
Dördüncü Gün, 9 Ağustos 1915
Sevilen Esirler
Muharebe Ciddiyet İster
Hamilton Gemisinden Çıkıyor

Alaylara Takviye Yarışı
9 Ağustos 1915, Zamanla Yarış
Kürmay Albay Mustafa Kemal Karar Aşamasında
Kürmay Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Taarruzu
Kuzey Grubu'nun Başarısı
Wiltshira Tabur'unun Conkbayırı'nda Son Uykusu
Tam Bir Felaket
Uyuyan Taburun Sonu
Üç Günde 50.000'den 18.000 Kayıp
Toplama Askerler
Eriyen Anzak Kolordusu
Bir Tükenmiş General
Tükenen Askerlerle Conkbayırı Taarruzu
Siperlerin Sahibi Ölümler
Şansları Yok
09 Ağustos 1915
Hamilton Son Hamlesi Olan Anafartalar'ı Anılarında
11 Ağustos 1915
12 Ağustos 1915
13 Ağustos 1915
21 Ağustos 1915
Siperdeki Askerin 24 Saati
Çileleri Bitmedi

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE SAVAŞININ SONUÇLARI VE BIRAKTIĞI İZLER

Çanakkale Savaşının Sonuçları
Üç Mucizeler Muharebesi

ÖN SÖZ

Bu kitabın içeriği tespit edilirken aynı konuda yazılmış yüzlerce kitaptan farklı neler olabilir düşüncesi ön plânda tutulmuştur.

Dikkat edilmesi gereken konu muharebeleri anlatan hiçbir eser gerçek anlamda olayları tam olarak ortaya koyamaz. Çünkü her muharebenin bilgi olarak hiçbir zaman ulaşılmayacak **karanlık noktaları** vardır. Bu bilinmeyen noktalar da tarihin derinliklerinde yerini almıştır.

Amacımız, bu büyük harbin farklı boyutlarını tümüyle inceleyip eldeki verilere göre yeniden yorumlamak ve aslında inanılması güç bir sonuca nasıl ulaşıldığı sorusuna cevap bulmaktır. Her yapılan savaşın değişmez bir sonucu vardır. ***Bir taraf galip, diğer taraf ise mağluptur.***

Harp bir devletin isteğinin karşı tarafa zorla kabul ettirilmesidir. Bu devlet açısından stratejik bir karardır ve stratejisini harbi kazanmak üzerine kurar. Ordularını bu kararı sonuçlandırmak için muharebe sahasına sürer, operatif ve taktik manevralarla üstünlük sağlamaya çalışır. ***İnsanlığın ortaya çıkışından bu güne kadar olan harplerde askerin görevi karşı taraf askerini yok etmektir.*** Bu değişmemiştir ve bugün yaşanan harplerde de görülmektedir. Bunun başka bir şekli, karşı tarafın askerini etkisiz hale getirerek, dövüşme azim ve iradesini kırmak ve teslim olmasını sağlamaktır. Etkisiz hale getirmenin bilinen yöntemi henüz bulunmamıştır ve uygulandığına dair bir belirti de yoktur.

Diğer taraftan kendisine komutanlık sorumluluğu verilmiş bir komutanın esas görevi, emir-komutası altına teslim edilen askerleri komutanlık beceri ve sanatını göstererek korumaktır. Aldığı karar ve verdiği emirler bu gaye için olmalıdır. Kitapta Müttefik

Ordular Başkomutanı İngiliz General Hamilton'un verdiği emirler ve sonuçları bu açıdan analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın içinde, dünyanın en güçlü devleti olan İngiltere, müttefikleri ve onun güçlü ordusunun neleri yapamadıkları, Türk ordusunun ise neleri yapabildiği bulunacaktır.

Harp Tarihi içinde, bir muharebenin nasıl kazanıldığının incelenmesinde iki yöntem vardır.

Birincisi: Siz karşı tarafa üstünlüğü nasıl sağladınız.

İkincisi: Karşı taraf üstünlüğünü nasıl, neden kaybetti.

Satır aralarında işte bu soruların cevabı yer almaktadır.

Örneğin, Dünyanın en güçlü devletleri ve en güçlü ordularına karşı bir avuç Türk'ün siperlerini nasıl savunduğu, bunların nasıl bir asker olduğu, 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarında şöylece geçmektedir.

“Erata gelince alayımızın her üç taburunun ve makinalı bölüğünün silahlıları; birbirlerine karıştırılmış yüzde elli nispetinde Biga kazasının yüzde on beş nispetinde Gelibolu Yarımadası'nın; yüzde on beş nispetinde Lâpseki kazasının yüzde yirmisi Orta Anadolu ile Çanakkale'ye yakın diğer muhtelif kazaların köylü ve kasabalı ahalisindendi. Bunların yüzde doksan dokuzu çiftçi idi ve yine bunların tahminen dörtte üçü evli, çoluk çocuk sahibi ve dörtte biri bekârdı. Yaşları yirmi bir ile otuz beş aralarında idi. Kendilerinin bütününe şöyle bir bakıldığı zaman metin çehreler, gürbüz vücutlar görünür ve cengâver ırkımızın müstesna vasıfları vakur bakışları gözlerinden okunurdu. Bu vasıfları okuyabilenlerin üzerinde bunlar; düşmanlarına karşı yenilmeğe tahammül etmez, muharebenin şiddetinden ve cefasından yılmaz, millî benliği ve aziz vatani uğurunda fedakâr, cesur, vazifeye candan bağlı adamlar olduğu tesirini bırakırdı. Bunlar; muharebe için oldukça iyi yetiştirilmiş ve atıcılıkları da ileri götürülmüştü.

Alayın heyeti umumiyesinde itaat ve muhabbet kokulu bir huy vardı ve yine bu alayın heyeti umumiyesinde ‘düşmana karşı neden yenilirmişim; mutlaka yenerim!’ manasını ifade eden bir benlik ruhu vardı.”¹

Müttefiklerin askerleri ise başkasına ait olan bir toprağı işgal ve ülkeyi istila için gelmişti. Yine müttefikler savaşa sürükledikleri askerleri muharebede çarpıştırmak için teşvik edici yöntemlere başvurdular.

Bölgeyi savunmakla görevli 3’ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa anılarında ‘Arıburnu’nda meydana gelen savaşta esir edilen ve Mehmetçğin kurşunuyla yere serilen **İngiliz subay** ve bazı aydın erlerin üzerinde çıkanlardan şöyle bahseder:

“Hatıra defterleri, adres yazılmış zarf ve mektuplar, aile resimleri ve sevgilileri olması sanılan çıplak fotoğraflar, (Bank Of New South Weles) in imzasını taşıyan açık çekler ve İstanbul’u ele geçirecekleri hülyasında bulunduklarını gösteren ve yalnız Türkiye’de geçerli olmak üzere hazırlanmış olan İngiliz paraları, Gelibolu Yarımadasının 1/40 000 ölçümlü ayrıntılı harita, Çanakkale Boğazı girişinde bulunan tabyaları gösteren kartpostallar ve yapacakları savaşı ilgilendiren belgeler bulunmuştur ki, hemen hemen hepsi bizi çok aydınlatmış ve işimize yaramıştır. Demektedir.”²

Orada çarpışan Türk askerinin hedefi ve beklentisi ne olabilirdi.

Birincisi, Vatan Toprağını ve Bayrağını korumak, çünkü bayrak özgür yaşamasının simgesi, vatan toprağı ise neslinin devamıdır.

¹ Arıburnu savaşları ve 27’nci Alay (27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker), Gnkur. Yayını S. 29.

² Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, İhsan Ilgar, Baha Matbaası İstanbul 1975 S.73.

İkincisi, Vatan namusu ve aile namusudur. Mutlaka korunmalıdır yoksa kimsenin yüzüne bakamaz.

Üçüncüsü, Geçmiş nesli hep bunu yapmış, vatanını ve kutsal saydığı bütün değerleri korumuştur. Dolayısı ile hiç çekinmeden bu da canını ortaya koyarak yapacaktır.

Bunları yaparken hayatını kaybederse ki kuvvetle muhtemeldir bunun ödülü nedir? İşte bu muharebeleri kazandıran ruh bu ödüldür ve ödül şahadet rütbesidir. İnanlara göre şahadet ölümsüzlüktür ve cennete gitmektir.

19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal buna değinerek Bomba Sırtı olayını şöyle anlatır; (Bomba sırtı olayı -14 Mayıs 1915- çok önemli ve Dünya savaş tarihinde eşine rastlanması mümkün olmayan bir olaydır.)

“Karşılıklı siperler arası 8 metre, yani ölüm kesin. Birinci siperdekilerin hepsi kurtulmamacasına düşüyor. İkinci siperdekiler yıldırım gibi onların yerlerine gidiyor. Fakat ne kadar imrenilecek bir soğukkanlılıkla biliyor musunuz?

Bomba, şarapnel, kurşun yağmuru altında öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor ve en ufak bir tereddüt bile göstermiyor. Sarsılma yok. Okuma bilenler Kuran-ı Kerim okuyor ve cennete gitmeye hazırlanıyor. Bilmeyenlerse Kelime-i şahadet getiriyor ve ezan okuyarak yürüyorlar. Sıcak cehennem gibi kaynıyor. İşte bu Türk askerindeki ruh kuvvetini gösteren dünyanın hiçbir askerinde bulunmayan tebrike değer bir örnektir. Emin olmalısınız ki Çanakkale savaşlarını kazandıran bu yüksek ruhtur.”

Diğer bir amacımız da okuyuculara, Çanakkale savaşlarının çok farklı yönlerinin de bulunduğunu gösteren daha kapsamlı ve belgesel araştırmalar için ışık tutarak yardımcı olabilmektir.

Yazar, kitabın hacmini büyütmemek ve okunabilir olmasını sağlamak için kendi fikirlerini kısıtlı tutmuş, olayları net yansıtabilmek içinde eserin büyük bölümünde çok değerli anılara yer

vermiştir. Kullanılan anılar her iki tarafta muharebeyi sevk ve idare eden komutanların rapor ve söyledikleridir. Dolayısı ile muharebelerin nasıl olduğunu aydınlatan kıymetli bilgiler verilmiştir.

Yine şimdiye kadar yayımlanan kitaplarda bu savaşın nasıl olduğuna dair anlatılan bilgilere yeni ilaveler yapılmış eserin daha kolay anlaşılmasını sağlayan kroki ve haritalara yer verilmiştir. Özellikle bu çalışmada hiç yayınlanmayan bazı belgelerin ve kahramanlıkların gün yüzüne çıkması sağlanmıştır.

Çanakkale Muharebeleri konusunda çok değerli bilgileri ortaya koyan ve bu kitapta yaralanmamızı sağlayan başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere, diğer yazar ve yayımcılara teşekkür ederim.

Şimdiye kadar Anavatan uğruna hayatını veren bütün kahramanlarımızı, şehitlerimizi, gazilerimizi minnet, şükran ve saygıyla anarım.

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Tezcan

YAZARIN NOTU:

Muharebeye katılan Birlik mevcutları ve zayıatlar ile ilgili şimdiye kadar yazılan dokümanlarda farklı sayılar verilmektedir. Bu sayılar farklı olmasına rağmen konuyu açıklayıcı bilgilerdir.

Yapılan araştırmalarda birlik mevcutlarının ortalama aşağıdaki şekilde olduğu tespit edilmiştir. Muharebelere birlikler kadro mevcutları ile girer. Sonra çatışmalar esnasında verdikleri zayıat tamamlanmaya çalışılır. Dolayısı ile birlik mevcutları sık sık değişebilir.

Bölük: Müttefik ordusu 300 kişi, Türk ordusu 250-300 kişi

Tabur: Müttefik ordusu 1.000 kişi, Türk ordusu 1.000 kişi

Alay: Müttefik ordusu 2.000 kişi, Türk ordusu 2.000 kişi

Tugay: Müttefik 3.000-3.500 kişi

Tümen: Müttefik ordusu 10.000 kişi, Türk ordusu 9.000-10.000 kişi

Kolordu: Müttefik ordusu 30.000 Kişi Türk ordusu 25.000-30.000 kişi

Ordu: Verilen Göreve Göre Değişir.

Bütün kaleme alınan dokümanlarda her iki tarafın verdiği zayıatlar da farklı olarak geçmektedir. Bu sayılarda genel olarak muharebelerin her safhasında verilen zayıatları açıklayıcı niteliktedir. Kitap kaleme alınırken yukarıdaki değerlendirmeler belirtilen kaynak kitaplardan derlenerek alınmıştır. Kitapta sunulan şekillerin çiziminde Deniz Harekâtı Bölümünde Harp Akademi Komutanlığında yapılan 18 Mart Çanakkale konferansları notlarından, Diğerlerinde ise Genelkurmay Başkanlığı tarafından yayınlanan Harp Tarihi dokümanlarından yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
ÇANAKKALE SAVAŞININ
KARAKTERİSTİĞİ
Çanakkale Muharebeleri
Centilmenlerin Savaşı Değildir.

Bu savaş Dünyada eşi görülmemiş bir insan kıyımıdır. Türkler açısından vatanını savunmak için canını dişine takarak çok zor şartlar altında yaptığı bir muharebedir. Karşı taraf açısından ise bir büyük insanlık dramıdır. 250.000 kişilik bir kuvvetle saldıran müttefik askerlerinin yarısından fazlası sömürge askeridir. Kayıpları ise yarıdan fazladır. Çok dar bir alan olan Gelibolu’da 500.000 asker çarpışmıştır.

Belgelerde Türk ordusu mevcudu **251.309 (251.132)** olarak belirtilmektedir. Bunlardan 64.440 kişi malul ve diğer sebeplerle kıtalarından ayrılan, 21.498 kişi muhtelif hastalıklardan vefat eden, 10.067 kişi kayıp ve esir, 100.000 kişi yaralı, **55.127 kişi şehit olarak belirtilmektedir.** Ayrıca aynı çizelgede İngilizlerin ve Fransızların kaybının **301.000** olduğu ve Türklerin kaybindan fazla olduğu görülmektedir.(MSB. Bir Kahramanlık Abidesi 57’nci Alay Kitabı s.321)

Kıyım yukarıdaki sayılardan anlaşılmaktadır. Türk kayıplarından, **55.127 kişi muharebe sahası veya hastanelerde hayatını kaybederek şahadet rütbesine erişmişlerdir.** Sorun yaralılara ne olduğudur. Ağır yaralı olup da hayatı kurtulan fakat gözünü, kolunu bacağını kaybedip sakat kalan askerlerimiz hayatlarının sonuna kadar gazi olmak onurunu yaşarken hissettikleri muharebe acısını kendileri ve çevresine hissettirmişlerdir.

Çanakkale Kara Muharebeleri 25 Nisan 1915 günü başladı. 31 Ağustos 1915 savaşın fiili ve hareketli bölümü sona erdi. Ocak 1916 tarihinde müttefikler bu cepheden çekildiler. Toplam muharebelerin dinamik süresi ortalama **125** gün kabul edilebilir. Her iki tarafın kaybının ortalama **500.000** olduğu bilinmektedir. **(250.000 İngiltere ve Fransa, 250.000 Türk)** Demek ki bu savaşta bir günde ortalama kayıp miktarı **4.000** kişidir. Kayıp rakamı dehşet vericidir ve kaybedilen insandır. (Kayıp denildiği zaman, müttefiklerin ölümleri, Türklerin şehitleri, her iki tarafın yaralıları,esirleri,fırlarları ve akıbeti bilinmeyenler belirtilmektedir.)

Bir güne düşen **4.000** kaybın da ortalama **1.000** kişisi hayatını kaybetmiştir. İşte Çanakkale muharebelerinin bu karakteristik özelliği insanın içini acıtan özelliktir. **Her gün 1.000 asker bu savaşta hayatını kaybetmiştir.**

Bu savaşın neresi centilmenler savaşı?

Bu savaştan ne zaman bahsedilse hep centilmenler savaşı olarak anılır. Bilhassa Anzak cephesinde münferit birkaç olay (düşmelerin değiştirilmesi, konserve ikramı, sigara ikramı, türküler söylenmesi gibi) dışında çok kanlı geçen bir savaş farklı algılatılmaktadır. Bu savaş centilmenler savaşı değildir. Zaten bir savaşın kurgusunda münferit birkaç olayın dışında centilmenlik olmaz. Savaş ölmek veya öldürmek üzerine kurgulanmıştır. Aşağıda yaşanan yüzlerce örnekten birisini aktarıyoruz. İnsanın tüylerini ürperten yaşanmış bir olaydır. (Şekil-1,Sahife 65)

8 Ağustos 1915, Kahraman Birinci Ve İkinci Taburlar

Olay Anzak kolordusunun 8 Ağustos 1915 günü Anafartalar muharebelerinde Kanlı Sırt'a yaptığı hücumda yaşanır. Kanlı Sırt'ı savunmak için görev verilen alaylardan 47'nci Türk Alayı siperlerinin üzeri karşı tarafın ateşinden korunmak için tahkim edilmişti. Çünkü gemilerden yapılan topçu ateşleri zayılatıyordu. Kanlı Sırt'ın kaybedilmesinin sebebi tahkim edilmiş

siperlerden askerlerin çıkamamasıdır. Kendilerini düşman ateşinden korumak için yapılmış ve üzeri tahkim edilmiş siperler bu muharebelerde savunan birliklerin sonlarını hazırlamıştır. Esat Paşa anılarında 2 Taburun nasıl kaybedildiğini anlatır.

“Düşman ele geçirdiği siperlere flamalarını dikivermişti. Hayret edecek bir şey varsa o da bu saldırı sırasında Kanlı Sirt’ta bulunan 47’nci Alay’ın Birinci ve İkinci Taburlarında ne ateşle ve ne de süngüyle bir karşı koyma hareketi görülmemiştir. Sonradan anladık ki düşmanın obüsleriyle yaptığı o cehennemî atış, siperlerde ve dayanma bölgelerinde bulunan kahraman erlerimizi topraklar içerisinde yok edivermiş ve bir kısmı da hendekleri dolduran topçu mermilerin dumanı içinde bayılıp kalmışlardı. Bazı yerlerde sağlam kalabilenler düşmanla hendek içerisinde süngüleşme yapmışlarsa da üstün düşman kuvvetleri karşısında düşmanı buradan atamamışlardı. Bu Alayın 1’nci Taburunun büyük kısmı ve 3’ncü Taburun hemen hemen hepsi şehit düşmüştü. İki taburdan da ancak yaralı elli ercik kalmıştı.”³

Peki, bu iki tabur nasıl elli ercik kaldı. Devamını yabancı General C.F.Aspınall - Oglander kitabından okuyalım.

“İki taarruz dalgası evvelce kazılan tünelden, diğer ikisi de asıl Avustralya siperlerinden ileri fırladılar. İlerleme o kadar hızlı olmuştu ki, mânialar aşıldı ve bir talih eseri olarak, Türk tel örgüleri tahrip edilmemesine rağmen, bir mâni teşkil etmedi. Fakat hücum kıtalarının Türk siperlerine yetiştiği an pek heyecanlı olmuştu. Türk siperlerinin önünde kalın çam kütükleri bütün gayretlerle kaldırılamıyordu. Burada manzara pek enteresandı. Birçok erat bazıları da ayakta Türk siperlerinin önünde bekliyorlar mazgal deliklerinden siper içindeki Türklere ateş ediyorlardı. Bir kaç dakika içinde birçok Avustralyalılar üzerleri örtülmemiş mevziilere

³ Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları , (Haz: İhsan Ilgar), Baha Matbaası, İstanbul 1975, s. 252-253.

girmişlerdi. Yarı karanlık siperler içerisindeki boğaz, boğaza mücadele bu taarruz safhasını nihayetlendirmişti.

Bu kanlı muharebelerin yapıldığı sıralarda Avustralya kıtalarının maneviyatı yüksek ve kuvvetli idi. Her rütbe sahibi bu tarihî muharebeden bir şeref hissesi alabilmek için ileriye koşuyor ve cephe vazife görmek istiyordu. Bu istek o dereceye gelmişti ki, siperlere giden muvasala hendeklerine, geriden ileriye kendiliğinden gelmekte olan eratı menetmek için nöbetçiler koymaya mecburiyet hâsıl olmuştu. Geride bulunan ihtiyatlar cepheye hareket saatinin yaklaşması için uzun saatler sabırsızlıkla bekliyorlar ve geride kullanılan bazı kimseler, beyhude yere, cepheye giden arkadaşlarına 5 İngiliz lirası teklif ederek cephe nöbetinin kendisine devredilmesini rica ediyorlardı. Burada yararlıkları görülenlere verilen Viktorya nişanı yediden aşağı değildir.

Avustralyalıların bu taarruzda ve ilk iki günlük müdafaa esnasındaki zayıatları müstesna olarak çok ağır ve takriben 1.700 kişiden fazla idi. Türklerin zayıatı ise 5.000 kadar hesap edilmişti. Muharebenin birinci gününden sonra Türk siperleri bir mezbahaya dönmüş ve 1000 den fazla Türk şehidi defnedilmek üzere kaldırılmıştır.”⁴ **Yani savunmasız bir Türk askerini öldürmek için birbirlerine rüşvet teklif ediyorlardı.**

Türk Askerleri Ne Yapıyordu?

7 Ağustos 1915, Yaralıların Taşınması ve Asil Türk askeri

Bu bölümü bilhassa almak istedik. Çünkü bu bölüm Çanakkale Savaşına damgasını vuran bir neslin asaletidir. Öyle bir asalettir ki zor duruma düşen karşı askere yardım etmeyi bile düşünüyordu ve ona insancıl hareket etti.

Bir İngiliz askeri anlatıyor. “Yaralılarımız şafaktan akşama kadar Akdeniz’in yakıcı güneşi altında, su ve yiyecek olmaksızın

⁴ General C.F.Aspınall - *Oglender, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, II’inci Cilt, Askeri Matbaa, İstanbul, 1940, s.172-173.*

ve kendilerine herhangi bir tıbbi yardım yapılamadan öylece, acıyla kıvranarak inlediler. Ancak güneş batarken yaralıları toplamaya başladık. Yamaçlardan dönüşün acısı asıl şimdi başlamıştı. Elimizde ne bir sedye, ne de su geçirmeyen sağlam bir bez vardı. O nedenle her bir yaralı kol ve bacaklarından tutularak taşınmak zorundaydı. Yamaçlarda belirli bir patika da olmayıp karanlık da iyice bastırıldığından, taşıyıcılar istemeden yanlış adımlar atıp, sarsıntıyla yaralıların daha çok acı çekmesine neden oluyorlardı. Yaralıların bir kısmı acıyla ürperip titrerken, bir kısmı da kendilerini, susuzluk ve karanlıktan kurtarıp taşıyanlara teşekkür ve dua edip durmaktaydı. Bu ıstırap yükü böylece ağır ağır, tepelerden sahile kadar taşındı. Bu arada, Türk makineli tüfekçilerini de takdir etmek gerekiyor. Yaralıları taşıdığımızı anladıklarında ateş etmeye son verdiler. Bunun gibi diğer vesilelerle de, düşmanımızın Çanakkale'de asil davranış ve şövalyece tutumunu öğreniyor ve kendisine saygı duyup memnun oluyorduk.”⁵

Aynı eserin devamında, ”Bir süre sonra herkes kaderine boyun eğer duruma geliyordu. Arkadaşlarımızın pek çoğunu zaten yitirmiştik. Uzun dönemde ise bundan kimsenin kurtuluşu yok gibiydi. Eğer dizanteri ya da bağırsak iltihabı hastalığı daha erken davranmaz ise, bir mermi ergeç seni bulacaktı. Şansın yok ise ölecek, şanslı isen yaralanıp ülkeneye, ya da Malta veya İskenderiye'ye; hastaneye yollanacaktın. Ancak mümkün olmayacak şey, bu harekâtın sonunu görebilmektir. Gerçekten de bunu çok azımız görebildik. İngiltere'nin bu muharebelerde Anzak ve İrlanda askerleri dışında Hint askerlerini de kullanmasına rağmen Hint askerleri de gerekli başarıyı gösterememiştir. Denilmektedir.”⁶

⁵ Mete Tuncoku, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı The Body Of The Iceberg, Atatürk Kültür, Türk Tarihi Kurumu Yay. XVI. Dizi - Sayı 91 S.76-77.*

⁶ Mete Tunçoku, *A.g.e. s.79*

Bir başka olayda Cezayir’de yaşanır. Sizlere cephede çarpışan Türk askerini anlatabilmek için Cezayir’de yaşanan bir olayı aktarıyoruz.

“Dünyaca ünlü Fransız düşünürünün (Roger Garaudy) Müslüman olması ise hayli enteresandır: 2’nci Dünya Savaşı’nda Fransız ordusunda askerdir, isyankâr ruhu Fransa’nın Hitler’le işbirliği yapmasına karşı çıkar. Birkaç arkadaşıyla birlikte -İşbirlikçiliğe hayır- ilanları hazırlar ve kışladaki tuvaletlerin içine yapıştırır. Yakalanır ve arkadaşlarıyla birlikte Cezayir’in çölümsü bir yerine sürgün edilir. Burada mahkûmiyetini sürdürürken, İspanya’dan getirilen komünist yoldaşlarını Enternasyonal Marşı ile karşılamak ister. Kırbaçlanırlar, meydandan ayılıp çadırlara kapanmaları talimatını ise reddederler.

Yaptıkları disiplinsizlik karşısında Fransız Komutan, ona ve arkadaşlarına ölüm cezası verir. Kurşuna dizdirmek için hizaya geçirilirler. Fakat komutan ne yaptıysa askerlere ateş ettiremez. Ateş edilemeyince, kurşuna dizme gerçekleşmez kendisi ve arkadaşları hayatta kalır.

Roger Garaudy savaş bittikten sonra merakla işin aslını araştırır. Sonunda kendilerine neden ateş edilmediğini öğrenir: Meğer o Müslüman askerler elinde silah olmayan kişiyi öldürmeyi küfür ve kâfirlik olarak görürlermiş; imanlarını kaybetmemek için ateş etmemişler. Garaudy bunu öğrenince çarpılır. Ben ki güya felsefe doçentiyim, gelin görün ki İslam ve İslam Felsefesi hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Nedir bu Batı odaklı felsefe” diyerek harekete geçer. İslam’ı araştırmaya başlar, İslam felsefesini inceler. 69 yaşında Müslüman olur. Kırkın üzerinde dile çevrilen ve dünya çapında yankılar uyandıran bu dev insanın 60 eseri ve sayısız makalesi vardır. R. Garaudy 99 yaşında Paris’te hayata gözlerini yumar.”⁷Bunun anlamı şudur. Centilmenlik ifadesi kullanılacaksa en fazla Türk askeri için kullanılmalıdır. Çünkü Türk askeri karşı

⁷ Ayşe Sucu, *Bir Komünist düşünür ve İslam makalesi Sözcü* , 20 Tem 2015

tarafa karşı centilmenlik yapmıştır. Münferit olaylar olabilir fakat genel de Türk askeri iki özelliğinden dolayı karşı tarafa acımasız davranmamıştır.

Birincisi, Anadolu erkeğinin yiğitlik özelliğidir. Bu özelliğin temelinde savunmasızlara karşı acıma duygusudur. Bu duygu bu savaşta bulunan neslin büyük bir kısmının taşıdığı duygudur. Bu kitabın çok satırlarında bu duyguya rastlanabilir.

İkincisi, İnanç özelliğidir. Türk askerinin çarpışmalarda en büyük arzusunun şahadet rütbesi olduğu bilinmektedir. O bunun şartlarını kendisi tespit etmiştir. Cezayir olayında olduğu gibi savaşta savunmasız birisinin ölümüne sebep olduğu zaman şehit rütbesi yerine küfür veya kâfir damgası yemek korkusunu hep yaşamıştır. Onun için

- Arkası dönük askere ateş etmemiştir.
- Siperinde uyuyan askeri öldürmemiş, onu uyandırarak boğuşmuştur.
- Yaralı olan askeri öldürmemiştir.
- Yaralı askeri canı pahasına onların siperleri önüne bırakmıştır.
- Esir olan askere dokunmamıştır. İyi muamele etmiştir.
- Bu özelliklerini kendisine emir komuta eden bütün komutanlarda da görülmüştür. Komutanından askerine kadar Çanakkale’de çarpışan nesil hayranlık duyulacak özel bir nesil olup bu özellik, halen Anadolu’yu korumaktadır. Şimdi Birinci Dünya Savaşı öncesine dönelim.

Birinci Dünya Savaşı (1914-1918) Süresince Türk Milleti, İstanbul Ve Padişah

Avrupa, 16’ncı yüzyıldan itibaren büyük bir değişim ve yenileşme hareketi başlattı. Osmanlı Devleti ise bu yüzyıldan itibaren değişimi anlayamadığı için güç kaybetmeye başladı. Güç kaybı

siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri gücünü olumsuz yönde etkiledi. Yaptığı cılız reformlar sonuçsuz kalınca çöküş hızlandı. Bu çöküş 18'nci ve 19'ncü yüzyıllarda girdiği savaşları da kaybetmesi sonun başlangıcı oldu.

1877-1878 Osmanlı - Rus Harbi çöküşün dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren yaşanan musibetler, 1911 Trablusgarp Savaşı (Osmanlı İtalyan Savaşı) 1911-1912 Balkan Savaşları ve 1914-1918 Birinci Dünya Savaşı sonucu belli olan gelişmelerdi. Bunun tek bir istinası ise 1915 kazanılan Çanakkale Muharebesi'dir.

“400 yıllık başarısızlık ve çöküş en çok sosyal alanda kendini hissettirdi. Aşırı borçlanan devlet, bunun faturasını halktan çıkarak kaldıramayacağı vergileri bu insanlara yükledi. Anadolu ile İstanbul sosyal göstergeler açısından farklıydı. Anadolu'da erkek nüfusu azalırken eşlerini savaşta kaybeden kadın nüfusu çoğalmakta devam ediyordu.

İstanbul devletin başkenti, batıya açılan kapısı, diplomatların yaşam alanı ve ekonomiyi elinde tutan azınlıklar ve bankerlerin çokça bulunduğu bir stratejik merkezdir. Çanakkale muharebelerinin aynı zamanda arka kapısı ve lojistik üssüdür.

19'ncü Yüzyılın sonunda 1.030.234 rakamına ulaşan şehir nüfusu yirminci yüzyılın başında azalma göstermiştir.”⁸

Zaten bozuk olan görüntü Birinci Dünya Savaşı yıllarında ise düzeltilemeyecek seviyededir. “Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin başkenti İstanbul'un geleneksel yapısını bozarak ona bambaşka bir görünüm kazandırmıştır. Şehrin tüm dengeleri değişmiş; geleneksel gelir bölüşümü bozularak kıtlık ve hayat pahalılığı baş göstermiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başlarında, İstanbul'a tahıl ve başka tüketim malları sevkiyatı durdurulmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında İstanbul'a denizyolu ile gelen temel tüketim maddesi olan un, Çanakkale Boğazı kapalı olduğu

⁸ Dr. Meral Avcı Delipınar “19. ve 20. Yüzyılın Başlarında İstanbul'da İktisadi ve Sosyal Hayat” Dersi, s.12

için kente ulaşamayınca ciddi boyutlarda un sıkıntısı başlamıştır. Bu durum kenti bir anda açlıkla karşı karşıya bırakmış, yiyecek fiyatları büyük bir hızla artmıştır.”⁹

Bunlara, çeteler, karaborsa, Balkan Savaşı sonunda yaşanan göçler, salgın hastalıklar, Azınlıkların her alanda kendisini gösterdiği faaliyetleri eklendiğinde Çanakkale Savaşı esnasında nasıl bir İstanbul olduğunu anlamak zor değildir.(1919 yılında İstanbul’un nüfus dağılımı ise, Müslüman 762.902, Rum Ortodoks, 193.150, Ermeni Gregoryan 104.856, Yahudi, 59.253, Latin 3.390, Rus, Bulgar, 4.782, Keldani, Süryani 1.250, Protestan, 70, Genel toplamı 1.129.653

İngiltere’nin Çanakkale cephesini açmakta ki maksadı, Osmanlı Devleti’nin kalbi olan İstanbul’u işgal etmek, Padişaha teslim belgesini imzalatarak Osmanlı Devletini savaş dışı bırakıp barışa zorlamaktır. İngiltere bu savaşı bunun için yapmaktadır. Savaş içinde, İstanbul’da ise 3 önemli gelişme vardır.**Birincisi**, İşgalin gerçekleştirilmesi için yabancıların ve diplomatların sergilediği psikolojik harptir. Onlar kısa zamanda İngiltere’nin İstanbul’a ulaşacağını her türlü iletişim araçlarını kullanarak söylemektedir. Bu halkın üzerinde oldukça olumsuz bir hava estirmektedir.**İkincisi**, İstanbul hükümetinin bu propagandaya karşı aldığı önlemlerdir. Bütün halk azınlıkların dışında İstanbul ve Halifesini korumak için hazırdır.

Üçüncüsü ise, İşgal gerçekleştiğinde padişah ve yönetimin ne olacağıdır. İki olasılık vardır. Birincisi Padişah ve Halife İstanbul’u terk etmeyecektir. İkincisi, Bursa, Eskişehir veya başka bir yere nakledilecektir. Bu olasılık cepheyi ve İstanbul’un savunmasını olumsuz etkileyecektir.

⁹ Dr. Meral Avcı Delipınar, s.26-30

Sonuçta, Padişah M. Reşat ve Hükümet İstanbul'u terk etmemiş ve İstanbul halkı da aldığı moralde aşağıdakileri yaparak cepheyi desteklemiştir.

- İstanbul ve Boğaz girişi, düşman donanmasının gelişine karşı topçu bataryaları yerleştirilerek savunma için hazırlanmıştır.

- Osmanlı Devlet donanması, kalanları ile birlikte gelenleri karşılamaya hazırды.

- Hilâl-i Ahmer ve Müdâfaa-i Milliye cemiyetleri her türlü hazırlıklarını yapmıştır.

- İstanbul'da yaşayan varlıklı Türk kadınları kurdukları yardım kuruluşları ile yardımı başlatmıştır.

- Türk Ordu'sunun cephede gösterdiği büyük başarı ve yiğitlik İstanbul halkını da galeyana getirmiş topyekûn yardımlar yapmıştır.

- Yaralıların tedavisi,

- İlave hastane açılması, Hastanelerin yatak çarşaf ihtiyacı,

- Yaralıların bakımı için gönüllü hastabakıcılık hizmetleri,

- Gönüllü yardım defterlerinin açılması,

- Anadolu ile yardım ve lojistik desteğinin sağlanması için köprü tesisi,

- Cephe ile İstanbul arasında her türlü harp silah ve araçlarının nakli için ulaştırma ve destek hizmeti sağlanması,

- Cepheye gidecek iyileşen yaralılar ve yeni takviye erlerinin nakli ve iaşesinin sağlanması,

- Erlerin giyim ihtiyacını karşılamak üzere gönüllüler tarafından elbise ve üniforma dikimi, diğer faaliyetler,

İKİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE ÇEPHESİNİN AÇILMASI

500.000 Askerin ayak izi, 250.000 Müttefik askeri, 250.000 Türk askeri

Bu bölümde 1915 Çanakkale Cephesinin nasıl açıldığı incelenecektir. (Şekil – 2, Sahife 66) da Çanakkale muharebelerindeki cepheler görülmektedir.

500.000'in üzerindeki askerin karşı karşıya geldiği, Türk ordusunun 251.152 askerini kaybettiği, müttefiklerin ise 539.000 (İngiltere 460.000, Fransa 79.000) askerden 252.000'ini kaybettiği, toplam 463.000 kişinin hayatına mal olan, Çanakkale muharebeleri bugün olduğu gibi, bundan sonra incelenecektir. Bu muharebeler incelenirken her yönü ile tarihe mal olmuş olaylar ele alınacaktır.

1'nci Dünya Harbi insanlık tarihinde ilk topyekûn bir savaştır. Sebebi büyük devletlerin amansız güç mücadelesidir. Bu harbe dünya milletlerinin büyük bir kısmı iştirak etmiş, sebebi ve sonuçları da harbin kendisi kadar büyük olmuştur. 19'ncü Yüzyıldan beri yaptığı bütün savaşları (1897 Türk-Yunan Harbi hariç) kaybeden Osmanlı İmparatorluğu 1915 yılında cereyan eden Çanakkale muharebesini kazanarak kendine güveni gelmiş, Balkan Savaşının kötü izleri silinmiş Türk milleti adeta yeniden doğmuştur.

Çanakkale Savaşı, o tarihe kadar benzeri görülmemiş büyüklükte bir donanmanın desteklediği, çok uluslu kara, hava ve deniz kuvvetleri tarafından birlikte gerçekleştirilen deniz aşırı bir harekât olmasından dolayı özellik arz etmektedir. Birinci Dünya Savaşının bu cephesi Osmanlı İmparatorluğunun çarpıştığı diğer cephelerden farklıdır. Çünkü müttefiklerce Çanakkale'nin geçilecek İstanbul'a ulaşılması Anadolu'daki Türk hâkimiyetinin sonunun başlangıcı demektir.

Geçmişini, bilmeyen toplulukların, geleceklerini de anlayamayacakları bir gerçektir. Bunun için sıkça kullanılan kelime tarih

bilincine sahip olmak kelimesidir. Birlikte yaşama azmi olan milletlerde tarih şuuru önemli bir yer alır. Milletler geçmişte kazandığı başarılarla övünür ve bir parçası olduğunu hisseder. Elde ettiği başarıları onun geleceğinin garantisidir. Yönetim içinde bulunanların, sorumluluğu da geçmişi iyi anlayıp okuyabilmektir. Anlayıp okuyabilmenin manası dersler çıkararak vereceği kararlara ve yönetime uygulamasıdır.”¹⁰

Mustafa Kemal’in çeşitli zamanlarda yaptığı açıklamalarda tarihi millet için bir kılavuz olarak nitelendirmiş, kılavuzun anlamı geçmişte neleri başarmışız veya başaramamışız. Gelecekte neler yapabilecek güçteyiz, zaman içinde tarih şuuru milletin gücünü geleceğe yönlendiren en önemli sosyal bilim dalıdır.

Günümüzde, 21’nci yüzyılın nereye doğru gittiğine dair bilinen belirti yoktur. Korku ve belirsizlik herkesin benliğini sarmaya başlamıştır. Bu gün geçmişle ilgili neden sorusunu sormayan toplumlarının yaşadığı zamanda nasıl ulaşması pek mümkün değildir. Toplumlar geçmişini okumaya çalışırken ilk akıllarına gelen yaşadığı harpler olur. Bir devletin bilinen üç hayatı vardır. Devlet hayatı, fikir hayatı ve ekonomik hayatı. İşte harpler burada yer alır. Devletin yaptığı harplerin sonunda kendi hayatı fikir hayatı ve ekonomik hayatı etkilenir. Burada bir hayli örnekler vermek mümkündür.

1453 İstanbul’un fethi, Batı dünyasının fikir hayatını etkileyerek Rönesans ve Reform hareketlerinin başlaması ile birlikte güç dengesinin doğudan batıya dönmesine sebep olmuştur. Şimdiye kadar yaptığımız bilimsel araştırmalarda, Osmanlı İmparatorluğu’nun hangi şartlarda ve neden güç kaybına sebep olduğunu anlamaya çalıştık.

Demek ki toplumları geçmiş tarihinin hemen hemen tamamında harpler yer almaktadır. Toplumu bu harplerin bir kısmı

¹⁰ Ertan İnaltekin, *Harp tarihine Giriş yardımcı ders kit.* HAK yay.2009

etkilemiştir ve tarih şuurunun kapılarını açmıştır. Toplumlar geçmişte yaşadığı bazı harpleri unutmak ister bazılarını da dilinden düşürmez. Şurası iyi bilinmelidir ki dilinden düşürmediği harpler hem fert olarak hem de toplum olarak dönüm noktası ile anılır. Kitapta sunmaya çalıştığımız Çanakkale muharebeleri Anadolu'daki Türk varlığının dönüm noktasıdır. Müttefiklerin temel aktörü İngiltere'nin Anadolu işgalini düşündüğü bilinen bir husustur. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros mütarekesi ile birlikte bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Türk milleti kendisini meydana getiren bütün unsurları ile birlikte Mustafa Kemal gibi güvendiği komutanlarının komutasında bu savaşta aldığı ruh ile Anadolu'daki varlığını korudu. ***Geçmişte olan bazı harplerin sonuçları büyüktür. Çanakkale'de bunlardan birisidir.*** Çanakkale muharebeleri söz konusu olduğunda, bu savaşın inceleme, yöntem ve esasları ile ilgili mevcut bilgileri geliştirmek ve konulara açıklık getirerek, bilinenlerin yanında bilinmeyenleri ortaya çıkarmaktır.

Aslında şimdiye kadar incelenen ve kaleme alınan savaşların bütünüyle ortaya konması ve bunun ortaya konduğunun iddia edilmesi pek doğru değildir. Muharebelerin analiz ve inceleme yöntemlerine bakıldığında şu kaynaklar inceleme esaslarını kapsamaktadır.

- Ele alınan muharebelerde taraf devletin ve karşı taraf devletin kayıtları diğer bir ifade ile harp tarihi arşivi,
- Muharebeleri sevk ve idare eden komutanların tuttukları ve kayıt altına aldıkları(ceride) raporları,
- Muharebeleri sevk ve idare eden komutanların tuttukları ve yayınladıkları anıları,
- Bizzat muharebede yer alan askerlerin anı ve hikâyeleri,
- Muharebeleri inceleyen harp tarihi uzmanlarının görüşleri,

- Diğerleri

Çanakkale muharebeleri ile ilgili bu çalışmayı yaparken yukarıdaki sıraya sadık kalmaya çalıştık. Buna rağmen yine bilinmeyen ve karanlıkta kalan çok hususun olduğu kanısındayız. Çünkü her muharebenin ortaya çıkarılamayan yüzlerce olayı vardır ve bu olaylar muharebenin içinde yaşanarak orada kalmıştır. Tam olarak ortaya çıkarılması da çok zordur.

Örneğin; 7'nci Bölüm'de incelemeye çalıştığımız 10 Ağustos 1915 tarihinde Kurmay Albay Mustafa Kemal'in komutasında yapılan Conbayırı taarruzu vardır. Bu taarruzun başlangıç saati sabah 04.30, bitiş saati aynı gün akşama doğrudur. Olduğu bölge Conbayırı ve eteklerindeki sırtlardır. Yani çok dar bir alandır. Türk ordusunun karşısındaki İngiliz ve Anzak kuvvetlerinin bu bir gün içindeki kaybı 10.000 kişidir. Bu kadar kısa zamanda bu kadar kayıp nasıl olmuştur? Muharebelerde Türk ordusunun hücumu ve bu hücum karşısında İngiliz ve Anzak kuvvetlerinin savunması nasıl oldu?

- Siperlerde,

- Siperlerin önünde,

- **Gerisinde neler oldu?** Kaç kişi yanına düşen top mermisi ile kaç kişi göğüs, göğüs muharebeler sonucunda hayatını kaybetti. Yaralılara ne oldu. Hayatta kalanlar ne düşündü, bizimkiler sabahtan akşama kadar yemek yedi mi? Böyle yüzlerce bilinmeyen hususu sayabiliriz.

Çanakkale cephesinde cereyan eden muharebeler dört safhada gelişmiştir:

1'nci safha, 18 Mart 1915'te başlayan Deniz Harekâtı safhasıdır. Bir gün sürmüştür.

2'nci safha, 25 Nisan – 6 Ağustos 1915 tarihleri arasındaki Çıkarma ve Kara Harekâtı safhasıdır.

3'ncü safha, 6 Ağustos 1915'te başlayan İkinci Çıkarma ve Anafartalar Muharebeleri safhasıdır.

4'ncü safha, Gelibolu'nun müttefiklerce tahliye edilmesi safhasıdır.

Yine bu kitapta, Çanakkale muharebelerinde insan aklının ötesinde yer alan olaylar, Türk ordusunun savunması ve müttefiklerin taarruzu anılarla incelenmiştir. Askerler anılarla analiz edilmiştir. Örneğin, "27'nci Alay Komutanı emir ve komuta ettiği Türk askerini şöyle tarif etmektedir. Kitabın içinde aşağıdaki parça gibi çok örnek görülecektir."¹¹

"İşte maddî, manevî iç yüzünü gösterebildiğim bu kıymetli Alaya karşı itimat vardı. Harp sanatının inceliklerine uymayan kullanmalarla, yerinde olmayan kırdırmalarla onlara, semeresiz zayıat verdirmemek gerekti. İşte bunun içindir ki, Çanakkale muharebelerinde bu alaya komuta ettiğim müddetçe; onların yüksek maneviyatını kırdırmamak, alaylarının manevî şahsiyetine itimatlarını kuvvetlendirmek ve bir muharebeyi kazanmak için onların kıymetli vücutlarının en az zayiata uğraması yollarını, tedbirlerini araştırmak sıhhatlerini, gıdalarını, istirahatlarını kollamak uğrunda elden geldiği kadar emek sarf edilmişti.

Şunu söylemek isterim ki, bu alayda öyle bir itimat, öyle bir ruh ve iman birliği yaşamış ve kökleşmiş idi ki; alay için icabında bire kadar kırılmak var, fakat yüz geri dönmek yok azim ve imanı; en baştan en son erine kadar bütün alayın kafalarında yer etmişti. Bu sözleri yazmaktan maksat; ancak kıta komutanlarının bu mühim noktalara dikkatlerini celp etmektir. Bu kaidelere riayet edenler; muharebelerde muvaffakiyetlerinden emin olabilirler." Şefik Aker

Ayrıca, Çanakkale savaşları yüzyılın son centilmen savaşları olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme savaş ahlâkı ve

¹¹Arıburnu Savaşları ve 27'nci Alay (Yarbay Şefik Aker), Gnkur. Yay, S. 30

kuralları açısından bakıldığında doğru değildir. Çanakkale Savaşı centilmenler savaşı değildir. Acımasızca Türklerin üzerine saldırıların savaşıdır.

Uzak diyarlardan Çanakkale'ye çarpışmak için gelen müttefik askerlere, karşılarındaki Türk askerini yamyam ve barbar olarak anlattıkları bilinmektedir.

25 Nisan gününden başlayarak kanlı savaşların yaşandığı bu cephede, müttefik kuvvetleri sekiz buçuk ay sürecek muharebelerde, her geçen gün Türklerle, müttefik askerleri arasındaki ilişkiler artıyor, birbirlerini tanımaya başlıyorlardı. Sonuçta tanıdıkları Türk ordusu askerlerinin barbar ve yamyam olmadığını gördüler.

Her iki taraf askerleri de zafer için bulundukları bu topraklarda, karşılarındaki askerlerin de kendileri gibi insan olduğunu, ölümler acı çektiklerini, kan döktüklerini ve kısacası farksız olduklarını anlıyorlardı.

Başlangıçta müttefik askerleri için, Türklere esir düşmek korkulu rüya idi. Esir düşerlerse Türklerin onlara neler yapabileceklerini hayal bile edemiyorlardı. Zaman geçtikçe yaşanan olaylar bu düşünceleri sildi. Yaralı müttefik askerlerine Türklerin gösterdiği ilgi, esirlere yapılan iyi muamele ve Türklerin dürüst savaşçılar olması müttefik askerlerinin bu düşüncelerini tamamen değiştirdi.

Çünkü onlara farklı bilgiler verilmişti. Bunu iyi değerlendiren Osmanlı İmparatorluğu temasta olduğu müttefik askerlerine bunun doğru olmadığını açıkladı.

“İngilizlerin Türklerin ilkel ve barbar oldukları, esirleri parçalayarak öldürdükleri propagandasına karşılık Osmanlılar, 12 Mayıs 1915'te İngilizce beyanname bastırarak uçaklarla İngiliz hatlarına attırmıştır. İngiliz, Avustralyalı, Zelandalı ve Hintlilere hitaben yazılan beyannamede Türklerin ne kadar misafirperver olduğu ve esirlere uyguladıkları iyi muamele anlatılmıştır. Bu

beyannameler Harp Mecmuasında çıkan, temiz giyimli ve iyi beslenmiş esir resimleriyle desteklenmiştir. Yine Enver Paşa'nın ve Von Uzedum Paşa'nın talimatıyla İngilizce, Fransızca, Urduca, Gurka dili ve genel olarak Hint lisanında bildiriler basılıp düşman hatlarına atılmıştır.”¹²

İngiltere ise Türk askerlerine sizi kurtarmaya geldik diyerek teslim olun çağrısında bulunuyordu. **Çanakkale Savaşı'nda bu tür propaganda beyannamelerine sıkça rastlanmıştır.**

Bunlardan biri Gelibolu üzerinde bir uçaktan atılmıştır.

‘Esirlere muamele, teslim olmaya çağırı’

“Esir düştükleri zaman aç, çıplak, perişan olan Osmanlı askerlerine İngiltere hükümeti tarafından fevkalade bakıldığı, her türlü ihtiyaçları ve hatta din icabına (kurallarına) dahi riayet edildiği belirtildikten sonra, esir düşmüş olan arkadaşlarınızın refah hallerine iştirak etmeğe siz de gönüllü olunuz” ¹³ denilerek Osmanlı askerlerinin İngiliz birliklerine esir olması tavsiye edilmiştir. Yine İngilizler tarafından buna benzer bir beyanname Haziran 1915'te 57'nci Alay siperlerine atılmıştır.

*“Ey asker! Bize iltica edecek her Osmanlı askeri için aguşumuz açıktır (kucağımız). Evlâd-ı iyalinize (ailelerinize) bir an evvel kavuşmak için bundan gayri hiçbir çare yoktur.”*¹⁴ denilmektedir.

“ÇANAKKALE CEPHESİNİN AÇILMASI”¹⁵

¹² Cafer ULU, *Çanakkale Araştırmaları, Türk Yılığ, Yıl: 10, Bahar 2012, Sayı: 12, s. 61-83.*

¹³ Cafer ULU, A.g.e. s. 61-83.

¹⁴ Cafer ULU, A.g.e. s. 61-83. ¹⁵ Dr. Yılmaz Tezcan, *20'nci Yüzyıl Siyasi Tarihi ve Savaşları*, 2003 s. 86 (Harp Akademileri Komutanlığı 18 Mart Çanakkale Konferansı Notları)

Çanakkale Cephesi Birinci Dünya Harbi'nde Avrupa'da, muharebelerin batıda durakladığı ve doğuda Rusların sıkışık bir durumda bulundukları bir anda Ruslara boğazları açarak yardıma bulunmak, yine boğazda elde edilecek bir başarı ile Balkan Devletlerini İtilaf Devletleri safına katmak, İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Ordularının diğer cephelerde teslim olmasını sağlamak ve harbi kısa zamanda bitirebilmek, amacıyla açılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıfladığı dönemin başlaması ile birlikte rakip devletler İstanbul ve Boğazlar üzerinde hesaplar yapmaya başladı. 14'ncü yüzyıl ortalarında Rumeli'ye geçişimizden sonra tarihimizde yer almaya başlayan Çanakkale'nin, milletlerarası ilişkilere konu olması 18'nci yüzyıl ortalarında başlamaktadır. Bu tarihe kadar Karadeniz tam hâkimiyetimiz altında kalmış, boğazlar bir iç su yolu mahiyetini taşımıştır. Ancak 18'nci yüzyıldan itibaren Rusların Karadeniz'e inmeleriyle bu devir sona ermiştir.

Çanakkale, 19'ncü yüzyıl başından itibaren muhtelif uluslararası çalışmaların müzakere konusu olmaya başlamış, sıcak denizlere bir çıkış yolu arayan Rusya boğazlara göz dikmiş, İngiltere de Akdeniz'deki menfaatlerini ve buradan geçen imparatorluk yollarını korumak maksadıyla, Rusya'ya karşı cephe alarak, o tarihlerde yanımızda yer almıştır.

İlk ilgilenmeler gerçek anlamda 19'ncü yüzyılda başladı. Tıfraf ülke İngiltere'nin Boğazlara yönelik planları oldukça geçmişe dayanıyordu.

“Boğazlar Rusya için bilhassa askeri açıdan önemlidir. Boğazların Rusya elinde bulunması donanmasının Akdeniz'e açılmasını sağlarken ters istikamette tekrar Karadeniz'e sığınmasını sağlar.”¹⁶

¹⁶ E.H.Miralay Burhanettin Bey, *Harp Tarihi Türk Cephesi, Çanakkale Muharebesi Notları, Harp Akademisi Matbaası, Yıldız, 1929, s.5.*

Çanakkale Boğazı'na İngiltere'nin ilgisi Akdeniz, Kafkaslar ve Ortadoğu bölgelerinden geçen ulaştırma yolları üzerindeki hayati önemi haiz çıkarlarından kaynaklanıyordu. Özellikle Akdeniz deniz ulaştırma yolu İngiltere için *'İmparatorluk Yolu'* idi.

Ulaştırma yollarına yönelik tehdit ve tehlikelerin başında, Rusların sıcak denizlere açılma idealleri ile boğazlar üzerindeki emelleri geliyordu. Fakat 1871'de birliğini kuran Almanya'nın, her geçen gün, artan bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu üzerinde politik, ekonomik ve askeri açılardan nüfuz kazanması bu tehdit ve tehlikenin boyutlarını genişletiyor, bu durum İngiltere tarafından Rusya'nın yanı sıra Almanya'nın da dikkate alınmasını zorunlu kılıyordu.

Yüzyılın sonlarına doğru, Kafkaslar ve Ortadoğu petrol bölgeleri ile Akdeniz'i kontrol eden düğüm noktalarından ikisi olan Süveyş Kanalı ve Türk Boğazları üzerindeki nüfuz mücadelesinin yanı sıra, Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal ve ekonomik açılardan geri kalmışlığı ve dünyanın gelişmişliğine ayak uyduramaması ile İngiliz kamuoyunda Türklerin Ermenilere karşı tehcir yaptığı yönündeki propagandaların etkisiyle oluşan soğukluk neticesinde, İngiltere, Osmanlı Devleti'ni destekleme siyasetinden vazgeçerek, parçalama siyasetine yönelmiştir.

İngilizler, bu amaçlarını gerçekleştirmek maksadıyla, İstanbul'a giden yolun üzerindeki tabii engel olarak gördükleri Çanakkale Boğazı'nın denizden zorlanarak geçilip geçilemeyeceğini çeşitli vesilelerle etüt etmişler, fakat her seferinde tereddüde uğramışlardır.

Ancak Dünya Savaşı'nda, Osmanlı Devleti'nin Yavuz ve Midilli oldubittisi ile harbe katılmasından 10 gün sonra, İngiltere, Almanya'yı iki cephede savaşılmaya mecbur kılmak ve Osmanlı İmparatorluğu'nu çökerterek, boğazlar meselesinin Rusya lehine çözümünü sağlamak maksadıyla, Fransızları da yanına alarak, boğazın ele geçirilmesi yolunda, tarihte eşine az rastlanır bir birleşik

donanma ile Çanakkale Boğazı önlerine dayanmıştır. Abdülhamit'in, 33 yıl süren istibdat devrinde atıl kalmış olan Osmanlı Donanması, Haliç'ten çıktıktan 3 yıl sonra, henüz tam bir muharebe kifayeti elde etmemiş durumda iken, İtalya ve müteakiben 1912-1913 Balkan Harbi'ni yaşamış ve bu harplerin yaralarını sarmakta olduğu sırada İtilaf Donanmasını durdurma vazifesi ile karşı karşıya kalmıştır. Donanma, mevcut durumu ile bu görevi yapamamıştır. Ancak, kaderin güzel bir tecellisi olarak, olması gereken yerde, yani, denizde başa çıkılması gereken bu armadaya ilk dur diyen yine aynı donanmanın içinden 26 mayın yükü ile mütevazı Nusret mayın gemisi olmuştur. Churchill'in de hatıralarında değindiği gibi *'Bir savaş gemisinin pergel ve pusulası dünyada o güne kadar eşine rastlanmadık kanlı muharebelere yol açmış; neticede kazanan, inanç ve yaratıcı fikir olmuştur.'*

Bütün dünyada yankı uyandıran ve büyük donanmanın saygınlığına darbe indiren bu hezimetin neticesinde Müttefikler, Orta Doğu'da geniş politik etkileri olabileceği korkusuyla, donanmayla zorlayarak geçemeyeceklerini anladıkları boğazı bu sefer karadan ele geçirmeye karar vermişler, ancak kader bu kez de karşılarına, geleceğin devlet kurucusu, büyük askeri deha 19'ncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'i ve onun emrinde iman ve vatan sevgisiyle bir irade abidesi olan Mehmetçiği çıkarmıştır. Savaşa karar verenlerin nasıl olsa yeneriz dedikleri, iki harpten yenik çıkmış, silahları eski, cephanesi kıt orduyu değerlendirirken gözden kaçırdıkları, işte bu nokta olmuştur.

Eğitimsiz ve kifayetsiz bir tümeni teslim alarak, iki ayda muharebeye hazırlayan Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, komutanlar toplantısında: *"Bir kişi kalana kadar hepimiz ölerek düşmanı mutlaka denize dökmek lazımdır. İçimizden ve askerlerimizden, Balkan Harbi'nin utancını bir daha görmektense ölmeyecek yoktur"* diye buyurduğunda, daha iki yıl önce Balkan Savaşı'nda bir nefeste bir vilayeti bırakıp dağılanları toparlamıştır.

Askeri deha, sahil hattında mevzilenerek çıkarma kuvvetlerinin engellenmesi konseptine karşı çıkarak, eşsiz bir öngörü ile donanma topçusu desteğindeki çıkarma kuvvetlerinin ancak ve ancak sahil hattına hâkim tepelerde durdurulabileceğini değerlendirmiş, kendine olan sonsuz güveniyle, harekâtın bütün sorumluluk ve riskini üslenerek Anafartalar başarısına imzasını atmış, yarımada'nın işgalini ve işgal ordusunun ilerleyişini önlemiş ve Türk Milletine en değerli armağanı sunmuştur.

1911-1912 Trablusgarp Harbi sırasında, İtalyan Donanması'nın boğazı bombardıman ettiği ve zorladığı günlerde, İngiltere Bahriye Bakanı olan Churchill, hükümete sunduğu bir muhtırada bu konuda şöyle diyordu. *“Hatırda tutulmalıdır ki; Çanakkale Boğazı'nı denizden zorla geçmek mümkün değildir. Hiç kimse modern bir filoyu böyle bir riske sokamaz, tehlikeye atamaz.”*

Gelişmiş devletlerin tüm dünya üzerinde sürdürdükleri nüfuz mücadelesi, sömürge edinme arzusu ve bunları gerçekleştirmeye yönelik silahlı mücadele, 1 Ağustos 1914'te Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle neticelendi. Özellikle İtilaf Devletlerinden olan Rusya ile diğer İtilaf Devletlerinin irtibatını engelleyecek bir konuda olması, bu devletleri rahatsız ediyordu. Nitekim Dünya Savaşı'nın başlamasını müteakip; Rusya, Yunan Kralı Konstantin'den Çanakkale'ye yapılacak bir taarruz için seferi kuvvet temin edip, edemeyeceklerini sormuş ve olumlu cevap almıştı. Ayrıca, Yunanistan 19 Ağustos 1914'te; diğer İtilaf Devletlerine de her türlü deniz ve kara kuvvetleri imkânını sağlayabileceğini bildirmişti. Yunanistan'ın bu teklifi üzerine; aynı zamanda fakat birbirinden ayrı olarak, **Bahriye Bakanı Churchill** ve Harbiye Bakanı **Lord Kitchener**; *“Bir İngiliz filosunun Marmara Denizi'ne sokulması gayesiyle, Gelibolu Yarımadası'nın yeter derecede kuvvetli bir Yunan ordusu vasıtasıyla ele geçirilmesi”* için bir plân üzerinde karargâh çalışmalarını başlatmışlardı.

Sonuçta, Birinci Dünya Harbinin başlaması ile birlikte Gelibolu Yarımadası ve Çanakkale Boğazı masaya yatırıldı. Ocak 1915'te Sarıkamış'ta Türk ordusunun yenilgisinden sonra Kafkasya'da Ruslara yönelik Osmanlı tehdidin ortadan kalkmasına rağmen müttefikler çıkarma hazırlıklarına devam etti. Çanakkale cephesinin açılmasındaki esas niyetin Almanya ve Osmanlı İmparatorluğunu zayıf yerinden vurmak olduğu olarak öne çıkmaktadır. Bu gelişmeler olurken, Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı kilitlenmişti. Bu kilidin açılması için yeni bir cepheye ihtiyaç vardı. Bu Cephe niçin Çanakkale olmasındı?

Batı Cephesinde;

1. Alman orduları, Fransız ve müttefikleri tarafından yapılan Marne karşı taarruzundan sonra durmuşlar,
2. Ruslar Tannenberg'te büyük bir yenilgiye uğramış ve bir ordularını kaybetmiş, Galiçya'da bekledikleri sonuca ulaşamamış,
3. İngiliz Orduları Kanal Cephesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun planladığı bir Süveyş harekâtı yaşamış,
4. 1912 Balkan yenilgisi yaşayan Osmanlı İmparatorluğu Ordusu'nun beklenildiğinden daha farklı ve güçlü olduğu anlaşılmış,
5. İngiltere Irak işgal seferinde zorlanmaya başlamış,
6. İngiltere Harbin başında tespit ettiği 'Stratejik Plan'ını tekrar gözden geçirmek ihtiyacını hissetmiş,
7. Çanakkale Boğazını donanmayla geçerek İstanbul'un işgal edilmesi gündeme gelmiştir.

Bu 'Stratejik Plan' gerçekleşip İstanbul'a ulaşıldığında İngiltere'nin beklentisi;

1. Batı'nın hayali olan İstanbul'u geri alan devlet olması ona stratejik üstünlük sağlayacak ve müttefikleri karşısında konumunu sağlamlaştıracak,
2. Boğazlar kendi kontrolüne geçmiş olacak,

3. Osmanlı İmparatoru ve Halife teslim alınacak imparatorluğun sonu getirilecek,

4. Batı'nın hayali olan Anadolu'ya sahip olmanın kapıları açılacak,

5. Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı günden itibaren çarpıştığı Filistin ve Irak Cephesindeki Türk askerlerinin Halife'nin vereceği emirle teslimi olması sağlanacak,

Kaynaklarda geçen diğer bir sebep ise Türkiye'yi kısa zamanda barışa zorlamaktı. İngiltere işte bu stratejik hayal üzerine inşa ettiği planı bu cephede yürürlüğe sokacaktı. "Bunun için 500.000'e yakın bir güç oluşturdu. Kendi askerleri, sömürge askerleri, müttefik askerlerinin hayatını, kendi hayallerine kurban etti."¹⁷ Eğer bir devletin verdiği stratejik karar gerçeğe dayanmıyor ve meşru değilse başarı şansı zayıftır. Bütün yukarıda açıklanan gelişmelerden sonra İngiliz Bahriye Bakanı Churchill ve Harbiye Bakanı Lord Kitchener Çanakkale cephesinin açılmasına karar verdi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1914 - 1918 BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Bu kısımda 1915 yılında olan Çanakkale Muharebelerinin de yer aldığı Birinci Dünya Savaşı'na giden yol, Osmanlı İmparatorluğu'nun bu savaşa girmesi, çarpıştığı cepheleler, savaşın sonu ve ateş kes anlaşmalarına değinilecektir. Osmanlı İmparatorluğu'nun çarpıştığı cepheleler (Şekil-3, Sahife 67) gösterilmiştir.

¹⁷ E.H.Miralay Burhanettin Bey, s.23.

Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol

19'ncü yüzyılın sonlarına doğru Avrupa'da iki güç oluştu. Bunlardan birincisi İngiltere, diğeri Almanya idi. 20'nci yüzyılın başında Avrupa bu iki gücün rekabet sahası olacaktı. Bu süreçte Avrupa'nın kaderine Almanya damga vuracaktı. Almanya Başbakanı Prens Bismarck Avrupa'da Alman Birliği'nin kurulmasından sonra güçler arasında barışçı bir denge politikası sürdürdü. Almanya'nın en büyük güvenlik ihtiyacı doğusunda Rusya, batısında Fransa ile oluşan iki cepheden kurtularak tek cepheye düşmekti. Bismarck bu ihtiyacı akıllıca sürdürdü. Alman İmparatoru I. Wilhelm'de bu politikayı destekledi.

Fakat Alman İmparatoru I. Wilhelm'in 1888'de ölümüyle yerine geçen II. Wilhelm ile Almanya'nın dış politikasında büyük değişimler yaşandı. II. Wilhelm İmparator olduktan sonra öncelikle üç adım attı.

- Birincisi Bismarck'ın politikasını terk ederek onu etkisiz hale getirdi.

- İkincisi Doğusundaki Rusya ile anlaşmayı yenilemedi.

- Üçüncüsü ise sömürge alanında yeni hayat sahası belirledi. Bu sahanın içinde Osmanlı İmparatorluğu coğrafyası da olacaktı.

Bu gelişmeler İngiltere'yi harekete geçirdi. Çünkü İngiltere'nin bir ada devleti olarak güvenlik ihtiyacı Avrupa kıtasından geçmektedir. Dolayısıyla uyguladığı güvenlik stratejisi, bu kıtada kendisine rakip bir güç oluşmamasıdır. Almanya'nın güçlenme ve yayılma politikası üzerine İngiltere öncelikli iki adım attı.

Birincisi, Almanya'nın doğuda ve batıdan kuşatılması ve iki cepheli hale getirilmesi için İngiltere tarafından doğuda Rusya, batıda Fransa ile mevcut sorunlar çözülerek ikili anlaşmalar yapılacaktır,

İkincisi, yine İngiltere Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'na ulaşmasını önlemek için Rusya'yı kullanarak, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ndeki çıkarları karşısındaki hareketlerinde esnek davranacak böylece Almanya'nın karşısında üç devlet yer alacaktı. Bunlar Rusya Fransa ve İngiltere. Sonra bu üç devlete Üçlü itilaf devletleri denecekti.

İngiltere sırası ile 8 Nisan 1904'de Fransa ile yaptığı Entente Cordiale anlaşması ile Fas ve Mısır meselesini karara bağlarken, 1904 yılında Rusya ile ittifak yapmıştır. Bunun üzerinde Almanya mevcut durumu lehine çevirmek için öncelikle Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu'nu masaya yatırmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Durumu

1908 yılında İttihat ve Terakki yönetimin etkili olması ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu yeni bir döneme girdi. Bu dönem Avrupa, Balkanlar ve Ortadoğu açısından yeni gelişme, karışıklık ve düzenlemeleri de beraberinde getirdi.

1914 yılına kadar Osmanlı İmparatorluğu iki yıkımı birden gördü. Birincisi 1911-1912 İtalya ile Trablusgarp savaşı ve Balkan ülkeleri ile 1912 Balkan Savaşı. Her iki savaşta imparatorluk büyük kayıplara uğradı.

Bilhassa Balkan Savaşı imparatorlukta yeni bir gelişmeyi tetikledi. İmparatorluk siyasi, sosyal ve askeri yeni bir yapılanmanın planlarını oluşturdu ve ekonomik açıdan yardıma ihtiyacı olduğundan, siyasi arayışlar içine girdi. Siyasi arayışlar içinde stratejik açıdan temel ihtiyaç zamandı. Üzerine gelenlere karşı zamanla yarışarak güçlenme yollarını ararken diğer yandan karşı ittifakları dağıtarak bir güçlü devlet ile ittifak yapmaktı.

İttifak arayışlarında taraf olan dört ülke vardı. Almanya, İngiltere, Fransa ve Rusya.

İttifak arayışlarında dikkat edilecek hususlar ise en güçlüyü yanına alarak diğerlerinin tehdidini önlemektir. İmparatorluk doğruyu bulmaya çalıştı. Öncelikle İngiltere ve Fransa ile ittifak arayışına yöneldi. Bu ittifak İmparatorluğu Rusya tehdidinden koruyacaktı.

Harekete geçen imparatorluk Hakkı Paşa'yı Londra'ya gönderdi. İttifak yolunu açmak için aşağıdaki tavizleri gündeme getirdi.

- Basra körfezi imtiyazları
- Ortadoğu imtiyazları
- Karadeniz limanlarının bir kısmının İngiliz işletmesine açılması

- Bağdat demiryolu inşasında Bağdat-Basra hattının yapımının İngilizlere verilmesi

- İmparatorluk Deniz kuvvetlerinin gelişmesi için İngiltere'ye gemi yapımının ısmarlanması

Yukarıdaki imtiyazlar İngiltere'ye teklif edilirken Fransa ile görüşmeleri maliye Nazırı Cavit Bey yürüttü. Fransa'nın İmparatorluk ile ittifak yapması için aşağıdaki imtiyazlar sunuldu.

- Doğu Anadolu'da 1500 km'lik bazı tren yollarının yapımı için teklif ve borç isteği

- Karayolu inşası ve İmparatorluk Deniz Kuvvetleri için gemi yapımı

- İmparatorluk nezdinde Fransız mühendislerine çalışma izninin verilmesi

İngiltere ve Fransa sunulan imtiyazlar ve ittifak teklifine üç önemli nedenden dolayı sıcak bakmamışlardır.

- Birincisi, 'Hasta Adam' dedikleri İmparatorluk topraklarını aralarında paylaşmışlar ve çoktan bunun için askeri hazırlıklarına başlamışlardır.

- İkincisi, ise rakip güç olan Almanya'dan önce imparatorluk topraklarına ulaşmaktır.

- Üçüncüsü, ise Rusya'yı gücendirmemektir.

Osmanlı İmparatorluğu son bir çaba ile bu sefer Rusya'ya yaklaşmıştır. Talat Paşa Mayıs 1914 tarihinde Kırım'a giderek Rus Çarı ile ittifak konusunu görüştü. Rusya rakip güç olan Almanya ile İmparatorluk arasında yapılan askeri anlaşmaları bahane ederek ittifak isteğini reddetti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun üç ittifak girişimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Almanya İle İttifak Yapması

İmparatorluk rakip güçlerle giriştiği ittifak denemeleri başarısızlığa uğrayınca Almanya ile üç nedenden dolayı ittifak arayışına girdi.

- **Birincisi**, Almanya ile yaptığı ikili askeri anlaşmalar ve hazırlıklar

- **İkincisi**, Almanya'nın İmparatorluğu rakip devletlerden koruyacak güç olarak görülmesi

- **Üçüncüsü**, İttihat ve Terakki Hükümeti'nin çoğunluğunun Alman taraftarı olması

Osmanlı İmparatorluğu 24 Temmuz 1914'te resmen Almanya'ya İttifak teklifinde bulunurken aynı teklifi Avusturya'ya da verdi.

Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu, gerek Almanya ve gerekse Osmanlı İmparatorluğu için stratejik bir konuma sahipti. Her iki devlette muhtemel bir savaşta rakip güç olan Rusya'nın Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu ile Balkanlara sahip olma yarışı içinde olmasından yararlanacaktı. Niyetleri Rus gücünün bir

kısının Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu üzerine çekilmesi Almanya ile Osmanlı İmparatorluğu'nu askeri açıdan rahatlatacaktı.

Avusturya ve Macaristan İmparatorluğu'nun Almanya açısından hayati önemi vardı. Savaşa iki cepheli girmesi kesinleşen Almanya'nın doğusundaki Rusya'nın, bu devlete angaje olması, batı cephesinde Fransa'ya karşı yapacağı harekâta askeri güç oluşturarak bir üstünlük sağlayacaktı.

Ayrıca Almanya Osmanlı İmparatorluğu ile bir ittifaka çok sıcak bakmıyordu. Bunun sebepler ise,

- Osmanlı İmparatorluğu'nun güçsüz oluşu ve Almanya'ya ayak uydurmayacağı.
- İmparatorluğun Doğuda Ruslar karşısında kısa sürede dağılacağı.
- Aşırı askeri ve ekonomik isteklerde bulunacağı.

Bütün bu çekincelere rağmen Almanya 2 Ağustos 1914'te Osmanlı İmparatorluğu ile ittifak anlaşması yaptı. Yaptığı ittifak anlaşmasının ağır basan yönü kendi Doğu Cephesindeki Rusya'yı üç cepheli bir savaş içine sokmak (Almanya-Osmanlı İmparatorluğu - Avusturya Macaristan İmparatorluğu ile) ve imparatorun Halife kimliğinden yararlanarak vereceği bir cihat emri ile İngiltere'nin Müslüman olan sömürgelerini ayaklandırmak, böylece kendi Batı cephesinde Fransa ile müttefik olan İngiltere'yi zayıflatmak.

Aslında bu ittifak Almanya'ya savaş öncesi stratejik bir üstünlük sağlıyordu. Almanya Osmanlı İmparatorluğu'nu savaş başladıktan sonra kendi istediği zaman ve yerde savaşa sokacaktı.

Alman askeri heyetinin başkanı Liman Von Sanders ve İngilizlerin el koyduğu gemilerin yerine, propaganda ile Almanya'dan gönderildiği öne sürülen sonradan Yavuz ve Midilli ismini alan Goben ve Breslav iki Alman Harp gemilerin komutanı Amiral

Suson'un görevi bir oldu bitti ye getirip Osmanlı yönetimini savaşa sokmaktır.

27 Ekim 1914'te Karadeniz'e açılan filo 29 Ekim'de Rusya'ya ait Sivastopol, Odesa, Kefe, Novorosisk liman ve şehirlerini bombalar ve iki Rus ve bir Fransız gemisini batırır. İtilaf devletleri önlerine çıkan bu fırsatı kaçırmamış ve Rusya 31 Ekim'de Kafkaslarda Doğu Bayezid'in kuzeyinden sınırı geçmiştir. İngilizlerde 1 Kasım 1914 Basra Körfezi'nden Irak'ı işgal etmek için asker çıkarıp harekâta girişmişlerdi. 3 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da Fransa ve İngiltere Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan etmişlerdir. Osmanlı Devleti ise 11 Kasım 1914'te taraflara savaş ilan ederek Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir. Dört cephede birden kendisini savaş içinde bulan İmparatorluk Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın verdiği kararlarla da ayrıca cephelerde büyük kayıplar yaşamıştır.

Osmanlı İmparatorluğu Kafkas Cephesi (1914-1918)

Bu cephede taraf devlet Ermeniler tarafından desteklenen Rusya'dır.

1 Kasım 1914'te Rus ordusu sınırı geçmiş, üç koldan batı istikametine ilerlemeye başlamıştır. Kuzeydeki birinci kol Oltu - Narman, Merkezde ağırlık merkezli ikinci kol Sarıkamış - Hasan-kale, üçüncü kol Beyazıt-Karaköse

Doğuda bu savaş devam ederken Enver Paşa'da Doğu'ya gelmeye karar vermiştir. Bölgeye gelen Enver Paşa Türk ordusunun Ruslar'a yapacağı taarruz ile ilgili çalışmalara başlamış, 3'ncü Ordu Komutanı Hasan İzzet Paşa yerine kendisini Ordu Komutanı tayin etmiş ve Ocak 1915 yılında Ruslara karşı taarruzu başlatmıştır. Bu taarruz sonucunda, Sarıkamış muharebelerinde Rus ordusu 30.000, Türk ordusu 50.000 kişi kaybetmiştir.

Rus kaynaklarına göre ise Türk ordusu 90.000 kişi kaybetmiştir. Dağlarda karlar kalktıktan sonra 25.000 Türk askerinin gömüldüğünü yazmışlardır. 1917 yılı içinde Birinci Dünya Harbinin kaderini değiştiren iki büyük olaya tanık olmuş, ABD'leri harbe fiilen katılmış, Rusya'da Çarlık yıkılarak ihtilal gerçekleştirilmiştir. Kış aylarında Doğu cephesinde 100.000 kişi kaybeden Rus Ordusu 25.000 mevcut ve 470 topu ile önemli bir güç olarak varlığını 1917 yılı içinde sürdürme çabası içine girmiştir.

8 Nisan 1917'den itibaren Rus Ordusu'nda çözümler başlamış, Türk ordusu ile savaşmaya devam etmek istemedikleri anlaşılmış ve Türk Ordu Komutanlığınca bu cephede yeni düzenlemeler yapılmıştır.

7 Aralık 1917'de Brestlitovsk'da bir anlaşma imzalanmıştır. 1918 yılı Ocak ayından itibaren Rus birlikleri bölgeden çekilmeye başlamış, yerini alan Ermeni birlikleri katliamlara girişmiş, Türk ordusu da ileri harekâta karar vermiştir.

5 Nisan 1918'de Sarıkamış'ı, 15 Nisan 1918'de Kars'ı Rus kuvvetlerinden kurtarmıştır.

Kanal Cephesi, Filistin Ve Kudüs Muharebeleri (1916-1917)

Osmanlı topraklarının tamamını almayı planlayan İngilizler, çölden geçirdikleri büyük su borusunu ve demiryolunu Gazze güneyine kadar getirmişlerdir. 6-12 Kasım 1917 tarihleri arasında yapılan muharebelerde Allenby komutasındaki İngiliz birlikleri bölgeyi savunmakla görevli Türk birliklerini geriye atarak Kudüs önlerine gelmiştir.

Enver Paşa 14 Kasım 1917'de Kudüs'e gelmiş, bölgeyi savunmakla görevli Türk Ordularına komuta eden Falkenheim ile yapılan durum değerlendirmesinde Kudüs'ün bütün mevcut güçler ile savunulması önem kazanmıştır.

8 Aralık 1917'de Kudüs istikametinde yaptığı taarruzlar Kudüs'ün batısından ve güneyinden süratle gelişmiş, kuzeyden 26'ncı Türk Tümen'in mevziine girilmiş, Ali Fuat (Cebesoy) Yıldırım Ordular Grubu komutanı Falkenham'den çekilme müsaadesi istemiştir.

9 Aralık 1917'de Kudüs boşaltılmış, 10 Aralık 1917'de de; Kudüs Belediye Başkanı tarafından teslim edilmiş, 11 Aralık 1917'de Allenby Kudüs'e girmiştir. 1917 yılı, önce Bağdat'ın yılsonunda da Kudüs'ün düşmesi ile sona ermiştir.

İngiliz birlikleri 30 Eylül'de Şam'a yaklaşmıştır. Türk cephe komutanlığı Şam'ı boşaltmaya karar vermiş, İngilizler Şam'a girmiş, 25 Ekim 1918'de de Halep güneyine kadar ilerlemiştir. Böylece 1916 yılı içinde Gazze'den başlayan İngiliz taarruzları tamamlanmış, Türk Orduları Kudüs, Filistin ve Suriye'yi boşaltmak mecburiyetine kalmıştır.

Irak Cephesi Musul Ve Kerkük'ün Kaybı (1915-1917)

Savaş öncesi Irak İngiltere'nin stratejik hedefi idi. İngiltere'nin bunu gerçekleştirmek için Hindistan'dan görevlendirilen General Delamin komutasındaki Hindistan Birlikleri ile Arapların isyankâr tutumundan da istifade ederek 23 Kasım 1914'de de Basra'ya çıkardı. İngiliz birlikleri kısa sürede ilerledi ve Basra'yı ele geçirdi.

Çanakkale'de durum İngiltere'nin beklemediği şekilde değişmiş ve sıkışmıştı. İran'da Alman faaliyeti, Hindistan'daki karışıklıklar bu cephedeki harekâtın şimdilik kaydıyla Kut-ul Amara'ya kadar sürdürülmesini gerektirdi. Kasım sonlarında burada yapılan harekâta İngiliz Kuvvetleri Türk mukavemeti karşısında duraklamışlar ve oyalama muharebeleri yaparak geri çekilmişlerdi.

General Towshent komutasındaki İngiliz Kolordusu 3 Eylül 1915'te Kut-ul Amara'da kuşatıldı ve İngiltere beklemediği askeri sonuç karşısında geriledi. Zayıf kalan ve takviye alamayan Türk

ordusu ise bu üstünlükten yararlanamadı. İlerleyen İngiliz birlikleri 11 Mart 1917’de Bağdat sonrada Musul ve Kerkük önlerine kadar ilerlediler.

Türk Birlikleri’nin inatla savunmalarına karşın kuvvetli İngiliz Ordusu’nun 11 Mart 1917’de Bağdat’a girmesi, tarihi ve stratejik mevkii olan Bağdat’ın düşmesi Osmanlı İmparatorluğu ile dünya kamuoyunda büyük yankılar yapmıştır. Bağdat’a giren İngiliz işgal kuvvetleri komutanı Mod orgeneralliğe yükseltilmiştir. Bu cephedeki çatışma 30 Ekim 1918’de imzalanan Mondoros Mütarekesi ile son bulmuştur.

Hicaz Ve Yemen Cepheleri

1914 yılında İmparatorluk askeri gücü Arabistan’da toplam olarak dört piyade tugayı kadardı. İngiltere’nin girişimleriyle Mekke Şerifi Hüseyin ve oğlu Abdullah, Osmanlı Devleti’ne isyan edince, Medine Muhafızı komutanı olan Fahreddin Paşa, kuvvetlerin azlığı ve diğer cephelerdeki gelişmeler sebebiyle bölgenin elden çıkmasına engel olamamış, Yemen cephesinde de mevzii başarılar olmasına rağmen sonuç değişmemiş ve bu iki yer kaybedilmişti.

Makedonya, Romanya Ve Galiçya Cepheleri

Osmanlı Devleti 33.000 kişilik 15’nci Türk Kolordusu ’nu Ağustos 1916’da Galiçya’ya göndermişti. Makedonya Cephesine 20’nci Kolordu, Romanya Cephesine de 6’ncı Kolordu, 177’nci Piyade Alayı görevlendirilmişti

Birinci Dünya Savaşının Sonu Ve Değerlendirme

Osmanlı İmparatorluğu, savaştan yenik ve yorgun olarak çıkarken yukarıda belirtilen cephelerde savaşmış, topraklarının çoğunu kaybetmişti. Ayrıca, 30 Ekim 1918’de Limni Adası’nın

Mondros Limanı'nda şartları çok ağır bir antlaşma imzalamak zorunda kalarak bağımsızlığını da fiilen kaybetmişti.

Birinci Dünya savaşı Osmanlı Devleti açısından 30 Ekim 1918'te imzalanan Mondros Mütarekesi ile son bulmuştu. İngiltere bu tarihten itibaren Anadolu'nun işgali için Stratejik taarruzlarına devam ederek Anadolu'yu işgale başlamıştı.

Türk Milleti 19 Mayıs 1919'dan itibaren çok güvendiği Mustafa Kemal ile birlikte başlattığı Kurtuluş Savaşı ile İngiltere'ye Çanakkale'yi yeniden yaşatarak 1923'te bağımsızlığını kazandı.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

18 MART 1915 DENİZ SAVAŞI ¹⁸

¹⁸ Dr. Yılmaz TEZCAN, *20'inci Yüzyıl Siyasi Tarihi ve Savaşları*, HAK Basımevi, 2003, İstanbul, s. 70-86. Ayrıca (*Harp Akademileri Komutanlığı 18 Mart Konferans notları*)

Çanakkale cephesinde cereyan eden muharebeler dört safhada gelişmiştir

1. safha: 18 Mart 1915'te başlayan ve bir gün süren Deniz Harekâtı safhasıdır.

2. safha: 25 Nisan- 6 Ağustos 1915 tarihleri arasındaki Seddülbahir Çıkarması ve Seddülbahir Savaşları ile Arıburnu Çıkarması ve Arıburnu Savaşları safhasıdır.

3. safha: 6 Ağustos 1915'te başlayan İkinci Çıkarma safhasıdır. Bu bölümde Anafartalar çıkarması ve Anafartalar muharebeleri anlatılacaktır.

4. safha: Gelibolu'nun müttefiklerce tahliye edilmesi safhasıdır. Bahsi geçen bölgeler(Şekil-2,Sahife 66)'da görülmektedir.

18 Mart Öncesi Boğaz...104 Gemiyle Boğaza

Birinci Dünya Savaşı'nın en büyük ve önemli cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi'nin kilit noktalarından biri olan Gelibolu, 25 Nisan 1915 tarihinde, İtilaf Devletlerinin İstanbul'a ulaşmak amacıyla gerçekleştirdikleri saldırılara karşı verilen savunma savaşının zaferle sonuçlanmasıyla "Gallipoli 1915" adıyla Dünya tarihine geçmiştir. Tüm Dünya, Türk'ün çetin mukavemet gücünü ve bu topraklarda, Çanakkale'nin geçilmez olduğu gerçeğini anlamıştı.”¹⁹

Müttefikler bu savaşa başlamadan önce Boğazı kontrol altına almak ve Boğazı yumuşatmak maksadıyla faaliyetlerine başlamıştır. 18 Mart 1915 Deniz muharebesine kadar Çanakkale Boğazı'nda aşağıdaki gelişmeler yaşanmıştır.

10 Ağustos 1914'te Türk Başkomutanlığı tarafından iki Alman zırhlısı Goben, Breslau harp gemileri Çanakkale'den içeri alındı. İngiliz Amirali Troubridge gemileri ile onları Boğaza kadar

¹⁹ Harp Tarihi Gezileri (Çanakkale - Gelibolu) *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkan. Yayınları Gnkur. Yayın Numarası, 2010, S.6.*

takip etti fakat her hangi bir girişimde bulunmadı. 27 Eylül 1914'te İngilizler tarafından Türk ordusuna karşı ilk pasif yaptırımlar boğazlarda başlatıldı. Boğaz önündeki İngiliz filosu, o bölgede karakol görevi yapmakta olan Akhisar Torpido botunun geri dönmesini istedi. Bu olaydan sonra Boğazlara yönelik önlemler arttırıldı. Boğaz bölgesindeki Alman askeri heyetinin teklifi ile

- Çanakkale Boğazı kapatıldı,
- Fenerler söndürüldü,
- Boğaza mayınlar döşenerek, tepelere ihtar levhaları yerleştirilmiştir. Bunun üzerine Çanakkale Boğazı'nın kapatılması Müttefiklerin sert protestolarına sebep oldu.

Bundan sonra;

- Çanakkale girişi tahkimatı İngiliz, Fransız donanması tarafından ilk defa 3 Kasım 1914'te bombardıman edildi.

- 13 Aralık 1914'te Mesudiye Zırhlımız, KEPEZ civarında Sarı sığılta B-II İngiliz deniz altısları tarafından batırıldı.

- 15 Ocak 1915'te Fransız SAFİR denizaltısı Çanakkale'de batırıldı.

- 19 Şubat 1915'te İngiliz- Fransız donanması Çanakkale topçu bataryalarına ciddi zarar vermeden bombardıman etti.

- 25 Şubat 1915'te İngiliz- Fransız donanması aynı bataryalara ciddi zarar verdi.

- 26 Şubat ile 17 Mart tarihlerinde İngiliz ve Fransız donanması boğazdaki Türk mayınlarını temizlemeye başladılar. Amiral CARDEN idaresinde İngiliz Doğu Filosu Limni 'de kuruldu.

- Akdeniz'deki İngiliz filosunun takibinden kurtulmak için 10 Ağustos'ta Çanakkale önlerine gelen Alman Goblen ve Breslau gemileri 28 Ekim 1914 günü Karadeniz'e çıkarak bazı Rus limanlarının bombardıman etti.

- Bu olaydan sonra Osmanlı Devleti Dünya Harbi'ne girdi.(Anılan iki gemi bilahare Osmanlı Donanması'na katılarak Yavuz (Goben) ve Midilli (Breslau) isimlerini aldılar.)

- 3 Kasım 1914 İngiliz filosu da, Çanakkale Boğazı güney girişindeki Seddülbahir ve Kumkale'ye ateş açması ve bombardıman sonunda şehit olan beş subay ve seksen bir er Çanakkale muharebelerinin ilk şehitleriydi.

Çanakkale Boğazı'nda müteakip gelişmelerde ise,

-İtilaf Devletleri Osmanlı Devleti'ne karşı fiilen harp ilan etti.

- İngiltere Çanakkale Boğazı'nı denizden geçmek için kendisini daha haklı ve serbest görmeye başladı.

- Osmanlı Devleti açısından da; Çanakkale Boğazı savunmasının kuvvetlendirilmesi kararına varıldı.

Neden Çanakkale Boğazı

İngiltere'yi Çanakkale Boğazı'na getiren üç önemli neden vardı.

Birincisi, 1915 yılında Türk ordusunun yaptığı Sarıkamış Muharebesi ve Enver Paşa'nın da katıldığı Sarıkamış harekâtıydı. Bu harekât başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Doğu Anadolu'da sıkışan Rusya'nın İngiltere'den resmen yardım talebinde bulunması İngiltere'yi bu bölgeye çekti. Boğazların stratejik değeri ve Boğazların İngiltere'nin kontrolünde bulunması, birçok stratejik manevra imkânları sağlayacaktı.

İkincisi, İngiltere müttefikine yardım etmiş olacak ve Rusya nefes alacaktı.

Bunlar kayda alınan ve ifade edilen sebepler gibi gözükmemektedir. Harp planları yapılırken iki kelime öne çıkar.

Bunlar niyet ve maksattır. Vazifenin ifadesinde maksat ifade edilir. İngiltere yukarıda sayılan nedenleri maksadı olarak açıklamış olabilir. Fakat gerçek niyeti İstanbul'un işgali ve Halifenin teslim alınmasıdır. Diğer neden ise, Cemal Paşa'nın, 3 Şubat 1915'de başlayan Süveyş Kanalı Harekatı'nın Mısır'daki İngiliz Kuvvetleri Komutanı General Maxwell üzerinde yarattığı korku ve endişe idi. Her ne kadar 'Kanal Harekâtı' başarısızlıkla sonuçlanmışsa da; General Maxwell hükümetine, Osmanlı kuvvetlerinin bu bölgeden çekilmesini sağlayacak ikinci bir cephenin açılmasını önermişti.

Üçüncüsü, İngiltere'nin sahip olduğu üstün deniz gücüdür. Bu gücün sadece Almanya veya diğer düşmanları tarafından okunması yanı sıra kendi müttefikleri tarafından da okunması gerekli idi. Onu için bu gücün öne sürülüp, ne olduğu görülmeli idi. Bunun yanı sıra İngiltere Bahriye Bakanı Churchill harpten evvel İngiltere'nin deniz kuvvetleri açısından güçlendirilmesi için büyük çabalar harcamış, büyük yatırımlar yaptırmıştı. Konuyu kamuoyuna mal etmiş ve desteğini de almıştı. İngilizler de donanmadan başarılar bekliyordu.

Churchill, 25 Kasım 1914 günü toplanan harp konseyinde;

'Çanakkale Boğazı'na Ordu ve Donanma'nın müştereken yapacakları bir taarruzun pek münasip olacağı' şeklinde bir öneri sundu. Churchill'e göre; Mısır'ı savunmanın en iyi şekli, Osmanlı Devleti'ni can alıcı bir yerinden tehdit etmekle sağlanabilirdi. Churchill'in bu önerisi Harp Konseyi'nin o günkü toplantısında kabul edilmedi, Ancak, Aralık ayının sonunda konsey sekreteri Hankey'in Osmanlı Devleti'ne karşı şu iki maksadı gerçekleştirebilecek taarruz teklifinin de esası olmuştu. Onun için, İngiltere Savaş kabinesi 28 Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'na saldırı kararı almıştır. Bu karara Fransa da katılacaktı.

1- Almanya'nın en önemli müttefiklerinden birisi olan Osmanlı İmparatorluğu'nu saf dışı bırakmak, Rusya'ya yardım için hayati önemi haiz bir deniz ulaştırma yolunu boğazları açmak,

2- Hala tarafsız olan Balkan devletlerini, özellikle Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya'yı kendi saflarına çekmek.

İngiltere'de bu tartışma ve hazırlıklar sürerken Rus Çarı, Kafkas cephesinde Türk ordusu tarafından başlatılan Sarıkamış harekâtı dolayısıyla İngiltere'den yardım istedi. Bütün bunları değerlendiren Churchill, Akdeniz'deki İngiliz Filosu Komutanı Amiral Carden'e şu tarihi mesajını gönderdi:

*“Çanakkale Boğazı'nın yalnız gemiler tarafından zorlanması mümkün bir harekât tarzı olarak görüyor musunuz? Neticele-
rin ehemmiyeti ağır kayıpları mazur gösterecektir. Görüşlerinizi bildiriniz.”*

Amiral Carden cevaben;

‘Çanakkale Boğazı'na bir baskın yapılabileceği kanaatinde değilim, belki çok sayıda gemi ile yapılacak geniş bir harekâtla zorlanabilir.’ diyordu.

Churchill, Amiral 'in mesajına cevaben;

“Görüşünüz buradaki yüksek makamlarca kabul olundu. Geniş harekât sayesinde neler yapılabileceğini ve ne kadar kuvveti, nasıl kullanmayı tasarladığınızı ayrıntılı olarak bildiriniz” şeklinde mesaj gönderdi.

11 Ocak 1915 günü Churchill'in en mühim mesaj dediği, Amiral Carden'in ayrıntılı harekât plânı İngiliz Amirallik Dairesi'ne geldi. 15 Ocak günü de hükümetin plânlarını kabul ettiği, istediği gemilere ilaveten, yeni hizmete giren Queen Elizabeth muharebe gemisinin de emrine verileceği, Amiral Carden'e bildirildi. İngiltere'nin bu kadar riskli bir harekâtı kabul etmesinin

temelinde, sahip olduğu donanma ve teknolojik üstünlükten kaynaklanan aşırı güven yatıyordu.

18 Ocak 1915 günü Fransızlar ve Ruslar plândan haberdar edildi, Fransız hükümeti armada göndermeye razı oldu, Ruslar ise Askold adında bir hafif kruvazörü Baltık'tan Ege Denizi'ne gönderdi. 16 Şubat 1915 günü; İngilizlerin çok övündükleri ve muhteşem anavatan tümeni adını verdikleri 29'ncu Tümen ile Mısır'daki Anzak Birliği'nin Limni'ye sevk edilmesine, İngiliz Deniz Kuvvetleri'nin de 50.000 kişilik bir kuvveti ihtiyaç görülecek herhangi bir yere nakletmek ve karaya çıkarmak için hazır olmasına karar verildi.

İtilaf Devletleri Deniz Kuvvetleri Şubat 1915 başlarından itibaren üs olarak seçilen Yunanistan'ın Limni Adası'na ve Selanik Limanı'na gelmeye başladı. İngilizlerin tahsis ettikleri gemilere ilaveten, Fransızlar 4 zırhlı kruvazör ile Ruslar Askold isimli hafif kruvazörü İtilaf Kuvvetlerine katmışlardı. Böylece;

- 16 zırhlı harp gemisi,
- 4 kruvazör,
- 14 muhrip, üzerinde 6 deniz uçağı taşıyan bir uçak gemisi,
- 7 denizaltı, 21 mayın tarama gemisi,
- 21 mayın tarama botu,
- 1 muhrip ana gemisi, gambot ve çeşitli yardımcı gemiler,²⁰

Bu deniz gücü o zamana kadar dünyada hazırlanmış en büyük donanması idi.

Bir Küçük Donanma

Sultan Abdülaziz döneminde dünyanın ikinci büyük donanması olan Osmanlı Donanması ise II. Abdülhamit dönemindeki 33 yıl süren ihmal, bakımsızlık gibi nedenlerden dolayı gücünü

²⁰ Harp Tarihi Gezileri, *Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yay*

kaybetmişti. Şimdi ise Balkan Harbinden sonra patlak veren Dünya Harbine bu haliyle girmek zorunda kalmıştı.

Harbin öncesinde, donanmanın güçlendirilmesi maksadıyla İngiltere'ye sipariş edilerek yapımı tamamlanmış ve son kuruşuna kadar parası ödenmiş olan Sultan Osman ve Reşadiye isimli gemilerimize İngiltere tarafından el koyulmuştu.

İşte bu şartlar altında; Osmanlı İmparatorluğu, harpten önce çok ihmal ettiği Çanakkale Boğazı savunma sistemini geliştirmeye başlamıştı. Mevcut topların çoğu eski, atış mesafeleri kısa, cephaneleri çok azdı. Bu nedenle önce kıyı bataryaları elden geçirildi. Bu bataryalar iç, dış ve esas savunma hattı olmak üzere üç grupta toplandı.

- Muin-i Zafer,
- Asar-ı Tevfik,
- Mesudiye,

Berk-i Satvet ve Ertuğrul gemilerinden sökülen toplardan set bataryaları kuruldu. Çoğuna topların alındığı geminin ismi verildi. Bataryaların personeli de gemilerden alındı, Kilit Bahir'e de torpido kovanları yerleştirildi.

“Deniz bataryalarının kurulmasına paralel olarak 18 Mart 1915'e kadar Selanik, İntibah, Samsun ve Nusret gemileri ile Çanakkale Boğazı'na toplam, 403 mayın, geçiş yoluna dik 10 hat halinde döşendi, ilk hat 4 Ağustos 1914 günü Selanik gemisi tarafından 22 mayınla tesis edildi. Diğer hatlar ihtiyaca ve sağlanan mayınlara göre döküldü. (Şekil-4, Sahife 68)”²¹

27 Şubat günü, 53 mayın, Nusret mayın gemisi tarafından Çimenlik Kalesi ile Değirmen Burnu arasında tesis edildi. Ancak burada, mayın noksanlığı ve yokluğu nedeniyle, kullanılan mayınların bir kısmı, İzmir civarındaki Köstenağzı'nda batırılan mayın yüklü

²¹Harp Tarihi Gezileri, *Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yay. S.23.*

bir Fransız gemisinden çıkarılan mayınlardı. Diğerlerinin ise, Rusların Yavuz ve Midilli'yi batırabilmek için, Karadeniz'e, İstanbul Boğazı'na doğru bıraktıkları ve akıntı ile boğaza doğru sürüklenen ve oradan toplanan mayınlar olduğu bilinmektedir.

Savunma plânı basitti. Boğaz, mayın ve top bataryalarından oluşan bir tahkimat sistemi ile ve bu iki silahın müşterek tesirinden yararlanılarak savunulacak, donanma bunların gerisinde bekletilecek ve harekâtı destekleyecekti. Zira donanmanın Ege Denizi'ne çıkacak, Müttefik donanmasıyla karşılaşabilecek hali yoktu.

Yeterli güçte bir Osmanlı Donanması olsaydı, zaten İtilaf Devletlerinin Çanakkale seferini düşünebilmeleri ve icra edebilmeleri mümkün olmazdı.

Müttefik deniz kuvvetleri boğaza karşı ilk büyük harekâtını 19 Şubat 1915'de yaptı. Bu 18 Mart harekâtının adeta provasıydı. 25 Şubat'ta ve daha sonraları da bu tip hareketlerini tekrar ettiler. Şiddetli bombardımanlardan elde ettikleri neticeler ve boğaz girişindeki Kumkale ve Seddülbahir tabyalarına yaptıkları komando harekâtı başarı için ümitlerini çok artırdı.

“İngiltere, Boğazı donanma ile iki surette geçebilirdi.

Birincisi, Boğazda zayıatı göze alarak eski gemileri öne alıp mayınlardan açacağı gediklerden donanmayı geçirmek.

İkincisi ise bir plan dâhilinde mayınlardan temizlenmiş alanda düzgün geçişti.”²²

Boğazı zorlayan Müttefik filosunun komutanı Amiral Carden, durumdan çok ümitliydi. Hatta emindi. Nitekim 2 Mart 1915'de Amirallik Lordu Churchill'e gönderdiği telgrafta; 14 gün sonra İstanbul'dayız diyordu.

²² E.H.Miralay Burhanettin Bey, *Harp Tarihi Türk Cepheleri, Çanakkale Muharebesi Notları, Harp Akademisi Matbaası, Yıldız, 1929, s.31.*

Kendi telgrafındaki zaferden emin ifadesine rağmen, Amiral Carden, uykusuzluktan ve sinirden harap düştü ve doktorların tavsiyesi ile 12 Mart 1915 günü görevinden istifa etti. Yerine 17 Mart günü yani savaştan bir gün önce Amiral De Robeck atandı.

Churchill, bu talihsiz amirale gönderdiği mesajda, harekâtın hiç geciktirilmeden ve başka bir emir beklemeksizin ilk fırsatta icrasını emrediyor ve talihinin açık olması dileğinde bulunuyordu. Ancak; Amiral De Robeck'e verilen bu talih, birkaç gün önce kapanmıştı.

Zira tüm masrafı Osmanlı Donanma Cemiyeti tarafından karşılanan ve bir Türk mühendisi tarafından Taşkızak Tersanesi'nde yapılan 26 mayın, Selanik gemisi tarafından bin bir güçlkle İstanbul'dan Çanakkale'ye getirilmiş ve Nusret mayın gemisinin güvertesine yüklenmişti. 360 tonluk bu mütevazı tekne güçlkle elde edilebilen bu son şanstı. (Şekil-5,Sahife 69)

11'nci hat

26 mayını, 11'nci hat olarak 100'er metre arayla 7-8 Mart 1915 gecesi, Müttefik donanmasının manevra sahasına Nusret Mayın gemisi tarafından, Erenköy önlerinde sahile paralel olarak, büyük bir gizlilik içinde dökülmüştü. Bu 11'nci hattın, diğer hatlar gibi boğaz geçiş yoluna dik olarak değil de, sahile paralel olarak tesisi, 18 Mart Deniz Savaşı kaderinin değişmesinde en büyük rollerden birini oynayacaktı. Diğer hatların döşenmesinden sonra yapılan gözlemlere göre, Müttefik gemilerinin, boğazda bombardıman sonunda hat değiştirme manevrasını Erenköy Koyu'nda, Karanlık Liman'da yapmaları çok iyi değerlendirilmişti.

Bu harpte Osmanlı Donanması'nın elde kalan gemilerine;

- Boğaz dışında keşif yapmak,
- Mayın mâniaalarını tesis etmek,

- Barbaros ve Turgut Reis zırhlılarıyla Gelibolu Yarımadası üzerinden müttefiklerin çıkarma yaptığı plajlara ve Müttefik gemilerine en direkt atışlar yapmak,

- Marmara limanları arasında deniz ulaştırmasını devam ettirmek - İstanbul-Çanakkale deniz ulaştırmasını yapmak,

- Marmara'ya sızan düşman denizaltılarını durdurmak,

- Müttefik donanmasına ve deniz ulaştırma hatlarına taarruz etmek görevleri verilmişti.

“İşte tarafların 18 Mart öncesi hazırlıkları böyleydi. Türk ordusu elindeki zayıf hava gücünü genelde keşif amaçlı kullanmış ve havacılar bunda çok başarılı olmuşlardı. 18 Mart 1915 Perşembe günü erken saatte Alman Pilot Yüzbaşı Serno ve gözetleme subayı Yüzbaşı Schneider keşif için uçakla Çanakkale’den havalanmışlar ve Bozcaada önlerinde hareketlenmekte olduğunu bildirmişlerdi. Daha sonra Cemal Bey de Ertuğrul adlı uçağı ile Çanakkale’den havalanarak aynı bilgileri doğrulamıştı. Bu haberle birlikte Çanakkale Cephesi hareketlenmişti.”²³ Her tarafa alarm verilmiş, dürbünler Boğaz açıklarına, deniz ufkuna çevrilmişti. Amiral de Robeck de bir gün önceki komutanı Amiral Carden’in planını aynen uyguluyordu.

18 Mart 1915 Perşembe Günü

“18 Mart Deniz Savaşı’nın planlayıcısı Amiral Carden, 10 Ağustos 1914’ten itibaren yedi aydır üstlendiği görevini Amiral de Robeck’e devrederek 16 Martta Londra’ya hareket etti. 18 Martta, Amiral Carden’in planı Amiral de Robeck tarafından uygulanmaya başlandı. Bu plan başarıyla uygulanırsa Boğaz’daki

²³ Harp Tarihi Gezileri (Çanakkale - Gelibolu). Gen. Kur Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Bşk. Yay. Genelkurmay Basımevi Yayın No, 2010, S.22.

mayınlar temizlenecek, en dar yerdeki (Kilitbahir-Çanakkale) kara tahkimatı tahrip edilecek ve Marmara'ya çıkılacaktı.”²⁴

“18 Mart 1915 Perşembe günü sabahı, kurşuni renkli bir havada, çırpıntılı bir denizde tarihin o zamana kadar görmediği büyüklükteki donanma harekete başladı, 270.000 ton tutarındaki, 247 ağır topa sahip yüzen çelik kalelerden oluşan bu Müttefik donanma üç hat halinde teşkilatlanmış olarak saat 10.05'de boğaza girdi.

Buna göre donanma savaşa birbiri ardına üç grup hâlinde girecekti. (Şekil-6,Sahife 70)

Birinci Grup: Bizzat Amiral de Robeck komutasında, Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson, Inflexible adlı dört güçlü İngiliz zırhlısından oluşuyordu. Bu grubun görevi, en önde Boğaz'a girerek uzak mesafede, 13 kilometreden merkez tahkimatını ateş altına almak ve arkadan gelip ileriye geçecek diğer gruplara destek sağlamaktı.

İkinci Grup: Fransız Amiral Quepratte komutasında, Gaulois, Charlemagne, Bouvet, Suffren adlı dört Fransız zırhlısından oluşuyordu. Bu grup, ikinci sırada bulunacak, 1,5-2 saat sonra emirle birinci grubun önüne geçecek ve 5-6 kilometreye kadar sokularak merkez tahkimatının imha işine katılacaktı.

Üçüncü Grup: On eski İngiliz zırhlısından kuruluydu. Prince George, Majestic, Vengeance, Irresistible, Albion, Ocean, Triumph, Swiftsure, Corn Wallis, Canapos.”²⁵

“Mayın korkusu Deniz gücünün en büyük korkusudur. Müttefiklerde boğazı mayından temizlenmiş olarak geçmek istediler ve 26 Şubat-17 Mart arasındaki günleri İtilaf devletleri donanması mayın arama tarama faaliyetleriyle geçirmişti. Bu arada bazı bölgelere tahrip müfrezeleri çıkarılarak, susturulmuş topların

²⁴ Harp Tarihi Gezileri, A.ge. S.21.

²⁵ Harp Tarihi Gezileri A.ge. S.23.

tahribine çalışıldığı gibi merkezde bulunan bazı bataryalar da bombardıman edilmişti. 17-18 Mart gecesi üç muhriple yedi mayın arama tarama gemisi saat 22.00'den 02.00'ye kadar süren son aramalarını yaparak, Kepez Burnu'na kadar olan bölgenin temiz olduğunu rapor etmişlerdi.”²⁶

Önde temizlik ve kontrol taraması yapacak mayın arama tarama gemilerini destekleyen iki eski kruvazör bulunuyordu. Saat 10.30'da filonun en kuvvetli 4 yeni İngiliz zırhlısından oluşan birinci hatta verilen hedef, boğazın en dar yerindeki Çimenlik ve Kilitbahir Kalelerinin tahrip edilmesi, Kepez-Soğanlı dere arasında mayın kontrol ve temizlik taramasının desteklenmesi idi.

Tepelerin gerisine mevzilenmiş sahra toplarımız, bu gemilere karşı ateş açıtsa da zırhlılar bu atışlara hiç aldırmandan Çanakkale şehir merkezine 14 km. kadar yaklaşıp sürat azalttılar.

Saat 11.00'den itibaren de dünyanın en büyük gemisi Queen Elizabeth'in 38 cm.lik dev topları Anadolu Hamidiye'si tabyası ile Çimenlik Kalesi'ni hedef alarak ateşe başladı. Bu sırada ilk hatta bulunan İngiliz Agamemnon, Lord Nelson ve İnflexible zırhlıları da Rumeli Hamidiye'si ve Kilitbahir Kalesi'ni hedef almıştı. Fransız Bouvet zırhlısı Dardanos, İngiliz Prince George zırhlısı ise Baykuş tepe tabyasını dövüyorlardı. Hedef taksimi tamdı. Henüz hiç biri set bataryaları hariç, ateş altındaki tabyalardaki topların menzili içinde değildi.

İngiliz zırhlılarının 14 km.den yaptıkları bu atışlar bir saat sürmüştü. Kale ve tabyalarımız yer, yer isabet almış toplarımız hasar görmüş, Çimenlik Kalesi'nin de cephaneliği yıkılmıştı. Queen Elizabeth'in patlamamış bir mermisi bugün hala Çimenlik Kalesi'nin duvarlarının birisinin içine girmiş vaziyette durmaktadır.

²⁶ Harp Tarihi Gezileri (Çanakkale - Gelibolu) Gnkur. Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay. Genelkurmay Basımevi Yay. No, 2010, S.21.

Bu atışlar sırasında Çanakkale'de büyük bir patlama olmuş, Anadolu Hamidiye'si tabyasında yangın çıkmıştı.

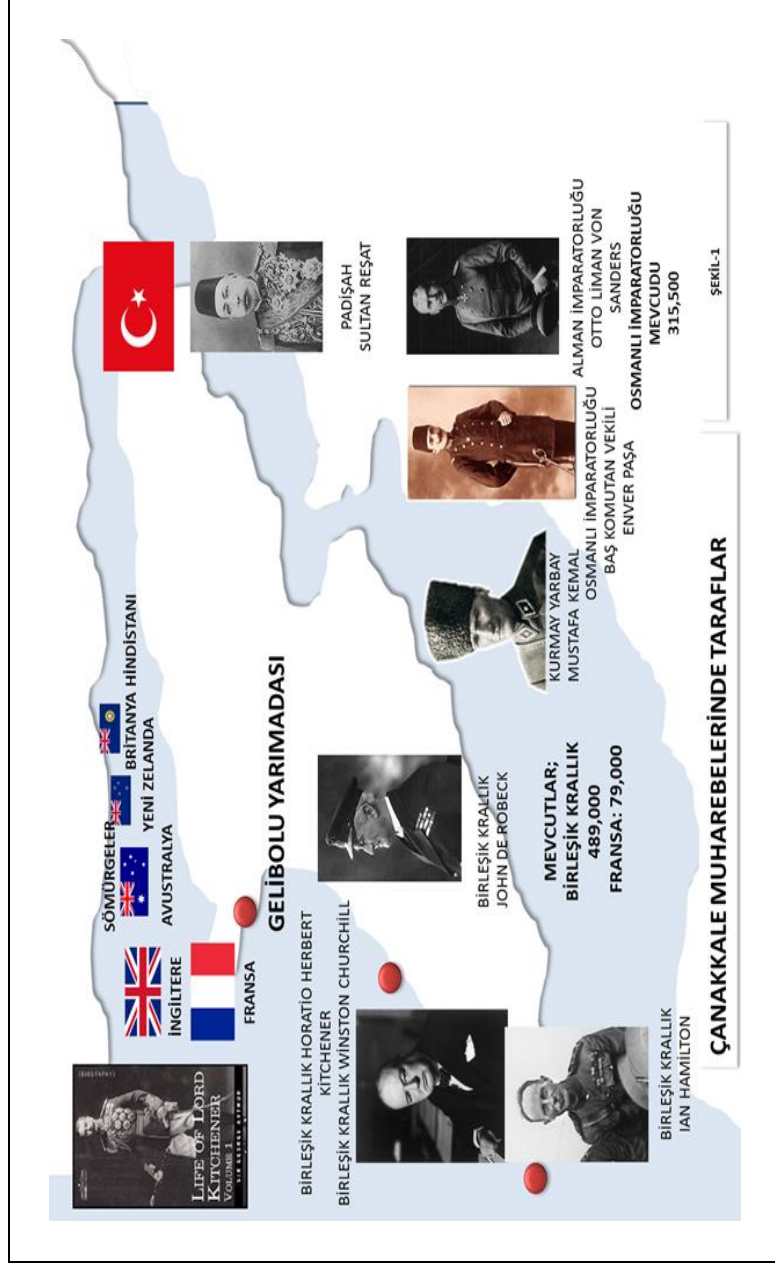
Amiral De Robeck daha yakın mesafeden atış açma zamanının geldiğine inanarak; Fransız Amiralî Gepret'e filosunu ön safa geçirmesini emretti. Onları Suffren ve Charlemange zırhlıları izledi. Fransız filosu biraz daha yaklaşarak ateşe başladı. Ama artık tek taraflı ateş bitmiş, Türk topçusunun sabırsızlıkla beklediği an gelmişti.

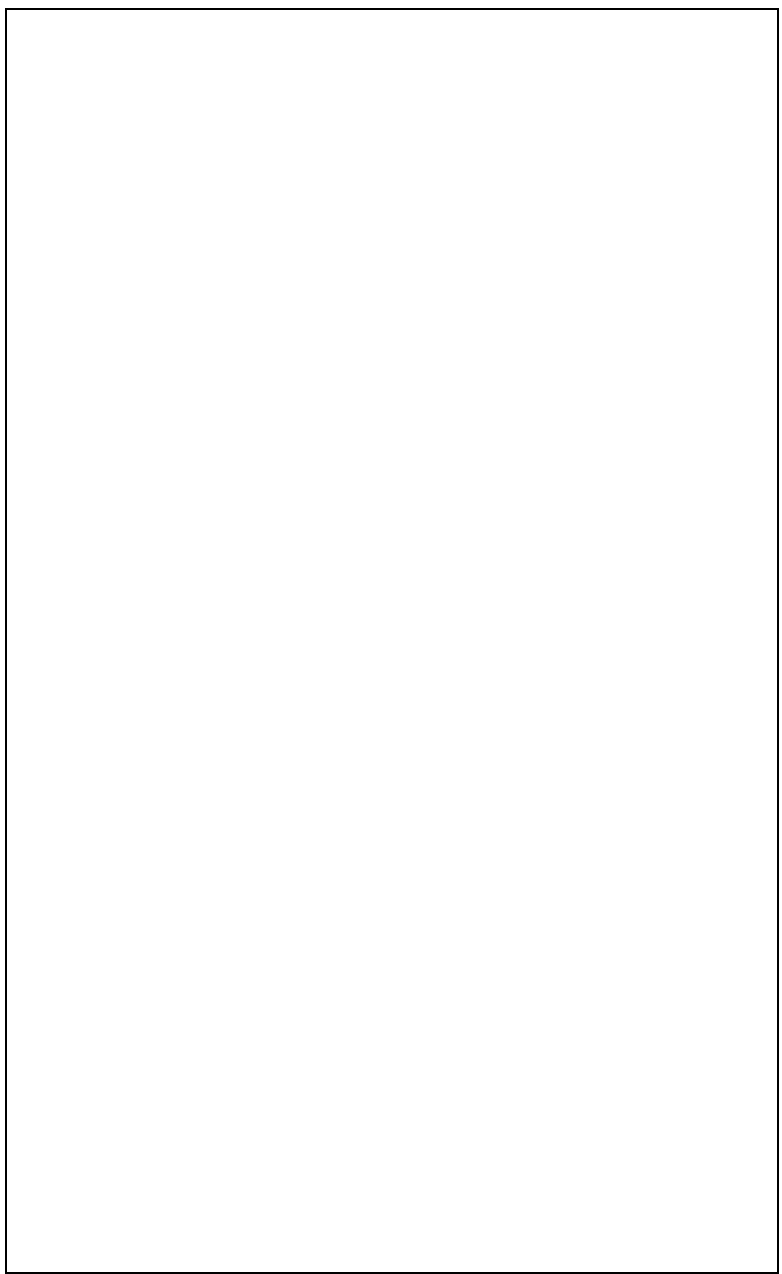
Müttefik filosu, Türk toplarının menzili içine girmişti. Deniz tabyalarının atışları sonucunda, saat 12.30'da Müttefik ilk kayıplarını vermeye başladı. Fransız Gaulois zırhlısı bir mermi isabetiyle, su kesiminin altından yara alınca, çekilmek zorunda kaldı ve bir süre sonra da boğaz ağzındaki küçük bir adacığa yan yattı. İngiliz İnflexible zırhlısının ise; aldığı isabetlerle pruva çanaklığı harap oldu. İngiliz Agamemnon, Lord Nelson, Albion ve Fransız Charlemange zırhlıları da isabet almış olmakla birlikte, hasarları çok ciddi değildi. (Şekil-7,Sahife 71)

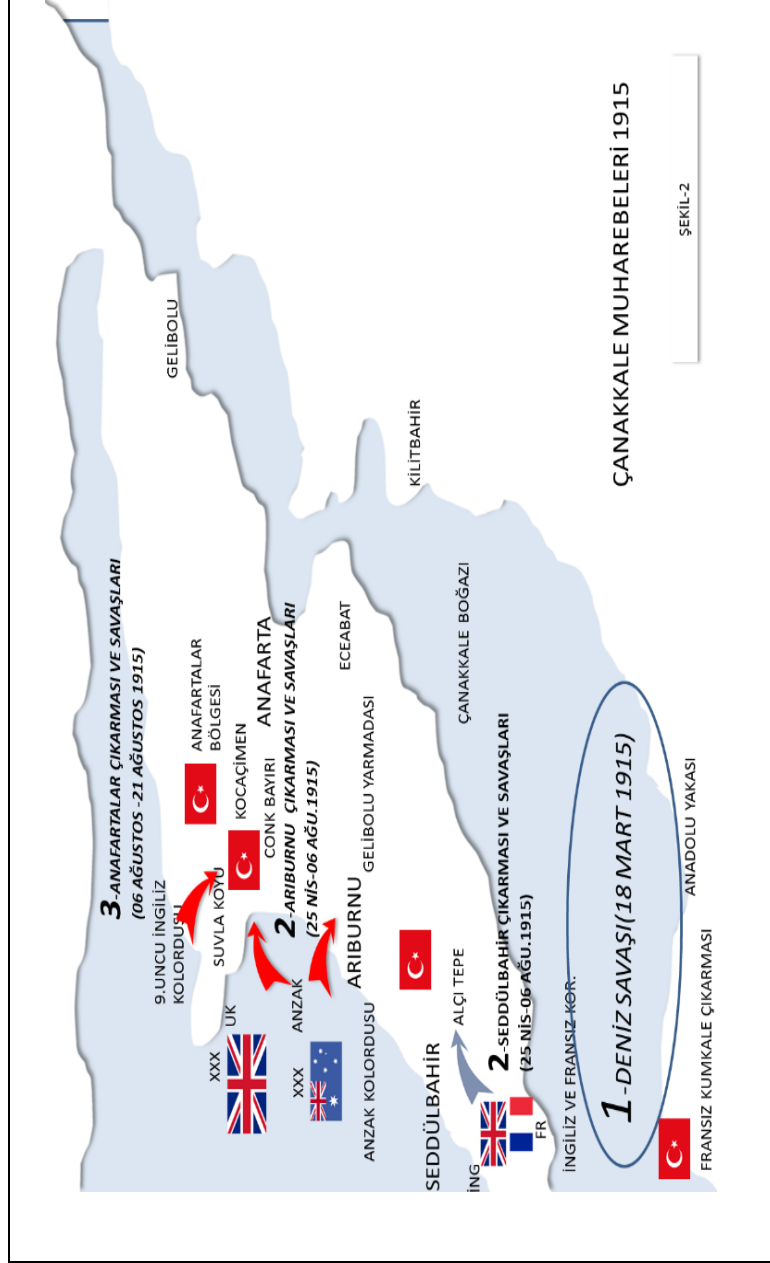
Donanmanın Uğursuz Perşembesi

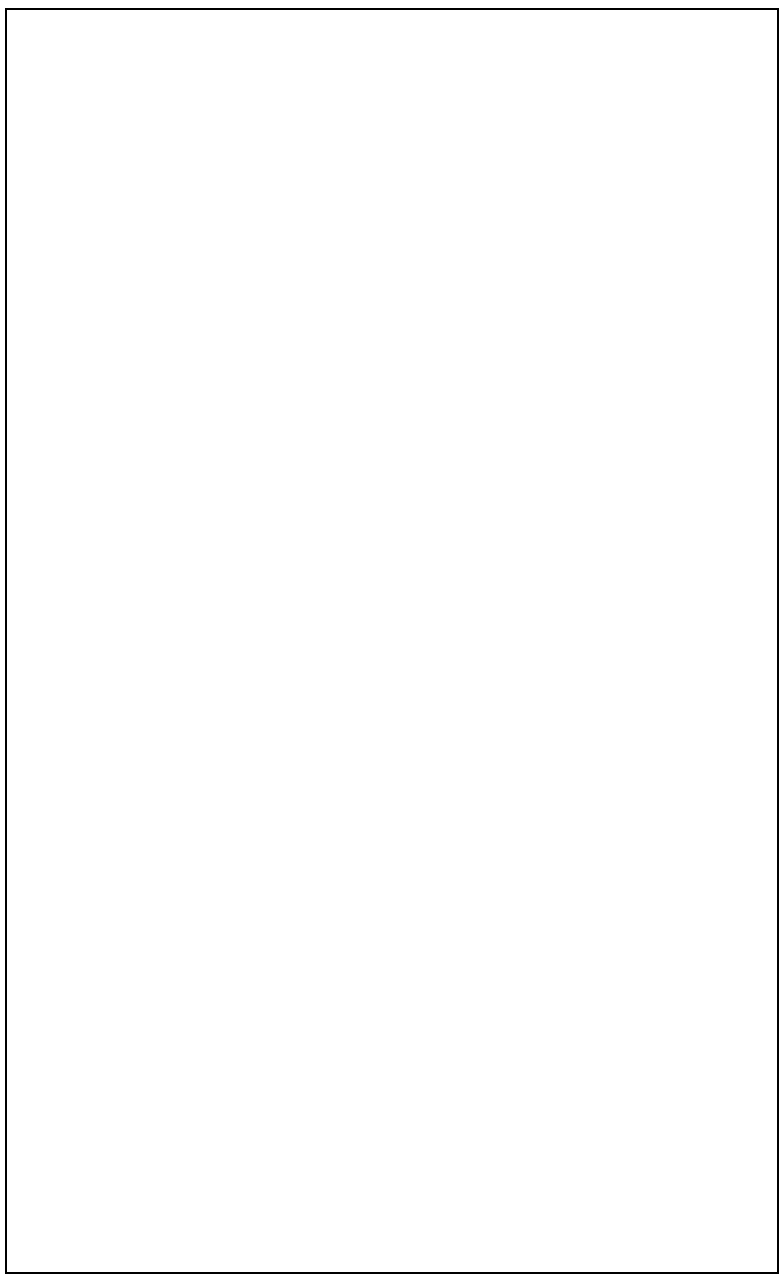
Saat 13.45 sularında, cephane azlığı nedeniyle Türk Topçu Bataryalarının ateş yoğunluğu azaldığından, Amiral De Robeck mayın tarayıcılarının ilerlemelerini ve üçüncü hattaki gemilere, Fransız gemileriyle yer değiştirmelerini emretti.

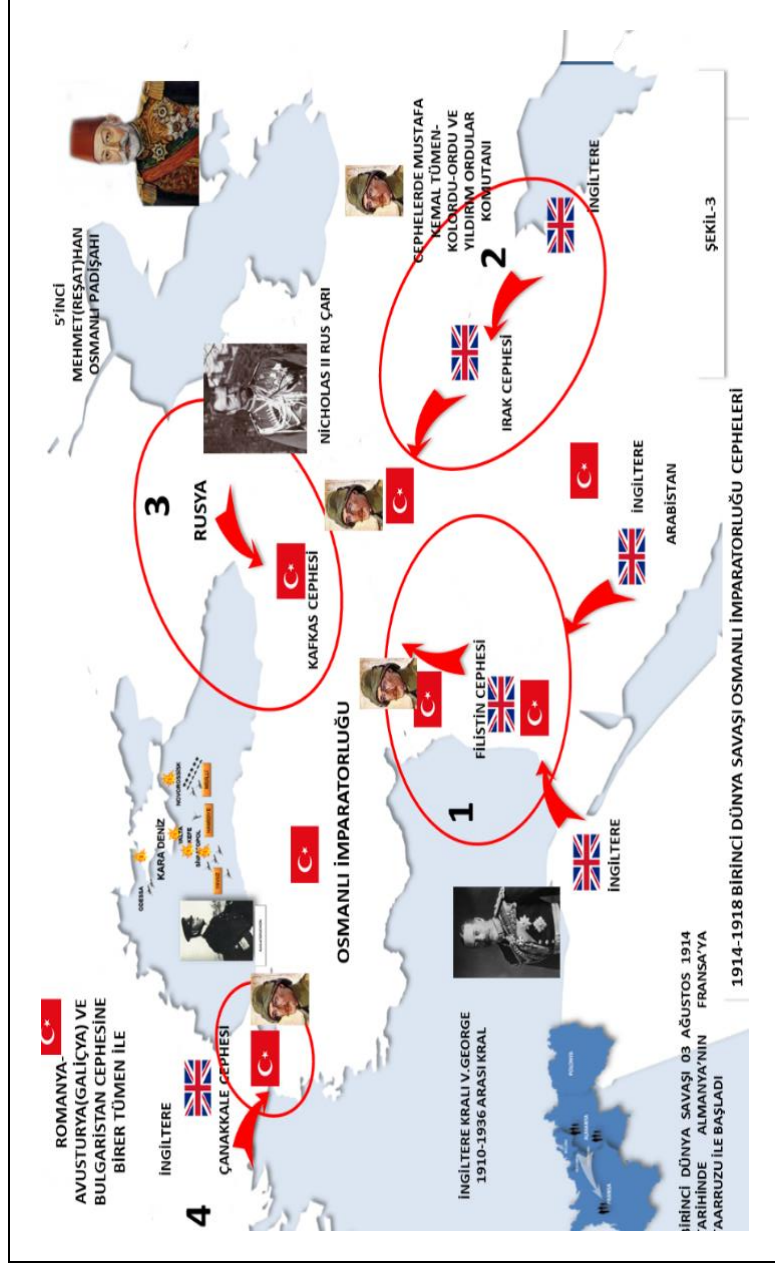
Birinci ve ikinci hattaki gemiler yer değiştirmek üzere geri çekilip, her zaman yaptıkları gibi Anadolu sahillerine doğru dönüşlerini tamamlıyorlardı ki; şiddetli bir infilak sesi duyuldu. Saatler 13.55'i gösteriyordu. Önce havaya yükselen bir su kümbeti ve duman sütunu görüldü. Bir süre sonra da Fransız zırhlısı Bouvet, 600 kişilik personeli ile beraber boğazın sularına gömüldü.

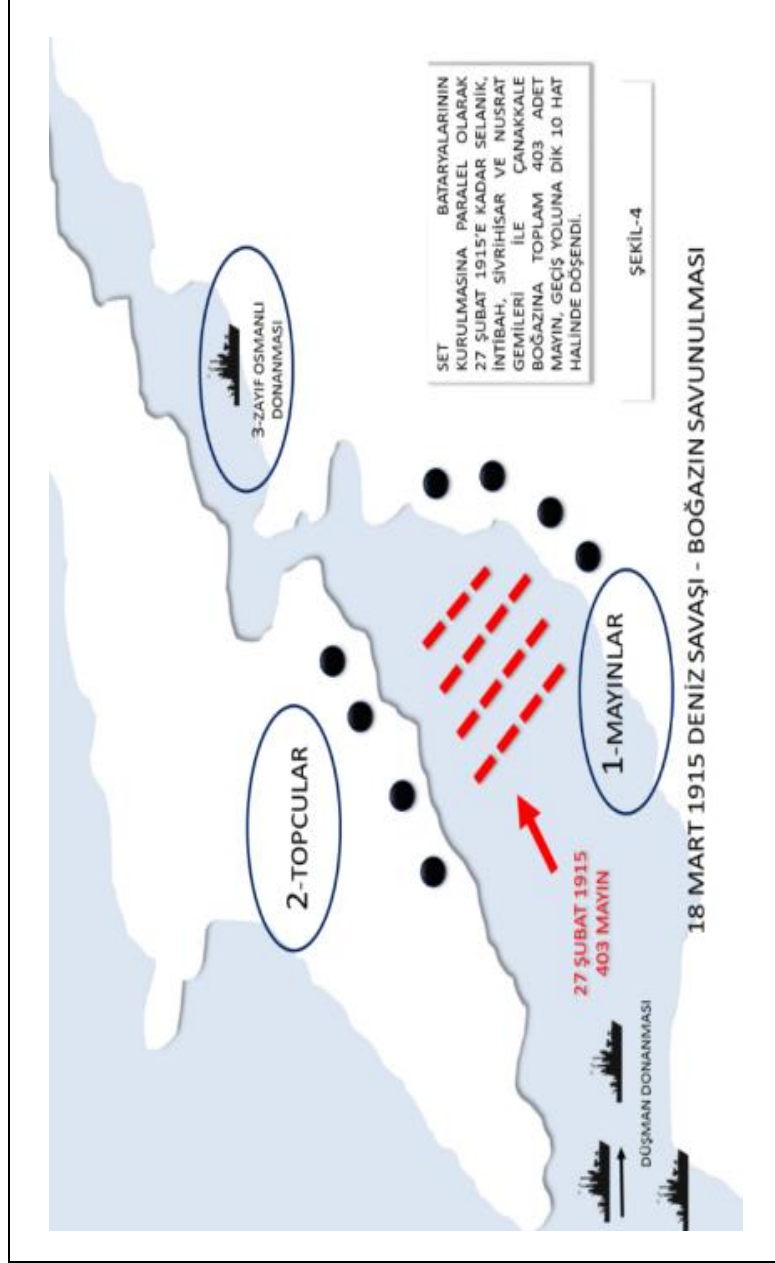

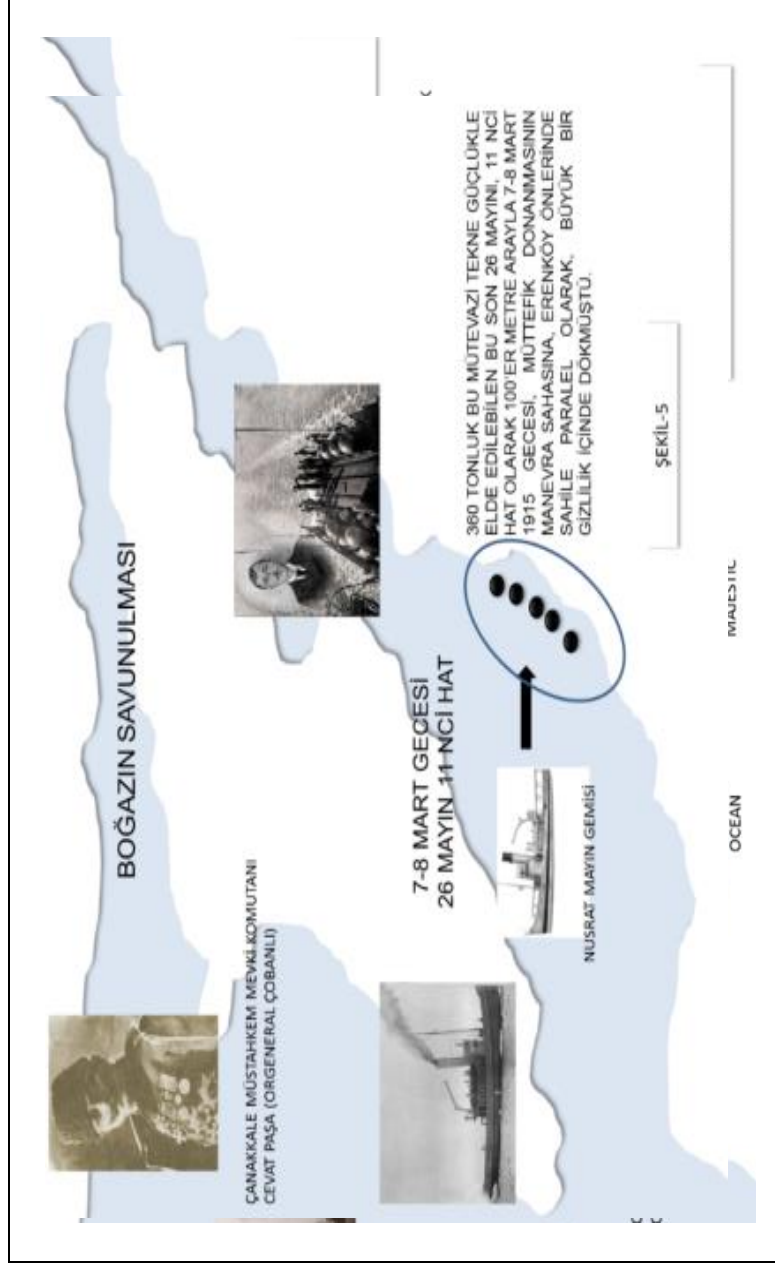

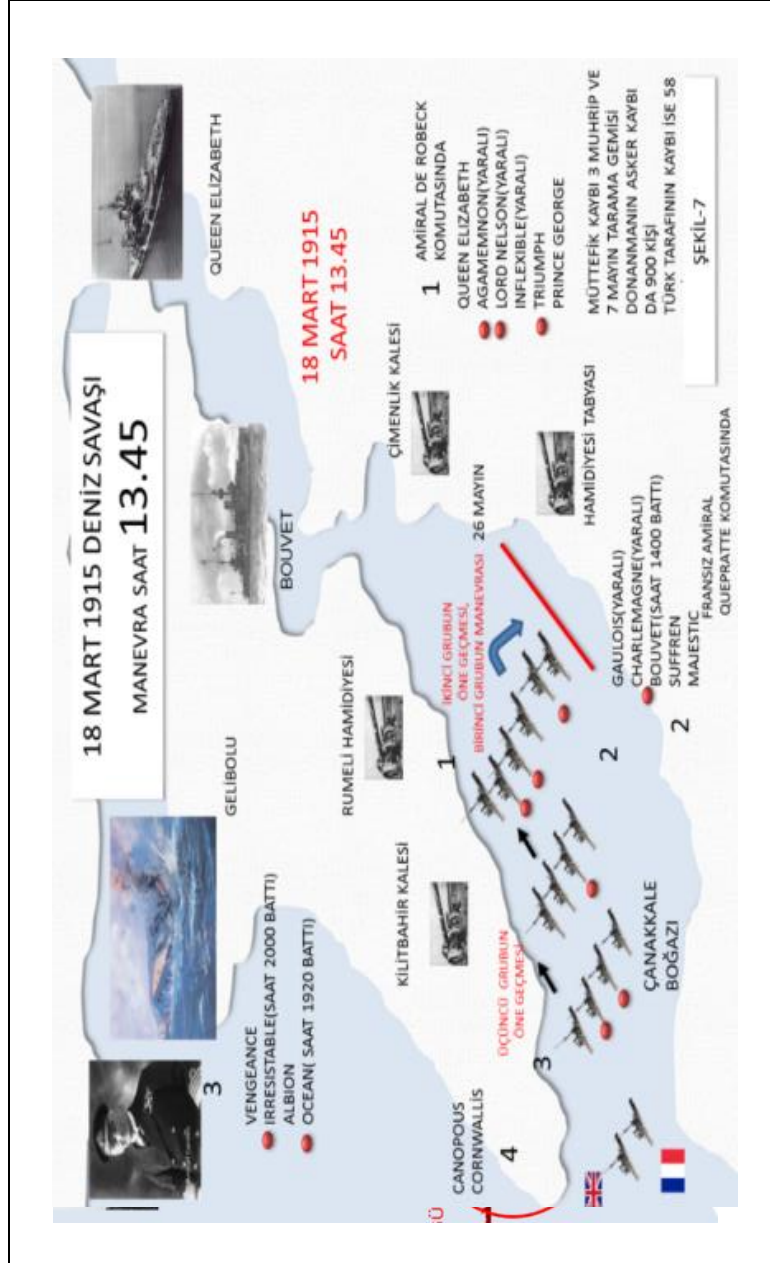

Fransız Suffren ve Bouvet'in terk ettiği hattı içinde Queen Elizabeth'in de bulunduğu 11 adet İngiliz muharebe gemisi aldı ve deniz tabyaları ile amansız bir top muharebesi başladı.

Saat 15.35'de hatta bulunan İngiliz Irreveristible gemisinin pruvasında bir mayın bundan bir iki dakika sonra da başka bir İngiliz muharebe gemisi olan Ocean'ın kıç tarafında diğer bir mayın infilak etti.

Ortaya çıkan mayın tehlikesi, muharebenin akışını bir anda değiştirmişti. Bu yeni durum, Amiral De Robeck'e gerçekçi bir karar vermeye zorluyordu ve verdi. Boğazdan mümkün olduğu kadar uzağa çekilecekti. (Şekil-7, Sahife 71)

Bouvet'in Batışı

"Bouvet, savaşın başlangıcında özellikle Mesudiye Bataryası'nca hasara uğratılmıştı. Çanakkale Boğazı'nın batı kıyısına yakın kesimlerde Charlamagne, Golva muharebe gemileri bulunmaktaydılar. Golva, Dublin kruvazörün yardım önerisini geri çevirmiş, sancak yanına yatmış, başı suya gömülmüş, durumda makinelerinin gücüyle Çanakkale Boğazı'ndan dışarı çıkmaya çalışmaktaydı. Bu nedenle, muharebe edemez durumdaydı." ²⁷

"Fransız Amiral Gemisi Suffren, A hattını geçmiş ve Bouvet (Buve) Muharebe gemisi de henüz geçmekteydi. Bu sırada, geminin altından kırmızımsı siyah büyük bir duman sütunu yükseldi. Bunun, bir mermi ya da mayından mı olduğu belirlenememişti. Bunun hemen ardından daha yüksek ve yoğun ikinci bir duman sütunu yükseldi. Bu, bir cephaneliğin patladığını belirliyordu. Duman ortadan kalktığı zaman, gemi çok fazla yattı. İki dakika sonra alabora olarak deniz derinliğinde kayboldu." ²⁸

²⁷ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V'inci cilt, *Çanakkale Cephesi harekâtı 1'nci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1993,s.198.*

²⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi. A.g.e . s.198.

“İngiliz savaş gemilerinin yakınında bulunan muhriplerle gemi istimbotları felâket yerine üşüştiler. Agamemnon ile öteki Fransız muharebe gemileri de hızla kurtarmaya gittiler. Felâket birdenbire oldu gemiyle birlikte 600 kişinin sulara gömüldüğü anlaşılıyordu.”²⁹

Irresistible

2’nci İngiliz Tümeni’nin Amiral gemisi Ocean, Anadolu yakasına yakın Vengeance muharebe gemisi de, Boğaz’ın batı kayısına yakın bulunmakta olup bunların arasında da Albion ve Irresistible bulunuyordu. Bu gemilere destek olmak üzere Swiftsur ve Majestiic muharebe gemileri, Triumph ve Prince George muharebe gemilerini değiştirmeye geliyorlardı.

Saat 15.00’i biraz geçiyordu ki Rumeli Tabyası’nın arkasında, Vengeance’nin attığı mermilerden büyük bir yangın çıktı ve bir kaç dakika sonra Hamidiye Tabyası ateşini kesmişti. Bundan sonra Ocean, ateş etmekte olan Rumeli Namazgâh istihkâmını bombardıman etti.

Amiralin raporuna göre, saat 15.15 sıralarında bütün tabyalar, hızlı ve nişan almaları sağlıksız olarak ateşlerini sürdürüyorlardı.

Saat 15.14’te Irresistible’nin yanında korkunç bir patlama (tutuşma, parlama) oldu. Queen Elizabeth muharebe gemisi, yaylım ateşlerini sözü edilen tabya üzerinde toplamaya başladı.

Saat 15.32’de Irresistible muharebe gemisinin hafifçe eğildiği görülmekteydi. Gemiye yöneltilen ateş gevşemeden sürdürüldüğünden Amiral, ileri savaş hattı gemilerine mesafelerini açmalarını emretti.

“Tabyalar, ara sıra ateş kesiyorsa da, gerçekte onların muharebe edemeyecek durumda olmadıkları apaçık belliydi. Bundan ötürü mayın bölgesine yapılması tasarlanan hücum şimdilik

²⁹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, A.g.e. s.199.

yapılamazdı.

Yaklaşık olarak saat 16.15'te Irresistible muharebe gemisi, tabyalardan mesafesini açma hareketiyle gemi akıntı hızına bırakılmış durumdayken, bir mayına çarptı. Mayın, sancak makine dairesinin altından geminin merkez hattına çok yakın yerde patlamıştı. Makine dairesi suyla doldu. Burada görevli subay ve erlerden ancak üçü canlarını kurtarabildi. Su basıncı nedeniyle geminin orta bölmesi paralanarak iskele makine dairesi de su ile doldu. Bu durumda tüm makineler çalışamaz oldu.

Bu sırada öteki muharebe gemileri, tabyaların ve bataryaların ateşlerini köreltmek için, olanca güçleriyle bombardımanlarını sürdürüyorlardı. Wear muhribi, Irresistible'nin yanına geldi. Geminin Komutanı Albay Dent, kurtulma olasılığı olmadığını göerek, gemiyi bırakmaya karar vermişti. Şiddetli topçu ateşi altında büyük bir beceriyle Wear muhribinin komutanı, 28'i subay olmak üzere toplam olarak 610 personeli muhribe almayı başardı. Irresistible'de Ocean Muharebe Gemisi'ne bir tel yumak vermek için 10 gönüllü kaldı.”³⁰

Wear muhribi, kurtarılan personeli saat 16.50'de Queen Elizabeth muharebe gemisine götürdü. Amiral de Robeck; o zaman geminin bir mayına çarpmış olduğunu öğrenebilmişti. Bunun üzerine ilerideki savaş hattını oluşturan gemilerin (2'nci Tümen) geri çekilmeleri için hemen, işaret verildi.

Sıra Ocean Ve Infexible'de

“Ocean muharebe gemisi, Dardanos ve Soğanlıdere bataryalarının şiddetli ateşi altında çekilmeye başlamıştı. Yaklaşık olarak Ocean, Irresistible'nin 1 mil kadar uzağındayken, patlama oldu. Ocean mayına çarpmıştı. Geminin pusulası tahrip edilmiş olduğundan, olay yeri kesin olarak saptanamadı. Ocean muharebe

³⁰ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, A.g.e. s.200.

gemisi, 19.30'da terkedilmiş olarak bırakıldı.”³¹

Infexible muharebe kruvazörü de, A hattındaki yerini aldıktan. Yaklaşık olarak saat 16.05 sıralarında sancak baş omuzluğundan bir mayına çarparak deniz yüzeyi altındaki baş torpido dairesi parçalandı.. Gemi, yana yatarak suya gömülmeye başladı.

İngiliz yazar Corbet Jullien, 'Harekâtı Bahriye' adlı kitabında bu felaketin nedenlerini şöyle açıklar.

“8 Mart gecesinde Türkler, bizim haberimiz olmayarak Erenköy ve kıyıya paralel 20 mayın demirlemişler, balıkçı gemilerimiz arama sırasında bunlara rastlamamışlardı. Türkler, bunları özel amaçla bizim sürekli olarak manevra yaptığımız alana koymuşlardı. Gösterdiğimiz tüm ihtiyat ve basirete rağmen onlar (Türkler) baş döndürücü bir zafer kazanmışlardı.”³²

Tüm gemiler saat 19.00'dan itibaren top taarruzu altında boğazı terk etmeye başladılar. Mayın isabeti almış olan Ocean muharebe gemisi Karanlık Liman'a doğru geri çekilmeye çalışırken saat 19.20'de, İrresistible gemisi ise saat 20.00'da boğazın sularına gömüldü.

İngiliz resmi tarihçisi General Oglander, “Gelibolu Askeri Harekâtı' adlı eserinde bu günü şöyle anlatır;”³³

“Pek müsait başlamış olan gün, bu meçhul mayın hattının o fevkalade ve ortalığı kırıp geçiren başarısı yüzünden tam bir başarısızlıkla sona erdi. Bu 26 mayının, seferin talihi üzerindeki tesiri ölçülemez.”

“1915 yılı Mart ayının perşembe günü akşam karanlığı basarken yenilmez kabul edilen muhteşem donanma hırpalanmış, yaralanmış, üç büyük zırhlısını geride bırakmıştır. Donanmanın kaybı

³¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, A.ge. s.200.

³² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, A.g.e. s.202.

³³ General C.F.Aspinall - Oglander, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939.

savaş gücünün üçte biri gibi önemli bir orandı. Ayrıca 2 muhrip ve 7 mayın tarama gemisi de batmıştır. Donanmanın asker kaybı da 900 kişiyi bulmaktadır.

Türk tarafının kaybı ise 58 şehit ve 74 yaralıdır. 9 top elden çıkmış tabyaların tahkimatında ağır hasarlar meydana gelmiştir. Çanakkale şehri ve karşısındaki Kilitbahir Köyü'nün bir bölümü yanmış ve yıkılmıştır.

İtilaf devletleri Çanakkale Boğazı'nda 18 Mart'ta uğradıkları ağır yenilgi neticesi sadece deniz saldırılarıyla İstanbul'a ulaşmalarının mümkün olmayacağını anlamışlardır. Bundan sora Boğaz bir daha denizden zorlanmamıştır.”³⁴

Gerçekten de, İtilaf Devletleri'nin donanmasına bu ağır sürprizi hazırlayan, Yzb. Hakkı komutasındaki 360 tonluk küçük ve mütevazı Nusret mayın gemisi idi.

Takip eden günlerde, Muavenet-i Milliye muhribi 13 Mayıs 1915'te üç torpido ile Goliath zırhlısını üç ayrı yerinden vurarak 570 personeli ile birlikte batırmıştır. Bu durum İngiliz Harp Meclisi'nde bomba tesiri yapmıştı.

Savaşın bir başka cephesi de Müttefik denizaltılarına karşı özellikle Marmara'da cereyan etmekteydi. Çanakkale Harbi sonunda Marmara'da ve Çanakkale Boğazı'nda toplam yedi İngiliz, bir Avustralya ve dört adet Fransız denizaltısı batırılmış esir alınan denizaltılardan bir tanesi ise, deniz kuvvetlerimizde bilahare 'Müstecip Onbaşı' adıyla katılmıştır.

³⁴ Harp Tarihi Gezileri (Çanakkale - Gelibolu) *Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yay. Gen. Kur. Basımevi Yayın No, 2010, S.25.*

BEŞİNCİ BÖLÜM

25 NİSAN - 6 AĞUSTOS 1915

**SEDDÜLBAHİR ÇIKARMASI VE
SEDDÜLBAHİR MUHAREBELERİ**

122.799 Askerin ayak izi
75.026 Müttefik Askeri, 47.773 Türk askeri

25 Nisan 1915 Fransız Kolordusu'nun gerçekleştirdiği Kumkale çıkarması ve İngiliz Kolordusu'nun Seddülbahir Çıkarması, Türk ordusunu savunması ve 25 Nisan gecesi, geri çekilmesi,

26 Nisan 1915 İngiliz Kolordusu'nun ilerlemesi ve Türk ordusunun yeni hatta tutunması,

26 Nisan 1915- 6 Mayıs 1915 karşılıklı taarruzlar,

6 Mayıs 1915- 1 Temmuz 1915 arası yapılan Kirte Muharebeleri, Kerevizdere Muharebeleri, Zığındere Muharebeleri bu bölümde yer alacaktır.(Şekil-8,Sahife 72)'de Seddülbahir Bölgesi görülmektedir.

Israr Ediyorlar

18 Mart Deniz Geçişi istediği gibi sonuçlanmayan İngiltere ne olursa olsun İstanbul'a ulaşmak düşüncesinde idi. Bu nedenle tekrar bir deniz geçişi yapmayı göze alamadı. Çanakkale Boğazı'nın donanma ile geçilmesinin mümkün olmadığını gördü ve karadan geçiş ile ilgili plânlar geliştirmeye ve hazırlıklar yapmaya başladı. Amacı, Boğaz'ın etrafında bulunan Türk kuvvetlerine karşı üstün bir muharebe gücü oluşturmaktı. Hazırlanacak büyük bir güçle Gelibolu Yarımadası'na çıkılarak bu adanın denizi

kontrol eden kıyıları işgal edilecek, donanmanın emniyetli bir şekilde Boğaz'dan geçişi sağlanacaktı.

Bu nedenle, başta İngiltere Hükümeti olmak üzere ona bağlı askeri kaynak ve komutanlıklar bir kara harekâtından söz etmeye başladılar. Aslında bunun hazırlıklarına her ihtimale karşı 18 Mart 1915'ten önce başlamış ve bunun için toplanma faaliyetlerine devam ediyordu.

Türk tarafı ise böyle bir olasılığı hesap etmişti. Onun için onlarda büyük bir hazırlığa başladı. 23 Mart 1915'te ise Genelkurmay Başkanlığı Gelibolu bölgesini savunmak üzere 5'nci Ordu'nun kurulması ve bu ordunun komutanlığına Liman Von Sanders'in atanması kararlaştırdı.

5'nci Ordu'nun Komutanı Liman Von Sanders,

- 3 gün sonra Gelibolu'ya gelerek komutayı aldı.
- Birlikler kurulmaya başlandı.
- Birliklerin başına harp tecrübesi olan komutanlar atandı.
- Birliklere savunma için sorumluluk bölgeleri tahsis edildi.

Artık Yarımada büyük bir savaşa hazırды.

SEDDÜLBAHİR MUHAREBELERİ

Seddülbahir bölgesinde 25 Nisan 1915- 1 Temmuz.1915 tarihleri arasında cereyan eden muharebeler iki safhalı olarak icra edilmiştir.

Birinci safha, 25 Nisan 1915 – 1 Mayıs 1915 arası cereyan eden Müttefik çıkarması ve kıyı başında olan muharebelerdir. *(Bu safha 25 Nisan 1915 günü sabah 04.30'da Seddülbahir ve Anadolu sahilinde Kumkale koylarına yapılan çıkarma ile başlamıştır.)*

İkinci safha ise, 1 Mayıs 1915 ile 01 Aralık 1915 arasında Alçıtepe'nin ele geçirilmesi için devam eden muharebelerdir.

Bu bölümün araştırılmasında bize en büyük yardım ve bilgi, bölgeyi savunmakla görevli Tabur Komutanının tuttuğu kayıtlar vermektedir. Gerçekte Çanakkale muharebelerinde neler olduğu sorusunun en büyük cevabını bu rapordadır.

Müttefikler daha önce başlattıkları hazırlıklarını tamamlamasının ardından, 25 Nisan'da karaya çıkarma yapmaya karar verdi. General Hamilton komutasındaki Çanakkale Seferi Kuvveti, 75.056 asker (17.000'i Fransız), 140 top (32'si Fransa'ya ait), sekiz uçak olmak üzere başlangıçta beş tümen ve bir tugaydan oluşmaktaydı. **Hamilton'un harekât plânına göre:**

1. Asıl çıkarma, üç tümenle Seddülbahir'e,
2. Tali çıkarma, iki tümen ile asıl çıkarmanın kuzeyini korumak ve imkân bulunursa hedefe ilerlemek maksadıyla, Kabatepe - Arıburnu bölgesine,
3. Gösteri çıkarması, Fransız kuvvetleri tarafından Kumkale bölgesine,
4. Diğer gösteri çıkarmaları ve sahte hareketler Beşigel ve Saroz bölgesine yapılacak, daha sonra bunu yapan birlikler Seddülbahir bölgesinde kullanılacaktı.

Winston S. Churchill

İngiltere'nin ana düşüncesi bu plân ile kısa sürede İstanbul'a ulaşma isteğidir. Şimdiye kadar yapılan araştırma ve kaynaklarda bunu çok öncelerden Winston S. Churchill tarafından düşünüldüğünü ve zamanı gelince uygulamaya soktuğunu belirtmektedir. Bu plânla İstanbul işgal edildiğinde Osmanlı İmparatoru ve aynı zamanda halife olan padişah ve hükümeti teslim alınacaktı. Bu teslimiyetle birlikte İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu ile savaştığı Irak Cephesi, Filistin Cephesi'ndeki İmparatorluk askerlerinin teslim olması sağlanacaktı. Bunun için de 18 Mart 1915'te Boğazı donanma ile geçemeyen Winston S. Churchill ısrar ederek bir kara harekâtının kararının çıkmasını sağladı.

Muharebe Yakın

“Yarımada, hakikaten sokulanlar için son derece tehlikeli olan bir yaban arısı yuvasına benziyordu. Kitchener, burasını önce arıları kovmak suretiyle ele geçirmek istiyordu.”³⁵

Kara harekâtı 25 Nisan 1915 sabah saatlerinde üç cephede birden başladı. **Birincisi** Anadolu yakasında Fransız Tugayı ile başlayan Kumkale çıkarması, **İkincisi** İngiliz Kolordusunun Seddülbahir Bölgesine yaptığı çıkarması, **Üçüncüsü** Anzak Kolordusunun Arıburnu Bölgesine yaptığı Arıburnu çıkarması.

Yapılan taarruz plânının başarı ölçüsü güneyde Seddülbahir bölgesinde Alçıtepe’nin, kuzeyde Arıburnu bölgesindeki Kocaçımen Tepesi’nin ele geçirilmesi idi. Bunun için yarımadanın güney burnunda Alçıtepe, kuzeyinde Kabatepe ve Conkbayırı büyük önem taşıyordu. Hele Conkbayırı’nın kısa sürede ele geçmesi Seddülbahir’i savunan birliklerin imhasına sebep olabilirdi.

Rolls Royceler’le Ve Ford Otomobillerle Savaşa

İngiltere’nin askeri hazırlıklar için kullandığı yer Mısır’dır. “İngiliz birliklerini muharebe yeri olan Gelibolu yarımadasına intikal ettirmeden önce, İskenderiye’de hazırlıklarını tamamlar. Asıl görev 29’ncu İngiliz Tümeni’nden beklenmektedir. (17.649 Kişi) Bunun için Tümen Komutanı Tuğgeneral Hunterweston’a öncelik verilir. Her çıkacak askere günlük 200 atım cephane ve üç günlük kumanya verilecekti. Geride her asker başına 300 atım cephane ve 7 günlük kumanya bulundurulacaktı. Bu hazırlıklarla birlikte Deniz Tümeni’nde (10.067 Kişi) ‘Rolls Royce zırhlı otomobillerinden müteşekkil bir nakliye kolu, Ford otomobilleri, arabalı

³⁵ General C.F.Aspinall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s.91.*

arabasız motosikletler, Midilli (küçük cüsseli hayvanlar) ve makinalı tüfekler. Bu makinalı tüfekler hayati öneme haizdi ve bunları midilliler taşıyacaktı.”³⁶

75.056 Asker Hazır

İngiltere Gelibolu Yarımadası’nı ele geçirmek maksadıyla General Hamilton komutasında ‘Akdeniz Seferi Kuvvetleri’ Komutanlığı’nı kurdu. Bu kuvvette beş Piyade Tümeni, bir Piyade Tugayı bulunuyordu.

Anzak Kolordusu 25.784

İngiltere 29’ncü Tümeni 17.649

Fransa 1’nci Tümeni 16.762

İngiltere Kraliyet Deniz Tümeni 10.007

Anzak Kolordusu 25.784

“Anzak Tugayı 4.800 (Mondros’ta) Toplam 75.026 asker. Müttefiklerin muhtemel çıkarma planı şöyle hazırlandı. Anadolu yakası Kumkale bölgesine Fransız Tümeni ile aldatma çıkarması yapılacak, Türk ordusunun dikkati bu bölgeye çekilerek yanıltılacak, esas çıkarma Gelibolu Yarımadası’nın güney burnu Seddülbahir’e ve batı ucu Kabatepe bölgesine yapılacaktı. Seddülbahir bölgesine çıkan birlikler kısa sürede Alçıtepe’ye, batı ucuna çıkan birliklerde Kabatepe’ye el atarlarsa üstünlük sağlanacaktı.”³⁷

Çanakkale Boğazı’nın çevresini oluşturan arazi yer, yer dağ karakterinde yüksek ve kıvrımlı tepelerle kaplıdır. Bu yapısı ile bölge savunma yapmaya uygundur. Bununla birlikte Gelibolu Yarımadası, batı-doğu istikametinde gelişecek taarruz harekâta derinliğine savunmaya imkân vermeyecek bir coğrafi yapıya da ayrıca sahiptir. Taarruz edecek ve bunu plânlarına yansıtacak bir gücün derinliği az olan bu bölgede kısa sürede kendisini çıkarma

³⁶ General C.F.Aspinall - Oglander, s.135.

³⁷ General C.F.Aspinall - Oglander, s.144.

sahasından karşı kıyıya atacak hareketi kullanması gerekir. Gelibolu Yarımadası'nın bu özelliğini kullanmak için çıkarma sahalarının doğru tespit edilmesi İngilizler açısından çok önemliydi.

“Akdeniz Seferi Kuvvetleri’ karşısında Türk tarafı kuvvetleri mevcudu 3’ncü Kolordu (47.773 Kişi) ve 15’nci Kolordu (30.256 Kişi), Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı (9.534 Kişi) ve doğrudan komutanlığa bağlı 5’nci Piyade Tümeni (14.556 Kişi) ile 1’nci Bağımsız Süvari Tugayı’ndan (1.586 Kişi) oluşuyordu.”³⁸

Çıkarma Bölgeleri

Bu bölgeye yapılacak çıkarma harekâtı “Beşiğe Bölgesi, Kumburnu-Yeniköy Bölgesi, Boğaz Ağzında, Kumkale Bölgesi’dir.”³⁹ Anadolu yakasındaki Kumkale ve Beşiğe Limanlarının bulunduğu yerdeki plajlardır. Bozcaada gibi kısa bir deniz geçişi sağlayan bu bölge büyük kuvvetlerin çıkarılmasına elverişli olmakla birlikte taarruzun devamında arazi geniş olup zorluk gösterir.

Çıkarma Planı (Şekil-9,Sahife161)

18 Mart 1915’de yapılan girişim başarısız olunca 23 Mart’ta Sir Ian Hamilton’un esas itibarı ile kabul etmiş bulunduğu plan müsveddesi 25 Nisan Çıkarma Harekâtı için kabul etmiş bulunduğu plana çok benziyordu. Planın içeriği Deniz Harekâtı ile birlikte, önceden Kara Harekâtı içinde büyük bir hazırlığa giriştiklerini gösteriyordu. Böyle devasa bir kara gücünün çok öncelerden İngiltere ve sömürge ülkesi Avusturalya, Yeni Zelanda, Hindistan’dan yığılmakla yeri Mısır’a nakledilmesi aylar alırdı. İncelemeler Mart sonunda planlar, kullanılacak birlikler dâhil hazırlıkların

³⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *V’inci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2’nci Kitap, Amfibi Harekât, Gnkur. Ank. 1978, s.9,Kuruluş 8, Çizelge 1.*

³⁹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *V’inci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2’nci Kitap, Amfibi Harekât, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.8.*

tamamlandığını göstermektedir. Öncelik, 18 Mart'ta Çanakkale Boğazı'ndan geçemeyen donanmanın emniyetli bir şekilde geçmesi için;

- Gelibolu Yarımadası'nın kontrol altına alınması,
- Donanmanın emniyetli geçişinin sağlanması,
- İstanbul'un işgal edilmesi,
- Bu görevler için hazırladıkları 100.000 kişilik kara gücünün müteakip harekâta hazır olması idi.

Müttefiklerin muhtemel çıkarma planı şöyle hazırlandı. Anadolu yakınına Kumkale bölgesine Fransız Tümeni ile aldatma çıkarması yapılacak, Türk ordusunun dikkati bu bölgeye çekilerek yanıltılacak, esas çıkarma Gelibolu Yarımadası'nın güney burnu Seddülbahir'e ve batı ucu Kabatepe bölgesine yapılacaktı. Seddülbahir bölgesine çıkan birlikler kısa sürede Alçıtepe'ye, batı ucuna çıkan birliklerde Kabatepe'ye el atarlarsa üstünlük sağlanacaktı.

Bizleri Bekleyenler,5'nci Türk Ordusu (Şekil-10,Sahife162)

Alman Hükümeti ile yapılan askeri anlaşma ile Türk ordusu'nun komuta kademelerinde Alman general ve subaylar görevlendirilmişti. Bu muharebelerde 5'nci Ordu Komutanı olan 60 yaşında olan Alman Generali Sanders, anlaşma gereğince bir üst rütbe ile Osmanlı Ordusu'nda mareşalliğe yükseltilmiş ve savaşla birlikte Mareşal Liman Von Sanders olarak anılmaya başlamıştır. Gelişinden sekiz ay kadar sonra Avrupa'da savaş başlamış, üç ay sonra da Osmanlı İmparatorluğu savaşa girmişti.

5'nci Ordu Komutanı Liman Paşa, Savunma plânını oluştururken bölgeyi savunma görevi alan Türk subaylarının görüşünden ziyade belki de sorumlu komutan olarak kendi plânını yürürlüğe koymuştur. Arıburnu ve Seddülbahir gibi asıl çıkarmaların yapılacağı bölgeyi savunmakla görevli Tümen Komutanı Albay

Halil Sami'nin ve 19'ncü Tümen komutanı Kur. Yb. Mustafa Kemal'in ve diğer sorumluların görüşleri dikkate alınmamıştı.

Onun savunma konseptini oluşturacak iki düşüncesi öne çıktı.

1. Müttefikler bir günde sınırlı sayıda askerini çıkarabilir. Bu Ordu Komutanı olarak bana müdahale inisiyatifi verir. Onun için elimde süratle muharebeye sokacak birlikler olmalıdır.

2. Etüt ettiğim çıkarma yerlerine göre Müttefikler Bolayır veya Kumkale'ye çıkar, Gelibolu Yarımadası'ndaki plajlara tali çıkarma yapabilir.

Savunma ve birliklerin yerleşmesi bu düşünceye göre uygulanırken; kıyılar zayıf gözetleme postaları ile tutulacak, ihtiyatlar geride bulunacak ve asıl çıkarma yeri belli olunca ihtiyatlar bu bölgeye sevk edilecekti.

Nasıl Bekliyorlar?

“Liman Von Sanders'in komuta ettiği 5'nci Ordu (100.212 Kişi), 3'ncü Kor. (47.773 Kişi) ve 15'nci Kolordu (30.256 Kişi), Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı (9.534 Kişi) ve doğrudan komutanlığa bağlı 5'nci Piyade Tümeni (14.556 Kişi) ile 1'nci bağımsız Süvari Tugayı'ndan (1.586 Kişi) oluşuyordu. Bu kuvvetlerin toplamı altı piyade tümeni, 1 süvari tugayı, 1 piyade alayı ve 4 seyyar jandarma taburudur.”⁴⁰

⁴⁰ Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, *V'inci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2'nci Kitap, Amfibi Harekât, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.9. Kuruluş 8, Çizelge 1.* 5'nci Ordu'nun Savunma Kuvvetleri şu şekildedir: 3'ncü, 5'nci, 7'nci, 9'ncü, 11'nci ve 19'ncü Tümenler, 1'nci Bağımsız Süvari Tugayı, 64'ncü Piyade Alayı, 4 seyyar Jandarma Taburundan oluşuyordu. Çok geniş bir alan olan Gelibolu sahillerini bu 5 ana tümen ile diğer küçük üç birlik savunacaktı. Gelibolu kuzey bölgesinde, 5'nci ve 7'nci Tümenler Sarroz Körfezi korumasında, Onun güneyinde, 9'ncü ve 19'ncü Tümenler

15'nci Kolordu Anadolu kıyılarını, 3'ncü Kolordu Gelibolu Yarımadası'nı, Müstahkem Mevki Komutanlığı ise Boğaz tahkimatını savunacak, güney yan emniyetini Balıkesir Jandarma Alayı, kuzey yan emniyetini ise 1'nci Süvari Tugayı sağlayacaktı. Bu plânda esas savunma bölgesi olarak her hangi bir yer düşünülmemiş ise de Gelibolu bölgesine önem verildiği söylenebilir.

Çıkarma bölgesini savunmakla görevli 9'ncu Tümen (14.336 kişi) ise çok kritik bir savunma görevi almıştı. Çok geniş bir alanda dağılacak Tümen Komutanı ve Alay komutanlarının savunmada ne yapacakları şüpheli idi.

Seddülbahir bölgesi 9'ncu Tümen'in sorumluluk sahasında bulunmaktaydı. Tümen 26'ncı Alayı (3.000 Kişi) ile Seddülbahir bölgesinde ileri savunma kademesinde, 25. (3000 Kişi) ve 27'nci Alayları (3000 Kişi) ile Kilitbahir Platosu bölgesinde ihtiyatta olmak üzere tertiplenmişti. 26'ncı Alay ise 3'ncü Tb. (1.000 kişi) Ertuğrul ve Tekke Koyu kıyılarında ileri savunma kademesinde, 2'nci Tb. (1.000 kişi) ise Kirte Köyü bölgesinde ihtiyatta olmak üzere

yerleşecekti. Asıl savunma sorumluluğu 9'ncu Tümen'de olacak, 19'ncu Tümen ihtiyatta olacaktı. Anadolu yakasında, 3'ncü ve 11'nci Tümenler bulunacaktı.

Seddülbahir Bölgesi'ndeki Türk Savunması 9'ncu Tümen, Kilitbahir Platosunun iki yanında Kabatepe-Arıburnu bölgesi ve Seddülbahir bölgesi olarak birbirinden ayrı iki grup hâlinde düzenlenmişti. Buna göre, 27'nci Alay platonun kuzeyinde büyük kısmıyla Eceabat çevresinde toplu hâlde bir kısmıyla da Azmakdere-Çamtepe arasında tertiplenmişti. Tümenin diğer iki alayı güneydeydi. 26'nci Alay Çamtepe'den Kerevizdere'ye uzanan Seddülbahir bölgesindeki kıyılar şeridine yerleştirilmişti. 25'nci Alay Sarafim Çiftliği'nde, 9'ncu Tümen karargâhı Eceabat İskelesi yöresindeydi. İngiliz ve Fransızların çıkarma etkinliklerinin arttığı yönündeki istihbarat bilgileri üzerine, 9'ncu Tümen Komutanı, 25'nci Alay ile 26'nci Alayın yerlerini değiştirdi. Tümen Komutanı, 26'nci Alay Komutanı Binbaşı Kadri'nin yeteneğine güveniyordu. 26'nci Alay 22 Nisan'dan itibaren Seddülbahir bölgesine yerleşti. "*Çanakkale Cephesi ve Neticesi, E.Kur. Alb. Turhan Seçer, Gnkur. Ataşe Yayını, Ankara, Gnkur. Yayını, 2008, s 60.*"

tertiplenmişti. 1'nci Tabur'da 26'ncı Alay emrinden alınarak Tümen harekât kontrolünde Ege kıyılarını gözetlemekle görevlendirilmişti. 3'ncü Tb'un iki Bl'ü (600 Kişi) Tekke ve Ertuğrul Koyu'nda savunma kademesinde 2 bölük ise (600 Kişi) ihtiyatta olmak üzere tertiplenmişti. Tümen İstihkâm Bölüğü Ertuğrul ve Tekke Koyu'nda tahkimatla görevli iken çıkarmanın başlaması ile 3'ncü Tb. ihtiyatın bir parçasını teşkil edecekti.

5'nci Ordu Komutanlığı bir çıkarma yapılacağını bilmesine rağmen "elde edilen bilgilerin yanlış ve eksik olmasından 25 Nisan'da başlayan çıkarma, baskın tesiri yaratmıştır."⁴¹

Bolayır

General C.F.Aspinall - Oglander, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı kitabında Churchill'in "40.000 İngiliz Askeri ile Fransız Tümeni'nin Bolayır'da karaya çıkarılması veya mümkün olduğu takdirde İstanbul'a sevk edilmesi için Mondros'ta toplanmasını"⁴² istediği bildirilmektedir. Bundan anladığımız İngilizlerin çıkarma için Bolayır Bölgesini de düşündükleridir. 5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders'te çıkarmayı ısrarla Bolayır'dan beklemekteydi. Bunu iki türlü açıklaması vardır.

Birincisi, 5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Türk Genelkurmayı haricinde Alman Genelkurmayı'ndan da çıkarma ile ilgili bilgiler almaktadır. Bolayır'ı Almanlar bildirmiş olabilir. Zaten Sanders Paşa'da savunma konseptini bunun üzerine inşa etmişti.

İkincisi, Birinci Dünya Harbinde İngilizler ve Almanlar arasında karşılıklı bilgiye ulaşma faaliyetleri vardı. İngilizlerin Bolayır'a çıkma haberi kasıtlı bir haber olup Türk ordusunu yanıltmak içindi. Bilindiği gibi Çanakkale Muharebelerinde İngilizler

⁴¹ E.H.Miralay Burhanettin Bey, *Harp Tarihi Türk Cepheleri, Çanakkale Muharebesi Notları, Harp Akademisi Matbaası, Yıldız, 1929, s.51.*

⁴² General C.F.Aspinall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s.99.*

Bolayır'a bir çıkarma harekâtı gerçekleştirmedi. Almanların Çanakkale Seferi hakkında yazmış oldukları raporda “İlk bakışta en çekici noktanın Bolayır olduğu görülmektedir.”⁴³ İbaresı vardır.

Elde Eski Bir Kitap Ve Yanlış Harita İle 250.000 Kişi Savşa

Harp stratejik bir olay olup insan hayatı açısından son derece ciddiye alınması gereken bir olaydır. Sır Ian Hamilton Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanlığına atanır. 13 Mart 1915 günü Çanakkale'ye gelmek üzere Londra'dan ayrılır. Kendisinin karşısındaki Türk ordusu ile ilgili bir malumatı yoktur ve komutanlığının çok kolay geçeceğini zannetmektedir. İngiltere bir cephenin açılmasını eski bir kitap ile yanlış bir harita üzerine inşa etmektedir. General C.F.Aspinall - Oglander tarafından kaleme alınan kitapta,

“Bu dakikada bütün malumat kaynaklarını teşkil eden şeyler Lord Kitchener'in vermiş olduğu malumat ile Türk ordusu hakkında yazılmış olan 1912 tarihli bir el kitabı ile sonradan yanlış olduğu anlaşılan bir haritadan ibaretti,” denilmektedir.

Çanakkale muharebeleri boyunca İngiltere, 1912 Balkan yenilgisini alan bir Türk ordusu beklentisi içindedir.

25 Nisan 1915 Saat 04.30, Fransızların Kaderi Kumkale (Şekil-11 Sahife163)

Birinci Dünya Harbinde Çanakkale'ye çıkarma yapan Müttefik Kuvvetlerinin Komutanı General Hamilton, Arıburnu ve Seddülbahir'e yapılacak harekâtı örtmek ve Seddülbahir çıkarmasını, Anadolu kıyısına karşı himaye etmek maksadıyla Kumkale'ye bir birlik çıkarılmasına karar vermişti. Bu harekât, Albay Roef komandasındaki birlik tarafından yapılacak ve donanma tarafından desteklenecekti. Birlik bir sömürge Alayı, 3 Bataryalı ve bir Topçu Taburu ve bağlı birliklerden teşekkül edecekti.

⁴³ General C.F.Aspinall - Oglander, s.129.

25 Nisan 1915 sabahının erken saatlerinde, Gelibolu Yarımadası'nın muhtelif yerlerinden top sesleri duyulmaya başladı. Bala-yır'dan Seddülbahir'e kadar uzanan Saroz Körfezi'nin birçok kı-yıları bombardıman ediliyordu. Seddülbahir ve batısı bir cehen-nemi andırıyordu. Anadolu kıyıları da, Kumkale, Yenişehir, Ka-ranlı Liman'ın güney sahilleri, donanma ateşleriyle dövülüyordu. Ateşin çoğu Kumkale'de toplanmıştı. Çeşitli mermilerin, bilhassa şarapnellerin altında Kumkale barınılmaz bir hale gelmişti. Do-nanmaya mensup gemilerle beraber, nakliye gemileri ve güverte ve çanaklılarına yerleştirilmiş olan top ve makineli tüfeklerle bu ateşe katılıyorlardı.

25 Nisan 1915, Saat 04.30'da Çıkarma Başladı

Bu kıyıların muhafazasına memur 3'ncü Tümen (15.849 Kişi); 31'nci Alay'ın 2'nci Tabur'uyla (1.000 kişi) İntepe'de bu-lunuyordu. Bu taburun 6'ncı Bölüğü (300 Kişi) Kumkale ile Ye-nişehir arasındaki kıyıyı gözetliyordu. Takımlarını geniş bir cep-heye yaymıştı. Çıkarma, bu bölüğün Kumkale'de bulunan bir ta-kımının (100 Kişi) savunduğu kıyıya yapılıyordu. Önce çıkanları karşılayıp zayıf verdiren takım, üstün taarruzlar karşısında Fran-sızları oyalayarak Orhaniye istikametine çekildi.

Saat 18.00'de taarruza geçen bu kuvvetler bazı kısımlarıyla Kumkale'ye girdiler.

39'ncü Alay'ın (3.000 Kişi) 2'nci Taburu da (1.000 Kişi) gece yarısı muharebe meydanına yetişti ve 26 Nisan saat 03.00'de ka-ranlılıkta, Türk müfrezesi yeniden taarruza geçti. Büyük kuvvetlerle Kumkale'ye girildi. Pek kanlı sokak muharebeleri cereyan etti. Köyü işgal etmiş olan Fransız Kıtaları beyaz bayrak göstererek teslim olmağa başladılar.

Köyün dışında taarruz hazırlıklarını tamamlayan Türk birlik-leri, iyi bir topçu hazırlık ateşinden sonra, saat 05.00'te,

alacakaranlıkta yeniden hücumla geçti. Sokaklarda yine kanlı boğuşmalar oldu; 200 kadar Senegalli ile birçok Fransız askeri esir alındı.

Muharebe 26 Nisan günü de akşama kadar devam etti. 26-27 Nisan gecesi Fransızlar Kumkale'yi boşaltmaya ve birliklerinin tamamını gemilere taşımağa başlamıştı.

Çanakkale Savaşlarının ilk başladığı gün bölgeyi savunan Türk kuvvetlerinin kendisinden sayıca çok üstün birliklere karşı savunduğu ortaya çıktı.

Fransızlar bulundukları yerden çıkamadıkları için çok ağır zayıyat veriyorlardı. Durumu uzaktan takip eden Gn. Hamilton gece yarısından sonra Fransız Tugayı'na çekilme emri verdi ve verdikleri ağır kayıplarla geri çekildiler. "Bölgeyi savunan 3'ncü Tümen 467 şehit, 763 yaralı ve 505 kayıp vermesine rağmen görevini yerine getirmişti. Fransızların ise zayıyatı; 176 ölü, 481 yaralı ve 129 kayıp olmak üzere toplam 786 idi."⁴⁴

25 Nisan 1915, Bir Ölüm Tarlası Seddülbahir

Seddülbahir Bölgesinde kullanılacak olan Akdeniz Seferi Kuvvetleri, 29'ncü İngiliz Piyade Tümeni, İngiliz Deniz Piyade Tümeni ve 1'nci Fransız Tümeni'nden oluşmaktaydı. Bunlar Limni Adası'nda hazırlıklarını tamamlamış olmakla beraber Deniz Piyade Tümeni İskenderiye'den Limni Adası'na intikal halindedir. Fransız Tümeni Kumkale bölgesindeki gösteriş taarruzunu müteakip Seddülbahir bölgesine kaydırılacaktır. "İlk çıkarmayı icra eden 29'ncü Tümen'in kuruluşunda 86'ncı, 87'nci ve 88'nci Tugaylar bulunmaktadır.

Y Plajı Pınar içi Koyu, **S Plajı** Morto Koyu ve **X Plajı** İkiz Koyu tali çıkarmalardı. **W Plajı** Tekke Koyu ve **V Plajı** Ertuğrul

⁴⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *V'inci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2'nci Kitap, Amfibi Harekât, Genel Kurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.85.*

Koyu ise asıl çıkarma plajları idi. Her koya ilk kademede birer taburluk kuvvet plânlanmıştı. Ertuğrul Koyu'nda ise farklı bir deneme yapılacaktı. River Clyde adlı kömür gemisi karaya oturtularak içindeki iki tabur karaya çıkarılacaktı.”⁴⁵

Müttefik Plânına göre çıkarmanın ilk safhasında plajlarda kıyıbaşı ele geçirilecek, sonra ilk safhanın hattı olan Pınarıçi ve Morto Koyu hizasına kadar olan bölge kontrol altına alınacaktı. Nihai hedef ise Alçıtepe idi. Alçıtepe ele geçirildikten sonra kuzeyde savunan Türk birliklerinin geri çekilme hatları kesilerek bölgeye hâkim olunacaktı. Çıkarma harekâtı 25 Nisan sabahı planlandığı gibi başladı.

25 Nisan 1915, Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri'nin “Raporu”⁴⁶

Seddülbahir savunması için 9'ncu Tümen Komutanlığı (14.336 Kişi) tarafından 26'ncı Alay görevlendirilmiştir. (3000 Kişi) Bu Alayda sorumluluğu 2'nci Tabura vermiştir. (1.000 Kişi) 25 Nisan sabah saatlerinden çekilmenin yapıldığı akşam saatlerine kadar Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri cephede bulunarak savunmayı sevk ve idare etmiştir.

Muharebeye giren birliklerin komutanları muharebelerin ilk saatlerinden itibaren kayıt tutarlar. Askeri terimolojide bunun ismi ceridedir. Tabur Komutanı da muharebenin her dakikasın kayda almış ve bir rapor halinde üst komutanlığa göndermiştir. Tutulan kayıtlar Seddülbahir muharebelerini anlamak için çok değerli kayıtlardır. Bu kayıtlar sonradan Harp Akademiler Komutanlığınca kitap haline getirilerek derslerde kullanılmıştır.

Raporun ilk cümlesi Taburun ne zaman görev aldığıdır. Dikkatimizi çeken husus taburun çıkarmaya yakın bir zamanda

⁴⁵ General Editör David G.Chandler 'Osprey Military Campaign Series No.8'Gallipoli 1915, s.43.

⁴⁶ Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi ve 26.Alay 3'ncü Tabur Harekâtı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933,s.4-20.*

görevlendirildiğidir. Muharebeleri inceleyen bir kimsenin ilk aklına gelen soru bölgesinde yeni olan bu birliğin burasını nasıl savunduğudur. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporuna;

“Tabur, 13 Nisan 1915 öğleden sonra saat dörtte Seddülbahir sahil savunmasına görevlendirildi. Maydos civarında Sarafım çiftliğindeki çadırılı ordugâhından hareket etti ve takriben dokuz kilometre mesafede bulunan Kirte köyüne yakın düşman donanmasının ateşine maruz kaldı. Bu ateşten korunmak maksadıyla tabur, Kirte civarında geceyi bekledi. Karanlık olunca altı kilometre güneyinde bulunan Seddülbahir sahiline hareketle bölgeyi 25’nci Alay’ın 3’ncü Tabur’undan teslim aldı ve devir ve teslim olayı gece yarısı sonuçlandı.” diyerek başlamaktadır.

Müttefik Deniz Kuvvetleri Kara harekâtına başlamadan önce koyları ve derinlikte bulunan Türk Kuvvetlerinin taciz ateşine tabi tutarak zayıyat verdirmeye çalıştığı rapordan anlaşılmaktadır.

“Tabura (1.000 Kişi) tahsis edilen savunma sahası batıdan doğuya doğru beş kilometrelik bir sahil idi. Tabur Komutanı üst komutanlıkça verilen kıyıların gözcülerle tutulması emri gereği süratle bölüklerine sorumluluk sahası tahsis etti. ‘Sağ başı Tekke Burnu’ndan başlayarak Eskihisarlık harabesine kadar (hariç) devam ediyordu. İş bu bölge Tekke Koyu mıntıkasıyla Harap kale mıntıkası adıyla iki bölük mıntıkasına ve Morto Limanı’nı gözetleme takımına (400 Kişi) taksim edilmişti.” (Şekil-12,Sahife 164)

Bölükler takımlarını koylara yerleştirmeye başladı. Tekke Koyu mıntıkasının gözetleme ve savunmasına memur bölük; bir takımını Tekke Burnu’na ve bir takımını Aytepe’ye küçük karakol vazifesiyle diğer bir takımını da ihtiyat (Büyük karakol) olarak Tekke Burnu’nun hemen doğu kuzeyinde bulundurdu. Harap kale mıntika bölüğü; bir takımını Ertuğrul Tabya Harabesinde ve bir kısmını Seddülbahir köyünün iskelesiyle köyün kuzeyindeki değirmen civarında ve üçüncü takımını da Harap kale önünde bulunduruyordu.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri savunmanın özelliği gereği İhtiyat Birliği de ayırmıştı.

“İhtiyat bölüklerinden bir takım, Morto Limanı’nın kuzey sırtlarında ve bir manga; söz konusu limanın batısındaki sırta gözetleme ve müdafaaya memur edilmişti. Taburun kalan beş takımı ise Harapkale’nin hemen altı yüz metre kuzeyinde bulunuyordu, Bunların tahkimatı sahil boyunca avcı hendeklerinden ibaret idi. Batıdaki siperler ki, Tekke Koyu tarafı arazinin kum olmasından mukavemetli değildi. Avcı hendeklerinin ilerisindeki iki üç sıralı tel örgüsü mevcut idi ise de tamamlanmaya çalışılıyordu. Anılan Taburun 25 Nisan sabahı mevcudu 100’ü silahsız 1.100 er ve 200 mevcutlu tümen istihkâm bölüğü ve otuz yedi buçuk milimetrelilik dört küçük toptan ibaretti.” olarak raporunda belirtmişti. Bölgesine yerleşen tabur için *“Gündüz düşmanın donanma ateşine maruz kalmamak için gizli mahallerde avcı hendeklerini ıslah etmek ve bulunulan mahalde temizlik yapmaktan ibaretti. Gece ise istihkâm bölüğü ile beraber tel örgüsünün ikmaline ve sahildeki siperlerin ıslahına çalışılıyordu. Ancak düşman torpidolarının ısıldak tutarak çalışanlar üzerine ateş etmesi; çalışmaya sekte veriyordu. Bu sebepten dolayı iki gecelik işten istifade olamadı. Bununla beraber on birinci günü düşman tayyarelerinin faaliyeti ve 24-25 gecesi torpidonun mütemadiyen ateş etmesi işe büsbütün işimizi zorlaştırdı.”*⁴⁷ Diye açıklar.

25 Nisan 1915, Tekke Koyu’na Doğru

(Şekil-12,Sahife164)Bölgeden sorumlu olan 26’ncı Alayın 3’ncü Taburu (1.000 Kişi) Seddülbahir bölgesinde savunma için tertiplendi. Bu Alayın 2’nci Taburu ise (2.000 Kişi) geride ihtiyatta idi. Alayın 1’nci Taburu ise emrinden alınarak tümenin kontrolüne verilmişti. Bölgeyi savunma vazifesi alan 3’ncü Taburun iki bölüğü ileride (600 Kişi) tertiplendi. Tümen İstihkâm Bölüğü ise ihtiyatta olacaktı. Tekke sahilindeki savunma kuvveti 3’ncü

⁴⁷ Binbaşı Mahmut Sabri, *Seddülbahir Muharebesi A.ge. s.4-20*

Tabur'un 12'nci Bölüğüdür. (300 Kişi) Bölüğün bir takımı Tekke Sirtında (100 Kişi), bir takımı Karacaoğlan Tepe'de (100 Kişi), bir takımı da Aytepe'nin batısında ihtiyattadır. (100 Kişi)

Gelenleri Karşılama Emri

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri tarafından verilen bu emir takımların neler yapabileceğini ortaya koymaktadır. Emir kısa ve nettir. *(Sadeleştirilmiştir.)*

- *İlerdeki takımların ihtiyat cephaneleri yanlarında buluncaktır. Gece yarısından sonra su mataralarıyla, su tenekeleri doldurulmuş olacaktır.*

- *Düşmanın çıkarması esnasında müdahalede acele edilmeyip kayık ve çıkarma araçları sahile iki üç yüz metre yanaşıktan sonra şiddetli ateş açılacaktır.*

Silâh başı işareti üzerine ihtiyat bölükleri korumalı sırtın gerisinde içtima edeceklerdir. Sargı mahalli Harapkale muntıkasında bulunan kapalı yolun başındadır.

Tel örgüsüne memur edilen müfrezeye, düşman tarafından yapılan ateş yüzünden ve ateşin tesirinden uyku uyunmadı. Gece yarısından sonra saat iki buçuk sıralarında mehtap kaybolunca ortalığı bir korku kapladı ve gayri ihtiyari bir ürperme hâsıl oldu.'

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri 14 günden beri savunma için hazırlanan tabur kıyılarına gözcülerini yerleştirmiş, gerekli emirleri vermiş ve gözü kulağı denizde başına neler geleceğini düşünmektedir.

SEDDÜLBAHİR ÇIKARMASI

25 Nisan 1915, Tekke Koyu- (W) Sahili

(Şekil-12,Sahife 164)Ertuğrul Koyu'ndaki harekâtı kolaylaştırmak amacıyla W sahili olarak adlandırılan Tekke Koyu'na (350

metre uzunluğunda, 20-40 metre genişliğinde bir plajdır) bir İngiliz Taburu çıkarılmıştır. Sonra bir tabur daha çıkarılacaktı. Çıkarmanın ikinci kademesinde bir tabur plânlanmıştı. Ertuğrul Koyu'nda Yahya Çavuş'un Takımı (40 Kişi) İngilizlerin bütün hesabını bozunca oraya plânlanan ikinci kademe birlikleri de Tekke Koyu'na kaydırılmıştır.

Müttefikler saat 06.00' da filikalarla koya yanaştılar. Bölgeyi savunan takım üstün bir direnç örneği göstererek, çıkan birliklerin kıyıya yanaşmalarını beklemiş ve en zayıf oldukları anda yani onlar filikalardan inerken isabetli atışlarla ilk darbeyi vurmuşlardır. Buna rağmen müttefikler 07.30'da Tekke Koyu'nu ele geçirebilmişlerdir. Fakat bir türlü Ertuğrul Koyu istikametine ilerleyememişlerdir.

25 Nisan 1915, 500.000 kişinin kaderini etkileyecek çok önemli bir tarihti. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda; *"Saat gece (03.00) üç idi ki, istihkâm bölüğü komutanı Yüzbaşı Muhiddin, boşuna zayıat vermekten sakınarak tel örgüsü işlerini tatil ederek eratı zeminlik ve çadırlarına gönderdiğini haber verdi.*

25 Nisan 1915 sabah saat dört buçuk sıralarında gemi toplarının dehşetli ateşleri üzerine ihtiyat bölükleri silâh başına diyerek düdüğü çalındı. Bölükler silahlarını alarak ve koşarak içtima mahallinde toplandılar. Sahil görülerek düşman bombardımanından bir fikir edinmek üzere Harapkale'ye gidildi. Düşman, gemi topları bütünüyle sahilde bulunan avcı hendeklerini dövmekte idi. Yükselen siyah, mavimsi ve yeşilimsi dumanlar sahili kaplamış olduğundan bir şey görülemiyordu. Mıntıka, donanmanın yaptığı ateşe nazaran nispet kabul etmez derecede küçük idi. Birçok daneler yan yana düşüyor ve birçok şarapneller de diğerini müteakip patlıyordu. Ateş güneyden ve batıdan çapraz geliyordu, sonra da batı kuzeyinden gelmeğe başladı. O esnada otuz yedi buçuk

milimetrelık iki topumuz dūřman tarafından tahrip edildiđi gibi birçok avcı ve irtibat hendekleri de dūmdūz oldu. ” diye anlatır.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda izah ettiđi durumu anlamak için orayı savunan Tūrk Gōzetleme Postaları ve Takımın erlerinin yařadıklarının bilinmesi gerekir. Denizden būttūn çıkarma gemileri Seddūlbahir’in her noktasını yoğun topçu ateři ile ateře tutuyordu. Bu ateřler o kadar etkili olmuřtu ki daha çatıřmaya girmeden savunan Tūrk Gōzetleme Postaları (300 Kiři) zayıat vermiřti. Raporun devamında:

“Korunma için kazılan avcı hendeklerinin bir kısmı ise mezar vazifesini gōrdū. Aynı zamanda yūriyebilecek gūte olan yaralıları da sargı mahalline gelmeře bařladı. Eratın seferberlik mūdde-tince gōrdükleri talim ve terbiyenin ve okudukları derslerin tesiriyle olacak ki, sargı mahalline gelince, ‘Ah... Vazife gōrmek nasip olmadan yaralandım, cephanemi manga arkadaşlarıma verdim, iřte tūfeđim, kime teslim edeceđim?’ diye soruyor ve sargı sırasını bekliyorlardı. Dūřmanın ara sıra attıđı mermilerin infilakı ile dūřen misketler hiç gōrūlmemiř ve kitaplarda da okunmamıř idi. Misketlerin danesi yumurta būyūklūđinde vardı.”⁴⁸ Diye ifade edilmektedir.

Tekke Koyu W Sahili İle İlgili Anılar

Bu koya ıkarılacak İngiliz kuvvetlerinin hūcum dalgası, tam kuruluřlu bir piyade taburuyla bir piyade takımıydı.” Euryalus muharebe gemisinin eřliđinde yakın sulara getirilen çıkarma kafilesi saat 06.00’da 40 kadar kūuk deniz tařıtına yūklenmiř olarak ve yan yana sekiz dizi hālinde kıyıya çekildiler. Bu sırada donanma ateřleri ön yamaçlara oturtulmuř ve biraz daha řiddetlendirilmiřti.

⁴⁸Binbaşı Mahmut, *Seddūlbahir Muharebesi ve 26.Alay 3’ncū Tabur Harekātı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933.*

12'nci Bölük (300 Kişi) mevzilerinde hazırdu. Siperleri yıkılıp çökmüş, kumlu yerlerdeki mevzi ve tel örgü hatları birbirine karışmış, fakat bölüğün erleri bulabildikleri çukur ve sütrelere yuvalanıp eski düzenlerini bozmamışlardı. Yaklaşan düşman kafilesi gözetleniyordu. Hiç acele edilmeyecekti. Filikalar sığ sulara girdiği ve çıkarma kuvvetleri denizden karaya sıçrayacağı anda ateş serbestti. Bu konu bütün erlere ayrı ayrı anlatılmıştı.

Düşman taşıtları kıyılara 400 metreye kadar yaklaştılar. Dizi başı teknelerine ağır makineli tüfekler yerleştirilmişti. Tekke Koyu yamaçları bu kez sekiz ağır makineli tüfeğin sürekli ateşiyle tarandı. Taşıt dizileri kıyı çizgisine 40-50 metre kala çözüldüler, her taşıt kendi başına kıyılara salındı. Bu olaylar cereyan ederken 12'nci Bölük (300 Kişi) susuyor, ilerideki takımlar yuvalandıkları arazide hiçbir hareket göstermiyorlardı. Düşman taşıtları kıyı sularına düşer düşmez, 12'nci Bölüğün birdenbire şahlandığı görüldü. Türk mevzilerinden kopan çok şiddetli bir tüfek ateşiyle kıyı sularına dökülen İngiliz grupları tarandılar. Ortalık karıştı. Türklerin ateşleri isabetli ve aynı hızda sürekliydi, ilk önde kıyılara çıkanların çoğu devrilip kaldılar. Sularda cesetler yüzüyordu. Çıkarma kafilesi birbirine girdi.”⁴⁹ (Şekil-12,Sahife 164)

25 Nisan 1915, Tahrip Partisi

Boğaz geçişi için ön hazırlıklardan biriside ‘Tahrip Partisi’ ismini verdikleri müfrezelerle Türk Topçu Tabyalarını tahrip ederek geçişi kolaylaştırmaktı. “Tekke Burnu’na tahrip için giden müfreze bir dirençle karşılaşmadan bir Türk topunu tahrip etti. Çıkarmayı müteakip iki ay sonra bu noktada tahrip edemedikleri toplardan dolayı İngiliz 29'ncu Tümeni 3000 kişi kaybetti.”⁵⁰

⁴⁹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *E.Kur. Alb. Turhan Seçer, Gnkur. Atase Yayını, Ankara, 2008, s. 77.*

⁵⁰ General C.F.Aspinall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s.93.*

25 Nisan 1915, Kahraman 9'ncu Bölük

Çanakkale muharebelerinde, Türk ordusu içinde ferdi kahramanlıklar olduğu kadar birlik seviyesinde de yaşanan olağan üstü olaylar vardır. Bir örneğini Tabur Komutanı raporunda,

“O vakit -Seddülbahir’de zafer sütunu dikecek- diye şöhret alan 9'ncu Bölüğe Tekke Burnu istikamet gösterilerek o yöne saldırıldı.

Bölük, mevcut iki takımıyla zincirden kurtulmuş susuz aslanlar gibi düşmanın dehşetli şarapnel ateşi altında koşarak yayıldı. Tekke Burnu’na sekiz yüz metre kala iki bölük kuvvetindeki düşmanı karşıladı ve açtığı isabetli ateş üzerine düşman kütlelerini geri çekilmeye mecbur etti ve düşmana daha yakından saldırmak üzere takibe başladı ise de düşmanın müessir makineli tüfek ateşi karşısında tekrar mevzi almağa mecbur oldu ve bölük komutanı üzgün olarak geriye çekildi. O esnada Aytepe muhafız takımı subayından gelen raporda düşmanın çıkardığı kuvvetin bir tabur kadar tahmin edildiği” bildiriliyordu.

Bu saatlerde İngilizler bir tabur kadar kuvvetini çıkarmayı başarmışlardı. Çıkan birliklerin ilk anlarda kullandığı ana silahları makineli tüfeklerdi. Bu tüfekler Birinci Dünya Savaşı’nda yoğun ve kural dışı kullanıldı. İşte çıkan bu taburun (500 Kişi) 9'ncu ve 12'nci Bölüklerin tamamına makineli tüfekleriyle ateş açtığı bir sırada; Ertuğrul Koyu çıkarmasına karşı gelmek için daha bir bölüğe ihtiyaç olduğu hakkında Harap kale Mıntıka Komutanlığı’ndan da rapor geldi. Vaziyeti etrafıca anlamak üzere o tarafa gönderilen tabur yaveri kolundan ve bacağından yaralandı ve sargı mahalline gönderildi.

Bunun üzerine ihtiyatta bulunan 9'ncu Bölüğün iki takımı (200 Kişi), yüzbaşısı ile birlikte Harap kale mıntıkasına ve bir takımı da 9'ncu Bölüğe takviye olarak gönderildi ve istihkâm bölüğü komutanlığına da harekete hazır bulunması emir verildi. Tekke Koyu

sahili siperlerinde müdafaada bulunan 12'nci Bölük, siperleri terk edince Tekke Koyu çıkarma serbest kaldı. Saat yediyi geçti. Seddülbahir sahili ve arkası cehennemî bir mıntıka halini aldı.

“Düşmanın Ertuğrul Koyu’na üçüncü defa olarak sevk ettiği kuvvetleri de 11’nci (300 Kişi) Bölüğün oraya gelmesi ile beraber mahvoldu. Fakat Tekke Koyu düşman arazisi oldu. Çünkü tutulan mevziden koy, burun, sahil görülemiyordu.”⁵¹

Bu sırada, Aytepe’den itibaren kuzeye doğru ve batıya doğru 9. ve 12'nci Bölüklerin tamamı açıkta, diğeri de; Ertuğrul tabyasından Seddülbahir iskelesine doğru ve kuzeye doğru 9. ve 11'nci Bölükler avcı hendeklerinde bulunuyordu.

“Tekke Koyu civarında çıkan düşman kuvvetleri koşarak geliyorlardı. Beş takım kuvvetimize karşı düşmanın bir taburuyla (500 Kişi), işleyen makineli tüfekleri vardı. Bunun üzerine istihkâm bölüğünün birtakımı Morto Limanı’nın batı sırtında ihtiyat olarak alıkonuldu ve diğer iki takımıyla batı hattı harbi ertelenecek bu suretle düşman tespit edildi ve imdat ve cephaneye lüzum hissedildiği ve yaralıların nakli için geceleyin sıhhiye arabalarının acele gönderilmesi Alaydan rica edildi”⁵²

Saat 10.00 bulmuştu. İngilizlerin Seddülbahir köy ve iskelesi civarına yaptığı şiddetli bombardıman birçok binaların harap olmasına ve bazı eratımızın şahadet ve yaralanmasına sebebiyet vermiş ise de bombardımanı müteakip yapılan düşmanın çıkarma teşebbüsü oradaki kuvvetimiz tarafından men edildi. Düşmandan karaya çıkmağa muvaffak olanlar ve kurtulanlar ateş görmeyen sahil harabeleri arkasına saklandılar ve duvarların dibinde sessiz ve hareketsiz bir halde kaldılar. Seddülbahir köyü ve civarı takviye istiyordu, fakat kuvvet yoktu. Bununla beraber eratin talim ve

⁵¹ Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi ve 26.Alay 3’ncü Tabur Harekâtı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933*

⁵² Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi, 1933 A.g.e*

terbiyesine ve subayların gayret ve kahramanlığına çok itimat vardı. Kuvvetleri az olsa dahi düşmanın fazla kuvvetinden yılmayacakları muhakkak idi.

25 Nisan 1915, İkiz Koyu- X Sahili (Şekil-12,Sahife 164)

İkiz Koyu'nun özelliğini müttefikler ilk çıkarmada iyi değerlendiremedi. Bu koyun özelliği süratle gerçekleştirilecek bir çıkarma ile Tekke Koyu ve Ertuğrul Koyu'nun gerisi tehdit edilebilirdi. İkiz Koyu'na da ilk kademede bir İngiliz Taburu (1000 Kişi) çıkmaya başladı. Bu koyu sadece zayıf bir manga savunuyordu. (20 kişi) Bu çıkarmanın amacı, güneyde savunan Türk birliklerini kuşatmaktı.

Tabur fazla zorlanmadan çıktı ve hızla güneye doğru yöneldi. Durum oldukça tehlikeli bir hal almıştı. 26'ıncı Alay Komutanı ihtiyatı 2'nci Tabur'un 7'nci Bölüğü'nü (300 Kişi) duruma müdahale için gönderdi. Sonra 3'ncü Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri ihtiyattaki 9'ncü Bölüğü'nü (300 Kişi) buraya sevk ederek İngilizleri durdurdu. Çıkarmanın ilerleyen saatlerinde o dönemin irtibat imkânları ve kıyıların savunma emri gereği 3-5 kişilerle tutulması karışıklığı artırdı. Küçük birlik komutanları görevleri gereği emir beklemeksizin kendi inisiyatiflerini kullandılar. Ertuğrul Koyu'na müdahale etmek için Kirte'den ayrılan 2'nci Tabur'un 7'nci Bölüğü saat 08.15'te çıkarma yapan İngiliz birliklerine yolda intikaldeyken müdahale etti.

25 Nisan 1915, Bu Nasıl Bir Duygu?

Harbe karar veren taraflar mevzilendiği zaman, her iki tarafın askeri farklı yapıda ve karakterdedir. Savaşın sonunda bir taraf muharebeyi kazanacaktır. Muharebeleri okuyan ve inceleyenler ise, kimin neden kaybettiği, kimin neden kazandığını

sorgulayacaktır. Türk ordusunun askerleri, Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri tarafından savunma kuvvetinin ilerde bulunan kısmı avcı hendeklerini işgal ve vazifenin bitiş zamanını beklerken ihtiyatta bulunan kısmı da diz çökmüş, silahları ellerinde ve arzu ile düşmana saldırmak arzu ettikleri, hal ve tavırlarından anlaşılıyordu.

“Düşmanın kuvvet, cesaret ve mühimmatını katiyen hatır ve hayaline getirmeyen bu cengâverler yanlarındaki arkadaşlarından bir kısmının toprağa gömüldüğünü ve bir kısmının başı, bacağı havaya fırladığını gördükleri halde silahlarını kullanmak zamanını sabırsızlıkla bekliyor ve ara sıra hendekten başlarını çıkararak vazife zamanının sona erip ermediğini anlamak istiyorlardı. Bu derece metanet ve kuvveti kalbe malik olan bu asker milleti takdir edilmez mi? Ve bu erata bu derece disiplin ve vazife aşkı veren subaylar takdir edilmez mi? Saat beşi geçmiş ve sahil bombardımanı hafiflemişti. Düşman gemileri görülmek üzere Harap-kale 'ye gidildi ve oradan düşmanın harp ve nakliye gemileri sayılarak Kirte 'nin beş, altı kilometre doğu güneyinde bulunan alay komutanlığına rapor yazıldı.”⁵³

25 Nisan 1915, Ölüm Makinaları

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda askerlerine zayıat verdiren gemileri elde ettiği bilgilerle kayda almıştır. Kayda alırken bulunduğu yerde çıkarma hareketlerini de takip etmiştir.

- On iki büyük (dretnot, zırhlı kruvazör),

- On beş küçük (torpido) harp gemisiyle on büyük ve on üç küçük nakliye gemisi ve birçok kayıt ve römorkörlerle iki adet büyük duba mevcuttu. Düşman Tekke Burnu'ndan Seddülbahir islesine kadar güney ve batı güney sahilini karaya çıkma bölgesi

⁵³ Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi A.g.e 1933*.

kabul etmiş ve kruvazörleri himayesinde nakliye gemilerinin bazılarını sahile yüz metreye kadar yanaşmıştı. Karaya çıkma esnasında kruvazörlerden ateş edildiği gibi aynı zamanda nakliye gemilerinin baş taraflarına yerleştirilmiş olan top ve makineli tüfekler de fasılasız işliyordu.

Yerli ve yabancı kaynaklar bu muharebelerden bahsederken Ertuğrul Koyu'na çıkan Müttefik askerlerinin kanı ile bu körfezin renginin kırmızı olduğuna değinmişlerdir. Bunu tahayyül etmek ve anlamak zordur. Fakat bilinen 25 Nisan 1915 günün insanlık açısından kara gün olduğu kesindir. Her iki tarafın askerleri hayatlarını daha ilk dakikalarda kaybetmeye başlamışlardır. Güç mücadelelerinde kutsal insan yaşamı hiçe sayılarak muharebelerin sonunda hayatını kaybedenler sayılmıştır. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda körfezin nasıl insan kanı ile kırmızıya dönüştüğünü ifade etmektedir.

Kırmızı Deniz

*“Tekke Koyu’na müteaddit kayıklarla asker sevk ettiği, Ertuğrul Koyu’na giren bir nakliye gemisinden yüzdürdüğü iki büyük dubayı sahile dayatarak asker çıkmaya başladığı ve Seddülbahir iskele ve civarına diğer bir nakliye gemisinden asker taşıdığı bir zaman idi ki, avcı hendeklerinden tüfeğini uzatıp ateş etmeğe başlayan **millet fedailerinin kurşunuyla düşman cesetlerinden boşanan kan, senelerden beri rengini muhafaza eden deniz suyunun rengini geçici bir zaman için değiştirmişti.** Tüfek alevlerinin görüldüğü yere gerek top ve gerekse makineli tüfek mermileri mütemadiyen düşüyordu.*

Fakat düşmanın bu ateşlerine rağmen avcı siperlerimizin hepsinden şiddetli ateş açılmıştı. Canını kurtarmak maksadıyla düşman boşuna kayıklardan kendisini denize atıyor ve bu suretle kurtulmağa çabalıyordu. Her ne kadar düşman kayıkları; komutanları tarafından verilen flama işaretleriyle açılarak burunların arkasına geçmeğe gayret ediyorlardı, fakat gene kurtulmak

*mümkün olmuyordu. Siperlerimize tevcih edilen düşmanın dehşetli top ve makineli tüfek ateşlerine rağmen ateşimiz çok müessir idi ve düşmanı denize yuvarlıyordu.*⁵⁴

25 Nisan 1915, Pınarıçi ‘ne Doğru- Y Sahili

Pınarıçi Koyu kuzeyde yer alan 50 metrelik yarlarla çevrili bir koydur. Pınarıçi Koyu’nda çıkarma saat 04.30’da başladı. Savunana bir bölük kadar kuvvetti. İki İngiliz taburu herhangi bir mukavemetle karşılaşmadan saat 06.00’ya kadar kıyıya çıktı.

Hiç kimse bu durumda 26’ncı Alay Komutanı olmak istemezdi. Nereye, nasıl hangi birlikle müdahale edecekti. Zaten çıkarmadan 26’ncı Alay Karargâhı’nın saat 09.30’da haberi oldu ve elde kalan son bölük de Pınarıçi Koyu’na sevk edildi.

Bu aslında çıkarma harekâtının en önemli gelişmesiydi. Fakat diğer koylarda uğradıkları şokun etkisi ile ne kadar önemli bir avantaj sağladıklarının farkına varamadılar. Durumun ciddiyetini kavrayan Türk Tümen komutanı saat 14.15’te Tümen ihtiyatı olan 25’nci Alay’ın 3’ncü Tabur’unu buraya yönlendirdi. Geçici de olsa şimdilik gerekli tedbir alınmış oldu. Müttefikler ise çok geç kalmışlardı. (Şekil-12,Sahife 164)

25 Nisan 1915, 5.000’e Karşı 800 Kahraman Türk

Muharebelerde, birliklerin taarruz veya savunması planlanırken nisbi muharebe gücü altında sayısal değerlendirmeler yapılır. Bu değerlendirmeler sonucunda taraflar arasında üstünlük veya zayıflık yine sayısal olarak ortaya konur. Bu her zaman doğru sonuçlar vermez. Bunun tipik bir örneğini yaşıyan 3’ncü Tabur çıkan 5.000 kişilik bir kuvvete karşı 800 kişi ile karşı koymaktadır. Tabur Komutanı bu örneği raporunda;

⁵⁴ Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi ve 26.Alay 3’ncü Tabur Harekâtı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933.*

“Nitekim de öyle oldu. Seddülbahir’de bulunan ve yarısı iskele başında ve yarısı da köy haricinde değirmenler civarında yerleşmiş olan bir takım; yaridan fazla şehit ve yaralı verdiği halde iskele ve civarındaki çıkarma o gün akşama kadar menetti ve düşmanın yüzlerce subay ve eratını mahvetmeğe muvaffak oldu.”

Esir edilen Avusturyalı bir er ve ele geçirilen iki İngiliz tüfeği tümene gönderildi.

Üç saatten beri çıkanlar ve siperlerinde mevziilerini savunanlar henüz neler olduğunu anlayamadı. Zaman çok hızlı olaylar bir biri ardında yaşanıyor. Ölüyor, öldürüyor. Öldüremediğini yaralıyordu. Hamilton anlarında göreceğimiz gibi korumalı zırhlı komuta gemisinde bunları seyrediyordu. Bu hal ve vaziyet iki üç saat devam etti. Çıkanları miktarı çoğaldıkça yaralanan Türklerin adedi artıyordu. İhtiyattaki İstihkâm Takımı da bu cepheye gönderilerek ihtiyatta bir manga alıkondu. Düşmanın makineli tüfeklerine ve şarapnellerine ve Tekke Koyu’ndan çıkardığı iki tabura yakın bir kuvvete karşı, çok az sayıdaki askerler sabırla çarpışıyordu.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri şöyle anlatır;

“Elindeki tüfekten başka bir silahla yardım görmeyen ve sekiz yüze inen kuvvetimiz düşman askerini her tarafta mahvediyordu, hatta düşmanın iki taburu, iki bölüğümüz karşısında bir hareket gösteremiyordu ve müteaddit hatlar teşkil ettiği halde katiyen sıçrayıp ileriye bir adım bile atamıyordu.

Topçu kuvvetimizin dört adet otuz yedi buçuk milimetrelik toptan ibaretti. Bunların ikisi bir mermi atmaksızın harap olduğu gibi sahile yanaşan düşmanın nakliye gemilerine ateş açan diğer ikisi de düşman mermisiyle iş göremez olmuş; subay ve eratından haber alınmamıştır. Kilitbahir’e giderek alaylarına gitmiş olmaları muhtemeldir.

Telefondan ise katiyen istifade edilemedi. Zira telle direklerle gerilmişti, ilk bombardımanda birkaç yerinden koptu. Taburda

ihhtiyat cephanesinden başka fazla olarak elli sandık cephane vardı. Yoksa iş başka türlü olacaktı, yani ordumuza vakit kazandırılmak için fazla zorluk çekilecekti. Zira imdat ve cephane muharebenin başlangıcından ancak yirmi bir buçuk saat sonra yetişmişti. Hâl-buki bu yirmi bir buçuk saat zarfında ateş kesilmemiş ve eksilme-mişti.

Bu hal, ateş idaresinin mükemmel olduğuna bir delildir. Bu ise askerin vaktinde silâh altına alınması, akıllı ve muktedir subay-lar tarafından talim edilmesinden ve terbiyelerine güvenilmesin-den ileri gelmişti. Düşmanın kruvazörü o gün sahile beş yüz metre yanaşarak ateşle tel örgüsünü tahrip etmeye uğraştı ise de muvaf-fak olamadı; fakat o sırada sahile gelen düşman subayının verdiği işaret üzerine kruvazör açılarak uzaktan yaptığı bombardımanla tel örgüsünü tahrip etmeye muvaffak oldu. Fakat işaret veren su-bay da bir kurşunla öldürüldü.

Çıkarma başlayalı 8 saat olmuştu. Bu kargaşada öğle yemeği yenmedi zaten de yenilmesi düşünülemezdi. Çıkan askerlerin yan-larında acil hallerde ve hedeflerini ele geçirinceye kadar yemek üzere konserve türü yiyecekleri vardı. Türk ordusu ise sistemini sıcak yemek üzerine kurduğu için onların yemeklerini yediğine dair kayıt yoktu. Saat biri geçmişti. Düşman Tekke Koyu ve civa-rında çıkarmayı fazlalaştırdı. Çünkü Aytepe Koyu dövemiyordu. Ancak koydan ileri sırtlara çıkanları dövabiliyordu. Aytepe'ye ilerleyen iki bölük kuvvetindeki düşman, o tepede mevcut bir ta-kımın tamamı tarafından açılan ateşle darmadağınık edilmiş ve kendilerine çok zayıat verdirilmiş ve kurtulanlar ise tepenin etek-lerinde korunmalı yere sığınarak rahatlamıştı. O saatten itibaren düşman Aytepe'ye bir tabur kadar bir kuvvet memur ederek Ay-tepe'yi sarmaya başladı.

Tepede bol cephane mevcut olmakla beraber tepeye yetişmek ve orada kalan dört mangayı takviye etmek zorunlu idi. Elde kuv-vet olmayınca Ertuğrul Koyu çıkarmasını önlemeye görevli 11'nci Bölük Komutanı'na Aytepe ile irtibat tesis etmesi emri verildi ise

de kruvazörün pek yakından ateş etmesinden; kapalı yol olması yüzünden Aytepe'ye gitmek mümkün olamadığı ve gönderilen irtibat keşif kolu eratinın şehit olduğu cevabı geldi. Saat ikiye varmıştı ki, Aytepe batı ve güneyden düşman kütleleri ile sarıldı. Düşmanın çokluğu nispetinde zayıflık da fazla oluyordu, amma zayı olanların dört misli denizden karaya çıkıyordu. Öğleden sonra saat üçte tepe düşman eline geçti ve sağ kalan eratımız tepenin kuzey tarafına çekilerek bölüklerin tamamına iltihak etti.

Çıkarma koylarını savunan taburun kalanlarla bulundukları yerleri savunması artık mümkün görülmemektedir. Vaziyet ciddi idi. Çıkanlar "Aytepe'ye kurduğu makineli tüfekle iki hat savunmamızı dövmeye başladı. Subaylar ne yapılacağını sormaya başladılar. Araziden istifade ile dövülen siperlerden diğerlerine geçmek ve herkesin bulunduğu hattan bir adım bile geri gitmemek lüzumu emri ile cevap veriliyordu. Düşmanın çıkardığı kuvvet üç tabura varmıştı ve devam ediyordu.

Saat üçü çeyrek geçe Alaya vaziyet hakkında rapor gönderildi. Rapor: Aytepe'nin ele geçtiği düşmanın Tekke Burnu'ndan Sığın Dere'ye kadar devam eden sırtı kuvvetli bir surette işgal ettiği ve her tarafa makineli tüfek yerleştirildiği, takviye ve cephaneye gönderilmezse tabur ve istihkâm bölüğü ile tam bir iş görüleceği."⁵⁵ (Şekil-12,Sahife 164)

25 Nisan 1915, Morto Koyu – S Sahili

İngilizlerin S Plajı dedikleri Morto Koyu aslında en elverişli plajlardan birisidir. Burada bulunan Eskihisarlık Tepe, plajı kontrol eden önemli bir kesittir, ayrıca burası Seddülbahir bölgesindeki birliklerin gerisini tehdit eder. Çıkarma sabaha karşı 04.30'da topçu ateşinin arkasından saat 07.30'da başladı. Morto plajına tek kademede bir tabur çıkarması plânlanmıştı. Bizim birliklerimiz

⁵⁵ Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi ve 26'ncı Alay 3'ncü Tabur Harekâtı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933.*

derhal tepki gösterdi. Bu tepki İngilizler için baskın tesiri gösterdi. Kıyıya çıkan taburun harekâtı gelişme göstermedi. Yalnız kuzeye doğru ilerleyen İngiliz Bölüğün Eskihisarlık Tepede’ki takımı zın arkasına düşmesi neticesinde bu takım geriye çekilmek zorunda kaldı. Takviye birliklerinin katılımı ile yapılan karşı taarruzlarla İngilizler Eskihisarlık bölgesinde sıkışıp kaldı. Buradaki harekât 27 Nisan’a kadar da herhangi bir gelişme göstermemiştir. (Şekil-12,Sahife 164)

25 Nisan 1915, Eskihisarlık

Eskihisarlık sırtı, şimdiki Mehmetçik Anıtı’nın bulunduğu sırt, Morto Koyu doğusunda hâkim bir arazi çıkıntısıdır. Burayı ele geçiren düşman, Morto Koyu’na baştanbaşa hâkim olur. Seddülba-hir bölgesinde savunan Türk birliklerinin yan ve gerilerini tehdit eder. Türk ihtiyatlarının kanatlara dağıtılması sağlanabilir.

Çıkarma yerine bir İngiliz taburu görevlendirilmişti. Karşıla-rında bir Türk takımı bulunuyordu. Hiçbir ağır silahı yoktu. Düş-man 04.30’da yakın mesafeden atışa başladı ve 24 filika ile çı-karma yerine geldiler. Filikalar çözülüp kıyı çizgisine düşerken bütün takım, hep birden ateş açtılar. Düşmanı perişan ettiler. Üç bölüğün çıkarması mihlanıp kalmıştı.

Bu çıkarmanın başka bir sahnesi de Eskihisarlık Kalesi’nin doğusunda oynanıyordu. Düşman taburunun bir bölüğü, çözülme esnasında bu istikamete yöneltilmişti. Burası üç kişilik bir gözet-leme postası ile gözetleniyordu. Kayalık yamaçlardan tırmanan İn-giliz bölüğü gruplar hâlinde Türk takımının arkasını sarmaya baş-ladılar. Takım Komutanı doğru bir kararla takımı geri çekerek çemberden kurtuldu. Kirtedeki 8’inci Bölüğün ve Jandarma birlik-lerinden bazı perakende grupların yetişmesi ile derhâl karşı taa-ruza geçildi ve düşman birliklerini Eskihisarlık harabelerine sıkış-tırdılar. Fakat buradan denize dökmek mümkün olamadı.

25 Nisan 1915, Eskihişarlık Mevkiinde Görevli Teğmen Abdurrahim'in Üç Raporu

Bu çarpışmada 26'ncı Alay'ın verdiği görkemli mücadele, başlı başına bir kitap olacak büyük olaylarla ve Türk'ün yurt savunması anlayışını tüm açıklığıyla ortaya koyan kahramanlıklarla doludur.

Eskihişarlık mevkiinde görevli olan Teğmen Abdurrahim komutasındaki bir piyade takımından o gün geriye gönderilmiş bulunan şu üç rapor, bu durumu kanıtlamaya yeterli bir tarih belgesi olduğu kadar, yüzlerce sayfaya sığmayacak bir destanın da en anlamlı bir özeti olarak değerlendirilecek niteliktedir.

“Teğmen Abdurrahim'den 1 Numaralı Rapor;

- *Bölgemize bir bölük kadar düşman çıktı. Savunuyoruz*

2 Numaralı Rapor;

- *Karşımızdaki düşman kuvveti yeni çıkan birlikleriyle bir tabur oldu. Savunuyoruz.-*

3 Numaralı Rapor;

- *Düşman bir alay kuvvetiyle takımımıza taarruza geçti. Savunmaya devam ediyoruz.*

Bu onların son sözü, son raporları olmuştur. Bu rapordan sonra artık kimse onlardan bir ses duyamayacak, o takımdan bir tek eri göremeyecek ve düşman ancak takımın tüm mensuplarının mübarek cesetleri üzerinden o mevziyi geçip ilerleyebilecekti.

Bu sadece savaş kurallarını değil insan aklını alt üst eden görkemli bir gerçektir. Türk evlatlarının vatan, istiklal ve namus yolunda inançla omuzladıkları görevi, nasıl yerine getirdiklerinin kuşaklar boyu anlatılacak, saygıyla anılacak destanıdır bu.”⁵⁶

25 Nisan 1915, Ertuğrul Koyu – V Sahili

⁵⁶ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s. 61.

Buraya yapılacak çıkarma, Seddülbahir bölgesindeki çıkarmanın ağırlık merkezidir.

İngilizler, ilk kademede bir taburun plaja çıkarak burasını emniyet altına almasını sonra iki taburun da bölgeye çıkarılmasını planladılar. Ertuğrul Koyu 3'ncü Tabur 10'ncu Bölüğün sorumluluk sahasında idi. Bl. İki takımı ileri savunma kademesinde, bir takımı da ihtiyatta olmak üzere Gözcü baba ve Seddülbahir köyü uzanımında savunma için tertiplenmişti.

Bölgeyi savunan takım İngilizlerin planını bozdu ve belki de harekâtın geleceğine yönelik bunları ne denli bir zorluğun beklediğini gösterdi. Çıkanlar ilk saniyelerde karşı ateşle hayatlarını kaybettiler, Çok azı sahile sığındı. Bir Türk Takımı bir İngiliz Tümeni'ni zorluyordu. Çıkanlardan sağ kalanlar kumsaldaki alçak bir set gerisine sığınabilmişlerdir. İngilizler, Ertuğrul Koyu'na yaptığı çıkarmalarda başarı sağlayamamıştı. Sahile çıkmak isteyen birlikleri büyük zayıat vermişti. Ertuğrul Koyu'na çıkmanın mümkün olmadığını gören General Hamilton saat 10.20'de General Hunter Weston'a emir vererek Ertuğrul Koyu için ayrılan piyadenin geri kalan kısmının Tekke Koyu'na çıkarılmasını istemişti.

Sonuç olarak: General Hamilton ilk gün beklemediği bir tepki ile karşılaşmış ve komutanları ile yaptığı toplantıda ertesi günden itibaren taarruzun devamına karar vermiştir. **Bundan sonra 70 gün süre ile yüzbinlerce insanın kaybedileceği Seddülbahir savaşları devam etmiştir.** Bu savaşların neler olduğu bundan sonraki bölümde anlatılacaktır.

1915'ten günümüze kadar tartışılan konu, 5'nci Ordu Komutanı Liman Paşa'nın çıkarmaya geç tepki verdiği hususudur. Çıkarma harekâtın doğası gereği savunan taraf belirsizlik içinde bulunurken, taarruz eden taraf da bundan yararlanmak maksadıyla şaşırtma manevralarına girişir. Savunma düzeni zayıf olan Türk ordusuna karşı çok güçlü bir ordu olan müttefikler bu manevrayı hiçbir zaman yapamadı. Çünkü ilk saatlerden itibaren üstünlüğünü

kaybetti. Manevrayı yapabilselerdi, o gün Alçı Tepe'yi ele geçirebilirlerdi. İhtiyat 25'nci Alay'ın 2'nci Tabur'unun müdahaleleri müttefiklere zor anlar yaşattı.

25 Nisan'da Türk kuvveti, kendisinden kat kat üstün İngiliz kuvvetlerine karşı Ertuğrul Koyu'nda sergilediği savunma gücüyle sadece kendi kesimindeki çıkarmayı etkisiz hale getirmekle kalmamış, aynı zamanda tüm Seddülbahir bölgesindeki diğer çıkarma hareketlerini de olumsuz yönde etkilemiştir.

25 Nisan 1915, River Clyde Kömür Gemisi Truva Atı Oluyor. 1.800 Kayıp

Hamilton değişik usullerle Seddülbahir'den karaya çıkmak için planlar yaptı. Bu planlar yapılırken harp hileleri de düşünüldü. Hussar Gemisi komutanı Binbaşı E.Unwin tarafından öne sürülen fikre göre River Clyde kömür gemisi Truva'nın tahtadan yapılmış o maruf atı gibi V sahilinde karaya bindirilecekti. River Clyde gemisinin içine 2.000 asker yerleştirilecek ve bu askerler karaya çıkacaktı. (Şekil-12,Sahife 164)

“River Clyde kömür gemisi sahilin yukarda izah edilen mahfuzca bir mahalline ve daha derin bir mevkie yanaşmak imkânını bulsa idi, gemide mevcut 2.500 askerden 1.800 askerin mahvolmasına sebebiyet vermeyecekti. Kumkale mıntıkasında Fransızlar çıkartma filikalarını tanzimde beceriksizlik gösterdiklerinden ve hatta bir istimbotların Türklerin ateşi ile batırılmasından dolayı çıkartma işinde çok vakit kaybettiler. Bu mıntıkada deniz çok sığ olduğundan asker su içerisinde yürümüştü.”⁵⁷

25 Nisan 1915, Neye Uğradığını Şaşırın İngiliz Erleri

⁵⁷ Miralay M.Fahri, *Çanakkale Muharebelerinde çıkartma hususunda alınan dersler*, Yıldız Harp Akademisi matbaası, 1933, s.11.

İngiltere'nin bu kara harekâtına karar verirken beklentisi, fazla kayıp vermeden Gelibolu Yarımadası'nın işgali ve gemilerin Boğaz geçişinin tamamlanması idi. Muharebelerde her zaman sürprizler yaşanır. Eğer sizin verdiğiniz Stratejik Harp kararı eksik varsayımlarla dayandırılmış bir karar olursa muharebelerin devamında sürprizler devam eder. Bu kararı operatif manevralarla düzeltmek hemen hemen imkânsızdır. İngilizler ilk dakikadan itibaren sürprizlerle karşılaşmışlardır.

Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda; balık istifiinden bahseder.

“Ertuğrul Koyu sahili düşman cesetleriyle balık istifi gibi doldu. Seddülbahir iskelesinde beş kayık eratı tamamen batırıldı. Tekke Koyu ise ateşin şiddetinden görünmüyordu. Düşman; şokta idi. Saat altıyı geçmişti. Düşman donanması avcı hendeklerine tek-rar ateş açmış ve ortalığı dumana boğmuştu. Kayıklarını doldurarak sahile sevk etti ise de teşebbüsü bu defa da başarısızlığa uğ-ratıldı. Düşman askeri o derece korktu ve yıldı ki, Ertuğrul Koyu'na giren büyük nakliye gemisinden inmekten çekindi. Komutanları ve subayları kılıç çekmiş oldukları halde eratı merdiven-lere sevk ediyorlardı; fakat görülen bu komutanlar ve subaylar Türk kurşunundan kurtulamadı.

Askerimizin bir tek fişegi boşa gitmiyordu. Hatta çok defa oldu ki, bir fişekle birkaç düşman vuruldu. Düşman, çıkarmanın kendisine kaç mal olduğunu ve Türk ordusundaki cesaret ve kah-ramanlığın ne derece yüksek olduğunu anladı. Tabur büyüklü-ğünde düşmana şiddetli darbeler indirdi.

Ne çare ki, Taburun metanet ve disiplinine gıpta eden talih kendisine yüz çevirdi. Zira tabur; muhafazasına memur bulun-duğu muntikanın cephesiyle bu suretle meşgul iken tahminen iki kilometre kuzeyden çıkardığı bir kuvvetle düşman; taburun sağ

kanadını kuşattı, bu maksatla gönderilen keşif kolundan ise bir haber alınamadı.”⁵⁸

Hemen hemen çıkarma başlayalı 2 saat olmuştu. Saat altı buçuğu geçmişti. Çıkan birliklerin hedefi savunan Türk Birliklerinin gerisine düşerek savunmayı etkisiz hale getirmektir. Tekke Koyu’ndan gelen bir haberle, Sağ yan takımından yarısının sahil siperlerinde kaldığını ve bölüğün kalanının siperlerden çıkarak bölüğün sağ gerisinden gelmekte olan çokça bir düşmana mukabele için o tarafa doğru mevzi aldıkları bildirildi.

Bütün bu müddet zarfında, donanma eratı ve subayları, River Clyde’le sahil arasında bir köprü yapmak için çok çalıştılar. Bu iş saat 09.00’a doğru bitirildi. Zayıat pek fazla olduğundan saat 09.00’dan hemen biraz sonra kati surette durdurulmuştu. Kum sırtının arkasına sığınarak sahilde hayatta kalmış olanlar, kımıldayacak vaziyette değildiler. Kömür gemisinde kalan 1.000 kişi, hava kararınca veyahut Tekke Koyu (W) sahilinden yapılacak başarılı bir ileri harekât ile Türk savunma hatlarını kuşatıncaya kadar, mahpus kalmıştı.

Yarbay W. de L. Williams’in Hatıra Defterinden.

“Saat 06.10 Sahilden 1/ 2 mil mesafe dâhilinde, yedek kafilelerinden çok ilerdeyiz. Gemide askerin başında bir komutan yoktur. Şayet ikinci hattı teşkil eden biz, birinciden evvel sahile varırsak, bir karışıklığa sebebiyet verileceği muhakkaktır. River Clyde’in Komutanı Unwin’i, biraz alargaya çekilerek”⁵⁹ yedek kafilelerini beklemeye, zorlukla razı ettim.

Saat 06.22 Sahile sarsıntı bile duymadan, yağ gibi bindirdik. Karşılık görmedik. Rahat rahat karaya çıkacağız.

Saat 06.25 Yedek kafileleri sahile birkaç yarda kalıncaya kadar yaklaştı. Bunların üzerlerine bir cehennem ateşi de yağmaya

⁵⁸Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi. 26’ncı Alay 3’ncü Tabur.*

⁵⁹ İskeleden açığa demirlemek

başladı. Bir, filika, içindekilerin hepsi ölmüş, kuzeye doğru gidiyor, diğer filikalar da hemen hemen ümitsiz. İstimbotumuz gitti.

Saat 06.35 Sahille irtibat pek berbat. Ancak dizi kolunda gitmek mümkün. Onda bir kişi bile karşıya geçemiyor. Layterler, ölü ve yaralılarla ağız ağıza dolu. Bu gemide ateş pek kıt. Baş omuzluklardaki Wedgwood maksimleri cayır cayır işliyor. Fakat kaledeki bir delikten ateş eden bir maksimle sol taraf cephemizde hattı balaya (sırtın üstü) yakın bir pompamdan başka görünürde hiçbir şey yok. Saat 09.00 korkarım bugün karaya çıkamayacağız.

Saat 10.00 gemimize tevcih edilen (yöneltilen) ateş, pek az olmakla beraber, karaya çıkmak için yapılan herhangi bir harekete karşı, derhâl yoğunlaştırılmış ateş ediliyor. Türklerin ateş disiplinleri cidden hayrete şayandır.”⁶⁰

“Ertuğrul Koyu’ndaki 10’ncu Bölük üzerine yalnız donanmanın harcadığı mermi miktarı **4.650** adettir. Muhrip ve torpidobot gibi küçük gemilerin yakın mesafelerden atışları ve büyük gemilerin otomatik hafif topçu mermileri, River Clyde gemisindeki otomatik toplar hesap edilmemiştir. Ayrıca, çıkarma esnasında filikalardaki 40 ağır makineli tüfeğin atışı da buna ilave edilmemiştir.

Türk avcılarının, İngiliz subaylarını avlamakta gösterdikleri dikkat ve beceri, İngiliz tarihlerinde yer yer kapalı olarak ifade edilir. 29’ncu İngiliz Tümeni’nin üç tugay komutanı, komutan yardımcıları, iki albay, kurmay subayların çoğu bu muharebe esnasında vurulmuştu.”⁶¹

25 Nisan 1915, Yahya Çavuş

Türk ordusunda Yahya Çavuş’un diğer çarpışanlarla birlikte Seddülbahir savaşlarında ayrı bir yeri vardır. Çünkü canları pahasına kazandırdıkları zaman, geriden gelen birliklerin cepheye

⁶⁰ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *E.Kur. Alb. Turhan Seçer, Gnkur.Atase Yayını ,Ankara, 2008 ,s.76-77.*

⁶¹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s. 76-77.

müdahalesini kolaylaştırmıştır. Yahya Çavuş'un karşısına düşen çıkarma birlikleri şaşkındır. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporunda:

“Saat üçe kadar Tekke Koyu’ndan başka yere asker çıkarmaya muvaffak olamayan düşman, üçüncü defa olarak Ertuğrul Koyu’ndan çıkmaya başladı. Koy’un batı yönüne yerleşmiş ve koyu yandan dövmekte olan askerimizin başında bulunan 10’ncu Bölükten ve ikmal eratından Ezineli Yahya Çavuş’un cesaret ve kahramanlığı sayesinde o koy sahili boydan boya düşman cesetleri ile doldu. Yahya Çavuş, kahraman olduğu kadar cesaret ve metaneti ve emrinde kilerine nüfuzu sayesinde mangaları erati ile birlikte müteaddit ve dehşetli bombardımanlara karşı akşama kadar mevkiinde sebat ile düşmanın yüzlerce askerini öldürdü.

Ertuğrul Koyu’nu yandan döven bu dört mangalık siperin tahrip edildiği hakkında düşmana kanaati gelmiş olmalı ki, ikindiden sonra bir kısım donanması o tarafa ateş açtı ve o siperleri dümdüz etti. Kahraman Yahya Çavuş, sağ kalan erleri ile o siperlerden başka tarafa atladı ve düşmanın çıkmasına mâni olmak için ateşine devam etti.

Ne çare ki, Tekke Koyu’ndan çıkan düşman kuvveti Aytepe’yi aldıktan sonra Ertuğrul Tabyası’nı arkadan sardığı haberi Yahya Çavuş’a geldi. Kahraman çavuş; komutasında bulunan takımın tamamına süngü taktırarak düşmana doğru ilerledi. Orada düşmanın kurduğu makineli tüfek gelenlere ateş etmeye başladı.

Bunun üzerine Yahya Çavuş hayatta kalanlarla birlikte mahcup bir vaziyetle Harapkale deki bölüğe iltihak etmeye mecbur oldu. Ertuğrul Tabyası ile Ertuğrul Koyu’nu düşmanın her türlü ateşine rağmen on iki saat müdafaa ettikten sonra mevkiinden ayrılmıştı.” diyerek bir çavuşun yüzlerce çıkan İngiliz askerlerini durdurduğunu anlatır.

Anılarda harp çok büyümüştü ifadesi kullanılmaktadır. Anlamı artık çatışma taburdan geriye kalanların kontrolünü aşmıştır.

Tabur komutanının karar verme zamanı yaklaşmaktadır. Ertuğrul tabya harabesi düşmanın eline geçmiş düşmanın çıkardığı kuvvet takriben beş tabura çıkmıştı. Fakat bunlardan iki taburdan fazlası mahvolmuştu. Yine, Binbaşı Mahmut Sabri “*Taburumuzun mevcudundan ise takriben dört yüz elli kişi kadar gitmişti. İki yüzbaşı ile iki teğmen de hastaneye sevk edildi. Aynı zamanda düşman kütleleri fazlalaşıyordu ve harp çok büyümüştü.*” diye ilave eder.

25 Nisan 1915, Söğüt Hücumu

14 Saatten beri çıkanlarla nefes almadan, yemek yemeden çarpışan Türk birlikleri akşama doğru ayrı bir hazırlık içinde idi. Söğüt hücumu yapılacaktı. Tabur komutanı raporunda:

“Akşam oldu. Türkün söğüt hücumu şaheser idi. Düşman da bunu biliyormuş gibi işaret tabancalarını mütemadiyen kullanılıyordu. Batı cephesine gidildi. 9’ncü Bölük subayı ve eratı ile görüşüldü. Milletin mukadderatının bu gece bize bağlı olduğu, düşmanın ilerlemesine mâni olup ordumuza zaman kazandırırsak vazifemizi yapmış olacağımız ve burada bulunduğumuz müddetçe geçen her saatin ordumuz için zafere ve düşman için de kahr ve çöküntüsüne sebep olacağı anlatıldı ve sebatımızın lâzım olduğu söylenildi. Taburun yemeği, Kırte’nin kuzeyindeki ağırlıktan yetiştirdi, karanlık olmasından yemek avcı hatlarına kadar gönderildi ve herkesin bulunduğu mahalde kalması emri verildi. Yemek getirilen yük hayvanatına ise bindirilmesi mümkün olan yaralılarla fazla tüfekler yükletilerek geriye gönderildi. Ağır yaralıların nakli için sıhhiye bölüğünden araba gönderilmesi hakkında tekrar alaydan istirham edildi.” hücumu anlatır.

Binbaşı Mahmut Sabri yukarıdaki gelişmeleri anlatırken, si-perdeki askerlere yemeklerin geride pişirildiği ve ayaklarına kadar getirildiği sonucuna varılmaktadır.

25 Nisan 1915, Çıkan Askerlerin Şaşkınlığı

Çıkarma harekâtı bütün şiddeti ile devam ederken koylara çıkan müttefik askerleri savaşın gerçek yüzü ile karşılaştılar. Şaşkınlık içinde kontrolsüz ilerlemeye çalışıyorlardı. Türk birlikleri de bu şaşkınlıkları görüyordu.

“Subaylardan; düşmanın şaşkınlığına dair mütemadiyen raporlar geliyordu. Sebat ve metanet zamanı olduğu cevabı ile mukabele edildi. Saat 12.00 olunca her tarafta ateş yoğunluğu şiddetini arttırdı. Bu defa batı cephesi harbinin arkasından da ateş gelmeye başlayınca arkadan sarıldıklarını anlayarak takımlar yerinden oynadı.

Morto Liman’ından düşmanın çıkıp çıkmadığını anlamak için ve ateşin doğudan geldiğine nazaran düşmanın mutlaka arkamızı aldığı şüphe ile vaziyetin keşif ve tespiti lâzımdı. Kanlı Çeşme’ye doğru giden Kirte istikameti iki erle keşfettirildi. Düşmandan eser olmadığı anlaşıldı. Seddülbahir köyü dâhilinde ise şiddetli ateş devam ediyordu. Düşmanı en ziyade yıldıran, bomba muharebesi idi. Saniyeli ve şemsiyeli bombalar çok iş gördü ve düşmanı yıldırdı. Saat bir idi. İki er geldi. Kendilerinin 25’nci Alay’ın Taburu eratından olduklarını ve tabur gelirken düşman ateşine maruz kaldığından mevzi alarak ateş açtığını ve taburun nereye kadar gelmesi lâzım olduğunu sordular.”

“Tabur merkezine gelmeleri söylenerek gönderildiler ve iki cepheli harbe de, 25’nci Alay’ın yetiştigi haberi gönderildi. Saat iki buçuk olunca taburun kol başısı geldi. Kuvveti soruldu. Ancak iki buçuk bölükle iki makineli tüfek olduğu anlaşıldı.

Batı cephesi harbi uzamıştı. Hatta İstihkâm Bölüğü ile 9’ncu Bölük arası irtibat devriyeleri vasıtası ile temin ediliyordu. Düşmanın gücü Aytepe’de olduğundan o tepenin alınması lâzımdı. Çünkü bu tepe sağ ve sol cephelerimizi yan ateşine alıyordu. Alınacak olunursa düşmanda aynı tehlikede kalacaktı.

Tekke Koyu sahil siperlerinin alınması ve aynı zamanda makineli tüfeklerle ateş eden taburun Aytepe eteklerine gitmesi ve

kalan yarım bölüğün ihtiyatta kalması münasip olup olmayacağı Tabur Komutanına arz edilince,

- Münasiptir cevabı alındı.

Bölüklerle irtibatın tesisi için ortalık ağırincaya kadar uğraşıldı ise de mümkün olamadı. Bölükler, arkalarından ateş geldiği zaman bir sarsıntı geçirdiler ve irtibat bozulmuştu. İrtibatı olmayan bir kıta ile gece hücumu yapmak faydadan ziyade zarar getireceği düşünülmele Tekke Koyu hücumundan vaz geçildi.”

Çıkarma başlayalı 24 saati geçmişti ve buraları savunan bir avuç Türk birlikleri nefes almadan düşmanı durdurdu. Artık düşmanı geri atma zamanı gelmişti. Fakat mahzurları vardı. Tabur Komutanı Binbaşı Mahmut Sabri raporundan devamla:

“Aynı zamanda ortalıkta ağardığından hücumun icrası mümkün değildi. Batı cephesinden gelen raporlardan; hücumun icra edildiği, fakat gerek Aytepe ve gerekse Gözcü Baba’daki düşmanın makineli tüfeklerinin şiddetli ateşinin, hücumun muvaffakiyetine mâni olduğu anlaşıldı.

25 Nisan sabah saat beş sıralarında vaziyet hakkında, harbeden Taburla imdada gelen Tabur Komutanları tarafından alaya müşterek bir rapor gönderildi ve bu raporda düşman tarafından imha edilmezliğimizin ihtimal bulunduğu anlatılmıştı.

Düşman gece karanlığında çıkmaya şüphesiz devam etmişti. Seddülbahir’ deki iki takımın tamamı tarafından sabahleyin açılan ateş; Seddülbahir iskelesi civarından düşmanın çıkarmaya muvaffak olduğu üç bölük kadar kuvvetinin ilerlemesine mâni oldu.

Bunun üzerine düşman şiddetle bombardımana başladı ve Müfreze Komutanı Abdürrahim ile birçok eratımızın muharebeden hariç kalmasına sebebiyet verdi. Müfrezenin tamamı Harap-kale siperlerine girdiler. Bu suretle Seddülbahir iskelesi de çıkarmaya açık kaldı.

Düşmanın Eskihisarlığı çıkarma yapmaya başladığı görüldü, oraya makineli tüfek gönderildi ve Eskihisarlığı dövmek için

yapılan mevzie kuruldu ve ateş edildi ise de tesir icra edemediğinden makineli tüfek komutanı geri geldi. Seddülbahir tarafına bakan mevzie gönderilerek orada düşmanı ilerletmemesi emri verildi. Az bir müddet sonra oradan düşman görülmemekte olduğundan Tekke Koyu'na karşı gitmek üzere tüfeklerini getirdiğini söyledi. Saat on idi. Harapkale Mıntika Komutanı 10'ncu Bölük yüzbaşısı şehit oldu.⁶²

25 Nisan 1915, Çekiliyoruz

Türk gözetleme postaları ve kıyıyı savunan birliklerin artık mevziilerinde kalma imkânı kalmamış ve çekilme zamanı gelmişti. Türk Tümen Komutanlığı çekilme emrini verdi. Bu emir tabura da geldi. Binbaşı Mahmut Sabri anılarından devamla:

“İkinci hatta çekilme emri verildi. Düşman donanması çekilme istikametimizin her noktasını görmekte bulunduğundan çekilme zordu. Mümkün olursa akşama kadar dayanılacağı cevabı, emri getiren süvariye verildi.

Zaman geçtikçe düşman kuvveti gittikçe artıyor. Kuvvetimiz ise zorlanıyor subaylardan mukavemetin imkânsız bir dereceye geldiği haberleri alınıyordu. Bununla beraber askerimiz gene faaliyet gösteriyor ve düşmanı tespit ediyordu. Düşman sığırmalarla ilerliyordu, hücum edemiyordu. Sığıranların da kısmı azamı vuruluyor ve fazla zayıat veriyorlardı. Fakat çıkarmanın ne kadar olduğu tahmin edilemiyordu. Donanma şarapneli ile piyade ve müteaddit makineli tüfek ateşleri ile mıntıkada dövülmeyen bir karış toprak kalmadı.

Saat on ikiye kadar tek mil cephane kutuları mevziye gönderilmiş bulundu. Ateş gittikçe şiddetli devam ediyordu. Cephane getirtmek ise mümkün değildi. Kirte ile Seddülbahir arasında asker ve hayvanatın işlemesi imkânsız oldu. Çünkü imdat gelmemesi için

⁶² Binbaşı Mahmut, *Seddülbahir Muharebesi ve 26. Alay 3'ncü Tabur Harekâtı*, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933.

düşman donanması O araziye ateşle tarıyordu. Akşama kadar sebatan başka çare olmadığı ve elde mevcut cephanenin israf edilmemesine son derece gayret edilmesi emir edildi.

Kuvvetimiz azaldıkça düşman kuvveti çoğalıyordu. Düşmanın Eskihisarlığına bir tabura yakın asker çıkardığı haberi üzerine ihtiyatta bulunan bir takım, Morto Limanı'nın doğu sırtına gönderildi ve oradan ateş açtı ise de bir tesir icra edemedi.

Avcı hatlarında cephane lüzumu hissedilmeye başladı. Bölüğü Ertuğrul Koyu'na karşı mevzi almış olan Suphi, fazla şehit ve yaralı verdiği cihetle bizzat müracaatta bulundu. Elde bulunan iki manga ile takviye edileceği ve siperlerini emirsiz terk etmemesi emrini alarak siperlere avdet etti. Cephanenin azalması ile beraber düşman tarafından sağ yanımızın kuşatılmakta olduğu görüldü. Eskihisarlık'tan ilerleyen düşman kuvveti daha fazla ilerleyecek olursa soldan dahi kuşatılacağımız açıktı.

Saat bir buçuk idi ki, çekilmeye karar verildi. Çünkü altı misli güçlü kuvvette bulunan düşmana süngü hücumu faydasız olacaktı. Morto Limanı'ndaki düşmana karşı duracak şayiası ile 11. ve 12'nci Bölüklerin kalanı geriye istenildi ve umum bölüklere böylece tamim edildi.”

“Bu iki bölüğün bakiyesi takriben iki yüz er idi. Teğmen ve yaralı subay ile bunlar ikinci hatta gönderildi ve orada himaye mevzii işgal etmeleri emredildi. 11'nci Bölük Komutanı ise Harapkale mıntıkasındaki 10'ncu Bölüğe tayin edildi. Çünkü 10'ncu Bölükte subay kalmamıştı.

Saat gece iki buçukta Harapkale mıntıkası Komutanı 11'nci Bölük Yüzbaşısı bizzat müracaat ederek düşman bombardımanının şiddetinden siper imkânı kalmadığını ve savunmanın pek azaldığını söyledi, batı cephesi harbinde ise sebat imkân kalmadığı ve cephanesiz harbin idamesinin kabil olamayacağı haberleri geldi.

25'nci Alay'a mensup Tabur Komutanı aratıldı ise de bulunamadı. Şimdi çekilme ise pek müşkül idi. Çünkü düşmanın donanma ateşi pek fazla idi.

Kıtaatımızdan ise hiç malûmat yoktu. Yalnız her taraftan düşman görülmüyordu. Düşman; donanma, piyade ve makineli tüfek ateşleri ile çekilecek askerimizi mahvedeceği açık idi. Çekilme istikametimiz sağ ve soldan çevrilmişti. Allah'a sığınmaktan başka çare kalmamıştı...

Çünkü düşmana süngü hücumu yapmak; bu kuvveti bir anda idama mahkûm etmek olacaktı. Bununla beraber düşman bu hücumdan katiyen müteessir olmayacak ve hatta göğüs göğüse varmadan bu kuvveti yere sereceği belli idi. Mesafe 500 ve 600 metre arasında bulunuyordu." Demektedir.

25 Nisan 1915, 70 Yaralının Feryadı

Üstünce çarpışan ve zaman kazanan 3'ncü Tabur çekiliyordu. Başka çare kalmamıştı. Buradaki çekilme bir kaçış değil, daha uygun şartlarda savunma içindi. Acı olan yaralıların bırakılmasıydı. Yapılan araştırmada sonradan bu yaralılara ne olduğuna dair bir bilgiye rastlanamamıştır. Fakat başlarına neler geldiği tahmin edilmektedir. **Çekilme raporda aşağıdaki gibidir.**

"Allah ilham buyurdu.

O esnada düşmana şiddetli açılması ve ateşten sonra da su ile dolu Kirte ve Kanlıdere içinden 2'nci Gruba çekilmesi emri verildi. Bu emir her tarafa rapor ve haber getirenlerle gönderildi ve sargı mahalline yaralıların yanına gidildi.

İktidarı olanların arkadaşlarıyla beraber gitmeleri ve iktidarı olmayanların burada kalacakları ve yapılan anlaşma gereğince düşmanın yaralılara eziyet etmeyeceği ve kendileri için ekmekle dolu çuvallarla iki teneke su bulunduğu söylenildi. Ateş dolayısıyla araba gelememişti. Dünden beri araba geleceğini vaat ediyordunuz, şimdi ise bizi bırakıp gidiyorsunuz' cevabında

bulundular... Sargı mahallinde bırakılan yaralıların adedi 70 kaddı. Bu cevaplardan müteessir olmamak ve ağlamamak kabil değildi. Ağlayarak hatırları canlandırıldı. Sargı mahallinde toplanan tüfekler bir merkebe yükletilerek geriye gönderildi. Merkebe yaralı er binemezdi.

Saat üçtü. Tüfek sesi azaldı. Çünkü kuvvetimiz dereye doğru çekilmiş ve dereye inmişti. Düşman piyadesi ise yalnız ateşiyle takip etti. Donanma ateşi ise dehşetlendi ve tek mil araziye taramağa başladı. O esnada idi ki, hattı müdafaanın sağ kanat grubunun düşmanla meşgul olduğu görüldü, fakat dere ona nazaran ölü zaviyede bulunduğundan bir tesir yapamadı.

Dere içinden giderken İkinci savunma hattının geçildiğinin kimse farkında değildi. Deredeki suyun derinliği bazı mahallerde dizlere kadar ve bazı mahallerde kalçalara kadar çıkıyordu. Sudan çıkıldığı takdirde düşmanın şiddetli ateşine maruz kalınacaktı. Bu esnada tabur komutanı, ikinci savunma hattına gidilecek diyerek dereden sağ tarafa çıktı ve sırtlardan gitti ise de arkasından 10'ncu Bölükten bir sıhhiye eriyle Kâmil isminde bir trampetçiden başka ne subay ne er, kimse takip etmedi. O iki er de şarapnelin şiddetinden bir çukura yatarak İkinci hatta kadar gidemediler. İkinci hattı müdafaada himayeye memur 11. ve 12'nci bölüklerin tamamı vardı. Oraya varınca iki erin sıçramalarla dereye kadar gitmeleri ve oradan İkinci hattı müdafaası burasıdır, Binbaşı buradadır, geliniz! diye bağırması için emir verildi ve bu emir icra edildi ise de netice hâsıl olamadı ve kimse dereden çıkamadı... Fakat hali ve ateşin şiddetini görenler, çıkmamalarına hak verirdi."

572 Şehide Ne Oldu?

Cevabını yazmak çok zor. O şehitler düşman işgali altında kaldı. Anılarda:

"Saat sabah dört oldu. Ağır yaralı ve şehitlerimizden başka Seddülbahir sahil siperlerinde tekbir erimiz kalmamıştı. O vakit

düşman piyadesinin ilerlemeğe başladığı görüldü. Sola keşif kolu çıkartılarak gece gönderilen iki takım aratıldı ise de kimse olmadığı anlaşıldı. Bu vaziyette işgal edilen siperlerin saği düşman tarafından sarıldığına ve gerimizde de düşman bulunduğu nazarı vaziyetimiz fenalaşmıştı.

Saat sabah beşe kadar sağ ve sol tarafımız kontrol edilerek mevcut cephane miktarı yoklandı. Yirmiden elliye kadar fişeği olan ve hiç fişeği bulunmayan er olduğu anlaşıldı. Kendi başına güçsüz olan bu kuvvetle orada gece bulunmaktan ise geriye çekilmek kararı verilerek beş buçukta dereden Kirte'ye doğru hareket edildi ve Kirte'ye bir buçuk kilometre kalarak bölüklerin orada dere kenarında oturmakta oldukları görüldü. Oradan Alay Komutanına rapor gönderildi. Raporu götüren er dönüşünde

- Alay Komutanı, binbaşısı karargâhına istiyor!' cevabını getirdi. Alay karargâhına gidince askerin de alay karargâhına gelmesi emri verildi.

Asker geldi. Akşam karanlığı bastı. Tabur mevcudu yoklandı. Zayiati üç yüzbaşı (birisi şehit ikisi ağır yaralı), üç teğmen (birisi şehit ikisi yaralı) ve beş yüz yetmiş asker idi. 26-27 Nisanda cephane ikmal edildi ve ihtiyat olarak alay karargâhında hazır duruldu. 27 Nisan'da düşmanın açtığı şiddetli topçu ateşinden mahfuz derelerde emre hazır bir vaziyette beklenildi.

26-27 Nisan'da Tabur; 25'nci Alay Komutanlığı emrine verilerek Eskihisarlık istikametine üç subay keşif kolu ile 10'ncu Bölük düşmana doğru gönderildi ve düşmanın Eskihisarlık şimalindeki Çamlık sırtta tahkimatla meşgul olduğu anlaşıldı. Sabaha karşı verilen emir üzerine tabur gene toplanarak emre hazır bir vaziyette bulundu.

26 Nisan'da donanma ateşiyle düşman mıntıkayı şiddetle bombardıman ettikten sonra taarruza kalktı. Taburun bir bölüğünün 26'nci Alay'ın 2'nci Tabur'una ve bir bölüğünün de 25'nci Alay'ın 2'nci Tabur'una ilhak edilmesi ve kalan iki bölüğün de

ihtiyat atılması emri alındı. Düşmana mukabele etmek üzere 83 rakımlı tepeye kadar ilerlendi. Düşman orada kuvvetli olmadığından ilerlemekte olan askerimiz tarafından kolayca geriye püskürtüldü. Arkada ihtiyat olmadığından düşman takviye alarak askeri-mize yüklendi.” (Binbaşı Mahmut Sabri)

25 Nisan 1915, 29’ncü İngiliz Tümeni’nin Çöküşü

“Seddülbahir’e çıkarma planı yapılırken, 29’ncü İngiliz Tümeni’ne çıkan birliklere 25 Nisan akşamına kadar ele geçirmeleri gereken hedef Alçıtepe olarak verildi. Çıkan birlikler bu hedefe ilk gün akşamı ulaşamadılar ve karşılaşılan sürprizler planın uygulanmasını tehlikeye düşürdü. Çok güvenilen 29’ncü İngiliz Tümeni Alçıtepe’ye ulaşmak şöyle dursun yarımadanın ancak kenarında tutunabilmişti. Bu kadar çok sayıda askerleri içeren bir gücün kıyıda uzakta olmayan Alçıtepe’ye ulaşamamalarının birçok sebebi sayılabilir. Bir sebep vardır ki ilk dakikada Tümeni şoka uğratmıştır.

Bu sebeplerden **en birincisi**, hiç şüphe yok ki, karaya çıkmış bulunan yüksek rütbeli subaylar arasındaki zayıf miktarının fevkalade olmasıdır. 29’ncü Tümen, bu muharebenin ta başlangıcında 3 tugay komutanından ikisi ile 3 tugay komutan yardımcısından ikisini Tekke, Ertuğrul, Pınarîçi sahillerine çıkmış olan 4,5 taburluk (5.000 Kişi) örtü kuvvetinin yüksek rütbeli piyade subaylarından ekserisini kaybetmişti.”⁶³

Taburun kahraman Komutanı Binbaşı Mahmut Seddülbahir’in kuzeyinde, Harap Kale’de bulunuyor, muharebeyi oradan idare ediyordu. Evlatları gibi sevdiği subay ve erlerinin kahramanlıklarını gurur, heyecan içinde seyrederken; cesetlerle dolu Ertuğrul Koyu’nda düşmanın yeni teşebbüslerini de seziyordu.

⁶³ General C.F.Aspınall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, Askeri Matbaa, İstanbul, 1939, s.281.*

Aytepe ve Ertuğrul Tabyası, kahramanca savunmalara rağmen düşman eline geçmişti.

Tabur ihtiyatlarının pek kahramanca süngü hücumları düşmanı denize dökememişti. Öldürücü düşman ateşi altında, muharebe olanca şiddetiyle devam ediyordu.

Cesur katırcılar, taburun akşam yemeğini ve ekmeğini Kirte'deki mutfaklarından, ateş altında, zorlukla getirebildilerse de, yemek için muharebeye ara vermek mümkün olmadı. Yemek kapları, ekmek çuvalları sargı yerinin yanında olduğu gibi kaldı. Bu katırcılar yaralıların silahlarını yükleyip gittiler. Çanakkale muharebelerinde silah sayısı her şartta elde mevcudu ile yetinildi. Çünkü asla yenisi getirilemedi.

Miktarı çoğalmış düşmanı denize dökmek için, elde kalan yarı mevcutla, gecenin ilk yarısında yeniden süngü hücumları yapıldı. Ay ışığı ve aydınlatma fişekleri ortalığı gündüz gibi yapıyordu. Fakat denizden ve karadan açılan şiddetli top ve makineli tüfek ateşleri bu hücumlardan beklenen neticeyi almaya engel oluyordu.

Gecenin ikinci yarısında, 26 Nisan saat 02.30'da 25'nci Alayın 1'nci Tabur'undan iki buçuk bölük, (700 Kişi) muharebe meydanına yetişti. Çıkarma başlayalı 22 saat olmuştu. Bu zaman zarfında tabur, ortalama on misli (7.000 Kişi) üstün bir düşmana karşı tek başına savaşmış, onun karada emniyetle yerleşmesine imkân vermemişti. Bu yardımı alan tabur Komutanı, karada tutunmaya çalışan 9 tabur kuvvetindeki düşmanı denize dökmek kararında ısrar etti.

Ay batmış, zifiri bir karanlık ortalığı kaplamıştı. Bununla beraber düşman, çok miktarda aydınlatma fişegi kullanıyordu. Mütemadiyen değişen şartlar altında birliklerin irtibatını sağlamak mümkün değildi. Zaman, zaman ve yer, yer yapılan hücumlarda düşmanın üstünlüğü karşısında muvaffak olamıyordu. Sabahın ilk ışıkları ufku aydınlatırken savaş hâlâ devam ediyor ve doğan

güneş facianın 3'ncü perdesini açıyordu. Bugün, çok ıstıraplı bir gün olacaktı.

Sabahın ilk saatlerinde düşman, Eskihişarlık ve Seddülbahir'e birer tabur çıkarmağa muvaffak olmuştu. Harap Kale'de savunmaya devam eden 10'ncu Bölük Komutanı, saat 10.00'da şanına layık bir şekilde şehit oldu. Ertuğrul Koyu'ndaki o meşhur birliklerin mukavemeti eriyip gitti ve bu saatte tabur ikinci hatta çekilmek için emir aldı.

Tabur Komutanı, çekilme emrini getiren süvariye:

'Mümkün olursa akşama kadar sebat edileceğini' söyledi.

Ezici donanma ateşi altında, taburun Kirte ve Seddülbahir'le irtibatı kesilmişti. Karaya çıkan düşman, taburu iki yandan kuşatmıştı. Geriden yardım almak imkânsızdı.

Saat 12.00'ye doğru, son cephane sandıkları da ileri hatlara gönderildi.

Tabur Komutanı süngü hücumunu bir defa daha düşündü. Fakat hislerine hâkim olmasını bilen bir zattı. 500-600 metre uzaktaki düşmana bu ateş altında sokulmak mümkün değildi. Böyle bir karar, taburun kalanını da heba etmek demek olurdu.

Hâlbuki vazife henüz bitmemişti. Tabur, vazifesini şerefle yapmakta devam edecek ve gelecek günlerde muharebenin talihini değiştirecekti.

Mukavemet imkânsızdı, çekilme kararı verildi.

Sargı yerinde toplanmış bulunan ve araba gelmediği için geriye gönderilememiş olan 70 kadar ağır yaralının, vefakâr ve fedakâr bakıcılarından ayrılmaları pek hazin oldu.

Bırakılmayı istemiyorlardı. Götürölmelerine ise imkân yoktu. Gözyaşlarıyla vedalaştılar. Bu; dönüşü olmayan bir yolculuğa çıkanların vedalaşmasıydı.

Cehennem ateşleri altında, açık arazide gündüz çekilmek, zayıyatı olacaktı. Bereket versin ki taburun eğitim ve disiplini emsalsizdi. 14.30'da tabur olağanüstü, pek şiddetli ve sürekli bir ateş baskını yaptı ve düşmandan sıyrıldı. Saat 15.00'te Kirte-deresiyle Kanlı Dere'nin içinden kuzeye, Kirtökü'ne doğru süzülüp uzaklaştı. Düşman, sadece ateşiyle takip edebildi.

Akşamüzeri Kirte güneyinde toplandı. Zayıyat; biri şehit, ikisi yaralı 3 yüzbaşı; yine biri şehit, ikisi yaralı üç teğmen ve beş yüz yetmiş (570) erdi. Oysaki muharebeye girerken mevcut, 1.100 erdi.

Tabur, on misli üstün olan düşmanını elindeki tüfeğiyle uzun zaman karaya ayak bastırmamış ve onu kıyıya çıktıktan sonra da yarların dibine sığınarak ölüm korkuları içinde 36 saat kıvrandırmıştı. O kadar ki, bu bölgeye çıkan 29'ncu İngiliz Tümeni, gittikçe kuvveti artan bir Türk ordusuyla muharebeye tutuşmuş olduğunu iddia etmişti.

Düşman bugün, 29'ncu İngiliz Tümeni, Deniz Tümeni, Fransız Tümeni ve Hint Tugayı'ndan müteşekkil 40 taburunu, bu tek Türk Tabur'unun karşısına çıkarmıştı. Bu kuvvetler, Tekke Burnu'ndan Eskihsarlık kadar tek mil sahil boyunca birbirleriyle irtibat sağlamağa muvaffak oldular.

26-27 Nisan gecesi cephane ikmal edilmiş ve Tabur ihtiyata alınmıştı. Seddülbahir'de şehit ve ağır yaralılarından başka bir tek er kalmamıştı. Onların da hatıraları yâd edilmişti. Tabur dört yüz kadar mevcuduyla bölüklerini yeniden düzenledi ve ihtiyatta kaldı.

27 Nisan günü; artık karada iyice tutunan düşman, cephede toplanılabilen yarı mevcutlu beş tabur kadar Türk'e 40 taburla ve tek mil donanmasının ateş yardımıyla taarruza geçti.

Türk taburları mevzilerini sebatla savundular. Hatta gece, karşı taarruza bile geçtiler.

28 Nisan, Seddülbahir cephesinin en buhranlı günü oldu. 25'nci ve 26'ncı Alaylar (26'ncı Alay'ın 1'nci Taburu eksik), 20'nci Alay (3'ncü Tabur eksik) ve Bursa Jandarma Taburu ile 15'nci Alay'ın sonradan gelen 2'nci Tabur'undan müteşekkil, daha önce zayıf vermiş dokuz tabur, yedisi birinci hatta ikisi ihtiyatta olmak üzere cephede toplanabilmişti.

7'nci Tümen'in 19'ncü Alayı Bolayır'dan yola çıkmış, cepheyi takviyeye geliyordu. Fakat topçu ateşleri altında gecikmişti.

Güneş, Karanlık Liman'ın sularında sabahın ilk gölgelerini çizerken, düşman donanması bütün ateşini Alçıtepe'nin ve Kirte'nin güneyindeki sırtlarda topladı ve tekml cephede taarruza geçti. Ortada bulunan 25'nci ve 26'nci Alayların tamamı ise, bir aralık yaptıkları karşı taarruzla 83 rakımlı tepe istikametinde ilerlemeğe muvaffak oldu ve Eskihisarlığa yaklaştı.

Fakat kazanılan arazi kuvvet yetersizliği yüzünden elde tutulamadı. Düşman, donanmasının savurduğu 38'lik mermilerin himayesindeki taze ve büyük kuvvetlerle, bilhassa 25'nci ve 26'nci Alaylar cephesinde ciddi ve korkunç bir taarruza geçti. Bu alayların tamamı, insan takatinin üstündeki boğuşmalardan sonra çekilmek zorunda kaldılar.

16'ncı Alay'ın 3'ncü Taburu, alaydan aldığı emir üzerine; 10'ncü Bölüğü ile 26'nci Alayı, 12'nci Bölüğü ile de 25'nci Alayı takviye etmiş ve 9'ncü, 11'nci Bölüklerini alay emrinde ihtiyatta bırakmıştı.

Tabur Komutanı, iki tarla sınırının teşkil ettiği yüksekçe bir set üzerinde bulunuyordu. Geride, uzaklarda Alçıtepe ve Kirteköyüne görünüyordu. Öndeki tatlı meyilli arazi Seddülbahir'e doğru alçalıyor ve düşman, donanmasının himayesinde; bu tatlı meyilli arazide, Alçıtepe istikametinde, taarruzuna devam ediyordu. Zayıf Türk birliklerine mensup seyrek avcı hatlarının bu taarruz önünde ağır, ağır gerilediği görülüyordu.

Binbaşı Mahmut, alay emrindeki iki bölüğünün ileriye gönderilmesini, bir haberci ile Alay Komutanından rica etmişti. Üzerinde bulundukları set, düşman taarruzunu karşılamaya elverişli bir durumda idi. Yanında kalan üç haberci ile kendisi ellişer metre aralıkla mevzi aldılar ve kıtaların çekilişini bu hatta durdurdular. Yarım saat sonra, mücadelenin yeniden kızıştığı bir sırada bir haberci, Alay Komutanının, Tabur Komutanını çağırdığını bildirdi. Binbaşı, şarapnel ve kurşun yağmuru altında alay muharebe idare yerine, bin zorlukla ulaştı.

Alay Komutanı kendisine tümenin çekilme emrini tebliğ ettiği zaman, hayretler içinde kaldı. Böyle bir çekilme; dört günden beri verilen muharebelere hakaret, şehit silâh arkadaşlarına ihanet olacaktı. Başını çevirdi, uzaklara baktı. Morto Limanı'nın ötesinde Seddülbahir, onun hemen yanı başında Harap Kale, Ertuğrul, Aytepe ve Tekke Burnu muharebe dumanları arasında ve o güzelim Nisan güneşi altında uyukluyorlardı. Denizde düşman zırhlıları, masallardaki canavarlar gibi hareketsizdiler.

Dört günden beri sürüp giden savaşın gürültüleri hâlâ kulaklarında idi. Körpe hayatlarını gözü önünde, cömertçesine veren arkadaşlarının Allah, Allah! Sedalarıyla ümitsiz hücumları hayalinde canlanmıştı.

Sargı yerinde bırakmak zorunda kaldığı yetmiş ağır yaralının ıslak gözlerle bakışlarını, ayaklarına sarılarak,

- Bizi bırakmayınız! diye yalvarışlarını yeniden yaşar gibi oldu. Yaralarının sızladığını bir daha hissetti. Başını ağır bir eda ile Alay Komutanına çevirdi.

Bakışlarında insanı hürmete zorlayan bir ifade vardı ve tuhaf bir kırmızılık gözlerinin akını örtüyordu. Emreden bir sesle:

- Çekilme zamanı değildir; vakit kazandıralım; dedi.

Birbirlerine bakıyorlar ve birbirlerini çok iyi anlıyorlardı.

Yorgun ve kırıgın:

- Alçıtepe sırtları mühimdir; diye ilave etti.

Alay Komutanı:

- Öyleyse gideyim, 25'nci Alay Komutanı'na söyleyeyim, dedi.

28 Nisan akşamı güneş batarken 7'nci Tümen'in 19'ncu Alayı, ateş altında yaptığı uzun, yıpratıcı bir yürüyüşten sonra, muharebe meydanına yetişti ve ayağının tozuyla sol kanadan yaptığı karşı taarruzla düşmanın taarruzunu kırdı ve onu geri attı.

Dört günden beri düşerek eriyip biten bu kahramanlar taburunun Komutanı, çekilmeyi durdurmak için çok gayret sarf etmiş, bu gayretleriyle bütün cephenin direnmesinde ve harp talihinin değişmesinde amil olmuştu.

Bu durumda tümen komutanı da çekilme kararından vazgeçmiş ve bulunulan hattın savunulması hakkında ikinci bir emir vermişti. Cephe hattı da böylece muhafaza edilmişti. Düşman, sabahleyin taarruza başladığı hattın gerisine çekilmek zorunda kaldı.

Gecenin geç saatlerinde taburun mevcudu tespit edildi. Subaylarının hepsi, eratının beşte dördü muharebe dışı kalmıştı. Sağ kalabilenler de müteakip günlerdeki muharebelerde eriyip gittiler.

Gelibolu Yarımadası'na çıkanlar, Çanakkale'nin iki kilit noktasını Kocaçimen ve Alçıtepe'yi ısrar ve inatla zorlamışlardı. Fakat Arıburnu cephesinde bir tabiat harikası, onları tırmanmakta oldukları Kocaçimen'in yamaçlarından uzaklaştırmış ve kıyının daracak bir kumsalına itip sıkıştırmıştı. Seddülbahir önlerinde ise bir yaralı arslan, onlara Alçıtepe yolunu ebediyen kapatmıştı.”⁶⁴

İngiliz General Hamilton'un 25 Nisan 1915 İlk Günü Ve İzlenimleri

⁶⁴ Kahramanlık Destanları, s. 76.(Satılmış Çavuş Olay tanığı ifadesi ile)

Şimdiye kadar çıkarma harekâtında Türk tarafında olan olayları aktardık. Bu aktarılan olaylar burada savaşıyan bir Tabur Komutanının raporudur ve bu son derece kıymetlidir. İleriki sayfalarda ise karşı tarafta yer alan gücün Komutanı olan General Hamilton'un anılarından söz edeceğiz.⁶⁵

Bu anıları okuduğumuz zaman her iki taraftan da 500.000 insanın nasıl ölüme gönderildiğini görmekteyiz,(Şekil-12,Sahife 164)

Buradaki çıkarmanın devamına veya tahliyesine Hamilton karar verme aşamasındadır. Yine anıların bir bölümünde görüleceği gibi Hamilton'un eline insanlık açısından çok büyük bir fırsat geçmiştir. Vereceği tahliye emri hem kendilerinden hem de Türk tarafından yüzbinlerce askerin kurtulmasını sağlayacaktı. Hamilton'un savaşa devam kararı 500.000'e yakın insanın kaybedilmesine sebep olacaktır.

İngiltere'nin bu harekâta karar vermesinde ve başarı beklentisinde, 1912 Balkan Savaşı'ndaki Osmanlı Ordusu'nun durumunun etkili olduğu bilinmektedir. 1912 Balkan Savaşında her cephede dağılan Türk ordusu ile karşılaşacağını zanneden İngiltere'nin ilk gün beklentisi buydu. İngilizler daha ilk dakikalardan itibaren farklı bir askerle karşılaşmışlar, inatla siperlerini savunan ve siperlerini terk etmeyen Türk askeri onların plânlarını etkilemiştir.

İngiltere'nin komutan, subay ve askerlerini bekleyen belirsizlikler onların iyice muharebeden kopmalarına sebep olmaktadır. Muharebeyi yöneten bir komutanın en çok endişe duyduğu husus belirsizliktir. Taarruz eden bir gücün esas hedefi karşısındakini etkisiz hale getirerek hedefine ulaşmaktadır. Bu hareketi destekleyen çeşitli harp prensipleri olmasına rağmen en dikkat çekenı bas-kın prensibidir. Harekâtı yürütmekle sorumlu olan Hamilton

⁶⁵ Gençosman, Kemal Zeki, *Atatürk Ansiklopedisi cilt2, 1971, s. 121-128.(Bölümün Tamamı)*

mutlaka hazırlıklarında ve plânında bu prensibi düşünmüştür. Fakat ilk güne baktığımızda Hamilton'un bu prensibinin etkili olmadığı görülmektedir. Dahası onun Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde galibiyet yüzü görmeyen Türk ordusu beklentisi onu Çanakkale muharebeleri sonuna kadar zor duruma sokmuştur.

Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton çıkarma başladıktan sonra bütün sahilleri dolaşır ve zırhlı gemisine döner.(Şekil H-1,H-6 güzergâhı) Kamerasında binlerce insan çarpışırken uyumaya çalışır. 25 Nisan 1915 Saat 24.00'dür. Kendisini uyandırır ve çıkarma yapan Müttefik Kolordu, Tümen, Tugay komutanlarının beklediği salona geçer. Komutanların kendisine teklifi vardır. Hamilton bu teklifte bir karar aşamasındadır. **Harbi devam ettirmek veya geri çekilmek.** Bu kararını, ya insani değerleri dikkate alarak verecektir, yâda savaşan bir komutan olarak verecektir. İnsani olarak vereceği karar her iki taraftan da insanların ölmesini önleyecek, Komutan olarak vereceği karar ise yüzbinlerin ölümüne sebep olacaktı.

İngiliz General Hamilton kararını tuttuğu günlükte şöyle anlatmaktadır.

“24 Nisan 1915. İlk çıkarmayı yarın yapmaya karar verdik. Heyecan içindeyim. Bu gece uyuyabilecek miyim? 25 Nisan 1915 Saat sabahın dördü. Queen Elizabeth zırhlısına yerlerimize geçtik.

Ben Amiral de Robeck'le her tarafı zırhla kaplı bir küre içindeyim. Beş-altı santim aralıklı mazgallardan dışarısını görüyoruz. Kurmay subaylarımız da başka çelik kürelerde. Bozcaada'dan Boğaz'a doğru ilerliyoruz. Tam 04.30'da Seddülbahir açıklarına geldik. Hava güzel. Deniz durgun. Her taraf sessiz. Yolumuza devam edip Kabatepe istikametine doğru dümen kırdık.

O sırada arkamızdan, Tekke Burnu tabyalarından dehşetli bir topçu ateşi başladı. Simdi gemimizle Arıburnu açıklarındayız.

Karşımızda, kurşun tepelerle arkasında gün ağarıyor. Burada da topların dehşetli uğultusu kulaklarımızı sağırlaştırıyor. Arıburnu Çıkarması başlamıştı.

Uzak mesafeden askerlerinizi heyecanla seyrediyoruz. Türkler denizin üzerini ve sahili dehşetli bir şarapnel yağmuruna tutmuşlar. Top sesleri, makineli tüfekler atışı fasılasız devam ediyor. Bizim askerlerin büyük bir gayretle karaya çıkmaya uğraştıklarını görüyoruz.

Acaba bu kurşun yağmurundan kurtulabilecekler mi? Asker dolu taşıtlar gemilerden ayrılıp sahile yaklaşıyor. Bir anda yüzlerce kişi kumsala atlıyor. Derhal yayılıp ilerlemeğe çalışıyorlar.

Bir kısmı ölüyor, bir kısmı koşuyor. Bazıları grup ölümlerinden atlıyor birbirilerini itiyorlar. Dürbünlerimizi gözlerimize yapıştırmış, heyecanlı bu manzarayı takip ediyoruz.

Top sesleri, makineli tüfekleri kulaklarımızı uğuldatıyor. Şimdi saat tam 05.45 Çıkarma sahilinden haberler geliyor:

4.000 askerimiz karaya ayak basmış bulunuyor. Artık burada daha fazla kalmaya lüzum yok.

Diğer çıkarma noktalarını da dolaşmalıyız. Amiral de Robeck bu noktaları gözümlerimle görmemi temin için gemiyi geri döndürüyor. Uzak mesafeden sahili takiben güneye doğru iniyoruz. İşte, Kırte karşısındaki sahil boyunca bir çıkarma daha yapılıyor. Dürbünlerimizin adesesinde ufacık noktacıklar oradan oraya koşuyor. Kayalara tırmanıyor.

Yatıyor, kalkıyor... Heyecanla bunları takip ediyorum. Rüya gibi. Bazen gözlerime inanmak istemiyorum. Bizimkiler sahiden bu topraklara çıktı mı? Hiç bir tehlikeyle karşı karşıya değiller mi? Türkler meydana görünmüyor. İki taburun da yüksek kayalıklara zayıtsız tırmandıkları haberleri geliyor. Düşman ateş etmiyor. Hayretler içindeyim. Türkler meydana görünmüyor. Dürbünümle tekrar sahil boyunu tarıyorum. Bizim çocuklar rahatça tepelere tırmanıyorlardı.

Çoğunun elinde içi su dolu gaz tenekeleri var. Bunlar pırıl, pırıl parlıyor. Bazıları grup kayaların dibinde toplanmışlar, istirahat ediyorlar. Belki de sigara içiyorlar...

Türklerin buralarda. Büyük kuvvetleri olmadığı anlaşıyor. Ne Arıburnu havalisinde, nede Kirte batısındaki sahilde! Hele Kirte batı sahilinde hiç kimse yok gibi.

Bu İki noktaya şimdilik kolayca ayak basmış bulunmaktayız.

Gemimiz Queen, Elizabeth, sahile daha aşağılara doğru takip etmeye başladı. Tekke Burnu'na yaklaşıyoruz.

İşte üçüncü çıkarma yerimizi Tekke Burnu'nun kuzeyindeki kayalık sahil. Burada da birçok siyah noktacılar seçiliyor. Kayalara, tepelere tırmanmaya çabalyorlar. Görünüşte vaziyet iyiye benziyor. Lakin fasılasız top ve tüfek sesleri dehşetli bir muharebenin cereyan etmekte olduğunu gösteriyor. Şimdi Tekke Burnu'na kıvrıldık.”⁶⁶

İstanbul Ümidi

Hamilton anlatmaya devam ediyor.

“Tekke Koyu açıklarındayız. Burada pek kanlı çarpışmalar cereyan ediyor. Lancashire birliklerinin yapmış oldukları bu dördüncü çıkarma ümitsiz. Karaya basan kuvvetler oldukları yerlerde mıhlanıp kalmışlar.

Seddülbahir'e yaklaştığımız zaman saat 06.45 oldu. Güneş, ufukta yükselmiş gözlerimize giriyor. Uzaktan yine Türk topçusunun ateşi kulaklarımızda uğulduyor. Teleskop ve dürbünlerle sahili tetkik ediyoruz.

Nakliye gemilerimiz kumsala asker çıkarmaya uğraşiyor. Türkler, yegâne ümidimiz River Clyde'ı dehşetli bir ateş çemberine almışlar. Geminin dört tarafı ve bütün sahil boyu kurşun

⁶⁶Gençosman, Kemal Zeki, *AtatürkAnsk c2,1971,s.121-128(Bölümün Tamamı)*

yağmuru altında. Askerlerimiz boğazlarına kadar sulara gömülerek mavnalardan sahile çıkmaya uğraşıyorlar.

Toprağa ayak basan bir grup, bir kum tepesinin arkasına sığınmış. Dehşetli ateş altında kimse kolunu bile oynatamıyor. Benimle beraber harekâtı takip eden Komodor Roger Keyes dürbünü gözünden indirdi.

Bu kadar acıklı bir manzarayı daha fazla seyretmeye tahammülüm kalmadı dedi. Biz ise bu tüyler ürpertici savaşı gemimizin içinden emniyetle seyrediyoruz.

Biraz ilerde yüzlerce kişi ateş altında kırılırken biz soğukkanlı ve fütursuzca. Gladyatör oyunlarını seyreden insanlardan farkımız yok.

Simdi Queen Elizabeth müthiş ateşlerine başlıyor. Seddülbahir tabyası, yanındaki ufak köy ve bütün sahil boyu şiddetle dövülüyor. Lakin buna rağmen, sahildeki Türk makineli tüfekleri susmuyor. Muntazaman ateşe devam ediyor.

Top seslerimizin korkunç gümbürtüsü arasında kulaklarımızı tırmalayan bu sinir bozucu durumdan kurtulmak imkânsız. Bunları yok etmek için başka bir kuvvete malik değiliz. Yapacağımız şey, sadece beklemek... Bekliyoruz. Dakikalar geçiyor. Lakin vaziyette hiçbir değişiklik olmuyor.

Karaya ayak basmış olan birliklerimiz yerlerinde güçlkle tutunabiliyor. Türklerin ateş baskısı devam etmekte.

Buraya fazla kuvvet gönderip sahile çıkanları takviye etmemiz lazım mı? Takviye gönderirsek, Türklere daha ziyade hedef vermiş olmayacak mıyız? Roger Keyes, bu kuvvetleri Seddülbahir'den çekip Kirte batısındaki sahile yapılan çıkarma yerine nakletmeyi düşünmeye başladı.

Çünkü o sahillerde Türkler yok gibi. Birliklerimizin rahatça karaya çıktıklarını gözlerimizle gördük. Gelibolu Yarımadası'nın güneyine ve Kirte batı sahiline yapılmakta olan bu çıkarmaların komutası General Hunhar Weston'da olduğu için, ona hitaben

09.15'de şu telsizi çektim: '*Kirte batısındaki çıkarma yerine takviye birlikleri istiyormuşsunuz. İstiyorsanız, nakliye vasıtalarımız hazır.*' Üççeyrek saat geçti.

Telsize cevap gelmedi. Bir daha çektim ve cevap vermesini emrettim: '*Kirte batısındaki çıkarma için takviye istiyorsanız nakliye vasıtaları hazırdır. Cevap veriniz.*' Saat 11'de şu cevap geldi:

Amiral Wemyss'in ve Bahriye Nakliye subayının kanaatlerine göre: şu andaki duruma müdahale etmek ve Kirte batısındaki sahile çıkarma teşebbüsüne girişmek umumi çıkarma harekâtını geciktirecekti. Keşke Seddülbahir sahilini tamamıyla açık bırakıp Kirte sahilinde ve Morto Limanı'ndan kuşatma hareketine teşebbüs etseydik.

Böylece Türklerin gerilerine düşüp geri çekilme yollarını keşcektik, üstelik Morto Limanı'nın doğu ucunda da DeTott'un bataryası çıkmış bulunuyordu. Fakat Anadolu yakasından gelmesi muhtemel Türk topçu ateşinden korkuyorduk.

Çünkü bu topçu ateşi de Tott'un bataryasını kolayca tahrip edebilirdi. Kirte batısındaki sahile yapılacak olan çıkarmada, askerlerimizin kayalara rahatça tırmanıp tırmanamayacaklarını da bilemiyorduk. Türklerin bu tarafta, Kabatepe ve Arıburnu'ndakinden daha kuvvetli oldukları anlaşılıyor.

Bununla beraber büyük birlikler halinde bulunduklarını da tahmin etmiyorum. Çünkü Türkler, bir alay kadar bile ihtiyata malik olsalardı, Morto Limanı'nın doğu ucunda, de Tott'un bataryasını, karaya çıkarmaya uğraşan kuvvetlerimizi yok edebilirlerdi.

Öğle üzeri River Clyde nakliye gemimizden Deniz Teğmeni Smith geldi. Geminin makineli tüfekleri için cephane alacakmış. Çıkarma yerindeki vaziyetimizin korkunç olduğunu söyledi. Bunun üzerine gemimizle Seddülbahir'in batısındaki çıkarma yerimiz Ertuğrul Koyu açıklarına geldik.

Kuvvetli dürbünlerimizle gördüğümüz manzara şu: Çıkarma noktasının etrafı bizim dehşetli ateşimizle daire halinde çevrelenmiş.

Lakin donanmanın en ağır topları, Türk siperleri üzerinde, ancak bir konfeti tesiri icra ediyor. River Clyde nakliye gemimiz, yüz metre gibi pek yakın bir mesafeden, şiddetli makineli tüfek ateşine maruz bulunuyor Arka tepelerden Türklerin sahra topları şiddetle gürlüyor. Karaya ayak basan birliklerimiz sahildeki kum tepelerinin arkasında yere yapışmışlar, başlarını bir santim yukarı kaldıramıyorlar.

Biraz evvel gelen bir haberse, Seddülbahir’de körfezin kan gibi kıpkırmızı kesildiğini söyledi. Öğleden sonra 13.30’ da General d'Amade'in Kumkale’ye çıktığı haberi geldi.

Askold ve Jeanne d'Arc Rus zırhlılarının da Fransız hareketini desteklemekte olduğu bildirildi. Saat 14.00’de Seddülbahir’in eski kalesinin kemerleri altına sinmiş olan yaralılarımız telsizle imdat işareti verdiler. Queen Elizabeth'ten derhal bir tahlisiye sandalı gönderildi. Bu sandal cesaretle kurşun yağmuru içinden geçip bizim yaralıların büyük bir kısmını gemiye getirmeğe muvaffak oldu.

Tekke Burnu’nun güneyindeki çıkarma yeri Tekke Koyu’na yaklaştık. Burada durum fena görünmüyor. Birliklerimiz yavaşça içerlere doğru sızıyordu. Bunlar Essek ve Worcester birlikleri. Tekke Burnu’nun kuzeyinde bulunan çıkarma noktasındaki birliklerimizle de güneye doğru sarkmaya çalışıyorlar.

Eğer bu hareketlerinde muvaffak olurlarsa Ertuğrul Koyu sahilindeki kuvvetlerimizi çember içine almaya çalışan Türkleri arkadan kuşatacakları. Muvaffak olmaları için dua ediyoruz.

Saat 15.30 oldu. Mücadele aynı dehşetle devam ediyor. Pek az arazi kazanabildik. Ağır kayıplar veriyoruz. Güney Afrika harbinde olsaydı, bu kadar kayıp ve bu kadar ümitsiz bir vaziyet

karşısında teslim bayrağını çoktan çekerdik. Lakin burada kimse-
nin aklına böyle bir fikir henüz gelmedi.

Morto Limanı'nda Eski Hisarlık mevkiine çıkan kuvvetleri-
mizin Cornwalls zırhlımızın destek ateşi sayesinde biraz ilerle-
dikleri ve siperler kazıp içine girmek suretiyle bulundukları yerde
tutunmaya muvaffak oldukları anlaşıldı.

Böylece dört yerde iyi vaziyetteyiz. Helles ve Seddülbahir
bölgelerinde ise boğazlarımıza kadar ateşe gömülmüş bir haldeyiz.
Aksam hava kararmak üzereyken, Queen Elizabeth 38'lik toplarıyla o kadar dehşetli bir ateş açtı ki, koca gemi her salvonun sonunda baştan başa zangır, zangır titriyor...

Bu müthiş ateş saatlerce devam etti. Türk siperlerinin altını
üstüne getirdi. Kayaları parçaladı. Ağaçları söktü. Fakat buna rağmen sahilde Türklerin piyade tüfeği sesleri yine kesilmedi, artık etrafa iyice karanlık basmış bulunuyor. Queen Elizabeth ateşi kesti.”⁶⁷

Ümitsizlik

“Yavaş geri çekiliyoruz. Her yerde umumi bir sessizlik hüküm sürüyor. Simdi, benim için yatıp da uyumak mümkün mü? Su zifiri karanlıkta karşı ki sahilde ateş ve kan içinde kalan insanlar ne olacak? Onları ben oraya gönderdim.

Ben olmasaydım, onların hepsi rahat evlerinde, sevdiklerinin yanında bulunacaktı.

Binlerce insanın birbirini öldürürken tehlikelerden uzak, bir geminin içinde rahat uyumak, ne mümkün...

Evet, uyumak.

Ne yazık ki bütün bunlara rağmen yine uyumak icap ediyor! Bir başkumandan, inancını kaybettiği anda muharebeyi kaybeder!

⁶⁷ Gençosman, Kemal Zeki, *Atatürk Ansiklopedisi cilt2, 1971, s. 121-128.(Bölümün Tamamı)*

Her şeye cesaretle göğüs germeli, kuvvetlerimi metanetle tekrar ileriye sevk etmeliyim.

Bunları yapmak için uyumam lazım. Ağır zayıtımızın haberleri gelmekte devam ediyor. Henüz başka bir malumat yok. Eğer Türkler bu gece taze kuvvetler temin edebilirlerse sahildeki birliklerimizin üzerine atılıp hepsini denize dökebilirler. İşte bunlar muharebenin cilveleri. Hiçbir başkomutan kaderi öncesin kestiremez. Fakat bana öyle geliyor ki, Türkler bu gece yardım alamayacaklar.

Bizim çocuklar da sahile çıkmakta devam edecekler...

26 Nisan 1915, Saat 24.05 Yatağımdan dehşetli bir seklide uyandırıldım. Heyecan içinde bir ses, kulağımın dibinde mütemadiyen şunları söylüyordu:

- *General Hamilton çabuk uyanın. İçerde sizi bekliyorlar. Çabuk uyanın!*

Uyku sersemliğiyle yatağımdan doğruldum. Beni uyandırmaya gelenin yüzünde dehşetli bir telaşın ifadesi okunuyordu.

Hemen arkama ceketimi alıp kamaradan fırladım. İkimiz beraber Amiral da Robeck'le kamarasına koştuk. Kapıyı açıp içeri girince ortadaki masanın etrafına birçok kumandanların toplanmış olduğunu gördüm. Birer, birer hepsinin yüzlerine bakınca yüreğim burkuldu. Tuğgeneral Carruthers bana bir kâğıt uzattı. Heyecanımı zapt etmişe çalışarak kâğıdı aldım. General Birdwood'un göndermiş olduğu bir mesaj. Yüksek sesle şu satırları okudum:

'Bütün gün akşama kadar durmadan devam eden Türklerin tesirli şarapnel yağmuru, kıtalarımızın moralini bozdu. Savaşta yeni giren Yeni Zelanda Tugayı da ağır kayıp verdi. Birçok askerlerimiz cepheyi bırakıp dağılıyor.

Bu arızalı arazide onları bulup toplamak mümkün değil. Eğer aynı top ateşi yarın da devam edecek olursa bu harekât bir fiyasko ile sona erecek. Ateş hattındaki gedikleri kapamak için hiçbir ihtiyat kuvvetimiz kalmadı. Şayet tahliyeye teşebbüs edeceksek bunu derhal yapmalıyız.'

Bir an için gözlerimi kapayıp düşündüm. Sonra nazarlarımı masanın etrafındaki kumandanların yüzlerinde gezdirdim. Herkes bana bakıyor, kararımı bekliyordu. Thursby'ye döndüm.

- Siz ne fikirdesiniz Amiralim?

Bu kadar kalabalığı o sahillere geri alabilmek için en az üç günlük zamana ihtiyacımız var!

- Peki, Türkler nerede?

- Bizim üzerimizde!

- Öyleyse sizin düşünceniz nedir Amiralim? Diye ısrar ettim.

- Benim düşüncemi mi soruyorsunuz? Eh, bana soruyorsanız, şayet onlara bulundukları yerde kalmaları söylenecek olursa kalacaklardır.

Amiralden bu cevabı alınca tereddütsüz kaleme sarıldım. Masanın etrafında kimseden ses çıkmıyordu. Birdwood'a derhal şu emri gönderdim:

*“Verdiğiniz malumatın ciddiyetini takdir ediyorum. Lakin bulunduğunuz yerde toprağa gömülüp tutunmaktan başka yapacak çareniz yoktur. Amiral Thursby'nin söylediğine göre, kuvvetlerinizin tahliyesi için en az iki güne ihtiyaç vardır. General Hunter Weston, ağır zayıflığına rağmen, yarın ilerlemeğe uğraşarak üzerinizdeki düşman tazyikini azaltmaya çalışacaktır. **Askerlerinize şahsen cesaret verip mevzilerinizi muhafazaya gayret ediniz. Siperler kazınız ve içerisine iyice gömülünüz.**”* (500.000 İnsanın ölüm emri)

25 Nisan 1915 Saat 04.30'da büyük başarı ümitleri ile başlatılan çıkarma harekâtı ilk günde gerekli sonucu sağlamadı. 29'ncü İngiliz Tümeni Seddülbahir'de, Anzak Kolordusu ise Arıburnu'nda sıkışıp kaldı. Daha önemlisi ise başarı ümitlerini yitirdiler. Türk ordusu onların beklemediği bir tepki verdi ve dağıldılar. Fakat İngiltere'nin ve Hamilton'un Komutanlık inadı devam

edecekti. 8 ay boyunca sonucu başarı vaat etmeyen bir savaşta yüzbinlerini kaybederek sürükleneceklerdi.

Bir ‘Günlük’ Ve Çanakkale

Çanakkale'de ölen bir Avustralyalı askerin üzerinde bulunan günlükte 25, 26, 27 ve 28 Nisan günleri olayları şöyle anlatılıyor:

25 Nisan 1915, Pazar

“Karaya çıkmaya başladık. Saat gece iki buçukta küçük filikalar bölgesine girdik. Her şey yolunda gidiyordu. Kumsallığa yüz elli yarda kaldık. Türkler şiddetli bir yaylım ateşi açtılar. Aman Allah’ım! Bu, ne öldürücü ve kemirici bir ateşti. İlk tepeye tırmandık, çıktık ve zapta muvaffak olduk. Fakat bilir misiniz bu tepenin zaptı ne büyük bir can ve kan bahasına bize mâl oldu? Arkadaşlarımız her tarafta, orak makinesiyle biçilmiş başaklar gibi yerlere seriliyor ve onlara yardım için olsun bir an bile tevessül edemiyor idik. Türkler bizi pek kanlı bir surette karşılıyordu. Fakat buna da tahammül ediyor idik. Yüzbaşı Rider'e katıldık fakat Türkler tarafından çevrildik. Yüzbaşı esir düştü. Ben altı saat sonra B bölüğüne iltihak edebildim. Aman ya Rabbi! Türkler nasıl ateş yağıdırıyorlardı. Mevzilerimizde sebat ediyoruz. Ölü arkadaşlarımız hakkında hissettiklerimizi tarif ve tavsif edecek kelime bulmaktan âcizim. Muharebeye devamla galebe çalmak istiyoruz. Bu, muharebe değil cehennem makinelerinin rol oynadığı bir zamandı.”

26 Nisan 1915, Pazartesi

“Yeni bir günün şafak vakti geldiğine güçlkle inanıyorum. Fakat Türklerin kesintisiz ve sürekli ateşleri bunu pek güzel izah ediyor. Türkler bizi üç saat bombardıman etti. Çok asker zayi ediyoruz. Frank Houston boynundan ve omuzundan yaralı olduğu hâlde revire gitti. Benimle beraber bulunan gayet genç bir asker vahim bir surette yaralandı. Jok Banks, onun pek mühim olmadığını söyledi. Fakat öteki arkadaşlar nerede? Ben de bilmiyorum. Binbaşı Robert son dün mühim bir surette yaralandı.”

27 Nisan 1915, Salı

“Ne berbat bir gece geçirdik. Türkler vakit vakit bize yirmi adım yaklaştılar, o vakit biz de onlara kurşun yağmuru yağdırdık. Fakat iyi muharip olan Türkler bundan hiç yılmıyorlardı ve daima üzerimize hücum ediyorlardı. Türklerin makineli toplarının ateşi hakikaten öldürücü idi. Bize hiç rahat yüzü vermediler. Bugün pek uzun süren bir gün oldu.”

28 Nisan 1915, Çarşamba

“Burası, arzın üzerinde kurulmuş bir cehennemdir. Düşman, bütün gece hücum etti. Biz de onları püskürtmeye uğraştık. Mutekabil hücumla geçmek için ne vakit ikmal ve takviye efradı alacak idik? Günü her nasılsa geçirdik. Mühimmat ulaşınca kadar olduğumuz yeri muhafaza etmeye mecburuz. Geceleyin çok cephaneye sarf ettik.”

29 Nisan 1915, Perşembe

“Saat üçte siperden değiştirildik. Kumsallığa ulaşmak, hakikaten tehlikeli bir oyundu. Tam manasıyla yıpranmış bir halde idim. Fakat istirahat çadırlarında kendime geldim. Birlikler arasında çok boşluklar hâsıl olmuştu. Bölüğümüz efradı hemen tamamen yok oldu. Yeniden teşkilât yapılacaktı. Frank Himan Pazar günü öldü. Ölünceye kadar pek fedakârâne bir surette muharebe etti. Kemiklerime kadar sirayet eden bir titremeye yakalandığım için bir çay içebilsem kendimi pek mesut ve bahtiyar addedeceğim. Çadırdaki istirahatte iken Türklerin şedit bir mermi yağmuruna yakalandık. Bereket versin ki, suhuletle zeminliklere can atabildik.”⁶⁸

Alçıtepe’ye Kanlı Sefer

Çanakkale Kara muharebelerinde 1’nci Kirte, 2’nci Kirte, 3’ncü Kirte adıyla bilinen muharebeler; gerçekte İngiliz ve Fransızların çıkartmanın hedefi olan Alçıtepe’yi ele geçirmek için

⁶⁸ Devlet Arşivleri Genel Md. *Osmanlı Arşivi Daire Başk. Yayın No: 73, Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeler*, Ankara ,2005, B. 16, s.96-97.

gerçekleştirdikleri bir harekâttır. İngilizler; karaya ayak bastıkları ilk gün olan 25 Nisan'dan beri üç gün süren kıyı muharebelerinde, asıl hedefleri olan Alçıtepe'ye oldukça uzak olmakla beraber, sınırlı ölçüde de olsa kıyı başı anlamına gelen Eskihişarlık - Zığındere hattına kadar ilerleyebilmişlerdi. Çanakkale Kara muharebelerinin ilk mevzi muharebesi olan 1'nci Kirte Muharebesi, 25 Nisan sonrası amacına ulaşamayan tarafların gerçek anlamda ilk defa karşı karşıya geldikleri muharebedir. Sonuçları itibari ile de Seddülbahir sektöründe her iki tarafın gerçek gücünü görmesini sağlamıştır.

Yeni hatlara çekilince, 5'nci Türk Ordu Komutanlığınca Seddülbahir ve Arıburnu bölgelerindeki kuvvetlerin ayrı ayrı tümen düzeyini çok aşan bir duruma girmiş oldukları görüldü ve yeni bir komuta düzeni kurulmasına karar verildi. Bundan böyle Seddülbahir kesimi Güney Bölge ve Arıburnu kesimi Kuzey Bölge adlarıyla anılacaklardı. Güney Bölge Komutanlığına bir Alman subayı olan Albay Von Zodenstthern atandı. 7'nci Tümen (10.000 Kişi) bütünüyle güney bölgesine verilmiştir. (iki Alayı zaten bu bölgede diğer 21'nci Alayı halen gelmekte) Güney bölgesi Kirte muharebelerinde sağ ve sol kısım olarak ayrılıyordu. Sağ kısmı 9'ncü Tümen (10.000 Kişi) cephesini, sol kısmı ise 7'nci Tümen (10.000 Kişi) cephesini oluşturmaktaydı. (Şekil-13,Sahife 163)

28 Nisan 1915, Seddülbahir Bölgesinde Birinci Kirte Muharebesi (Şekil-13,Sahife 163)

İngilizler, Birinci Kirte Muharebesi'nde, çok enteresan ve uygulanması çok zor olan ilginç bir plan uygulamak istemiştir.

Bu plana göre, İngiliz-Fransız cephesi, Eskihişarlık ekseninde 45 derecelik bir açı ile çark ettirilecekti. Bu hareket başarılı olursa Türk savunması ve Alçı Tepe'nin kaderi kesinlikle çok büyük bir tehlikeye düşecekti. Ne var ki, İngiliz - Fransız birlikleri henüz hazırlık mevzilerine yerleşememişlerdi, keşif ve koordinasyondan

da yoksundular.

Bununla beraber 28 Nisan 1915'te İngiliz ve Fransızlar Alçı Tepe'yi almak için on dokuz piyade taburu (19.000 Kişi) ile 20 namluyu aşkın sahra topçusu ve Kirte çevresini üç yandan çevreleyen Birleşik İngiliz- Fransız donanmasının 470 namlusu desteğinde, saat 08.00'de taarruza başladılar.

28 Nisan 1915, Sonun Başlangıcı

Hamilton'un özen ve dikkatle hazırlamış olduğu plan 28 Nisan günü için tamamen suya düşmüştü. Bu saatten itibaren cephe-
deki müttefik birliklerinin gerilere doğru yer değiştirdikleri ve tahkimat yaparak toprağa gömülmeğe başladıkları görülmektedir.

“28 Nisan 1915 saat 15.00 bu saate kadar müttefikler takatlarının yettiği kadar yapabileceklerini yapmışlardı. Türk savunmasının durumu hiçte böyle değildi. Gün henüz bitmemişti. Ve düşmanın yumuşak noktaları bilinmekteydi. 19'ncu Alay'dan (2.000 Kişi) yetmişmişti. Saatlerce hasreti çekilen bu taze kuvvetle çok şeyler yapılır, düşman cephesi zayıf yerlerine vurulur ve sonraki planlara ait muhtemel hazırlıkları da oluşturulabilirdi. Bu düşünce ve kararlar 19'ncu Alay, 26'ncı Alay'ın iç kanadına kaydırılarak saat 15.00'de bütün kuvveti ile hücumla kaldırıldı. Alayın, Fransız cephesindeki seyrek kalan kısımları kolaylıkla ezdiği ve bütün gücüyle İngiliz kanadına yüklendiği görüldü. İngiliz kanadında iç içe yoğunlaşmış bulunan kısımlar birbirine girerek geriye sürüklendiler. Fakat 19'ncu Alay iki taburdan ibareti. (2.000 Kişi) Bunun gerisinde, cephe-
deki çökertmeği derinliklere kadar yaracak ve kesin sonuç alabilecek kuvvetli tümen ihtiyatı yoktu. Yapılan karşı hücum ancak mahdut hedefli idi. Türk ordusu yapacağını yapmış ve artık akşam olmuştu.”⁶⁹

⁶⁹ Çanakkale Cephesi, 2'nci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1978, s.316-317.

28 Nisan 1915, İngiliz Kaynakları

28 Nisan günü muharebelerinin ne olduğunu ve düşmana göre çok az bulunan Türk savunmasının İngiliz Komutanlığı üzerindeki etkisi yarattığı endişeler ciddi bilinmeğe değer gerçeklerdir. Bunu İngiliz Harp tarihlerinde ki şu satırları okuduğumuzda gayet açık bir şekilde ifade etmektedir.

29'ncu Tümen karargâhına akşama kadar devamlı olarak endişe verici haber ve raporlar geliyordu. Bütün tümenin bozulduğuna dair kıtalardaki mevkiilerden Queen Elizabeth'deki Genel Karargâha o kadar çok raporlar çekilmişti ki; saat 15.30'da General Hamilton durumu; *"29'ncu Tümen için endişe verici haberler aldım. Fakat henüz ortada bunların doğruluğunu gösterecek bir şey yoktur. Başarılar olduğu gibi başarısızlıklar da olmuştur. İlk raporundan beri ilerleyemedik. Birliklerin bugünkü bitkin halinde Türklerin bir karşı taarruzuna uğrayacak olursak sonucun vahim olacağına şüphe yoktur. Fransızlar şimdi müracaat ederek takviye kuvveti istediler. Bu ana kadar karaya çıkarılmış olan bütün Fransız Taburlarını kullanmış olduklarını bildirmektedirler"*⁷⁰

28 Nisan 1915 Paniği

Bu safhadaki muharebelerin en önemli özelliği dar alanda, bir birine çok yakın mesafedeki üst, üste olan siperlerde geçmesidir. İngilizlerin hedefleri olan Alçıtepe'ye ulaşmaları için çok sayıda Türk siperlerini ele geçirmesi zorunluluğu vardır. Fakat plan kâğıt üzerinde ne kadar iyi bir plan yapılırsa yapılsın onun bu siperlerde uygulanması zordur. Siperler içinde olan boğaz boğaza muharebelerde şimdiye kadar Türk askeri üstünlüğünü kanıtlamıştır. Türk ordusu ferdi mücadelede daha başarılıdır. Birinci Kirte muharebesinin oluşunu ve özellikle ne şekilde bir sonuç verdiğini bu satırlardan kolaylıkla anlamak mümkündür. İyi bir manevra şekline göre planlanan ve "Alçıtepe'yi batıdan yapılacak çok derin bir

⁷⁰ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.316-317.

kuşatma yoluyla çevirip Yassitepe üzerinden düşürmeyi hedef tutan Fransız ve İngiliz taarruzları Türk savunması karşısında kırılmış ve kendi itiraflarıyla sabit olduğuna göre, taarruz eden birlikleri tamamen dökülüp bitkinleşmişlerdi. Yüksek komuta kademelerindeki raporlarda açıkça bir moral çöküntüsü ve Türkler taarruz ederse sonuç vahim olacaktır şeklinde paniğe benzer umutsuzluklar baş göstermişti.”⁷¹

28 Nisan 1915, Korku

Artık İngiliz ve Fransız Askerleri dövüşme iradelerini kaybetmişlerdi. Askerleri ile siperde yan yana olan birlik komutanları bunu çok iyi anlamış olmasına rağmen General Hamilton bir türlü gerçeği görmek istemiyordu. “Birlikler çekildikleri hatta ayıklanarak yerleştirildiler. Kuvvetli gruplar halinde muharebe ileri karakolları çıkarıldı. Mevziler cidden pek çabuk tahkim ve ustalıkla engellendi. Bütün cephe uyanıktı. Allah Allah nidasıyla kopacak bir Türk saldırısı bekleniyor ve karanlıklar dikkatle gözleniyordu. Günlük zayıat bilânçosu alışılmamış rakamlarla kapatılmıştı. Hücumları zorla tekrarlatmak ve paniği daha fazla genişletmemek için ileri atılan subaylardan çoğu kaybedilmişti. Bu hal çıkarmanın başladığı ilk saatlerden itibaren Türk savunmasına dış geçiremeyen ve her yerde yılgınlığa uğrayan düşman birliklerinin her nedense değişmez bir talihsizliği olmuştu. Verdikleri zayıatın genel toplamı 3.000 kişiyi aşkındı. Bunlardan 1.000 kişilik kısım Fransızlara aitti. Türk zayıatı daha çok Müttefik donanmasının üç yandan çaprazlama yaptığı kitle ateşleriyle verilmişti. Özellikle doğu kanattaki Türk siperlerinin içini tarayan savaş gemileri büyük ölçüde zayıat meydana getirdiler. Buna karşılık İngiliz ve Fransız zayıatı tamamen Türk savunmasının ve yakın muharebeler de Mehmetçiklerin piyade tüfekleriyle daima düşman üzerinde

⁷¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.316-317.

fırsatlar arayan süngü hücumlarının eseri idi.”⁷²

Üç Türk Taburu Macerası Ve Binbaşı Kadri

‘Daha önceki muharebede Tümenin yarı kuvveti kadrodan düşerek Yassitepe gerisinde teşkilatlanmaya alındığı gibi bu kez Binbaşı Kadri’nin komuta ettiği taburların ve özellikle 25’nci Alay birliklerinin mevcudu %50 nispetinde azalmışlardı (1.500 Kişi). Subay noksanı birlikler dengelenemeyecek kadar fazlaydı. Şimdiye kadar hiç bir birlikte normal personel ikmali yapılmamıştı. Binbaşı Kadri 4 Mayıs sabahı mevzilerdeki taburları gözden geçirdi. Hiç birisinde maddî anlamıyla tabur denilecek bir hal kalmamıştı. Savunma mevzilerinde ayrı ve küçük kümelenmelerle yerleşilmişti. Bunların çoğunda subay yoktu. Her tarafı boşluklarla uzayan bu yalınkat savunma mevziine güvenilemezdi. El altında ve sağlam bir kuvvet olarak tutulan 56’ncı Alay’ın 2’nci Tabur’unun bütün Tümen cephesini güçlendirmesi olanaksız olurdu. Binbaşı Kadri 4 Mayıs sabahı bu durumu ayrıntılı bir şekilde açıklayan bir muharebe raporu göndermiş bulunuyordu. Raporun son kısımlarındaki bir pasaj okunmaya değerdi.

“Taburlardan gelen raporları ilâşikte sunuyorum. Sürekli zayıyla kadrolarını ve normal muharebe güçlerini kaybetmiş olan taburların yorgun, bitkin ve hiç bir iş göremeyecek durumdaki eratı ile düşmanın cehennemi ateşleri altında tekrar bir gece taarruzu gibi zor bir görevin bundan böyle yapılması mümkün olamayacaktır, dolgun kadrolu ve çok düzenli bir alayın kurulması ve yahut benim bu görevden affımı istirham ederim”

İşte, 9’ncü Tümen kesiminde acele emirlerle ve hatta ağızdan birkaç cümleyle yetiştirilebilen basit uyanlarla ileri koşturulan, düşmanın on dört tabur kuvvetine (14.000 kişi) karşı üst üste hücum eden, nihayet küçük bünyesi bu işe yetmeyince tekrar geriye alınan üç Türk taburunun (3.000 kişi) macerası bu idi. Binbaşı

⁷² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.320-321.

Kadri'nin acı bir dille belirttiği gerçekler yalnız 9'ncü Tümen için değil, bütün güney cephesi için aynı doğrultuda tarihi bir belge sayılabilir.

17.000 ve 7.000

Dar cephede üst, üste yığılan askerlerin karşılıklı yaptığı hücumlar Seddülbahir Bölgesi'nin karakteristik özelliğidir. Aynen Türk ordusunda olduğu gibi, 7'nci Tümen kesimindeki durum ise daha başka ve kendisine özel bir durum gösteriyordu. Tümenin cephedeki birlikleri şöyle düzenlenmişti.

“21'nci Alay (3.000 Kişi) Muharebe grubu iç kanatta bulunmaktaydı. Bu Alayın kendi kuruluşuna ait iki taburuyla (2.000 Kişi) 26'nci Alay'ın 1'nci Mürettep Taburu (1.000 Kişi) ve 32'nci Alayın 1'nci Taburu aynı komuta altında toplanmış, grup bu kadrosuyla Kirte muharebelerini yapmış, ağır zayıat verip karıştığı için 2 Mayıs'ta 127'nci Alay (iki taburlu) (2.000 Kişi) değiştirilmek istenmişti. Bunun sonucu olarak 21'nci Alay'dan ancak 150 kişi toplanabilmiş olduğu önceki açıklamalardan hatırlanacaktır. Mevziilerinden tamamıyla ayıklanması mümkün olmayan bu Alayın tekrar cephedeki görevini teslim almasını öngören Tümen komutanı yeni bir emirle 21'nci Alayı yine iç kanadın sorumluluğuna görevlendirerek 127'nci Alay'dan bir taburu da kendisine vermişti. Bu suretle, 7'nci Tümen'in merkezden itibaren sağ kanadında beş taburlu bir alay muharebe grubu mevzilenmiş görünüyordu. Ancak, bu görünüş aldattıcıydı. Aslında, çok yıpranmış olan 21'nci Alay birlikleri gerçek muharip mevcutlarıyla iki piyade taburundan fazla değildi.”⁷³

“7'nci Tümen'in hazırlıklarında görüleceği gibi ilk hücum dalgasını teşkil eden ileri hat birlikleri normal mevcut itibarıyla dört tabur kuvvetindedir. Bunları tümen çerçevesinde destekleyecek olan iki kanat ihtiyat da üç taburdur. Sayı olarak gösterilecek

⁷³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.376-377.

olursa 7'nci Tümen'in 56'ncı Alayı dâhil genel muharip mevcudu 7.000 kişiyi zor tutmaktadır.

Buna karşılık, Fransız cephesindeki kuvvetler on iki piyade taburudur (12.000 Kişi) Kendi açıklamalarına göre, 3-4 Mayıs akşamına kadar 3.000 kişilik bir zayıat vermişlerdi. Fransız Tümeni'nin genel mevcudu 17.000 kişi olup 3 namlu toplamındaki bir kara topçusuyla ve 12 ağır makineli tüfek bölüğüyle desteklenmekteydi. ”⁷⁴

3 Mayıs Gecesi, Cömertçe Dökülen Türk Kanı. Toplam 7.277 Kişi

3 Mayıs gecesi Türk ordusu için bir kâbustu. Acele edilerek bir gece taarruzu yapılmıştı. Gece taarruzları en karışık taarruz biçimidir. “İşte, bu düzen ve koşullar içerisinde saat 23.00 oldu ve bütün ileri hat birlikleri hareket ederek 3/4 Mayıs gece taarruzunun diğer kanadını da harekete geçirdiler. Birlikler sessiz, umulmayacak kadar düzgün ve cesaretle yaklaştılar. Düşman cephesi burada da uyanıktı.”⁷⁵

“Birinci Kırte Muharebesinin sonuna kadar Seddülbahir’de ki taraf kuvvetlerinin zayıatı

15'nci Tümen'in, 38'inci Alayı 1.181

15'nci Tümen'in, 45'nci Alayı 649

15'nci Tümen'in, 56'ıncı Alayı 1.235

9'ncü Tümen'in, 25'nci Alayı'ndan 353

7'nci Tümen'in cephesinde muharebeye giren 11'nci Tümenin, 127'nci Alay 3'ncü Tabur'undan 702

7'nci Tümen'in, 19'ncü Alayı'ndan 2.091

⁷⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.376-377.

⁷⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.378-379.

7'nci Tümen'in, 21'nci Alayı'ndan 2.083

7'nci Tümen, Karargâhı'ndan 2

Zayiat genel toplamı 8.296

Görülüyor ki, on bir günlük zayiat bilançosu çok ağırdır. Bazı birlikler mevcutlarının % 60'dan fazlasını kaybetmişlerdir. 15'nci Tümen'in Soğanlıdere'ye çekilmesiyle güney bölgesinin muharip mevcudu ancak 10.000 kişi kadar kalmıştı. Topçular da buna dâhildi. Subay zayıatı daha ağırdı. Tabur ve bölük komutanlarının boşlukları doldurmak olanaksız hale gelmişti. Birçok taburda 2 - 3 subay vardı ve 19'ncu Alay'ın 1'nci Tabur'undaki bütün subaylar ya şehit olmuş veya ağır yaralı olarak geriye alınmışlardı. Ordu Komutanlığının İstanbul'dan 200 subay yetiştirilmesine dair raporları 5 Mayıs günü bir daha tekrarlanmış, fakat doyurucu bir cevap almamıştı. Bu sırada Arıburnu bölgesi de aynı sıkıntı içerisinde idi. Üst üste ve daima hazırlıksız olarak devam ettirilen gece hücumlarının eseri idi bu. Ve harekât Türk askerinin cömertçe döktüğü kana dayanmıştı.”⁷⁶

Müttefiklerin de kaybı çoktu.

İngilizlerin kaybı, 204 Subay, 4.901 Er, Toplam 5.105

Fransızların kaybı, 58 Subay, 2.064 Er, Toplam 2.122

Genel toplam: 262 Subay-6.965 Er Toplam 7.227

Yüzde Seksen İki Zayiat

Muharebede bir birlik mevcudunun % 82'sini kaybediyor. “7'nci Tümen Komutanının 5 Mayıs tarihindeki raporunda % 82 zayiat verdiği sabit rakamlarla açıklanan 19'ncu Alay'ın durumu hatırlanmalıdır. Muharebelerde insan mevcudundan önce; kitlenin meydana getirdiği kuruluş ve bu kuruluşdaki belli bir yapı düzeyiyle sevk ve idare yeteneği esastı.

Eğer, aşırı bir iyimserlikle 15'nci Tümen'in arta kalanları da

⁷⁶ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.397.

hesaplanacak olursa, yukarıdaki miktarı 10.000 kişi seviyesinde düşünmek mümkündür. Ancak, tümen ihtiyatları için söylenen hususlar bu tümen için de ve hatta daha fazlasıyla tekrarlanmak ihtiyacındadır.”⁷⁷ Sonuçta birlikler tükenmiştir.

6 Mayıs 1915, Seddülbahir

Bu açıklamadan sonra, her iki tarafın 6 Mayıs’ta birbiriyle çarpışacak kuvvetlerini basit bir kıyaslamadan geçirmek yerinde olacaktır.

İngiliz - Fransız kuvvetleri	Türk kuvvetleri
25.000’den fazla muharip	10.000 muharip

“Türklerin savunma cephesi 5-6 Mayıs gecesini aralıksız olarak tahkimat yaparak geçirdi. İleri karakolları güçlendirildi. Özellikle Zığındere sırtları ve 9’ncü Tümen’in merkez kesimindeki Harap Kilise sırtlarındaki muharebe ileri karakollarıyla 7’nci Tümenin iç kanat gerisine ve ayrıca Cesaret Sırtları istikametinde sürül-müş bulunan karakollar bir kat artırılarak bunlara yakın muharebeyi kabul edecek görevler verildi. Keşif işleri yoğunlaştırıldı. Türk komutanlığı cephedeki birliklerin hazırlıklarını henüz tamamlamamış ve çok zayıf bir durumda bulunduklarından kaygılanarak her an bir düşman taarruzu ihtimalini düşünmekteydi. Birlikler buna göre uyarılmış ve 6 Mayıs sabahı için çok dikkatli bulunulması emredilmişti. Yine uykusuz gecelerin sabahı beklenenecekti. 6 Mayıs gün doğarken raporlar gelmeye başladı. Çok kanlı bir muharebe başlamak üzereydi.”⁷⁸

Hayalet 15’nci Tümen

“Saat 22.00’den sonra 15’nci Tümen’in kolbaşı birdenbire karanlıklar içerisinde bir heyula gibi göründü. Biraz sonra Tümen Komutanı da geldi. Kendisine durum tekrar ve ezbere

⁷⁷ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.397.

⁷⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.408-409.

anlatıldı. O da karanlıklara dalıp gitti. Deniz yolculuğundan hemen sonra çok uzun yürüyüşlerle bitkinleşmiş olan 15'nci Tümen'in piyade taburları, yürüyüş düzenlerini tamamen kaybetmiş ve ortalama 50-100 metre genişliğinde bir insan seli hâlinde akararak karanlığa dalıyordu. Ne birlik, ne er ne subay belliydi. Gece yarısına doğru bu kalabalığın arkası kesildi ve Grup Karargâhının bulunduğu çevre tekrar sessizliğe gömüldü. Muharebe gürültüleri çeşitli safhalar hâlinde devam ediyordu. Saat 02.30'a doğru, karargâh ne yapacağını bilmeyerek ve bir şey yapmış olmak için ileri gitmeye karar verdi.

Yol üzerinde oturmuş dinlenen 3'ncü Tümen'e mensup bir tabura rastlandı. Bu da beraber alınarak götürüldü. Bir muharebe kesintisinden yararlanarak 83 rakımlı tepeye kadar zorluk görülmeden gelindi. Tabur da yanımızda beraberdi. Von Sodenstern bu Tabura, kendi kalemiyle toprak üzerinde çizdiği taktik bir şekilde açılarak taarruz etmesini emretti. Fakat Tabur açılırken o kadar çok gürültü yaptı ki; bu sırada bizden 300-400 metre ileride ve belki de daha yakında bir düşman bataryası bu gürültüleri duydu.”⁷⁹ (Şekil-13, Sahife 165)

“O anda 83 rakımlı tepe ve gerilerini şiddetli bir top ateşine tutarak Taburdan birkaç yüz kişiyi saf dışı bıraktı. Sonunda bu Tabur da karanlıklara dalıp gitti. Karargâhın önünde, yanlarında ve hatta gerilerinde tüfek ateşleri ve ağız alevleri görünüyordu. Hâlâ ortalıktan bir haber yoktu. Zaten bizi burada nasıl bulabilirlerdi. Herkes, karargâhı olsa olsa Alçı Tepe güneyinde sanıyordu. Sonunda gün ağarmaya başladı. Gündüzün gemi ateşleri altında açıkta kalmaya karşı karargâhta duyulan endişe dolayısıyla hemen atlara binilerek dörtlüye geriye gidildi. Yolda 7'nci Tümen karargâhına uğranıldı. Ve anlaşıldı ki geceleyin olan bitenden kimsenin haberi yoktur. Bundan sonra, duyulan birkaç söylenti; ta Seddülbahir'e kadar gidildiği, 15'nci Tümen'in iki alayıyla 7'nci

⁷⁹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 112-113.

Tümen birliklerinden bazılarının bu işi başardıkları, fakat sabah aydınlığıyla başlayan şiddetli gemi ateşleri altında tekrar geriye dönmüş olduğu şeklindeydi. 7'nci Tümen, 15'nci Tümen'den belli başlı bir yardım görmediğini iddia ediyordu. 9'ncü Tümen kendisinden başka taarruz eden olmadığını söylemekteydi. Sonunda öğrenildi ki, dost da yerindedir, düşman da"⁸⁰

Netice itibarıyla, Türklerin 3-4 Mayıs gece taarruzları, her bakımdan ters koşullar altında veya daha doğru bir deyimle eli ayağına dolaşan aceleci bir sevk ve idarenin kurbanı olmuştu. "Bununla beraber, Türk askerinin çok hırslı, yırtıcı ve gözünü budaktan sakınmayarak sürdürdüğü hücumların da düşman cephesini alt üst etmiş olması, dikkate değer bir gerçektir."⁸¹

25 Nisan'dan 4 Mayıs tarihine kadar geçen süre içinde Türk taarruzları karşısında İngiliz ve Fransızlar, daracık bir kıyı şeridinde sıkışmış bir hâlde kalmışlardır. Türk taarruzlarının başarıya ulaşamamasındaki en büyük etkenlerin başında, kuvvetlerin perakende kullanılması, topçu desteğinin yetersiz oluşu ve taarruzun kuvvetli ihtiyatlarla beslenememesi gelmektedir.

15'nci Tümen, 3-4 Mayıs gece hücumları ile ertesi gün düşman ateşleri altında geçirdiği saatlerde 3.065 kişilik ağır bir zayıyata uğramıştı. Zayıyat yüzdesi, 10 saatlik bir zaman içinde %40 idi, Soğanlıdere'de toplanamayan 1.000 kişi kadar döküntüler, cephe-deki diğer birliklere karışmışlardı.

7 Mayıs 1915, Binlerce Kayıp Yollarda

General Sir Ian Hamilton'un ısrarla bu kadar kayıp vermesine rağmen Türk askerinin direnme gücünü henüz anlayamamıştı. Gerçi bu muharebelerin sonuna kadar da anlamadı, binlerce

⁸⁰ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 112-113.

⁸¹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 112-113.

askerinin kaybına sebep oldu. Israrla aynı düzende tekrar taarruza karar verdi. Hedef aynıydı o da Alçitepe'nin düşürülmesiydi.

Fransız birlikleri güçlendirildi ve yeniden yapılandırıldı.

Bizim Fransızlar karşısında bulunan 7'nci Türk Tümeni'nin 7 Mayıs sabahına kadar kendisini toparlayabilmesi çok zordu. Güney grup komutanlığının elinde ağır zayıata uğramış, subaylarının çoğunu kaybetmiş iki taburlu 18'nci Alay dışında bu tümeni takviye edebilecek güçlü bir ihtiyat yoktu. Eldeki 15'nci Tümen'in eksik ve dağınık birlikleri henüz teşkilatlanıp kadrolarını tamamlayamamışlardı. İstek üzerine 11'nci Tümen 6 Mayıs akşamı iki piyade taburu ve bir tümen karargâhı olmak üzere Sarafim çiftliğinde Güney Grubu emrine girmişti.

9'ncü Tümen'in durumu ise diğerinden farklı olarak daha iyiydi. İngiliz birliklerinin 7 Mayıs sabahı saat 10.00'dan itibaren donanma ve kara topçusunun başlattığı önce hazırlık ateşi ve bunu izleyen yoğun tesir ateşinden sonra karşısındaki 9'ncü Tümen mevzilerine taarruza geçti. Öğleden sonra saat 16.30'da çok şiddetli topçu ateş desteğiyle yinelenen taarruzlarla günün en kanlı muharebeleri başladı. Yine taarruzları gelişmedi ve geri çekildiler.

İkinci Kirte Muharebesi (6-8 Mayıs 1915)

Seddülbahir ve Arıburnu cephelerindeki muharebeler şekil yönünden bir siper muharebelerine dönüşmüştü. Cepheler de belirlenmeye başlamıştı. Türkler iki taraf da tüm gücüyle ve büyük bir ivedilikle siperlerini kuvvetlendirme çabasına düşmüştü. Saat 17.30'a kadar çok durgun geçen harekâtın bu saatten sonra ve tekrar şiddetli top ateşiyle başlayan ikinci evresi, İngiliz ve Fransız kuvvetleri için çok kanlı deneme oldu.

Bu evrede, 9'ncü Tümen cephesindeki İngiliz hücumlarının akıbetini, yine İngiliz tarihçi Oglander'den dinleyelim:

“Yarımadanın bir yakasından diğer yakasına kadar bütün

birlikler, bir kurşun kasırgasıyla kamçılanıyor, dövülüyordu. Zığındere sırtındaki birlikler, siperlerden çıkar çıkmaz saf hâlinde sapır sapır dökülmüş ve bu bölgede bir karış yer kazanılmamıştır.”⁸²

Keza, aynı paragrafın devamında “9’ncu Tümen cephesine isabet eden İngiliz birliklerinin, doğru dürüst ilerleyemediklerini, ağır zayiata uğrayan taburların canlarını kurtarmak için eski siperlerinden kaçıştıklarını, Türk Tümenlerinin iç kanatlarına saldıran Avustralya, Yeni Zelanda taburlarının bir anda yarı mevcudunu kaybederek perişan olduğunu” belirten satırları vardır.

Öte yandan Zığındere sırtlarında geçen muharebeler de gerçekten ilginçtir. Bölgede süngü hücumuna kalkmak isteyen İngiliz birliklerinin ilerleyişleri kanlı bir şekilde kırıldıktan sonra bir İngiliz takımının beyaz bayrak çekerek teslim olmak istedikleri bir sırada, bundan vazgeçip kaçmaya başladıkları görülmüştü. Panik diğer kanat birliklerine de yayılmıştı.

Doğuda Fransızlar bir ara 83 rakımlı tepeyi aldılarsa da Türk ihtiyatlarının karşı taarruzlarıyla tepe geri alındı.

Oglander, bu olayları eserinde kısaca şöyle dile getirmektedir.

“Başkomutanın bulunduğu yerden son olarak görünen şekil Kerevizdere sırtlarının eteğine doğru yapılan bir ricat (geri çekilme) idi. Kısaca denilebilir ki, Kirte muharebelerinde üç gün süreli savaşılmış, çok kan dökülmüş, sonunda değişen hiçbir şey olmamıştı. Düşman Alçı Tepe’yi ele geçiremedi. Boğaz tabyalarını da düşüremedi Türklerin özellikli yaptığı gece taarruzları da düzensizlik sebebiyle başarıya ulaşamamıştı. Ancak bu taarruzlar İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin taarruz gücünü kırmıştı. Dikkati çeken bir husus, Türk savunma mevzilerinin, eskisinden daha güçlü olarak görevini sürdürmesiydi. Bundan sonra Seddülba-hir’de de mevzi muharebelerinin başladığı görülür. İki taraf

⁸² Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 116-117.

birlikleri, bazı kesimlerde siperden siperle el bomba atacak kadar birbirine pek yakın mesafelerde siperlere gömülmüşlerdi.

General Hamilton hatıralarında “Saat 15.15’te topçu atışı başladı, 17.30’da Fransızlar taarruza başladı. Aynı anda Türk topçusunun atışı başladı. Her taraf bir anda gözden siliniverdi. Birkaç dakika sonra Türkler süngü hücumuna geçtiler, Senegal kıtası dağıldı.”⁸³ Demektedir.

Bu muharebede 5’nci Ordu zayıtı 2.000 kişi olmasına karşılık İngiliz zayıtı 6.500 kişi oldu. Şimdiye kadar bu ölçüde bir zayıt verdikleri görülmemiştir. Hamilton en acıklı raporunu bu harekâtın sonra vermiştir. “Hedefime varamadım, harekât başarısızlıkla sonuçlanmıştır.” Demıştır.

Üçüncü Kirte Muharebesi (4-6 Haziran 1915)

Müttefiklerin karşısında yine Türklerin iki tümeni vardı. Bunlar 12’nci Tümen onun batısında 9’ncü Tümen olacak şekilde ter-
tiplenmişlerdi.

Kolordu seviyesinde iki tümeden oluşan Fransız Kolordusu, 1’nci Tümen ile sağda, 2’nci Tümen ile de solda olmak üzere, Çanakkale boğazı ile Seddülbahir- Alibeyçiftliği yolu kuzeyinden geçen telgraf hattı arasındaki cephe kesiminde taarruz düzenleri almış bulunuyordu. İngiliz ve Fransız birlikleri, saat 08.00’den itibaren deniz ve karadan başlattıkları ve gittikçe şiddeti artan topçu ateşini takiben saat 12.10’da güney grubu cephesine taarruza geçtiler.

“12’nci Tümen cephe kesimine yönelik Fransız Kolordusunun tüm taarruzları, Türk savunması karşısında ağır kayıplara uğratarak durdurulmuş ve Fransızlar, taarruza başladıkları ilk mevzilerine dönmek zorunda kalmışlardı. İngilizlerde aynı duruma

⁸³ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 116-117.

düşmüş ve geri çekilmişlerdi. Bu sefer 6 Haziran 1915' te Türk karşı taarruzu oldu ve kayda değer bir başarı gösterilemedi.

Üçüncü Kirte muharebesi, ağır kayıplar pahasına da olsa Türk birliklerinin başarısı, İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin ise, yenilgiyle sonuçlanmıştı. İngiliz ve Fransız birliklerinin taarruzu durdurularak geri atılmak suretiyle harekâtın başından beri hedeflenen Alçıtepe'ye bu kez de ulaşamamıştı. İngiliz ve Fransız birliklerinin bütün kazançları birkaç yüz metrelik mevzi kesimini ele geçirmekten öteye gidememişti. Türk Birliklerinin zayıtının oldukça fazla olduğu ve Güney Grubu'nun 9.000 kişi kaybettiği belirtilmektedir. İngiliz-Fransız Kuvvetlerinin zayıtı ise; 4 Haziran taarruzunda 4.500 kişi olarak belirtilmektedir.”⁸⁴

Birinci Kerevizdere Muharebesi (21-22 Haziran 1915) (Şekil-14,Sahife 166)

Alçıtepe'ye ulaşmak için aynı zorlama ve denemeler Haziran ayında da devam etti. Bu ayda Seddülbahir bölgesinde yapılan muharebeler Kerevizdere ve Zığındere muharebeleri olarak adlandırılır. Bu muharebelerin ortak özelliği göğüs-göğüse çok kanlı olmasıdır. Ayrıca karşı tarafın kullandığı mühimmat anormal sayıdadır. Müttefik Taarruzu 21 Haziran günü saat 05.15'de başladı ve ilk anda yoğun topçu atışı yapıldı.

Taarruzlarda çok zorlama olmasına rağmen siperlerde büyük kayıplar olmadı, yalnız yıpranan 2'nci Tümen 12'nci Tümen ile değiştirildi. Bu muharebelerde küçük bir tepe olan 83 rakımlı tepenin ele geçirilmesi bile büyük bir başarı olarak müttefikler tarafından görülmüş, Fransız General Gouraud'a Paris'ten tebrikler yağmıştır.

Kayıplar; Fransız kayıpları 2.500, Türk kayıpları ise 6.000 civarındadır.(Şekil-14,Sahife 166)

⁸⁴ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 138-139.

Zığındere Muharebeleri 28 Haziran - 5 Temmuz 1915

Seddülbahir cephesinin kuzey kısmı olan Zığındere sırtındaki bu muharebeler bizim en fazla şehit verdiğimiz muharebelerdir. Zığındere muharebeleri en kanlı muharebe olmuştur. 28 Haziranda başlayan 5 Temmuz 1915 de sona eren siper muharebelerinde sekiz günlük kaybımız 16.000. Bu zayıatın 14.000'e yakını Zığındere muharebelerinde verilmiştir. Bir günlük kaybımız 2.000'dir. Buna rağmen savaş sonunda, İngiliz ve Fransız kuvvetleri tasarladıkları hedeflere ulaşamamıştır. (Şekil-15, Sahife 167)

İkinci Kerevizdere Muharebeleri 12-13 Temmuz 1915

Çok kanlı ve göğüs göğüse geçen bu muharebelerin sebebi yine Alçıtepe'nin mutlaka alınması inadıdır. Çünkü General Sir Ian Hamilton bu bölgede önceden yapılan muharebeleri başarı olarak görmüş ve bu sefer kuvvetlerin çoğunluğunu merkezde toplamıştır. Diğer bir düşüncesinde Zığındere muharebelerinden sonra Türklerin toparlanmasına fırsat vermeden üstünlüğün ele geçirilmesidir. General Sir Ian Hamilton bunları düşünürken beklenmedik iki gelişme taarruzun gecikmesine sebep olmuş ve harekâtı 12 Temmuz 1915 tarihine ertelemek gerekmiştir.

Birincisi, İngiliz ve Fransız Kolordularında salgın haline gelen ishal, bu birliklerin yeni gelen takviye birliklerle değiştirilmesini gerektirmiştir. **İkincisi ise** cephenin çok dar oluşu ve birliklerinin üst, üste bulunmasıdır. Bu durum bizim tarafımızdan Alçıtepe'den görülmekte ve sık, sık topçu ateşi ile ağır zayıatlar verilmesidir.

Burada bulunan General Sir Ian Hamilton askerlerinin durumu acınacak haldedir. Salgın hastalık olan ishal, siperlerin pisliği, sağlığa uygunluk eksikliği ve bizim topçularımızın ateşi bunlar için geceleri bir kâbus haline sokmakta, Geceleri de süren bu ateş yüzünden askerin bir bölümü, daha güvenli buldukları bomba

çukurlarında gecelemeğe başlamışlardı. Muharebe gücü iyice azalan askerler yeni bir taarruz için hazırlanmaktadır.(Şekil-16,Sahife 168)

1500 Metre Genişlikte 40.000 Asker

Bu muharebelerin dikkate değeri diğer bir özelliği de yapıldığı alanın büyüklüğüdür. Her iki taraftan binlerce askerin mevzilendiği alanın sağ taraftaki 1 kilometrelik bölümden İngiliz birlikleri, sol taraftaki 500 m.lik bölümden ise Fransız birlikleri toplam taarruz cephesi yaklaşık 1,5 km. olup taarruz edecektir. Bu taarruz hattının gerisindeki Türk savunma hattı üç siper hattı olarak yaklaşık 350 m. derinliğe sahiptir. 1500 metrelik bir cephede en az 50.000 Fransız ve İngiliz askeri üst, üste toplanmıştır. Tahayyül etmek bile zor. 1500 metre cephede 50.000 asker, bir metrelik cepheye 300 askerden fazla asker düşmekte. Cümle doğru. Askerler arka arkaya ve üst, üste yığılmış ölmek için sıra bekliyorlar.

Bilhassa; gece boyunca Mehmetçikler İngiliz kesiminde cephenin değişik bölümlerinde süngü hücumuna geçmişti. İngilizleri sabaha kadar uyutmadılar. İki gün boyunca süren çatışmalarda Türk kayıpları 9.600, müttefik kayıpları ise İngilizler 3.100, Fransızlar 800 kişi toplam 3.900 kişidir. (Şekil-15)

28 Mayıs-13 Temmuz 1915 tarihleri arasında icra edilen Kirte, Kerevizdere ve Zığındere muharebelerinde bizim ve İngiliz ve Fransız birlikleri de oldukça fazla zayıat vermişlerdi. Bu muharebelerin bilinmesi gereken yanı her iki taraf yaklaşık 57.000 zayıat vermişti. General Sir Ian Hamilton 25 Nisan 1915 çıkarma günü birliklerinin düştüğü durumu anlayıp, ileriye gören bir komutan olarak tespit edebilse idi, bu kadar ağır kayıpların verildiği bir seri muharebeler yapılmazdı.

General Sir Ian Hamilton büyük ümitlerle muharebelerin devamını düşünmüş, başlattığı her harekâta sürprizlerle

karşılaşmıştı. Aşırı sıcak, susuzluk, ölümlere yol açan dizanteri, ishal gibi salgın hastalıklar askerlerin gücünü ve savaşma azmini kırmıştı.

2 Saat İçinde 1195 Kayıp

34'ncü Alay'ın 1.894 mevcudu iki saat içinde 699 ere indiği dikkate alınırsa, mevziin piyade hücumuna karşı değil, topçu ve bomba tahribatına karşı bile daha ne kadar zaman elde tutulabileceği düşünülmeye değer.

Güney Grup Komutanlığı, 5'nci Ordu Komutanlığı'na gönderdiği raporda, 11'nci ve 7'nci Tümenler bölgesinde önemli olayların olmadığını ve fakat 2'nci Tümen bölgesindeki savaş hakkında bu tümenin, 36 saat devam eden Fransız topçusu ateşi etkisiyle, mevcudun % 60'ını yitirdiğini ve bu durumda, daima yinelenen düşman taarruzlarına direnemeyeceğini bildirmişti.

600 metrelik bir cephede iki gün süren bu muharebe sonucunda bizim zayıtımız en az 79 subay, 5.800 er, İngiliz-Fransız zayıtı 7.000 civarında. A. Oglander'e göre yalnız Fransızların zayıtı 2500 kişidir.

Burada, "12'nci Tümen ile takviye edilen 2'nci Tümen'in bir elden sevk ve idaresi büyük bir önem taşımaktaydı. Bunu sağlamak için, 12'nci Tümen Komutanı Yarbey Selâhattin Adil Bey, komutasındaki 2'nci Tümen'in Kurmay Başkanlığını takdire değer bir içtenlikle yaparak orduda birlik ve beraberlik ruhunun en güzel bir örneğini sergilemişti."⁸⁵

Bu Israr Niye?

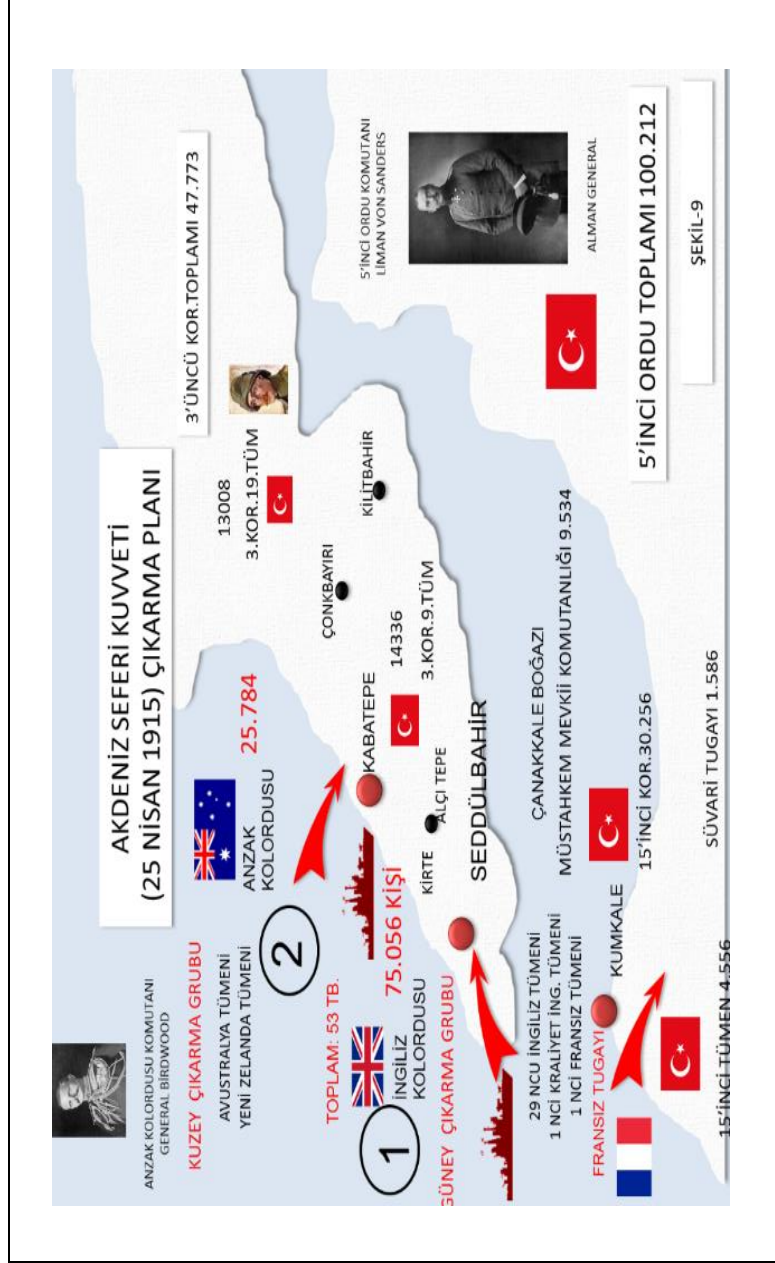
Türkler, Müttefiklerin her saldırısında, zorlanmasına rağmen asla azmini kırmayarak, direnerek Gelibolu'yu Sir Ian Hamilton'a teslim etmemişlerdi.

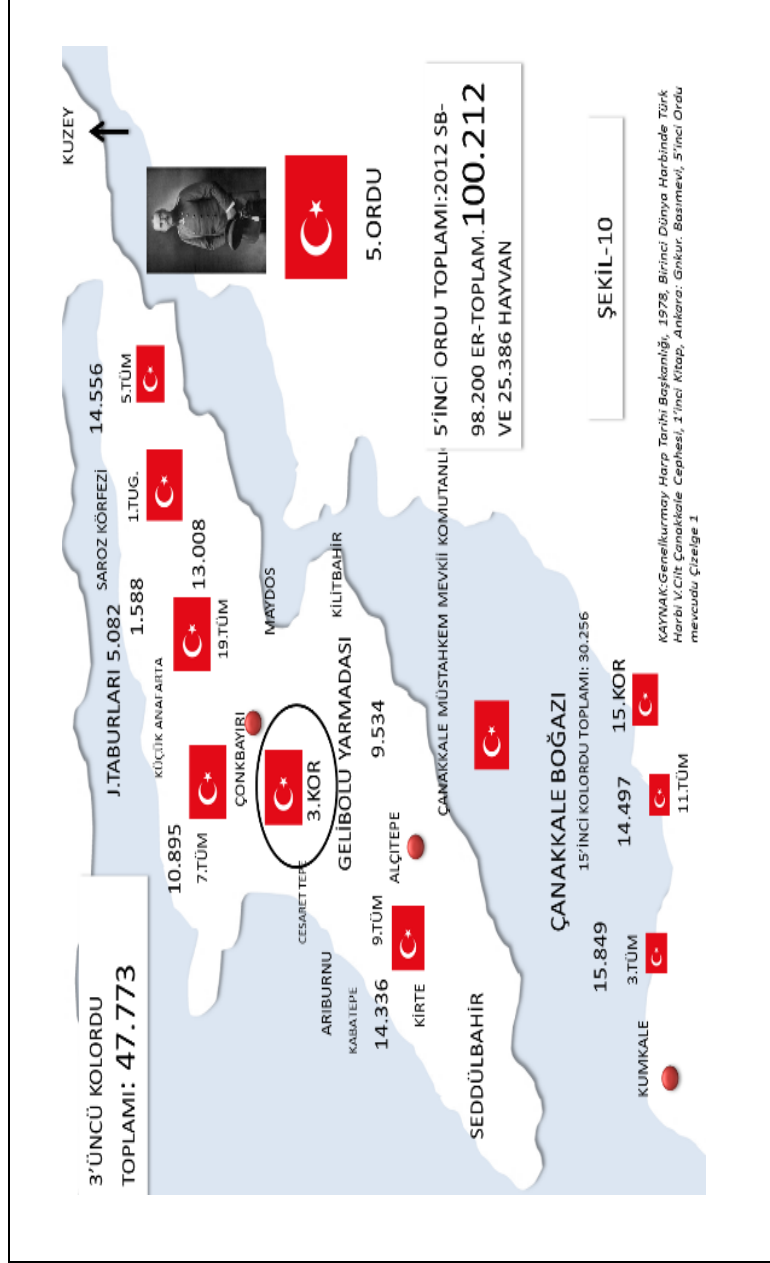
⁸⁵ Anılarla Çanakkale Cephesi ve s.156-157.

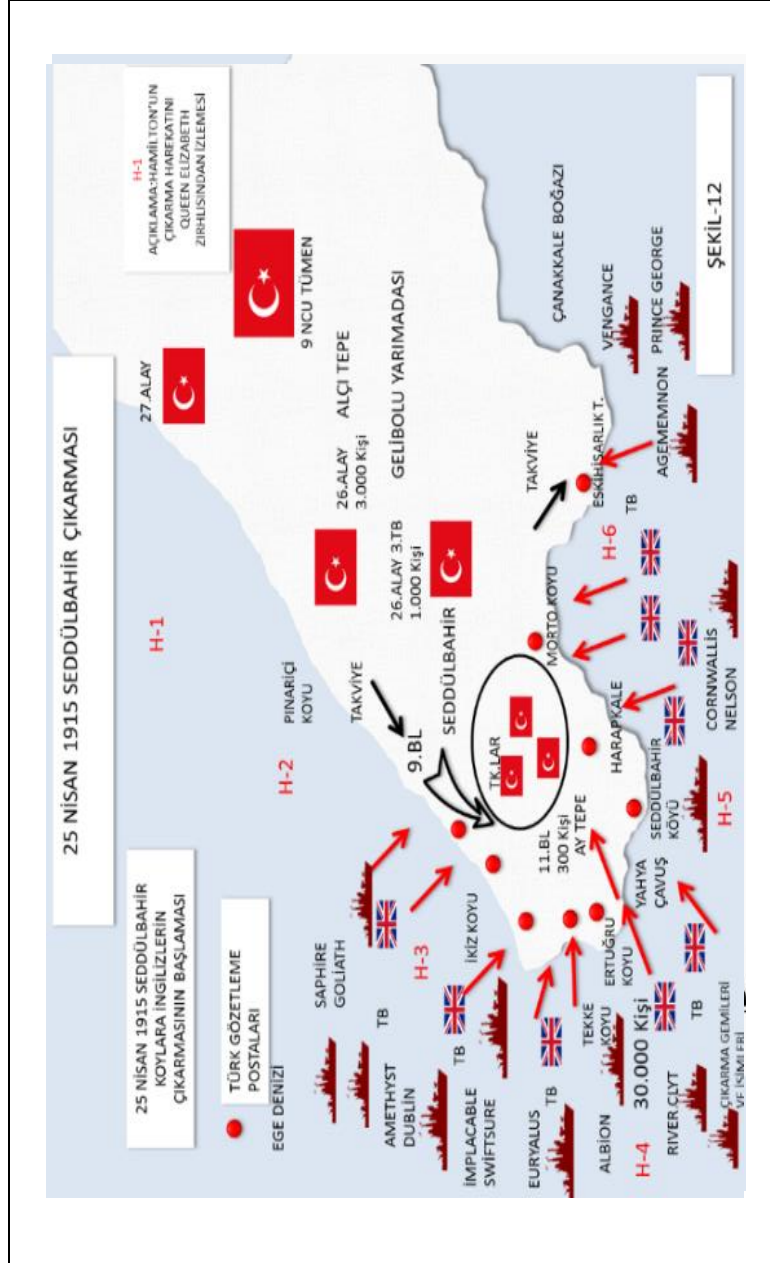
“Kırte muharebelerinde bütün zorlamalara rağmen Türk cephesini yıkamayan General Sir Ian Hamilton, başarıya ulaşmak için daha dört tümen gönderilmesini istemek zorunda kalmıştı. Bu durum karşısında İngilizler, 7 Haziran’da toplanarak Çanakkale’de harekâta devam edip etmemek kararını almak zorunda kaldılar. Çanakkale’den çoktan çekilip, gitmek zorunda olduklarını anlamışlardı ama İngiliz imparatorluğunun onurunun kırılıp yıkılmasına tahammül edemiyorlardı.”⁸⁶

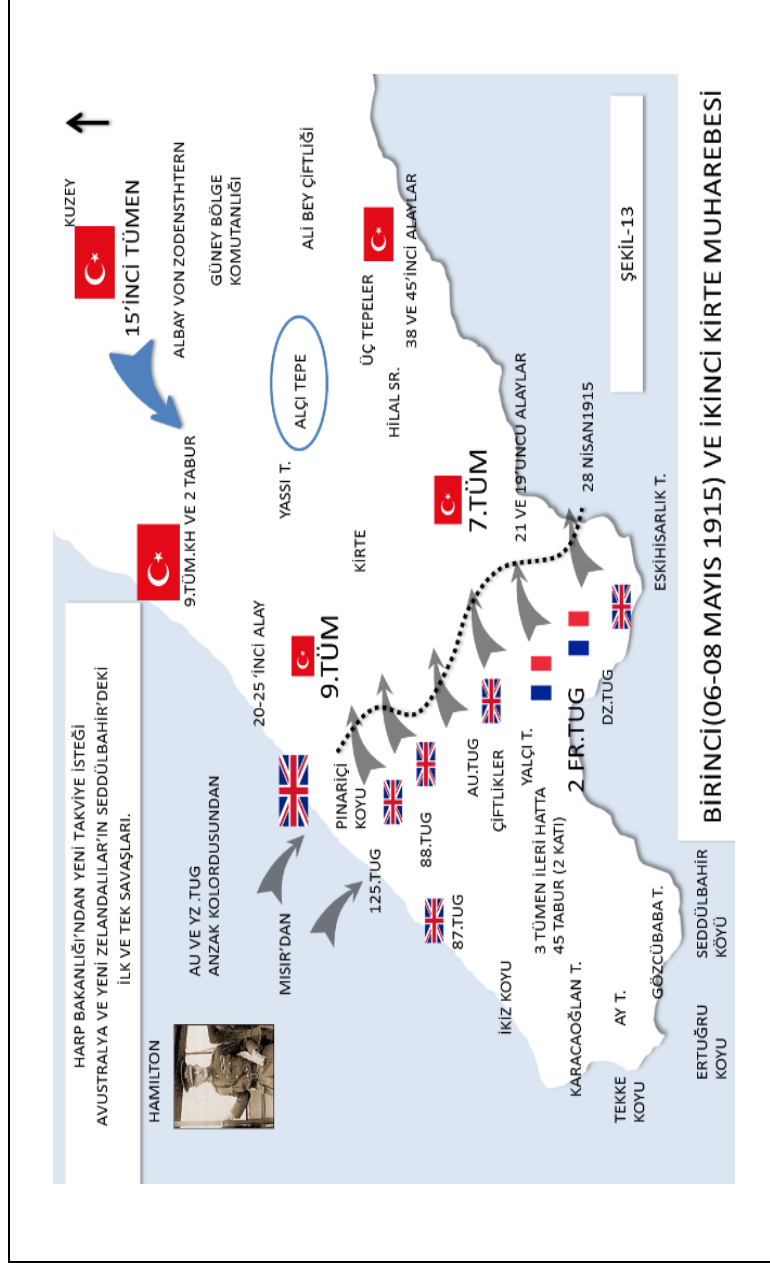
Hesaplar hep sayısal üzerine kurulmaktadır. Ne kadar fazla asker olursa harekât başarılı olacaktı. Bu düşünce planlama safhasında olabilir fakat gerçek, muharebe sahasında belli olacaktı.

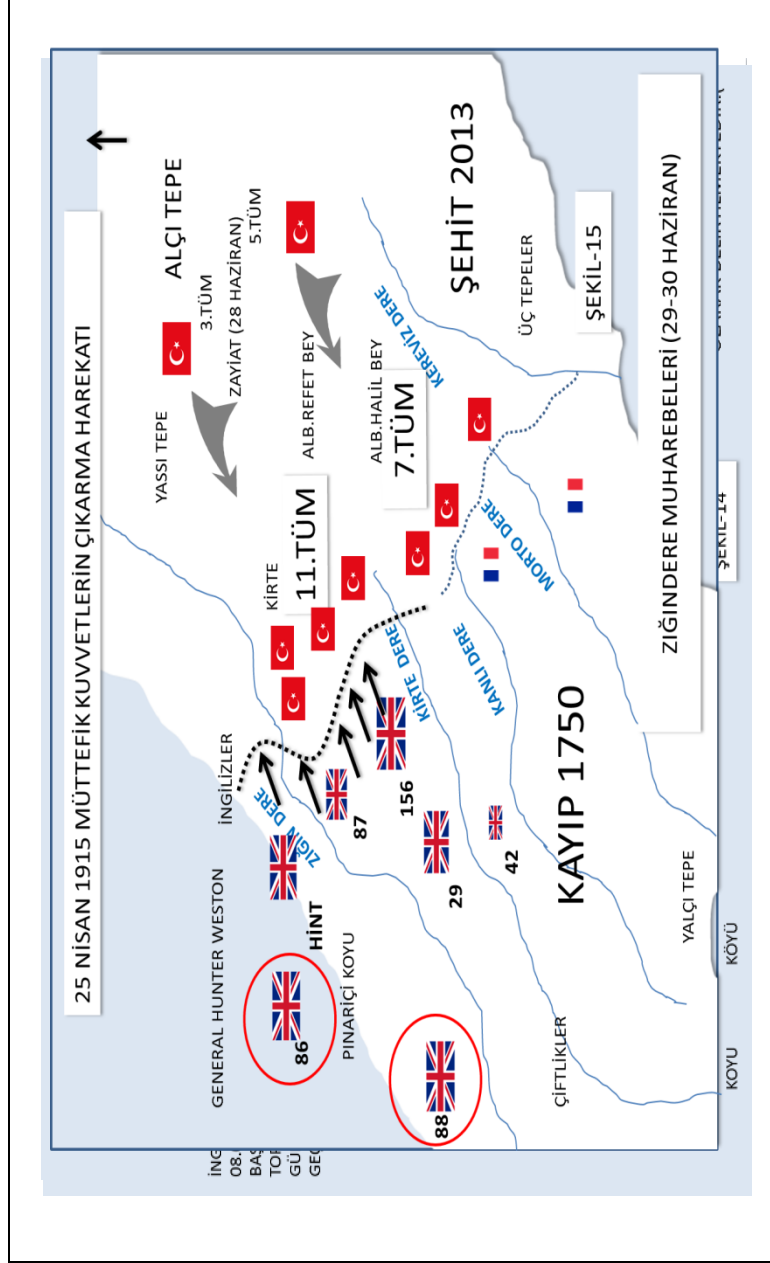
⁸⁶ Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, *İhsan Ilgar, Baha Mat. İst. 1975,s.131.*

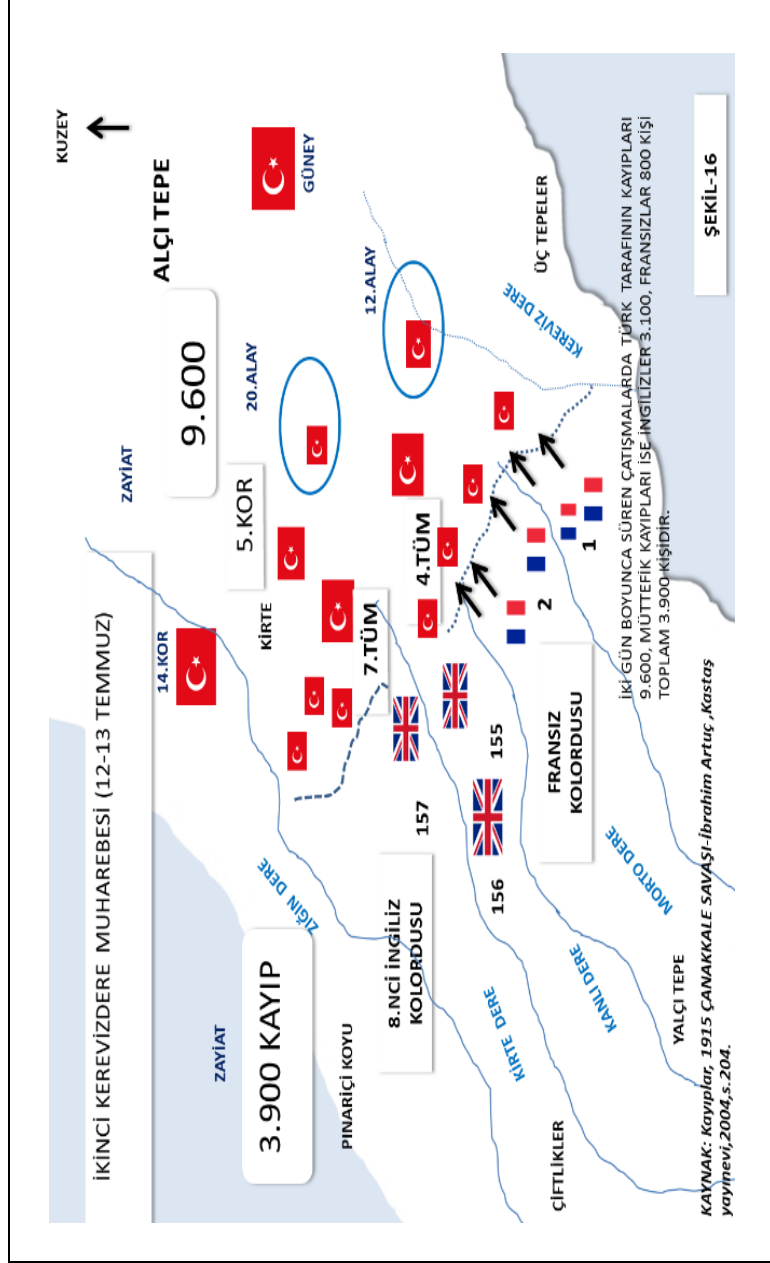

“Saldırının her ne bahasına olursa olsun yapıp Çanakkale Boğazı açılması kararına varılmıştı. Bunun için toplanacak fazla araçla üç tümen 28 Haziran’a kadar Çanakkale’ye gönderilmeliydi. Kont Kitchner de sonradan inandığı bu plân için Sir Ian Hamilton’a beşinci bir tümen daha göndermeye ihtiyacı olup olmadığını sormuştu.

Sir Ian Hamilton ne kadar kuvvet gönderilirse başarının o kadar çok olacağı kanısında olduğu için evet cevabını verdiği için, Kitchner beşinci tümeni de göndermeye karar verdi. Ayrıca gerekirse Mısır’dan da 15.000 kişilik ikmal erinin alınmasını kabul bile etmişti.”⁸⁷

Hesaplanamayan iki unsur vardı. Birincisi Taarruz şimdiye kadar niçin ilerlemedi. İkincisi ise Muharebe Sahası genişliği bu kadar askeri alacak büyüklükte mi idi?

General Gouraud ise farklı düşünüyordu

“Fransız kuvvetlerine komutan olarak getirilen ve bu cephede sonradan bir kolunu kaybeden General Gouraud, çıkarmanın Anadolu kıyısına yapıp, buradan Çanakkale’nin gerisinin alınmasını doğru buluyordu. Şunu da unutmamalı idi ki burası için çok büyük kuvvetlere ihtiyaç vardı. Öyle ise Bolayır’a bir çıkarma yapılsa Türk kuvvetleri yarımada sıkıştırılmış olacaktı. Kuvvetler 14 Hazirandan 28 Temmuz’a kadar olan süre içinde Gelibolu’ya getirilmiş bulunuyordu.”⁸⁸

“Üç ay süren şiddetli ve her iki tarafa da büyük kayıplar verdiren savaşlar sonunda Temmuz sonunda bu cephede İngiliz - Fransız siperleri çıkarmanın ilk gününe nispetle ancak bir kilometre kadar ilerleyebilmişti diyebiliriz. Türk ordusu kuvvetleri de

⁸⁷ Esat Paşa, A.g.e. s. 133.

⁸⁸ Esat Paşa, s. 133.

birkaç yerde elden çıkardıkları siperleri geri alabilmişlerdi. Arıburnu bölgesinde ise bir kıpırdama olmadı.”⁸⁹

“Saldırıların başarıya ulaşabilmesi için ya baskın şeklinin uygulanması yahut ta kuvvetli bir topçu desteği altında önceden tarruz edilecek hedeflerin tahrip edilerek, yok edilmesinden sonra yapılacak saldırıların başarıya götürdüğü Çanakkale’de kesin olarak anlaşılmıştı. Geniş bir cephe üzerinde yetersiz bir topçu gücüyle başarıya ulaşılamazdı. Bu tecrübeler karşısında İtilaf devletleri başkomutanı General Sir Ian Hamilton, dar bir cephede kuvvetli topçu desteği altında saldırı tertip etmek tabiyesini uygulamaya kalkıştı. Bu amaçla da Seddülbahir’deki Fransız ve İngiliz kuvvetleriyle önce yanlardan sonra da merkezden birer saldırıya girişilecekti. Hesabı tutmadı.”⁹⁰

“Türk ordusu ise bu cephede esnek davranmış, muharebelerin her safhasında yeni komuta ve birlik düzenlemelerine girmiş, İngilizlerin ne yapmak istediklerini çok iyi anlamıştı. Ayrıca, uzun yürüyüşlerle yorgun bir şekilde cepheye bu kadar az bir kuvvet getirmesine rağmen İngilizler, iki gün içinde gemilerle getirmiş oldukları bütün piyadelerini ve ateş kuvvetinin güçlü bir kısmını çıkardığını kabul etmek gerekirdi. Düşman bir yere yerleşmeden önce onu hemen atmak ne kadar doğru bir hareketse, yerleştikten sonra az kuvvetle bunu yapmaya kalkışmak ta o derece bir hata olur. Ve bu hatadır ki eldeki iyi yetişmiş önemli bir gücü, boşu boşuna saldırmayla kırdırmak hatasına düşülmüştü.”⁹¹

Bu muharebenin sonucu hakkında bir değerlendirme yaparken önce 5’inci Ordu Komutanı Liman von Sanders’in, 22 Haziran 1915’te Enver Paşa’ya gönderdiği uzun ve ayrıntılı raporunda sadece önemli kısımlarını içeren şu ilginç satırların üzerinde durmak gerekir. “Bu raporunda Liman von Sanders;Düşman öteden beri

⁸⁹ Esat Paşa, s. 135.

⁹⁰Esat Paşa, s.136.

⁹¹Esat Paşa, s. 115.

ve özellikle son zamanlarda yaptığı taarruzlarda, anlatılamayacak derecede çok cephane ve az insan harcıyor. Merak nedeniyle düşmanın bir dakikada obüs ve gemi toplarıyla 150 mermi attığı söylenmiştir. Biz ise, pek çok insan, az cephane fedâ ediyoruz. Fedâ edebildiğimiz cephane ise düşmanınki gibi donanma ve obüs cephanesi değildir. Demektedir.

Bu çok kısa açıklama, Türk erinin ne büyük güçlük ve ağır koşullar altında vatan toprağını savunduğunu ve bu uğurda gözünü kırpmadan ölüme atıldığını anlatmaya yetmektedir. Öte yandan savunmada olduğu hâlde, Türk kuvvetlerinin neden daha fazla kayıp verdikleri de raporda belirtilen diğer bir konuydu.”⁹²

General Liman von Sanders bu husustaki sıkıntılarını ve askerinin maneviyatını yüksek tutmak için neler yapmak zorunda kaldığını şöyle anlatıyor:

En güç meselelerden biri de 5’inci Orduya cephane sağlamak idi. Piyade cephanesi yeter derecede sağlanabiliyordu, ama topçu cephanesi başlangıçtan beri çok azdı. O sıralarda Türkiye’de topçu cephanesi yapan fabrikalar bulunmadığı gibi, tarafsız memleketlerde kendi arazileri üzerinden Alman cephanesinin geçirilmesine izin vermiyorlardı. Bu sebeple, daha ilk günlerden itibaren Türk topçusu cephane harcamaktan kaçınıyordu. Karşı tarafın alabildiğine ve hesapsız harcamasına karşı, Türklerin bu yoksulluğunun nasıl güçlük yarattığı kolayca anlaşılır. Yılbaşında, İstanbul’da, Yüzbaşı Piepen yönetiminde topçu cephesi yapan bir fabrika kuruldu. Fakat bunun yardımı sınırlıydı. Zira ne makineler, ne de malzeme yeterliydi.

Kısaca, iki günlük kanlı muharebeler sonunda İngilizler, her ne kadar Kemal Bey tepesinin (83 rakımlı tepe) bulunduğu sırtlarda Kerevizdere’ye egemen bir hat tutmuşlarsa da Türk birliklerinin direnişini kıramamış ve hedefine ulaşamamıştı.

⁹² Anılarla Çanakkale Çephesi ve Neticesi, *E.Kur. Alb. Turhan Seçer, Gnkur. Atase Yayını, Ankara, Gkur.yayını, 2008 ,s 157-158.*

Türkler “Allah Allah!” sesleri ile hasımlarının üzerine atılarak onların taarruzlarını kırmış ve durdurmuşlardı. 4’ncü Tümen, elde ettiği bu başarıyı bir gece taarruzu ile geliştirmek istemişse de sonuca ulaşamamıştı Muharebenin en yoğun olarak yapıldığı bölgede cepheye giren 4, 6 ve 7’nci Tümenlerimizin 2 günlük zayıyatı, 113 subay, 9.462 erdi. 7.500 mevcutlu 52’nci İngiliz Tümeni 2.500, İngiliz Deniz Tugayı 600’den fazla personelini kaybetmişti. Fransızlar 800 kişilik zayıyatla bu kez İngilizlerden daha şanslı çıkmışlardı.

Müttefik kayıtlarına göre Alçı Tepe’ye ulaşabilmek gayesiyle 21 Haziran’dan 13 Temmuz’a kadar yapılan savaşlarda (üç taarruzda) İngilizlerin 7.700, Fransızların 4.600 olmak üzere 12.300 idi. Aynı süre içerisinde bizim kaybımız ise 31.700 olmuştur.

İlginç İtiraflar

İkinci Kerevizdere Muharebesi’nde yabancı yazarların Mehmetçik hakkındaki sözleri şöyleydi:

Fransız yazar Charles Roux (Çanakkale Seferi) adlı kitabında, Türk erinin cesareti ve muharipliğini özet olarak şöyle dile getirmişti:

“İtiraf etmek gerekir ki, Türkler çok şerefli kişilerdir. Sonunda direnmeden ve hele kalabalık bir hâlde iken dipçiklerini havaya kaldırarak teslim olmak ve muharebe hattından kaçmak, bunların âdeti değildir.”⁹³

Yine Çanakkale muharebeleri boyunca, İngiliz Başkomutanlık Karargâhında ve diğer kıtalar yanında muharebeleri yakından izleyen Ailen Ellis Ashmeat Bartlett adlı İngiliz harp muhabiri de Çanakkale Raporları adlı kitabında, Kerevizdere muharebelerinin evrelerini anlatırken şöyle yazmaktadır:

⁹³ Anılarla Çanakkale Çephesi ve Neticesi, s.164-165.

“Kayıplarımızın çoğu, aldığımız siperleri elde tutma sırasında oluyordu. Çünkü arazinin yapısını ve kendi siperlerinin durumunu bizimkilerden daha iyi bilen düşman, dehlizlerden, arazi kovuklarından! Bombalarla erlerimize hücum ediyor ve boğaz boğaza pek korkunç bir surette savaşıyorlardı.”⁹⁴

Çanakkale Muharebeleri’nde bulunmuş ve kanlı muharebeleri yakından izlemiş olan Kurmay Binbaşı Nihat (Bursalı Nihat)’ın Harp Akademisi’ndeki konferanslar kitabında şu sözleri yer almaktadır:

“Kimsenin birkaç adım sağ ve solundaki durumdan haberi olması mümkün olmayan bu muharebelerde erlerimizin dayanıklılık ve fedakârlığı, amacı sağlamıştı. Düşman eline geçen siperlerden hiçbir erin geriye gittiğini, kimseden işitmedim.”

⁹⁴ Anılarla Çanakkale Çephesi ve Neticesi, s.164-165.

ALTINCI BÖLÜM

25 NİSAN 1915 ARIBURNU ÇIKARMASI VE ARIBURNU MUHAREBELERİ

25 NİSAN 1915 - 21 AĞUSTOS 1915

40.140 Askerin Ayak İzi,
25.784 Müttefik, 14.356 Türk

Bu bölümde 25 Nisan 1915 günü Seddülbahir çıkarması ile aynı saatlerde başlayan, Anzak'ların Arıburnu çıkarması yer alacaktır. Bu bölümün diğer bir özelliği de, 19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbey Mustafa Kemal'in ilk çıkarmada 57'nci Alayı ile yaptığı müdahale ve elde edilen sonuçlardır. (Şekil-17, Sahife 257)

ARIBURNU NERESİ

Arıburnu, Gelibolu Yarımadası'nın merkezinde yer alan ve uygun çıkarma plajları bulunan bir yerdir. Birinci Dünya Savaşı'nın seyrini değiştiren Çanakkale muharebeleri; önce Boğazda geçen ve 18 Mart 1915'te İngiliz ve Fransız donanmalarının yenilgisiyle sonuçlanan Deniz harekâtı, 25 Nisan 1915 günü başlayan ve Gelibolu Yarımadası ile Anadolu yakasında geçen Kara muharebeleri şeklinde cereyan etmiştir. Zamanın en ileri teknoloji ürünü silahlarıyla donatılmış üstün Müttefik Kuvvetlerine karşı eski toprak ve yetersiz cephaneyle savunma yapmak zorunda kalan Türk Birlikleri inatla savunmasına burada da devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte İngiltere'de savaşa dâhil olunca, İngiltere sömürgesi Avustralya ve Yeni Zelanda hükümetlerinden istekte bulunmuş ve ilgili hükümetler İngiltere'nin yanında savaşa katılmağa karar vermiştir. Bunun üzerine derhal askere alma işlemleri başlatılmış, içlerinde o bölgenin yerli kabilelerine mensup birçok

kişi orduya dâhil edilmiş ve bir kolordu meydana getirilmiştir. Oluşturulan kolorduya her iki ülkenin de baş harflerini de kapsayacak şekilde Anzak ismi verilmiştir.

Anzak'lar Mısır'a intikal ettirilmiş ve orada eğitim ve isteklendirmeye tabi tutulmuşlardır. Mısır İskenderiye'deki eğitim kamplarında gerekli hazırlıklarını yaptıktan sonra Limni Adası'ndaki Mondros Limanı'na daha sonra da Gökçeada (İmroz) üzerinden Gelibolu'ya hareket etmişlerdir.

Anzak Kolordusu

“Arıburnu Bölgesinde Türk ordusu karşısında çıkarma yapan birlikler Anzak ismiyle anılacaktır.”⁹⁵

İngiliz Seferi Kuvvetler Komutanı Hamilton tarafından yapılan çıkarma planına göre, Arıburnu bölgesindeki çıkarmada, iki tümenli Anzak Kolordusu ve 2'nci Filo görevlendirilmiştir. 'Queen Elizabeth gemisinde bulunan Tuğamiral C.F. Thursby'nin komutanlığında yönetilecek olan 2'nci Filo'da: Queen, Prince of Wales, London muharebe gemileri,; Triump, Majestic Refakat gemileri, Bacchante kruvazörü, 1 denizaltı ana gemisi, Ark Royal uçak ana gemisi, Manika balon gemisi, 8 muhrip, 4 balıkçı gemisi bulunmaktadır. Anzak Kolordusu 25.784 kişi olup ayrıca 4.854 kişilik bir birliği de Mondros Limanındadır.”⁹⁶

Anzak Kolordusu; 1'nci Tümeni'nde, diğer adıyla Avustralya Tümeninde üç tugay; 2'nci Tümeni'nde, diğer adıyla Avustralya-Yeni Zelanda Tümeni'nde ise iki tugay olmak üzere toplam beş tugaydan teşekkül etmektedir.

⁹⁵ Gelibolu Yarımadası'nı savunan Türk 5'nci Ordusu'na taarruz eden Müttefik Güçleri şunlardı: 1.İngiliz Ordusu 2.Fransız Ordusu 3.İngiliz Sömürgeci Avusturalya ve Yeni Zellanda Ordusu(Anzaklar),Hint Ordusu(Müslüman) 4.Fransız Sömürge Askerleri

⁹⁶ OGLANDER, C. F. Aspinall, 2005, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı Cilt I (2.baskı), İstanbul: Arma Yayınları s.144.*

25 Nisan sabahı Arıburnu bölgesine çıkarma yapacak kuvvetin ilk hücum dalgasını 1'nci Avustralya Tümeni'ni Albay Mac Lagan Komutasındaki 3'ncü Tugayı oluşturacaktır. Bu Tugay; 9'ncü Queensland, 10'ncü Güney Avustralya, 11'nci Batı Avustralya, 12'nci Güney Avustralya Taburlarından meydana gelmektedir. İlk hücum dalgasının toplam mevcudu 4.000 kişi civarındadır. (Şekil-18,Sahife 258)

Anzak'lar (Yarbay Şefik Aker'in Anıları)

Muharebelerde bir komutanın vereceği kararlara etki edebilecek hususlardan en önemlisi ise çarpıştığı askerleri iyi tanınmasıdır. Planlama esnasında düşman hakkındaki ön bilgiler faydalı olacağı gibi esas değerlendirme çarpışmalar esnasında yapılır. Azakları ilk karşılayan birlik olan 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker'de çarpıştığı Azakları şöyle tarif eder.

“8 ay bir zaman bunlar ile burun buruna mücadele halinde yaşamış olduğumuz için kendilerini iyi tanımış idik. Vücutça sıhhatli, sportmen, uyanık adamlardı. Aralarında uzun boylu, gösterişli, adamlar çokça göze çarpıyordu, belki hepsi de okur, yazar ve mühim bir kısmı orta tahsil görmüş kimseler idi. Genelde muharebede sabırlı ve vazifeye bağlı idiler. İçlerinde mahir nişancılar az değil idi. Tavır itibarı ile kısmı mağrur ve bir kısmı da kurnaz ve açığöz ve bir kısmı sakın ve saf görünümlü idiler. 8 ay süren savaş neticesinde onların bizim üzerimizde bir takdir hissi bıraktıklarını kendimde sezmekle beraber onların da elimize geçen mektuplarından ve hatıra defterlerinin tamamından ve giderlerken bıraktıkları bazı levhalardan; bize karşı aynı hissi alıp götürmüş olduklarını tahmin ediyorum.”⁹⁷

⁹⁷ Arıburnu savaşları ve 27'nci Alay (27'nci A. K. Yarbay Şefik Aker), Gnkur. Yay. Alıntılar bundan sonra Şefik Aker olarak geçecektir.

Kuzeyin Kahramanları (Şekil-18,Sahife 258)

Anzak Kolordusu karşısında bölgeyi savunacak birlik 9'ncu Tümen'dir. (14.356 Kişi) Tümen Komutanı Albay Halil Sami'dir. Kuruluşunda 25'nci, 26'ncı ve 27'nci Alaylar bulunmaktadır. Arıburnu bölgesi, 9'ncu Tümen sorumluluk alanının kuzey kesimini oluşturmaktadır ve bu bölgenin savunulması 27'nci Alay 2'nci Tabur'unun (1.000 Kişi) sorumluluğundadır. İhtiyat görevi verilen 19'ncu Tümen'in Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'dir. Kuruluşunda 57'nci, 72'nci ve 77'nci Alaylar bulunmaktadır. 19'ncu Tümen Bigalı bölgesinde tertiplenmiştir. (13.008 Kişi)'⁹⁸

9'ncu Tümen, Gelibolu Yarımadası'nın büyük bir kısmını kapsayacak şekilde bütün kesiminden sorumludur. Tümenin 26'ıncı Alayı (3.000 Kişi) güneyde Seddülbahir bölgesinde 27'nci Alayı (3.000 Kişi) ise kuzeyde Arıburnu bölgesinde tertiplenmiştir. Türk 5'nci Ordu Komutanı Sanders Paşa tarafından öngörülen plan gereği, Kıyıları savunmakla görevli bu alayların sadece birer taburları onlarında takviyeli birer bölükleri (300 Kişi) asıl savunmada kullanılmaktadır. Yani çıkan birlikleri çok geniş alanda sadece bir bölük karşılamaktadır. Diğerleri müdahale için uygun yerlerdedir. 25'nci Alay (3.000 kişi) ise; Sarafım Çiftliği bölgesinde tümenin ihtiyat birliği olarak görevlendirilmiştir.

3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa

Bu bölümde geçen, 3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa Çanakkale anılarında emir-komuta ettiği 3'ncü Kolordu Birliklerinin başına gelenler anlatılmaktadır. Anıları anlayabilmek için Arıburnu muharebelerinin süreç mantığının anlaşılmasında fayda vardır. Arıburnu'nda çok hareketli ve göğüs, göğüsse muharebelerin yaşandığı süreç 30 günle ifade edilebilir.

⁹⁸ Engin Mutlu yayınlanmamış notlar ve makale

25 Nisan 1915 saat 04.30'da sahilden çıkan Anzak Kolordusu ile bölgeyi savunma sorumluluğu olan 3'ncü Kolordu'nun tümenleri (ki bunların arasında Kur. Yb. Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19'ncü Tümen de vardır) arasında geçen muharebelerde yaşanan yarış, sahilde çıkarma yeri olan Arıburnu ile bölgenin hayati öneme haiz Conkbayırı arasında yapılan yarışır.

Anzak'lar açısından amaç bir an önce ilk günden itibaren düş-tüğü durumu lehine çevirerek Conkbayırı'na ulaşmaktır. Hamle-leri bu hesaba göre yapmışlardır.

Türkler açısından ise Azakları tekrar çıktıkları yer olan sahile sürmektir. Binlerce kaybın yaşandığı buradaki muharebelerin se-bebi budur. Haziran ayından itibaren Anzak'ların Conkbayırı'na ulaşma ümidi yok olmuş, strese girmişlerdir. Türk ordusu çok şehit vermesine rağmen siperlerini teslim etmeyerek 'Çanakkale'yi ver-meyiz' inancı ile her gün gittikçe artarak güçlenmiştir.

3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa Çanakkale anılarında Kolordu'nun tertiplenmesini şöyle anlatmaktadır.

*"9'ncü Tümen Azmak Dere'den Seddülbahir'e kadar olan bölgeyi korumakla görevlendirilmişti. Bu tümenin 27'nci Alayı, bir tabur ve bir dağ bataryası ile pekleştirilerek Arıburnu ve Ka-batepe kıyılarına sürülmüştü. Alayın büyük kısmı ise Ecea-bat'taydı. 26'ıncı Alay; bir taburu ile Kumtepe ve güneyindeki kı-yıları gözetleme ve koruma görevi almıştı, diğer bir taburu Tekke Burnu ve Seddülbahir arasındaydı. Üçüncü Taburu ise Kirte böl-gesinde ihtiyat olarak elde tutuluyordu.25'nci Alayla Tümen ka-rargâhı ve bağlı birlikleri Sarafın Çiftliği'nde idiler. "*⁹⁹

Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19'ncü Tümen, ordunun ih-tiyatı olmasına rağmen bir taburunu ilerde ne olup bittiğini öğren-mek amacıyla Anafartalar hattı kıyılarına sürmüş, Tümen karargâhı,

⁹⁹Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, İhsan Ilgar, Baha Mat. İst. 1975 s.35. (Bu Kitaptaki alıntılar yeri geçtiğinde "Kor.K.Esat Paşa"olarak geçecektir.)

bağlı birlikler ve 57'nci Alay'ı ile Bigalı 'da, 72'nci Alay onun doğusunda, 77'nci Alay ise Maltepe'de bulunmaktaydı.

27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker”¹⁰⁰

Bu bölümde muharebelerde aktif görev alan iki komutanın anılarına yer verilecektir. Birincisi 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker, diğeri ise 3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşadır.

Anzak Kolordusu tarafından yapılan çıkarmada bu bölgeyi savunmakla görevli 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarını kaleme almış, 27'nci Alay'ın ilk çıkarmada yaptığı muharebeleri anlatmıştır. Ayrıca anılarının kaleme alma sebebini aşağıdaki cümlelerle izah etmiştir.

“Dünya harbi üzerinde bu kadar tesir yapan Çanakkale muharebelerinin yalnız en mühim parçalarının hatırasını yeni ve gelecek nesle anlatmak vazifesini kendimde de duydum. Bu hatıratımı; ilk başlangıcından sonuna kadar iştirak ettiğim Çanakkale, Arıburnu Muharebelerinin en mühim ve neticeli safhalarından birisini teşkil eden yalnız ilk 25 Nisan 1915 gününün karaya çıkma hareketi ile devamında verilen meydan muharebesine ait olacaktır. Bu muharebede karaya çıkmış hasım kuvvetlerle ilk çatışmam 27'nci Alayın komutanı idim. Hatıratım yalnız bu alayın harekât ve olaylarına ve münasebeti olan vakalara ait olacaktır. Şüphesiz

¹⁰⁰ 27 Alay Komutanı Şefik Aker. 1877 yılında Manastır'da doğdu. 1894 yılında girdiği Harp Okulu'ndan 1896 yılında teğemen rütbesiyle mezun oldu 1897 Osmanlı – Yunan Savaşına katıldı. 8 Mart 1900 tarihinde yüzbaşı ve 1908 tarihinde binbaşı oldu. Binbaşı rütbesiyle Trablusgarp ve Balkan savaşlarına katıldı. Şubat 1914 tarihinde Çanakkale'de 9'ncu Tümen 25'nci Alay 3'ncü Tabur komutanı oldu. Aynı Tümenin 27'nci Alay Komutanlığına atandı. 24 Nisan 1915 tarihinde Arıburnu bölgesinde 27'nci Alay ile pek çok savaşa katıldı. 19'ncu Tümen komutanlığını üstlendi. Çeşitli vatani görevlerden sonra 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın mahiyetinde Anadoluya geçti. Son görevi 11 Eylül 1922 tarihinde 11'nci Kolordu Elazığ Asker Alma Kurulu Başkanlığına atandı 6 Şubat 1964 tarihinde İstanbul'da vefat etti.

bu meyanda muharebenin sonuna kadar umumî cereyanı ve neticesi de umumî bir bakış şeklinde gösterilecektir.”

Alayın iki tabur ve bölüğü ile kuvveti 2.000 askerdı. Yarbay Şefik Aker her bakımdan güçlü bir komutandı. Birliğine tamamen hakim çalışkan ve enerjik, çabuk karar sahibi ve hareketleriyle atak bir karaktere sahipti. Görevinin önemini çok iyi biliyordu. Şimdiye kadar hiç boş vakit geçirmemiş, devamlı eğitim ve tatbi-katlarla birliklerini yetiştirip çevre arazisine alıştırmıştı.

27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker bölgedeki ilk çıkarma hareketinin 25 Nisan 1915 sabah saat 04.30’dan itibaren başladığını ifade etmektedir. Anzak kuvvetleri tarafında yapılan ve sabaha yakın karanlıkta saat 04.30’dan itibaren başlayan çıkarmada Anzak’ların ilk savunan gözetleme postalarını atarak, dört saat içinde sahaya hâkim olan Conkbayırı - Kabatepe arasındaki sırta doğru ilerlemeye başladığını belirterek; “*Bu çıkarmaya karşı tepkinin 9’ncu Tümen’in ihtiyatı olan Maydosta’ki 27’nci Alay’ın verdiğini iki piyade taburu ile bir tüfek bölüğü saat 05.45’ te aldığı emir ile yürüyüşe geçti. Hâkim sırta yaklaşmış olan düşmanla saat 07.55’ te karşılaştı ve geniş bir cephe ile taarruza geçti.*” (Şekil-18, Sahife 258)

Alay Komutanı olarak yaptığı durum değerlendirmesinde, durumun çok ciddi olduğunu, müdahale edilmediği takdirde kötü olacağını belirterek aşağıdaki notları düşer. “*Conkbayırı’nın düşman kuvvetlerinin eline geçmesi halinde Çanakkale Boğazı sularının en mühim kısmına ve bu sulara kadar olan arazi parçasına düşmanı hâkim kılabilir idi.*”

Anıların devamında özellikle yapılan iki hareketin muharebelerin seyrini değiştirdiği sonucuna *varılmaktadır*.

Birincisi: 27’nci Alay Komutanının cephede bulunarak durumu iyi değerlendirmesi,

İkincisi: Vaziyetin bu nezaketini Bigalıda Kolordu ihtiyatını teşkil eden 19'ncu Tümen Komutanı aldığı bilgi ile takdir etmesi ve zaman kaybetmemek için Gelibolu'da bulunan Kolordu Komutanından emir beklemeksizin kendi kararı ile başta kendisi olduğu halde 57'nci Alayı Kocaçimen dağı istikametinde saat 08.00 sıralarında yürüyüşe geçirmesi ve Conkbayırı'na yaklaşan düşmanın sol yanına saat 11.00 dolaylarında taarruz etmesidir.

Yarbay Şefik Aker “İşte Çanakkale muharebelerinin en mühim safhalarından biri olan 25 Nisan 1915 muharebesi evvela 27'nci Alay'ın ve 3 saat sonra da 57'nci Alay'ın ki toplam 5 Türk taburunun seri ve devamlı taarruzu ile akşam karanlıklarından sonraya kadar 19'ncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal Beyin komutası altında devam etti ve neticede o günü akşama kadar karaya çıkan Avusturalyalı ve Newzeland'lı gibi hakikaten değerli, cesur 15.000 insan kuvvetini, donanmalarının en müessir himayesi altındaki deniz kenarına pek yakın ve o kenarlara bakan hatta kadar geriye attı ve sekiz ay süren muharebelerin sonuna kadar onları kıpırdanamayacak kadar dar ve sıkıntılı bir vaziyete; daha o gün soktu” demektedir.

Çıkarmanın Mantiğı

Böyle karmaşık bir savaş için önceden detaylı planlama yapılması gerekir. Anzak'lar da önceden çıkarma hazırlıkları yapmak için gemileri ile geldiler ve karaya çıkacağı zaman ile yeri tespit etmek için çalıştılar. Çıkarmada bu günkü ismiyle Amfibi harekâtın başarısı için iki neden ön plana çıkmaktadır.

Birincisi uygun çıkarma plajı,

İkincisi ise uygun çıkarma zamanı ve günüdür.

Çıkarma harekâtında başlangıçta yapılacak eksik çalışmalar kendisini muharebelerin devamında hissettirir. Anzak Kolordu'sunun karaya çıkacağı zamanın, gece olarak tespit edildiği, büyük rütbeli subaylara, on gün evvel çıkılacak sahilin harp

gemisinden gösterildiği, bu tetkiklerden, ay battıktan sonra ilk kuvvetlerinin Kabatepe'nin iki kilometre kadar kuzeyindeki bir noktadan 1.600 metre kuzeye yani Arıburnu sahillerini çıkartma mıntıkası olarak düşündükleri şeklinde idi. (Şekil-18,Sahife 258)

Saat 04.30-09.00 arası yani 4,5 saat içinde 25.000 askerin çıkarılmasının planlandığı anlaşılmaktadır. Bir çıkarma harekâtında eğer 4,5 saat içinde (Ortalama bir saat içinde 5.000 asker) 25.000 asker planlanmış ise karşı sahilin savunmasız veya zayıf savunulan veya boş olduğu kabul edilebilir. Bu düşünce başlangıçtan itibaren çıkan birlikleri sürpriz durumuna sokacak birçok gelişmeyi beraberinde getirir.

Kurmay Yarbay Mustafa Kemal, Sofya'dan Çanakkale Cephesine, Tümen Komutanı

Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Sofya'da Askeri Ataşe görevinde iken, kendisinin ısrarla isteği üzerine cepheye tayin edildi ve 20 Ocak 1915 tarihi itibarı ile Esat (Bülkat) Paşa komutasındaki 3'ncü Kolordu'ya bağlı olarak Tekirdağ'da teşkil edilecek 19'ncü Tümen Komutanlığına atanmıştı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girdiği 1 Kasım 1914 yılında onun Gelibolu 5'nci Ordu, 19'ncü Tümen Komutanı olarak göreve başladığı tarihe kadar diğer cephelerde yapılan savaşlar hiç te iyi gitmiyordu. Kafkas cephesinde Ruslar 1 Kasım 1914'te Doğu Anadolu sınırını geçerek taarruz etmişler ve Erzurum'un doğusunda Hasankale önlerine kadar gelmişlerdi.

11 Kasım 1914'te Doğu Anadolu'yu savunan 3'ncü Ordu kendisine bağlı kolordularla Ruslara karşı bir genel karşı taarruz yapmış ve kısmen başarılı olmuştu. Bu başarı üzerine savaşa girmemizde büyük payı olan Enver Paşa Erzurum'a gelerek Ruslara büyük bir darbe indirmek için hazırlıklara başlamıştı.

3'ncü Ordu'nun Sarıkamış önlerinde bulunan Rus Ordusu'nu imha etmesi için bir plân hazırlayan Enver Paşa kış şartlarının çok ağır hüküm sürdüğü Doğu Anadolu'da Aralık ayında dondurucu soğuklarda taarruza karar vermişti. Bunun için görevlendirilen üç Kolordu Aralık 1914 günü karlı dağlardan geçerek çok uzun yürüyüşlerden sonra dondurucu soğuklarda mevcutlarının büyük bir kısmını kaybederek, Rus birlikleri ile temasa geçmişti.

Öyle ki, 10'ncu Kolordu Sarıkamış'a bir an önce varabilmek için Allahüekber Dağları üzerinden, 9'ncu Kolordu ise Sarıkamış dağları üzerinden kar ve tipi içinde hareket etmiş, bu ilerlemede daha düşmanla karşılaşmadan akıl almaz zayıatlar vermişlerdir. Sarıkamış önlerine gelindiğinde her iki kolordunun mevcudu 10.000'e düşmüştü. Rus Ordu Komutanı Michayesvski Türk ordusu tarafından bir kuşatma manevrası yapıldığını anlayarak diğer cephelerden getirdiği birliklerle Sarıkamış'ı takviye etmiş, Türk ordusunun Ocak 1915'te yaptığı taarruzlarda başarılı olamamıştır. Türk ordusunun kaybı 50.000'i geçmiştir.

Sarıkamış'ta Türk ordusunun taarruzlarını durduran Ruslar Erzurum ve Van istikametinde taarruza tekrar başlamışlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaştığı diğer bir cephelerden ise, Filistin ve Suriye cephesinde durum ise bunlardan farklı değildi.

Diğer bir hususta Almanların, Türk Genelkurmayı'nda Türklerin Mısır'ı tekrar alabilmesi için sürekli Türk kurmay heyetini yönlendirmesiydi. Yapılması çok zor olan Süveyş Kanalı'na taarruz için başta Enver Paşa olmak üzere Genelkurmayı ikna etmişlerdi. Bunun içinde Kanala yapılması tasarlanan bir saldırıda Bahriye Nazırı Cemal Paşa 4'ncü Ordu Komutanlığına atanarak Suriye'ye gelmişti. 1914 yılında Kanala yapılan harekât tam bir trajedi idi. Başarısızlıkla sonuçlandı. Irak cephesinde ise İngilizler 1Kasım1914'te Rusların Doğu Anadolu'ya yaptıkları taarruzla aynı gün Basra Körfezi'nden Irak'a asker çıkarmışlar ve 21Kasım1914'te Basra'yı işgal etmişlerdi.

İşte Mustafa Kemal yeni görevine cephelerden aldığı bu kötü haberlerle geldi. 25 Ocak 1915'te bu düşüncelerle İstanbul'a gelerek Harbiye Nazırı Enver Paşa'yı ziyaret etti. Önce tayin hadisesinin nasıl gerçekleştiğini öğrenmek maksadıyla şubeye uğradı ve tayininin Başkomutan Vekili Enver Paşa tarafından yapıldığını öğrendi. Karargâhta iken de Enver Paşa ile karşılaştı. Ona Tümen'in yerini sordu. Enver Paşa'nın Liman Von Sanders Paşa ile görüşmesini söylemesi üzerine, Liman Von Sanders Paşa'yı ziyaret etti ve onunla kısa bir görüşme yaptı. Sonra Tümenin bulunduğu Gelibolu'ya hareket etti.

Mustafa Kemal'in 19'ncu Tümeni

Bigalı'da Ordu İhtiyatı olarak bulunmaktadır. 19'ncu Tümen (13.008 Kişi); Kuzeyde Saroz Körfezi, Anadolu yakası ve Yarımada güneyi gibi üç ayrı bölgeye yönelik olarak herhangi birisinde kullanılmakla görevlidir. Bununla beraber, Kabatepe, Arıburnu bölgelerine çok yakın mesafede bulunmakta, bu bölgede ciddi tehlikelere karşı her an ve kolayca müdahale edebilecek konumdadır. 19'ncu Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal, karşı tarafta ise Anzak Kolordusu komutanı General Birdwood bulunmaktadır.

Anzak Kolordusu kuruluşu gereği başlangıçta 25.784 olarak belirlendi. Muharebelerin devamı süresinde sayıları değişecekti. (Şekil-18,Sahife 258)

Anzak Kolordusu'nun çıkarma plânı baskın esasına dayanıyordu. İlk çıkarma karanlıkta yapılacaktı. Bütün kolordu bir günde karaya çıkarılacak, süratle bölgenin hâkim tepeleri işgal edilecekti.

“İlk kuvvet olarak 1.500 kişilik bir kuvvet planlandı. İlk çıkarma gücü 4.000 kişi olacaktı. Bu kuvvetler, Kanlı Sırt üzerinden Conkbayırı, Kocaçimen Tepesi'ne ilerleyecek, Conkbayırı'na el

atması sağlanacaktı. İlk dalga 01.30'da uyandırıldı ve kendilerine sıcak yemek verildi.”¹⁰¹

ARIBURNU SAVUNMASI, 2'nci Tabur, 1.000 Asker

Bu taburun sorumluluk alanı Arıburnu Bölgesinde Azmakdere'den-Çamtepe'ye kadar, 12 kilometrelik bir alanı kapsamaktadır. 2'nci Tabur kıyı gözetleme ve emniyeti için güneyden kuzeye 6,7 ve 8'nci bölüklerini (900 Kişi) kıyılar üzerinde tertiplemiş, Bir bölüğünü de ihtiyat olarak ayırmıştır. Arıburnu çıkarma bölgesinin kuzey kanadı Azmakdere'den Çakadere'ye kadar olan 4 km'lik bölümü, 2'nci Tabur 8'nci Bölüğün (300 Kişi) sorumluluğuna verilmiştir. Bölük komutanı Yüzbaşı Faik Efendidir.

2'nci Tabur'un 6'ncı ve 7'nci Bölükleri de (600 Kişi); Çakaldere - Çamtepe arasında geniş bir kıyı şeridinde aynı benzerlikte yayılıp yerleşmişlerdir. 5'nci Bölük; (300 Kişi) Kabatepe'den 1,5 km. doğuda ihtiyatta bulunmaktadır. Tabur karargâhı da buraya yerleşmiştir. 27'nci Alay, kıyı savunması icra eden 2'nci Tabur'una mesafesi ortalama 6-7 km'dir. Yaklaşık olarak 2.000 asker mevcuduna sahiptir. 2'nci Tabur bölgesinde üç batarya mevzilenmiş bulunuyordu. Bir batarya Kanlı Sırt üzerinde ve Kabatepe kıyılarını kuzeyden ateş altına alacak şekilde, bir batarya Kabatepe'de, Kabatepe kuzeyindeki plajı ve Arıburnu kıyılarını ateş altına alacak şekilde, bunlardan başka bir obüs bataryası da Palamutluk sırtlarında, öncelikle Kabatepe-Çamtepe arasını ateş altına alacak şekilde mevzilenmişti.(Şekil-19,Sahife 259)

İngiliz General Hamilton'un Plânı

Hamilton'un bu cephede, uygulamayı tasarladığı genel plana göre, 3 operasyon bölgesi olacaktı.

¹⁰¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *V'inci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2'nci Kitap, Amfibi Harekât, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.96.*

- **Kuzey Çıkarma Grubu**, Anzak Kolordusu kuzeyde Kaba-tepe bölgesine,

- **Güney Çıkarma Grubu**, İngiliz Tümeni ise Seddülbahir bölgesine çıkarılacaktı.

- **Asıl taarruz** bu bölgeden yapılırken Kumkale sahillerine gösteri çıkarması yapma görevi Fransız Tümeni'ne verilmişti.

İngiltere ve müttefiklerinin Çanakkale Seferi Komutanı General Sır Ian Hamilton'un emrine tahsis ettiği kuvvet, iki tümenlik Anzak Kolordusu, iki İngiliz tümeni ve bir Fransız tümenidir.

Esas çıkarma sahili de Seddülbahir bölgesi olarak bilinen Gelibolu Yarımadası'nın güney ucudur. Bu kuvvetlerin ilk toplam mevcudu 75.056 kişi (17.000 Fransız) General Hamilton bu kadar çok sayıdaki gücü aynı yerde kullanmaktansa dağıtmayı uygun görerek bölgeyi üçe ayırmıştır.

Arıburnu bölgesinde yapılan çıkarma, esas çıkarma bölgesi olan Seddülbahir'e yardımcı olmak amaçlı yapılmıştır. Arıburnu'na çıkacak birliklerin amacı; bu bölgeyi savunan Türk birliklerini oyalamak ve aldatmak, güneydeki birlikler ile olan bağlantısını kesmek, kuzey yanını emniyete alıp hâkim yükselterler olan Conkbayırı- Kocaçimen hattını ele geçirmek ve Maydos (Eceabat) yoluna hâkim olan Maltepe'ye ilerlemektir.

Çıkarma başlamadan birkaç gün önce müttefik orduları Limni Adası'nın Mondros limanına yerleşmiştir. Karaya çıkacak olan birliklerin nakliye takımları vasıtasıyla gemilere yerleştirme işlemleri yapılmaktadır.

1'nci Avustralya Tümeni karargâhı, Prince of Wales harp gemisine nakledilmiştir. 24 Nisan sabahı öğleden önce, 9'ncu Tabur'dan 500 asker Queen Elizabeth gemisine, 10'ncu Tabur'dan 500 asker Prince of Wales'e, 11'nci Tabur'dan 500 asker de London'a ayrılmak suretiyle, ilk önce çıkarılacak olan 1.500 kişi bu

himaye gemilerine destroyerlerle nakil olmuştur. 1'nci Avustralya İstihkâm Bölüğü'nden bir müfreze, bu gemilere sevk edilen askerlerin arasına karıştırılmıştır.

Çıkarmadan Bir Gün Önce Anzak Tarafı

Aubrey Herbert ve Henry Morgenthau tarafından tutulan günlükte, Arıburnu'na çıkacak olan Anzak tarafı şöyle anlatılır.

“Nisan'ın 24'ünde Limni ile Anzak (Gelibolu Yarımadası'ndaki Anzak Koyu) arasında deniz oldukça sakindi. Planlarda bir veya iki değişiklik yapıldı, fakat hiçbir şey yeterince müşahhas ve belirgin değildi. Öğleden sonra çıkarma yapmayı umuyorduk, fakat bu değiştirildi ve bizim, sabah 04.30'da saldıracak olan Avustralyalılardan sonra karaya çıkmamız emredildi. Bazıları, şafakta gerçekleşecek olan ilk saldırıyı görmek için erkenden kalkmaya niyetlendim. Ben, o yapılmadan önce, böyle pek çok saldırıyı izlemek zorunda kalacağımızı düşündüm ve uyumayı tercih ettim.”¹⁰²

¹⁰² Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Aubrey Herbert-Henry Morgenthau, Çeviren Seyfi Say, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.33. Binbaşı Aubrey Herbert, hayli renkli ve sıra dışı bir kişiliğe sahip (Anılarını okurken de açıkça görülür) istihbarat subayı olarak İngiliz ordusunda Çanakkale Muharebeleri'nde görev yapmıştır. Gelibolu Harekâtı'nı yöneten Müttefik Orduları Komutanı General Sir Ian Hamilton, Herbert'i aşırı biçimde kuraldışı olarak nitelendirir. Alan Moorhead 'Gelibolu' adlı eserinde 'Herbert Anzak köprübaşının ilginç kişilerinden biridir' diye yazar. 'Savaş alanındaki hangi orduya katılsa ilginç bulunacağı kesindir. Askerliğe soyunmuş bir parlamento üyesidir. Türklerden nefret etmek bir yana, onlara karşı derin bir hayranlık duyar. Hayranlığı Herbert'in sadakatsiz olduğu anlamına gelmez. (Türklerin yenilmesi gerektiğine inanmıştır.) Ancak Türkiye'yi iyi tanımakta, Türkçe konuşmaktadır. Politikacılar biraz daha basiretli davranmış olsalar, Türklerin şimdi müttefikleri olacağını düşünmektedir. Herbert savaş boyunca çok sayıda esiri, ya da kendi taraflarına geçen Osmanlı askerleri (- ki bunların çoğunluğunun Rum ya da Ermeni kökenli olduğunu anılarından öğreniyoruz.) sorgular, hatta ön hat siperlerine giderek

23 Nisan Cuma

Sanki savaşa değil de bayrama gidiyorlardı. Merasim ve alkışlarla uğurlanan bu askerleri çok kötü günler beklemekteydi. Aubrey Herbert'in günlüğü bu fikri doğrulamaktadır. "Az önce, benzerini bir daha göremeyeceğim en harikulade donanma geçit resmi izledim. Öğleden sonra, dış limana ulaşmak için hareket ettik. Rüzgâr esip durmaktaydı; denizin üstü köpükleniyordu ve gökyüzü adanın üstünde parlıyordu. Bando çalar ve bayraklar dalgalanır halde, filonun diğer gemilerinin peşinden hareket ettik. Alkış ve haykırışlar limanın bir ucundan diğer ucuna kadar ulaşıyordu. İlkbahar ve yazın buluştuğu bir hava vardı. Herkes bu merasimin, daha önce yaşanmış olanlardan daha fazla bir şey olduğunu hissediyordu.

Biz filonun ardından gittikten sonra, filo geçit resmi önümüzde başladı. Önce Queen Elizabeth geçti, kocaman, güzel hatlı, bir yılan gibi uzun, bir ok gibi düzgün. Bu defa sessizlik vardı. Heybetli ve çok güzeldi. Müzik, alkış ve haykırışlar bulunmasını tercih ederdik."¹⁰³

Lanetli Toprak

Türkçe propaganda yapar. Ancak bu propagandalarının etkisi olmadığını, karşı taraftan hayli sert yanıtlar aldığını da itiraf eder. Anılarının en önemli kısmı hiç kuşkusuz Osmanlı Ordusu'nun, 19 Mayıs 1915 tarihinde dörtbine yakın şehide malolan başarısız Arıburnu Cephesi Taarruzu sonrası yürütülen ateşkes görüşmelerine aittir. Müttefikler tarafında ateşkes görüşmelerini sürdüren heyetin başındadır. Bu sırada birçok Türk subayıyla sıcak diyaloglar kurar. Hatta Ateşkes sırasında bazı Türk askerlerine emirler bile verir. Hatıralarını okuyacağınız şahıslardan diğeri Henry Morgenthau Alman asıllı bir Yahudi aileden olup, dönemin Amerikan hükümetine yakınlığıyla bilinmektedir. Bu yakınlığının mükâfatını da, savaş yıllarında ABD İstanbul Büyükelçiliği görevine atanarak almıştır. Türklere karşı pek dostâne duygular beslemeyen Morgenthau, ABD'nin o dönemlerdeki sözde tarafsızlık politikasına rağmen Müttefikler lehinde açıklamalar yapmaktan da geri kalmaz.

¹⁰³ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.36.

Artık bilmedikleri topraklar onları bekliyordu. Bu toprakların kendileri için hazırlanmış mezar olduğunu karaya çıktıktan hemen sonra anlayacaklardı.

Aubrey Herbert günlüğünden:

“Bu sabah subaylara emirler verildi ve çıkarma harekâtının hazırlıkları yapıldı. Bu gece 01.30'da hareket ettik. Avustralyalılar ilk çıkarmayı yapmak zorundaydılar. Bunu onların bu gece yapmaları gerekiyordu. Sonra biz çıkarma yapacağız Donanma topları ilerleyişimizi güvence altına alacaklar ve askerlere, donanma ateşinin tam isabet kaydettiği hatırlatılıyor. Hepimiz tıka basa geminin içine doluşmuştuk ve savaşın yaşandığı kara parçasına doğru uzanan parıltılı denizde yedek olarak kalmıştık. Solumuzdaki kıyıda yatmakta olan birkaç silueti hâlâ görebiliyorduk, bir veya iki tane de önümüzdeki sahilde vardı. Çevremizde denize düşen bazı mermiler havaya su sıçratıyordu. Hepimiz birden denize atlayıp kıyıya ulaşmak için çırpınırken, yedeklerin arkasındaki çavuştan gelen haykırışları işittim. Bana şöyle diyordu: ‘Bu iki adam sahile çıkmayı reddediyor.’ Arkama döndüm ve Ayo Stratili Kristo Keresteji ile Yanni’yi gördüm. Şaşkın gözlerle, mermilerin pof diye suya çarpmasını izliyorlardı ve besbelli ki kafaları ‘Vatan, sevgili vatan’ sözünün Yunanca karşılığına çivilenmişti. Bununla birlikte onlar da suya itildiler ve hep birlikte bu lanet toprağa tırmandık. Fazlasıyla gereksiz olduğunu düşündüğüm bu kelime, ateş altında olduğumuz o vakte uygun düşüyordu”¹⁰⁴

25 Nisan 1915, Saat 02.25

Saat 02.25'te bütün yedek kabileler hazırdır. Kabileler Gelibolu yarımadasına doğru harekete başlamışlardır. Saat 04.30'da kıyıya çıkış başlamıştır. Kıyı başı kuvveti 3'ncü Avustralya Piyade Tugayı'nın 9'ncü, 10'ncü, 11'nci ve 12'nci Taburları (1'nci 500 kişi), 2'nci kademe olarak da 8 destroyer (2'nci 500 kişi)

¹⁰⁴ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.36.

plânlanmıştır. Bu plânlama çerçevesinde, 9'ncu Tabur doğruya çıkacak ve Kabatepe mıntıkasına, 10'ncu Tabur merkezde Kanlı Sırtta ve sonra Kemal Yeri'ne doğru ilerleyecek, 11'nci Tabur batıya çıkacak, Şahinsırtı üzerinden Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesine, 12'nci Tabur ihtiyatta kalacak sonra Kanlı Sırt'a doğru ilerleyecektir.(Şekil-18,Sahife 258)

İlk Karaya Çıkan Anzak

Muharebe 25 Nisan 1915 günü saat 04.30'da çıkarma harekâtı ile başladı. İngilizler Seddülbahir'e ve Anzak'lar da Arıburnu'na çıktılar. Aynen Seddülbahir muharebelerinde anlatıldığı gibi burada da Anzak Kolordusu çıkarmanın ilk dakikalarından itibaren dağıldı. Çünkü

- 1- Çok zayıf olarak tutulan gözetleme postalarındaki Türk Askerlerinin direnci ve bunların çıkan birliklerin ilk ilerleme düzeyini bozması,
- 2- Geriden gelen 27'nci Alay 3'ncü Tabur'unun müdahalesi,
- 3- İhtiyat 19'uncu Tümen Komutanı olan Kurmay Yarbey Mustafa Kemal'in emir almaksızın kendi inisiyatifi ile 57'nci Alayı taarruz ettirmesi.

Arıburnu Muharebelerinin ilk anlarında yapılan 19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbey Mustafa Kemal'in müdahalesi, Anzak Kolordusu'nun bölgeye yerleşmesini önledi. Ayrıca geride tutulan ihtiyatların bölgeye ulaşması için çok kıymetli zaman kazandırdı. Muharebelerin seyri değişti.

25 NİSAN 1915 ARIBURNU, Büyük Sürpriz

Muharebeye katılan bir askerin en büyük endişesi meçhullerdir. Komutanların vazifesi bu meçhulleri belirgin hale getirmektir. Karanlıkta hiç bilmediği bir yerde hiç bilmediği bir askerle karşılaşmak hissi askerin muharebe gücünü olumsuz etkiler. Diğer kaynaklardan yapılan incelemelerde bu tür hisleri değiştirmek ve

Türklerle ilgili gerçeğe uygun olmayan kötü ve eksik bilgilerin Anzak askerlerine ve Komuta heyetine verildiği bilinmektedir. İşte karaya çıkan Anzak askeri kendisine tarif edilen Türk askerini merak etmektedir.

Çeşitli kaynaklara göre Anzak askerleri saat 03.00' te zifiri karanlıklar içinde üç harp gemisiyle karaya 2,5 mil mesafeye kadar geldiler. Öncülere çıkarma işareti verildi. Tekneler ilerlemeğe başladı. Karaya yaklaştıkça karşıdan silâh sesi bekleniyordu. Denizin akıntısı beklenmiyordu fakat kuvvetli bir akıntı ile karşılaştılar. Tekneler çıkarma noktalarından bir mil kuzeye sürüklenmişlerdi. Saat 04.00'te sahil seçilmeye başlandığı zaman teknedekiler Arıburnu'nu gördüler, fakat burasını Kabatepe sandılar. İhraç noktasından bir mil güneye düştüklerini zannettiler. Bunu düzeltmek için kuzeye yürüdüler, fakat bir mil kuzeye gittikten sonra yanıldıklarını anladılar. (Şekil-18,Sahife 258)

25 Nisan 1915 Arıburnu, Kargaşanın Ayak İzi

Anzak'lar karaya ilk ayak bastıktan sonra, planlama eksiklikleri ve uygulama sonuçları daha muharebenin ilk dakikalarında kendini göstermeye başlamıştır. Asıl çıkarma yerinin kuzeyine çıkan Anzak askerlerini sürprizler beklemektedir. Anzak'ların çıktıkları yer, ilerlemeye müsait olmayan ve sonra Kuzey Arıburnu'nun dik yarları olarak anılan yerdi. Yarbay Şefik Aker:

“Asıl çıkılacak yerin bir mil kuzeyine geldiler. Saat dört buçukta gün ağarırken teknelerdeki askerler karaya çıktılar. Bazı tekneler karaya yanaşamadığından askerler bellerine kadar ıslanarak çıktılar. Her tekne yanaştığı yere askerini çıkardığından kıtaların tertip edilen yerleri değişmiş idi. 15 metre kalıncaya kadar görünmediklerinden çıkarlarken yalnız bir iki Türk nöbetçilerinin ateş ile karşılandılar. Bunun için birinci parti karaya çıkanlar fazla zayıat vermedi, fakat karaya çıkar çıkmaz ummadıkları uçurumlu, sarp yarlarla karşılaştılar. Ancak verilen şiddetli emir

gereğince bölükler dağınık bir halde ileriye atıldılar ve ilk tepayı aştılar”demektedir.

Çıkarma yeri ile ilgili şimdiye kadar çok çeşitli kaynaklarda yazılar yazılmış ve yorumlar yapılmıştır. Bu konuda İngiltere kaynaklı en önemli belge General Aspinall Oglander’in yazdığı “*Büyük Harbin Tarihi, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*” isimli kitabıdır. Bu kitap öğretmen Tahir Tuncay tarafından tercüme edilerek İstanbul Askeri matbaasında 1929 yılında basılmıştır. Yarbay Şefik Aker de anılarında bu kitaptaki bilgileri kullandığı bilinmektedir. Yabancı kaynaklar Anzak’ların çıktığı yer ve çıkarma yeri ile ilgili yanlış kelimesini kullanmamaktadır. Şimdiye kadar Türkiye’de yayınlanan Çanakkale muharebeleri kitaplarında ise bu yer ile ilgili hep yanlış kelimesi kullanılmıştır.

Aslında meydana gelen kargaşa önceden yapılan çıkarma planının dayandığı gerçekler ve varsayımlardır. Anzak Kolordusu tarafından yapılan planlamanın en önemli var sayımı kıyılardaki Türk tarafından fazla tepki gelemeyeceği ve akşama kadar hedeflerine ulaşacakları idi. Çıkarma saati 04.30 kabul edilirse Nisan ayında güneşin batması 19.00 ise ortalama 14 saat içinde bu muharebelerin sonuçlanacağı hesabı yapıldığı değerlendirilmektedir. Anzak Kolordusu planını bu var sayım üzerine inşa ettiği için, gemilerin çıkarma düzeni, çıkacak birliklerin gemilere taksimi ve çıkarma yeri buna göre yapıldı. Kaynaklarda gemilerin 03.30’dan itibaren sahile yanaştığı belirtilmektedir. Karanlıkta sahile yaklaşma ve sahildeki dalgalar, akıntı hızı planı etkilemiş olabilir. Dolayısı ile ilk çıkarmada en büyük sürpriz planlanan Kabatepe bölgesi yerine kuzeye Arıburnu yarlarına çıkmakla yaşanmış. Bunu önleyemedikleri diğer sürprizler takip etmiştir. Yarbay Şefik Aker’de anılarında bu olayı,

“Yanlış yerde karaya çıktıklarını anladılar, çünkü sol ve merkezdeki taburların işgal edeceği 400 rakımlı tepesi 1.000 metre ileride görünüyordu. Saat 05.00’ten sonra intizama giren Onuncu

Tabur'un iki bölüğü (Kanlı Sırt için İngilizler 100 rakımlı tepe diyorlar), Şarapnel boğazına doğru ilerlemeye başladı. Dokuzuncu Tabur'un eratı halâ darmadağın idi. Bunlardan küçük bir müfreze; vazifesini unutarak, sola giderek Türkleri takibe koyuldu. Yalnız 100 kadar erat Çınar tarafına gönderildi. Diğer bir müfreze aynı yere geldi. Diğer erat halâ kuzey sahilinde idiler. Mitralyöz ateşi altında yerlerinden kılmıdamıyorlardı. Kıtalarından ayrı düşen erat Anzak Koyu'nda toplanıyorlardı” demektedir. (Erat asker anlamında kullanılmaktadır.)

25 Nisan 1915 Arıburnu, İkinci Dalga 1500 Kişi

İlk dalgada 1.500 kişi çıkmış ve muharebeye giren bir askerin karşılaşmak istemediği karışıklık yaşanmaya başlamıştır. Bu karışıklık tabur ve tugay seviyesinde emir-komuta zafiyetini beraberinde getirmiştir. Bu safhadan sonra verilen emirler yerine çıkan askerlerin kişisel kararları ön plana çıkmıştır. Çünkü canının tehlikede olduğunu hisseden asker tedbir almaya başlamıştır. Anzak Komuta Heyeti mevcut duruma tedbir almadan ikinci dalgayı da çıkarmaya başlamıştır. İkinci Dalga çıkarmasını ise, 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarında İngiliz kaynaklı kitaptan yararlanarak şöyle anlatmaktadır.

“İkinci ve üçüncü parti olan 2.750 kişinin karaya çıkışına gelince, Bunu da kitaptan özetle şu şekilde okuyoruz: Bu askeri getiren destroyerler; zırhlıların arasından geçerek karaya yaklaştılar. Saat 04.40'da motorları hareket ettirdiler. Saat 05.00'e yakın askerler bir mil genişliğindeki sahada şu tertipte karaya çıkarılmaya başlandı: Sağdan dokuzuncu taburun iki bölüğü ile on ikinci taburun bir bölüğü çıktı. Ortadan onuncu ve on ikinci taburların ikişer bölüğü tam Anzak sahiline çıkarıldı. Soldan on birinci taburdan iki bölük ve on ikinci taburdan bir bölük ve bir seyyar hastane Arıburnu'nun şimaline çıkarıldı. Bunlardan ortada çıkanlar Kabatepe istikametinden şiddetli ateşe tutuldular. Soldan çıkanların akıbeti daha fena oldu. Balıkçıdamları'nda ki Türk müfrezesi,

karaya yanaşan motor ve sandalları şiddetli ateşe tuttular. Askerin mühim kısmı; daha karaya ayak basmadan telef oldular ve yaralandılar.”

Geç Müdahale

Türk ordusu Anzak çıkarmasına ilk müdahaleyi kıyıları savunmakla görevli postalar yaptı. Büyük çoğunluğun müdahalesi Ordu Komutanı'nın çıkarma yeri hakkındaki fikrinden dolayı geç oldu. Günlük bu gerçeği bir kez daha ortaya koymaktadır.

“Türk ateşinin niçin bu kadar geç ortaya çıktığını anlamak güçtü. Şayet bizi çıkarma yaptığımız sırada topa tutmaya başlasalardı, kayıplarımız çok ağır olurdu. Biz Yarımada'da hayatımızı kurtarmamızı sık sık Türklerin zayıflığına ve hatalarına borçlu olduk. Sürekli olarak, yeni bir durumun farkına varmakta ve onun avantajlarını bütünüyle değerlendirmekte geç kalıyorlar, ayrıca onların şarapnelleri genelde çok yüksekte patlıyor. Karaya çıkan hemen hemen hiç kimse, şayet patlama o kadar yüksekte olmasaydı, farklı zamanlarda patlamaların hedefi olacak, bunun tabii bir sonucu olarak da şarapnel tarafından ya öldürülecek veya ciddi biçimde yaralanacaktı ve asla kurtulamayacaktı. İlk çıkarmanın yapıldığı gün öğleden sonra bir denizcinin hemen yanı başımda yere serildiğini hatırlıyorum, ben ve bir başka adam onu sığınağın bulunduğu yere taşımıştık. Merminin elbiselerini delip geçtiğini, fakat cildine hiçbir zarar vermediğini fark ettik.

Çıkarma yapmaya karar verdiğimiz asıl yerin bir mil daha güneyde olduğuna inanıyorum, orası açık bir düzlüktü ve Türklerin bakış açısından düşmanın yapacağı çıkarma için ideal bir yerd.”¹⁰⁵

Generallerin Çay Partisi

¹⁰⁵ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Aubrey Herbert-Henry Morgenthau, Çeviren Seyfi Say, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.38.

Anzak'lar buraya emrinde oldukları İngiliz Ordusu'nun yüzünden aldatılmış olarak çıktılar. Hepsi 25 Nisan 1915 sabahı başlayan çarpışmaların, akşama biteceğini ve ellerini kollarını sallayarak hedeflerine ulaşacaklarını zannettiler. İlk yedikleri mermi- nin tesiri ile şoka girdiler. Böyle bir tepki ve savaşı beklemiyor- lardı. Günlükte:

“Türklerin Çanakkale Boğazı'ndan 16 inçlik top mermileri at- tıklarına inanıyoruz ve şu anda cevap verebilecek durumda değİ- liz. Sağır edici bir gürültü vardı ve bizim kendi ateşimiz kendi sı- ğınaklarımızı yerle bir ediyordu. Bütün generaller, tüm olup bi- tenler sanki bir çay partisiymiş gibi davranıyorlardı. Onların kur- mayları ise amirleri ve kendileri için kaygı duyuyor gibi görünüyor- lardı. General Godley ve Walker en umursamaz olanlardı, fakat Ge- neral Birdwood da bir yığın risk almak üzere kendi yolunu terk etti. Güneş çok sıcaktı ve şarapneller ıslık çalarak üzerimizden denize doğru giderken elbiselerimiz kupkuru oluyordu.

Öğle vakti, 29'ncu çıkarma Tümeninin Helles'den (Seddülba- hir) yukarıya doğru yoluna devam edip savaştığı söylentisini işit- tik ve herkes mutluluk duydu. Ayrıca iki tümgeneralin yaralandığı ve birinin öldüğü haberini aldık.”¹⁰⁶

Sekiz saatlik gün

Avustralyalılar kendileriyle birlikte iki kanaat getirmişlerdi ve onları sadece zaman, savaşmak ve bizzat kendi sağduyuları devreden çıkarabildi. Ne diyorlardı?

“Sekiz saatlik gün' neredeyse kutsal bir ilah ile yapabildiği- miz kadar kendimizi rahat ettirmeye baktık”.

Müthiş boyutlara ulaşmış kaçınılmaz bir kargaşa vardı. Çok sert bir şekilde tazyik altında; her birlik karaya çıktığında, ateş hat- tının takviye birliklerine en çok ihtiyaç duyulan noktasına doğru

¹⁰⁶ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.37-39.

aceleyle ilerliyordu. Doğal olarak bu, birlikler arasında kaosa yol açıyordu ve düzen bir zaman için yeniden kurulamıyordu. Yetkili konumda olanlar için berbat bir geceydi. (Şekil-18,Sahife 258)

Gemiye Binmeyi Düşünme

Karaya çıkan her komutan ve askerin ilk düşündüğü hareket geriye dönmektir. Geriye dönmeyi ise bir kişi düşünmüyordu. O da Hamilton. Günlük bundan bahseder: “*Öyle inanıyorum ki, eğer mümkün olsaydı, o gece yeniden gemilere binebilirdik, fakat bunun gerektirdiği kurbanların sayısı katlanılamayacak ölçüde büyük olurdu.*”

Yarahlılara Veteriner Hekim

Savaşa karar veren bir ülkenin yapacağı en büyük hata düşmanı küçümsemektir ve İngiltere harbin başından beri bunu yaptı. Kolay olacak zannetti ve hazırlıksız geldi. Bedelini ağır ödedi. Sefer için yapılan hazırlıklar bütünüyle yetersizdi. “En üst düzey R.A.M.C. (Royal Army Medical Corps: Kraliyet Ordusu Sağlık Müfrezesi) subayı, gülünç denilebilecek kadar az sayıda yaralı için hazırlık yapması emri söylendi. Fakat sabah boşaltılan gemiye 600 adamı bindirilmiş ve tekrar Mısır'a, hastaneye gönderilmişti; dört gün sürecek bir yolculuktan bu ve veteriner hekim olan bir subayın sorumluluğu altındaydılar.”¹⁰⁷

Yanlış Yer Değil

Yanlış olarak çıktıkları yer olarak görülen yarlar, bir süre sonra hayat kurtaran yer olmuştu. Onun için denize ayağını basan her asker Türk ordusunun kurşun yağmurundan kurtulmak için yarlara koştu. Karınca gibi üst, üste bütün Kolordu orada toplandı ve bir daha da çözülemediler. Günlükte: “*26 Nisan Pazartesi. Dün saat 05.00'te toplanmış karaya çıkartılmaya başlandı. Burası oldukça engebeli bir arazi; her yerde Akdeniz makileri var ve dik,*

¹⁰⁷ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.38.

rüzgârlı vadiler mevcut. Sahilden birkaç ayak yukarda yer alan rafa benzer düz bir çıkıntıda uyuduk. Ateş bütün gece devam etti. Sabahleyin hava çok soğuktu ve hepimiz sıırıslıklam olmuştuk. Öyle anlaşılıyordu ki, Donanma bizi yanlış yere çıkarmıştı. Bu, orduyu haddinden fazla öfkelenđirdi, her ne kadar olup bitenler sonradan buranın akıllıca seçilmiş bir yer olduğunu ortaya çıkardıysa da durum böyleydi. Şayet başka bir yere çıkarma yapmış olsaydık, yok edilebilirdik.”¹⁰⁸

Çıkan birlikler meydana gelen olumsuzluklara rağmen saat 05.00’den itibaren tepelere tırmanmaya başladılar. Türk ordusunun savunma konsepti kıyıları zayıf gözetleme postaları ile tutulması olduğundan ilerlemede güçlük çekmediler. İlk işgal edilen yerlerden birisi kritik öneme sahip Kanlı Sırt oldu. Bu sırtın güneyinden çıkan iki bölük Kabatepe istikametine yöneldiler. Fakat bunlar; mevzi almış bir Türk müfrezesinin ateşi ile karşılandılar. Bu ateşten her iki bölümün komutanı ve daha birkaç subay yaralandı. Siperler zapt olundu. Fakat ilerleyemeyecek derecede erat dağılmıştı. Çıkarma mıntıkasının sağ tarafını teşkil edecek mevziler işgal edilmiş oldu.

Kuzeyde 11’nci Bölük sorumluluk sahasında olanlara ilk tepkiler gözcülerden geldi. Anzak’lar kendilerini koruyacak siperler aramaya başladı. Balıkçıdamları’ndan yedikleri ateşle kayıpları hızla artmıştı. Bir müddet sonra tepelerin birinde Türk mevziinden, açılan ateş birçok zayıat verdirdi. Fakat diğer taraflardan ilerleyen Anzak’ların kendi arkalarını keseceklerini anlayınca Türk öncü birliği kuzeye doğru çekildiler

25 Nisan 1915 Arıburnu Galeka ‘nın Akibeti (Sandalda İlk Ölüm)

Galeka bir nakliye gemisi olup anılarda: “*Galeka nakliye gemisi, Türklerin ateşinden dolayı Arıburnu’nun kuzeyine doğru*

¹⁰⁸ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.39.

çekilerek sahilin 600 metre açığına demir atmıştı. Bir müddet bekledikten sonra altı sandal indirdi. Bu sandallara 7'nci Taburun bir bölüğü bindirdi.(140 Kişi)

İkinci dalga olarak çıkan askerlerin birinci dalgada çıkan askerlere nazaran hayatta kalma şansı yüksekti. Fakat beklenen gibi olmadı. Türk müfrezelerde bu saatten sonra sahildeki gelişmeleri anlamaya başlamışlardı. Onlarda sahilde çıkan birlikler öyle kuvvetli bir ateş açtılar ki, sandallarda bulunan 140 kişiden 100'üne zayıat verdirdi. Çıkan birliklere karşı Türk müfrezelerinin tepede ve ateş sahası bakımından üstün olması zayıatları artırdı. 140 kişiden ancak 18 kişi kıtalarına iltihak edebildi. Bu faciadan sonra Anzak Kolordusu 1 ve 2'nci Tugayların piyadeleri karaya çıkarıldılar “diye anlatır.

Bölgeyi savunma sorumluluğu verilen 27'nci Alay'ın bölükleri üç takımdan, takımlar, dokuz mangadan ibaretti. Mangalar da dokuz tüfekli asker vardı. Bölükler 250 mevcudunda bulunuyordu. Taburlarda ne hafif ve ne ağır hiçbir makinalı tüfek yoktu.

Bu mevcutlardan şunu anlıyoruz. Bütün 12 Km. uzunluğunda olan Arıburnu sahillerinin korumasını önce üç bölüğe onlarda birer takıma tahsis etmişlerdi. Takım mevcutları 100 kişi olduğuna göre ilk dalgada çıkan 1.500, ikinci dalgada çıkan 2.750 kişiyi 300 kişilik Türk takımları karşılamıştı.

25 Nisan 1915 Arıburnu, Kuru Ekmekle Muharebeye, Sahilde 300 Türk askeri

Türk Birlikleri savunma sorumlulukları alanında çıkarma başlamadan önce gündüz ve gece eğitimi ile tatbikatları yapmaktadır. 27'nci Alay'ın Maydos'taki 1'nci ve 3'ncü Tabur'u 24 Nisan 1915 gecesi beklenen çıkarma bölgesi Kabatepe'ye giderek bir gece tatbikatı yapmıştır. Birlik gece yarısından sonra saat ikide çadırlara dönmüş ve yorgun argın uykuya dalmıştı. Bir süre sonra

top sesleriyle uyandı. Alay Komutanı Arıburnu'na çıkarmanın başladığını öğrendi. Bundan sonra Alay Komutanı;

*“İçtima yerlerinde askeri silâh başı yaptırınsınlar, yalnız muharebe ağırlıklarını yükletsinler ve hemen bir taraftan askerin ekmeklerini dağıtsınlar, hayvanlara da yem astırsınlar, tam haberini kendileri bana getirsinler”*emrini verdi. Tabur komutanlarıyla bölük komutanı geldiler. Birlikler sabah yemekleri için akşamdan dağıtılan ekmekleri yanlarına aldılar. Artık alay harekete hazırды. Üst komutanlıktan emir verilmesi gerekiyordu. Bundan sonraki gelişmeleri Alay Komutanı Yarbay Şefik anılarında:

“Tümen karargâhından karşıma Tümen Kurmay Başkanı Hulûsi Bey çıktı. Düşman Arıburnu'na asker çıkarıyormuş alay harekete hazırdır' dedim. Aynen şu cevabı aldım. Verilecek emre göre hareket edersiniz, buna uyunuz. Mademki daha hareket emri yok askerin acele çorbasını, oldukları yerde içirsinler emrini verdim. Bu da oldu, halen emir yok. Top sesleri seyrek şekilde devam ediyordu” diye ifade edilir.

Ateş İçinde Yananlar

Kıyıda 04.30'dan itibaren başlayan çıkarmaya karşı direnen 300 kadar askerin komutanı 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker isyan eder ve o andaki ruh durumunu anılarında şöyle ifade eder.

“Fakat bu seslerin arasında derinden derine karanlıklardan gelen bir uğultu vardı ki, bu hazin ve esrarlı ses; üzerimde çok derin bir tesir yaptı. Bu uğultu çok şiddetli bir piyade ve makineli tüfek kalabalığının patlamalarının bize aksedebilen uğultusu idi ve bu uğultu Arıburnu'nda bir avuçtan ibaret olan; yardımdan uzak, alay arkadaşlarımızın, kim bilir ne kadar çok güçlü bir düşman karşısında, yine kim bilir nasıl bir sıkıntı içinde vazifelerini yapmağa çalıştıkları intibasını verdi. Onlara çabuk yetişmek için içimi yakan bir kuvvet sinirli, sinirli beni telefon başı etti. Karşıma

yine Hulûsi Bey çıktı. Ben, ' Hulûsi Bey! Arkadaşlarımız orada ateş içinde yanıyor, biz daha bekleyecek miyiz? Hareket için emir bekliyoruz. ”

Nihayet

Üst Komutanlıklar muharebe görevi verdikleri birliklerine verecekleri emirleri zamanında vermek zorundadır. Gecikmeler birliğin vazifesini tehlikeye sokacağı gibi telafisi mümkün olmaya sonuçlarda çıkarabilir. Burada olduğu gibi 27’nci Alay’ın bağlı olduğu 9’ncü Tümen Komutanlığı Kurmay Başkanı Hulusi Bey:

Şefik Bey! Bu çıkarmanın bir gösteriş olmadığı ne malûm, hakikî çıkarmanın nereden yapılacağı anlaşılmadıkça size hareket emrini nasıl verelim? anlamında cevap vermişti.

Buna “*Aman rica ederim çabuk anlayınız. Bazen dakikalar; seneler gibi üzüntülü geçiyor. Hava oldukça açıldı. Nerede ise güneş doğacak, belki de doğmuş idi ki, yine seyrek seyrek atılan top sesleri geliyor; fakat aralarındaki hazin uğultular işitilmez olmuştu. Nihayet saat 05.45 te telefonla Tümen Komutanlığından hareket emrini aldım. Çamburnu’nda bulunan topçu bataryasını da alarak, Arıburnu ile Kabatepe arasına çıkmak teşebbüsünde bulunan düşmanın kuvvetini denize atmaklığım için Kabatepe muntikasına hareketim emir olunuyordu.*”

Çıkarmaya müdahale için görev alan Alayın emir aldığı saat 05.45 Anzak’ların, hedefleri olan Conkbayırı’na mesafesi ortalama 2 km, Alayın cepheye uzaklığı 7-8 km. Yarış başlamak üzere. Bu yarış kim kazanacaktı?

25 Nisan 1915, Arıburnu, İlk Vuruşma, İlk Boğuşanlar

27’nci Alay birlikleri (Temasta olanlar hariç 2.000 kişi) saat sabah 08.00’de sorumlu oldukları çatışma bölgesine ulaştılar. Ortalama 2 saatlik bir yaya yürüyüşü ile geldikleri tahmin edilmektedir. Henüz çıkan Azaklarla yakın temas yoktu. Bir süre sonra ileri yanaştıklarında Anzak askerlerini görmeğe başladılar.

Taburlar muharebe için açılmağa ve yayılmağa başladılar. Tabur komutanları ikişer bölüğün ve bölüklerde ikişer takımını geniş aralıklarla yaydılar ve diğer kısımlarını ihtiyatlarına aldılar. Tüfekler iki takım halinde mevzi aldılar ve mevzilerini tahkime başladılar. Tek top ta mevziini aldı.

Alay Komutanı “*Piyade avcılarımızdan; gayet seyrek karşı sırtlarda görebildikleri hedeflere ateş başladı. Düşman tarafından da ateş gelmeğe başladı. Subayların yüksek ve keskin sesli emirleri çıkıyordu. Bu meyanda 3’ncü Tabur’un 4’ncü Bölük Komutanı Yüzbaşı Galip Efendi’nin de on adım kadar ötemizde ayakta sesi yükselmekte olduğu bir sırada kolunun fena bir yerinden vuruldu. Daha başlangıçta bir komutanı kaybetmekten dolayı bir asabiyetle ayakta dolaşan bazı subaylar ve çavuşlara ve hatta kendimize gizlenme ihtarlarını savurduk.*

Tam bu sırada tek topumuz 1.500 metre nişangâhı ile ilk şarapnelini savurdu. 2’nci veya 3’ncü mermiden sonra avcılarımız kademelerle yüksek fundalıklar arasından ilerlemeğe başladı. Düşmanın ve bizim tüfek ve tüfekleri dikkatli dikkatli, fasılalarla işlemeğe başladı.

Söylediğim bu cephelere karşı alayımızın bu iki taburunun tarruzu böylece başladı. Tüfek subaylarımızın, topçunun ve benim ve yaverimin dürbünleri elimizden düşmüyor, bütün cepheye bu dürbünleri ve gözleri taksim ettik. Düşmanın mühim hareketlerini ve kesafetlerini arıyoruz,” demektedir.

Çıkanlar Aşağıda

Devamla; “*Topçu ve tüfek mevziimiz bilhassa düşmanın sol tarafı ile merkezine hâkimdi. Bulunduğumuz mevki 165 metre denizden yüksekti. Düşmanın sağ tarafının dayandığı Kanlı Sırt ise 125 metre yüksekti. Bulunduğumuz Topçular sırtının batı eteklerinde görülen düşmanın ileri kademelerini takviyeye gelmek isteyen bir düşman kuvvetini tesirli tüfek ateşlerimizle çok hakimane*

karşılacak bir vaziyette idik. Taarruza Kavak tepeden başlama-
yıp bu noktaya geldiğimize çok memnun kalmıştım. Mevziimiz mü-
dafaadan ziyade taarruza elverişli idi. Taburların açılma sırala-
rında idi ki; 3'ncü Tabur Komutanı yanıma gelerek: Çam-
burnu'dan gelecek topçu bölüğünü getirmeğe memur edilen bölü-
ğünün tabura iltihak ettiğini ve bunun da sebebi bu bölük topçuyu
beklerken tümen komutanı yanlarına gelmiş 'topçu yolu bilir, on-
lar kendileri gider, siz beklemeyiniz demiş ve onun üzerine bölü-
ğün gelmiş olduğunu söyledi.' ifade etmektedir."¹⁰⁹

25 Nisan 1915 Arıburnu İlk Mermi

24 Nisan günü 14.00'te Mondros üssünden hareket eden Anzak
Kolordusu ve 2'nci Filo, 25 Nisan sabahı 01.30'da Arıburnu kıyıla-
rından ortalama 9 km batıdaki bir buluşma noktasına geldiler.

Filikalara bindirilen birlikler 12 dizi halinde ilerlemeye baş-
ladılar. Kabatepe'nin hemen kuzeyindeki kumsala yöneldiler. Bir-
likler kıyı akıntıları ile farkında olmadan kuzeye sürüklenmiş ve
son anda alınmak istenen tedbirlere rağmen Kabatepe'nin hemen
kuzeyindeki geniş kumsal yerine, Arıburnu üzerine düşmüşlerdi.
Arıburnu bölgesine yapılan çıkarmayı 02.30'da ilk rapor eden 8'nci
Bölük Komutanı Yüzbaşı Faik Efendi olmuştur.

Kıyılardan yapılan atışlar oldukça kuvvetli idi. 1.500 kişilik
düşman grubunun arasına düşmüş olan 2'nci Takım, Hain-
tepe'deki mevzilerinde sonuna kadar savunmasına devam etmiştir.
Her iki taraftan kolaylıkla ilerleyip kendisini kuşatan çok üstün
düşman birliklerine rağmen yerini terk etmemişti. Bu sırada Ka-
batepe ve Palamutluk sırtlarındaki Türk bataryaları ateşe başladı-
lar. Saat 05.00 olmuş ve Arıburnu sırtlarındaki muharebeler böl-
gesini savunan çok az sayıda olan askerlerle iki taburluk Anzak
kuvveti arasında iyice kızışmıştı. Düşman filosu Kabatepe,

¹⁰⁹Arıburnu savaşları ve 27'nci Alay K. Yarbay Şefik Aker, Gnkur. Yayını.

Palamutluk sırtları ve Conkbayırı hattı ve bu hat ile kıyı arasında belirlenen hedeflere kıyasıyla mermi yağdırıyordu.

Düşman çıkarması hızını arttırmıştı. Arıburnu kıyısındaki koy üzerine devamlı filikalar yanaşıyor ve yeni birlikler yetiştiriliyordu.

8'nci Bölüğün düşmanı durdurmak için gösterdiği mukavemet düşman Deniz filosunun etkili topçu ateşi desteğinde kırılmış ve kuşatılma tehlikesi belirince Conkbayırı'na doğru çekilmişlerdir. Anzak'lar; Yüksesirt ve Kanlı Sirt yamaçlarına kadar ilerlemişlerdir.

2'nci Tabur bölükleri kıyı hattı boyunca yayılmış dağınık bir halde bulunmaktadır. 27'nci Alay Komutanı da bu durumu çok iyi bilmektedir. Yapılacak güçlü bir düşman çıkarmasına karşı 2'nci Tabur'un çok fazla dayanamayacağını değerlendirmektedir. Bu yüzden 1'nci ve 3'ncü Taburlarını hiç vakit geçirmeden 2'nci Tabur'un bulunduğu bölgeye doğru harekete geçirmiştir.

25 Nisan 1915, Saat 07.00

Saat 07.00'de 2'nci Avustralya Tugayı'na mensup 4.000 bin Anzak askeri daha karaya çıkmaya başlamıştır. 27'nci Alay'ın emniyet görevindeki 2'nci Taburu düşmanı oyalama görevini başarıyla yapmış, fakat derinlikte destekleyecek bir kuvvetin olmaması nedeniyle, yapılan çıkarma Anzak'ların Kırmızı Tepe ve Kanlı Sirtı işgaliyle son bulmuştu.

27'nci Alay ise, Eceabat'tan Kemal yeri istikametine yürüyüşe geçmişti. Plana göre 1'nci Tabur, Kanlı Sirt-Kırmızısirt istikametinde taarruzla düşmanın sağ yanına, 3'ncü Tabur ise Cesarettepe - Yüksesirt istikametinde taarruz edecekti.

08.00'de taarruz başladığında 27'nci Alay Komutanı tümene verdiği raporda; düşmanın Arıburnu Sirtı'nı işgal ettiğini, kendisinin de Arıburnu istikametinde taarruza başladığını ifade etmiş ve Kocaçimen Tepe'nin 19'ncü Tümen'in bir taburu tarafından

tutulmasını teklif etmiştir. 9'ncu Piyade Tümen'i Komutanı Ordu ile irtibat kuramamış ve bu sebeple ordu ihtiyatı olan Yb. Mustafa Kemal Paşa Komutasındaki 19'ncu Tümen'e durumu iletmışti.

Mustafa Kemal'e üst komutanlıktan hiçbir bilgi ve emir gelmemişti. Ancak o da bu duruma kayıtsız kalmamış ve üstünlüğünü kullanarak, bir taburluk kuvvetin düşmanla başa çıkmasının mümkün olmayacağını, bütün tümenle düşmana yaklaşmanın kaçınılmaz olduğunu değerlendirerek, 57'nci Topçu Bataryası'nı Kocadere istikametinde harekete geçirmiş, 72'nci ve 77'nci Alaylara hazır olarak beklemeleri emrini vermiştir. Kendisi de Bigalı dere-sini takip ederek öncü olarak 57'nci Alay ile birlikte Conkbayırı istikametinde intikale başlamıştır Bir süre sonra dere yatağından ayrılarak sarp ve dik olan Kocaçimen'in doğu yamaçlarından tırmanıp Kocaçimen'e varmıştır. (Şekil-18,sahife 258)

25 Nisan 1915, Arıburnu, Yüzbaşı Faik Efendi, Gece Saat 02.00

Arıburnu Savaşlarına yönelik kaleme alınan kaynakları ince-lerken çıkan kuvvetlere karşı müdahalenin zamanı analiz edildiğinde farklı kaynaklar müdahalenin daha erken olabileceğini söylemektedir. Biz yine bunu yaşayan Bölük Komutanının anısına döndük. Cepheyi savunmakla sorumlu olan Yüzbaşı Faik Efendi, gece saat 02.00'de gözcülerin ayakta olduğunu hepsinin denizi gözetlediğini anlatır: *“O gece saat iki sularında ay ışığı vardı. Yarımadadaki ihtiyat takımından olan gözcüler (Bigalı İdris ve Gelibolulu Cemil) idi. İleri açığımızda birçok düşman gemilerinin görünmekte olduğunu haber verdiler. Kalktım, dürbünle baktım. Tam karşıımızda fakat epeyce uzaklarımızda büyüklüğü küçüklüğü fark edilmeyen birçok gemilerin vücudunu gördüm. Harekette olup olmadıkları anlaşılamıyordu.”*¹¹⁰

¹¹⁰ Arıburnu savaşları ve 27'nci Alay K. Yarbay Şefik Aker, Gnkur. Yayını.

Tabur ve Tümeni telefonla arayan Bölük Komutanı derhal gemilerin gelişini haber verir. Tabur komutanı ve tümenin reaksiyonu verilen bilgileri doğrulamak yönündedir. Yalnız bölük komutanı kendi inisiyatifi ile ihtiyat takımını çarpışmaya hazır hale getirir. Alay komutanı devamlı *“Derhal Tabur Komutanı İsmet Beye evvelâ telefonla sözlü, sonra raporla bilgi verdim. Bana sözlü olarak endişeye mahal olmadığını, çıkarmanın olsa olsa Kabatepe’ye olacağını” beyan ederek bu gemileri gözlemekte devam etmemi cevaben söyledi”* demektedir.

25 Nisan 1915, Arıburnu, Teknede Kalanlar, Denize Atlayanlar

Anzak’ların çıkarma harekâtının ateş desteği sahildeki gemilerden yapılan çok kesif topçu ateşi ile desteklenmektedir. Sonra çıkan Anzak birliklerinin erleri üzerinde bulunan tüfekler ile bölük kuruluşunda bulunan diğer ateşli silahlarla, çıkarma desteklenmektedir. Kıyıyı savunan Türk müfrezeleri bu ateş altında yeni mevzii yerlerine hareket halindedir. Yüzbaşı Faik Efendi birliklerinin hareketini *“Yolda giderken gemilerden gelen ateşin altında idik. Yüksek sırta geldik. Arıburnu’nun kuzey sahiline karşı mevcut olan siperleri tuttuk. 1.300 metreden ateş açtırdım. Biraz ilerimizdeki Haintepe’deki siperlerinde bulunan 2’nci Takım başından beri muharebeye tutuşmuştu. Düşmanın askerinin teknelerini torpidolar çekiyordu ve sahile yaklaşınca ipleri bırakarak tekneleri süratle terk ediyordu ve torpidolar ateşlerine devam ederek geri çekiliyordu.”* diye anlatır.

Bölgesini savunan bölüğünde karşı ateşleri etkin olmaya başladı. Çıkan Anzak’ların bir kısmı vuruldu, teknelerde kaldı vurulmayanlar denize atladı, Az sayıda kurtulanlar oldu. Yüzbaşı Faik Efendi sözlerine devamlı; *“Bu tarafa karşı mukabeleye başladık. Bu mücadelede takımın komutanı (Gelibolulu Süleyman Çavuş) yaralandı. Eratımız da vuruluyordu. Ben de kasığımdan ağır bir*

yara aldım ve takıma komuta edemeyecek bir halde kaldım. Takımın komutasını Lâpsekili Muharrem çavuşa bıraktım ve geri çekildim, gün henüz ağarıyordu. Takımı daha bir müddet muharebe etmiş ve Muharrem çavuş da vurulduktan sonra birkaç kişi kalan erat; arkalarının kesildiğini anlayarak sarp yamaçlar arasından Balıkçı Damlarındaki 1'nci Takım'a iltihak etmiş.”¹¹¹

Muharebelerde görev alan küçük birlik komutanları üst komutanlığın emirlerine göre hareket etmesine rağmen gidişata göre kendi inisiyatiflerini kullanmak zorundadır. İnisiyatiflerini kullanmanın yeri ve zamanı çok önemlidir. Geç kalındığı takdirde birlik telafisi zor durumlar içinde kalabilir. Alay Komutanı anılarında böyle tipik bir olay anlatılmaktadır.

“Bu Batarya, Tabur Komutanlığının emrinde idi. Tabur komutanı, yalnız Yüzbaşı Faik Efendi'ye telefonla verdiği emirde icap ederse bataryanın da ateş açması bildirilmiştir. Kaynak bunu gösteriyor. Fakat batarya komutanı doğrudan doğruya tabur komutanından emir almadığından olacak ki tereddüt ederek, Kabatepe istikametine yönelik vazifesine bağlanmış ve kendiliğinden vaziyete uygun bir harekete geçmemiştir. Nihayet düşmanın yaklaştığını anlamış ve topları kaçırmağa çalışmış ise de uğradığı baskın neticesinde hayvanları vurulan üç top namlusu düşmanın eline geçmiş ve diğer bir top ile bataryanın diğer aksamı kurtarılabilmmişti.”¹¹²

25 Nisan 1915, Arıburnu, 4.000'e Karşı 160, 4.000 Kişiden Kalanların Ayak İzi

Saat sabah 04.30 başlayan fiili çıkarma harekâtında, sabah saat 07.00'e kadar 4.000'e yakın Anzak askerinin çıkarıldığı incelenen bütün kaynaklarda belirtilmektedir. Türk kaynakları ve yazılan

¹¹¹Arıburnu savaşları ve 27'nci Alay K. Yarbay Şefik Aker, Gnkur. Yayını.

¹¹² 27'nci Alay K. Yarbay Şefik Aker, A.g.e.

kitaplarda arada geçen iki saat içinde kıyıları gözetleme müfrezelerin aktif olduğudur. Yapılan çıkarma hareketinde müdahaleden sorumlu komutanlıkların zamanı iyi kullanamadığı, çıkarmanın aldatma veya gerçek olduğunu tartışıkları anlaşılmaktadır.

Sonuçta 4.000 kişi olarak çıkan Anzak kuvvetlerini karşılayan bütün cephedeki üç takımlık Türk müfrezelerini 300 kişi olduğu ve bunların bütün güçleri ile karşı koydukları anlaşılmaktadır. Bundan sonra geride ihtiyatta tutulan 27'nci Alay birlikleri ile durumu zamanında kavrayan 19'ncü Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in cepheye müdahalesi başlayacaktır.

Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Conkbayırı'na vardığı zaman çok tehlikeli bir durumla karşılaşmış ve Conkbayırı'na ilerleyen bir düşman kuvveti ile yüz yüze gelmiştir. 2'nci Tabur 8'nci Bölüğü 1'nci Takımı'ndan 80 kişi cephaneleri tükenmiş ve bu sebepten çekilmektedirler. (Şekil-18,Sahife 258)

Oyunun Bozulması, Kurmay Yarbay Mustafa Kemal Conkbayırı'nda

Komutanlar bazen verdikleri bir cümlelik emirle muharebelerin gidişatını etkiler. Bu etkileme kendi birliklerine durum üstünlüğü kazandırırken karşı tarafı belirsizlik içine düşürür.

İhtiyat görevi alan 19'ncü Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal çıkarma başladıktan hemen sonra Bigalıdan, Conkbayırı'na 57'nci Alayı ile birlikte gelmiş onlara geride beklemelerini söyleyerek görüş acısı kazanmak için Çonkbayırı tepesine çıkmıştır. Gördüğü manzara şudur ve bunu anılarında anlatmıştır. (Şekil-18,Sahife 258)

Conkbayırı'na vardığı zaman, tümene bağlı 27'nci Alay'dan küçük bir müfrezenin 'cephanemiz tükendi' diyerek çekilmekte olduğunu, onların gerisinde de kalabalık düşman askerlerinin ilerlediğini ve Conkbayırı'na ulaşmak üzere olduğunu görür. Durum

son derece kritiktir. Kurmay Yarbay Mustafa Kemal’le çekilmekte olan erlere arasında şu konuşmalar geçer.

- Niçin kaçıyorsunuz?

- Efendim, düşman!

- Nerede?

- İşte diye 261 rakımlı tepeyi gösterirler,

- Düşmandan kaçılmaz dedim

- Cephanemiz kalmadı dediler,

- Cephanemiz yoksa süngünüz var dedim, bağırarak ‘süngü tak’ emri verdim ve yere yatırdım. ’

“Bir koca muharebenin ufacık bir ana bağlı olduğunu, hatta bir memleket hayatının fena kullanılmış bir an yüzünden tehlikeye düşebileceğini, burada olduğu gibi iyi kullanılmış bir anın ise bir muharebenin ve bir vatanın mukadderatını iyileştireceğini o dakikayı görür gibi canlanmış bir ifade ile duymak insanın tüylerini ürpertiyordu”¹¹³

Hayati Emirler.

25 Nisan 1915 Arıburnu, Mustafa Kemal’in Çabası,
5’nci, 7’nci Alay (3.000 Kişi)

19’ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal’in ilk müdahalesi ve verdiği üç hayati emir muharebelerin seyrini değiştirir.

Birinci Hayati Emir

‘Süngü tak, yere yat’

¹¹³ Ruşen Eşref Ünaydın -Ankara 1943 Cumhuriyetin 20.Yılı Münasebetiyle Yayınlanmış Özel Sayı İğdemir Uluğ Atatürk’ün Anafartalar Muharebeleri.

İşte verdiği bu birinci emir ilerlemekte olan Anzak'ların da yere yatmasına sebep olur. Kendi sözlerinde bunu '*Kazandığımız an bu andır*' olarak ifade eder.

İkinci Hayati Emir

Bu emir bir askerin yüzüne karşı verilebilecek çok zor bir emirdir.

'Size ölmeyi emrediyorum'

Üçüncü Hayati Emir

'Siz ölene kadar geçen sürede yerinizi yeni kuvvet ve komutanlar alacaktır.' diyerek sırtın gerisinde tuttuğu 57'nci Alay'a taarruz emri verir.

Şu anda neler oluyor diye yattıkları yerde doğru dürüst mevzii bile alamayan Anzak'lar bir anda karşılarında, yüzlerce üstlerine gelen süngülü Türk ordusunun askerlerini görürler.

19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in hatıratında şunları anlatır. *"57'nci Alay'ın taarruza başlaması... Durun size söyleyeyim... (defterine baktı ve) öğleden evvel saat on sularında idi. '- Biz ferdi kahramanlık sahneleriyle meşgul oluyoruz. Yalnız size Bombasirtı vakasını anlatmadan geçemeyeceğim. Karşılıklı siperler arasında mesafemiz sekiz metre, yani ölüm muhakkak, Birinci siperdekiler, hiçbiri kurtulmamacasına kâmilan düşüyor, ikincidekiler onların yerine gidiyor. Fakat ne kadar şayanı gıpta bir itidal ve tevekkülle biliyor musunuz? Öleni görüyor, üç dakikaya kadar öleceğini biliyor, hiç ufak bir fütur bile göstermiyor; sarsılmak yok! Okumak bilenler ellerinde Kuranı Kerim, cennete girmeye hazırlanıyorlar. Bilmeyenler kelime-i şahadet çekerek yürüyorlar. Bu, Türk askerlerindeki ruh kuvvetini*

gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki Çanakkale muharebesini kazandıran, bu yüksek ruhtur. ”¹¹⁴

Bir süre sonra başlatılan 57’nci Alay’ın taarruzları Conk-bayırı’nda hızla gelişme gösterirken, 27’nci Alay da Kemal-yeri’ndeki taarruzlarına devam etmiştir. Öğleye doğru 27’nci Alay’ın taarruzları gelişme göstermiş ve Anzaklar Kanlı Sırt’ı batı yamacına kadar geri atılmışlardır. 57’nci Alay ise düşman birliklerini Düz Tepe üzerinden çözülmesini sağlayarak Arıburnu istikametinde geri çekilmek zorunda bırakmıştır.

Bu arada 27’nci Alay’ın gelişen taarruzları sonucunda Kanlı Sırt ele geçirilmiştir. Fakat başarının sürdürülmesi için takviye gerekmektedir. Bu maksatla, Yarbay Mustafa Kemal 77’nci Alay’a (3.000 Kişi), 27’nci Alay’ın güney kanadını uzatarak Kanlı Sırtın güneyine taarruz etmesini emretmiştir. Bu esnada 72’nci Alay’ın 1’nci Taburu’na da (1.000 Kişi) 57’nci Alayı takviye etmek üzere Conkbayırı’na intikal emrini vermiştir. Kendisi de Conkbayırı’na hareket etmiştir. 72’nci Alay’ın (3.000 Kişi) geri kalan unsurlarını ise ihtiyatta bırakmıştır.

Albayrak Sırtı istikametinde başlayan 77’nci Alay’ın taarruzları, düşmanın yoğun topçu ve makineli tüfek atışlarının bu bölgeye kayması sebebiyle ilerleme kaydedememiştir. 57’nci Alay ile 72’nci Alay’ın 1’nci Tabur’unun Düztepe - Cesarettepe istikametinde başlattığı taarruzları Cesaret Tepe batısına kadar gelişme göstermiştir.

25 Nisan 1915 Akşamı

Akşam olmuş ve Arıburnu bölgesinin güney bölgesinde her iki alayın taarruzları durmuştur. Anzak birlikleri için durum endişe

¹¹⁴ Ruşen Eşref Ünaydın *Türk Tarih Kurumu Belleten Cilt 7 Sahife 7 Türk Tarih Kurumu Basımevi TTK -Ankara 1943 Cumhuriyetin 20.Yıldönümü Münasebetiyle Yayınlanmış Özel Sayı İğdemir Uluğ Atatürk’ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları*

vericidir. Bir buçuk tümene yakın kuvvetine karşı (20.000 Kişi), 27'nci ve 57'nci Alaylarla (6.000 Kişi) girişilen başarılı taarruzlar sonucunda ağır zayıat vermeye başlamıştır. Her ne kadar bölgedeki kuvvetler artırıldı ise de hiç beklenilmeyen hadiselerle karşı karşıya kalınmıştır. Birlikler birbirinin içine girerek karışmıştır.

Emir komuta kaybolmuş, ilerleme durmuştur. Tümenin ön hatlarında zayıat giderek artmaktadır. Hamilton bir emir yayınlarak birliklerin bulundukları hatlarda mevzi kazarak mevkillerini korumasını emretmiş, beklenen yardımın en kısa sürede sağlanacağını belirtmiştir.

Anzak'ların zor duruma düştüğünü gören 19'ncu Tümen Komutanı, elde edilen başarıyı sonuçlandırmak ve Arıburnu dolaylarında sıkıştırılan düşmanın toparlanmasına imkân vermeden denize dökmek maksadıyla, 25 Nisan günü, tümen taarruzlarının gecede devam etmesine karar vermiş emrini saat 17.00 de emir komutası altındaki alaylara iletmiştir.

Buna göre; 57'nci Alay kuzeyde taarruzlarına devam edecek, 27'nci ve 77'nci Alaylar Kavaktepe – Kanlı Sırt istikametinde taarruz edecektir. Bu sırada 77'nci Alay askerlerinin isteksizliği, eğitim eksiklikleri ve bir kısmının fundalıklara saklanmaları sonucu birlik tamamen dağılmış ve tabur komutanları birliklerini geri çekmek zorunda kalmışlardır.

57'nci Alay, her ne kadar kuzeyden yaptığı taarruzlarla Cesa-ret Tepe'ye ulaşmışsa da arazi yapısından ve Anzak'ların karşı taarruzları yüzünden tekrar geri çekilmek zorunda kalmıştır. Arıburnu bölgesindeki taarruzları desteklemek maksadıyla Kumkale bölgesinden yola çıkan 64'ncü ve 33'ncü Alaylarda (6.000 Kişi) 27 Nisan akşamı itibariyle 19'ncu Tümen Komutanlığı'nın emrine girmiştir. Tümen kuruluşunda bulunun 57'nci, 72'nci ve 77'nci Alaylarına ilave olarak 25 Nisan tarihinde 9'ncu Tümen Komutanının emriyle 27'nci Alay da Mustafa Kemal'in emir komutasına

verilmişti. (19'ncu Tümenin takviye edilmiş yeni mevcudu 15.000 Kişi) (Şekil-18,Sahife 258)

26 Nisan 1915

Mustafa Kemal, *'Benim için en kritik dönem 26 Nisan günü idi.* demiştir. Çünkü 27'nci ve 57'nci Alaylar Tümen cephesinin asıl yükünü taşımaktadırlar. 27'nci Alay iki gündür uykusuz ve yorgun düşmüştür. 77'nci Alay ise dağılmış güney kanat açık kalmıştır.

19'ncu Tümen'in 27 Nisan günü bulunduğu hat; Cesarettepe doğusu, Bombasırtı-KırmızıSırt- Kanlı Sırt çizgisindeki mevziler bölgesidir. 28 Nisan'dan itibaren Arıburnu bölgesindeki muharebeler yavaşlamıştır. Taraflar gece gündüz uğraşarak toprağa gömülmeye çalışmışlardır. Bir süre için muharebelere ara verilmiştir. İstanbul'dan yola çıkarılan 16'ncı Tümen'in (10.000 Kişi) 125'nci Alayı (3.000 Kişi), 28 Nisan'da 19'ncu Tümen'in emrine girmiştir. 28 Nisan tarihinde ayrıca, 5'nci Tümen'in 13. 14. ve 15'nci Alayları,(14.556 kişi) 19'ncu Tümen emrine verilmiştir.

5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'nın Cepheden Uzaktaki Ayak İzi

Kitabın bu bölümünde şimdiye kadar Anzak Kolordusunun Arıburnu'na çıkarması, 25 Nisan'da çıkarmanın başlamasına rağmen 5'nci Ordu Komutanı, hâlâ düşmanın esas olarak nereden büyük kısmıyla yükleneceğini kestirememişti. O, hâlâ Müttefiklerin, Ada'nın en dar yeri olan Bolayır kıyılarına saldırıyı bekleyerek 5'nci ve 7'nci Tümenleri elinde tutuyordu. Güneydeki harekâtın gelişmesi karşısında, 3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa'yı kuvvetlere komuta etmek üzere Eceabat'a göndermişti. Çıkarmanın ilk gecesi insanlık açısından çok büyük öneme sahiptir. İncelenen yerli ve yabancı kaynaklar, Hamilton ve Esat Paşa anılarına bakıldığında ulaşılan sonuç şudur.

İlk gün gecesi Seddülbahir ve Arıburnu'na çıkan çıkarma kuvvetlerinin komutanları işlerinin çok zor olduğunu anlayarak Hamilton'un komuta gemisine giderler ve toplantı yaparlar. Toplantıda geri çekilme gündeme gelir. Bunu Hamilton'un anılarında anlıyoruz. Hamilton mevcut harekâtın devamına karar verir. Yani geri dönmek istememektedirler.

İlk gün geçeside Türk ordusu onları tekrar denize sürmek istemektedir. Bu niyet başırlamamıştır. Çünkü Türk 5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa cepheden çok uzakta Saroz Körfezi'nde bulunduğundan çıkan müttefiklere karşı savunan Türk birliklerinin durumu hakkında değerlendirme yapma şansına sahip değildir.

Bölgenin sorumlusu "3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa cepheden uzakta Eceabat'ta bulunmaktadır. Gece taarruzu yapacak olan 9'ncu ve 12'nci Tümen'in takviyeye ihtiyacı vardı. Her iki komutanın cephedeki olayları yakından görüp tedbir aldırması muharebelerin 8 ay uzamasını önleyebilirdi. Çünkü Saroz körfezinde iki güçlü 5'nci (14.556 Kişi) ve 7'nci Tümen (10.895 Kişi) pasif olarak orada tutulmaktaydı."¹¹⁵

Bunların kısa sürede çıkarmaya müdahalesi gerçekleşebilseydi muharebeler kısa sürede sonuçlanırdı. Kısacası ilk gece gitmek isteyen müttefikleri Türk ordusu gönderemedi. 3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa, Ordu Komutanı ile irtibatı nasıl sağlamaya çalıştığını sade bir ifade ile anlatmaktadır.

"Gelibolu karargâhında bulunan Beşinci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'ya bilgi vermek üzere telefonla kendisini aradım. Cevap alamadım. Ordu karargâhı Kurmay başkanı Kâzım Bey'e (İnan) telefon ettim. Kâzım bey, Liman Von Sanders'in Saroz Körfezi'ne girmekte olduğunu haber aldığı düşman taşıt

¹¹⁵ E.H.Miralay Burhanettin Bey, *Harp Tarihi Türk Cepheleri, Çanakkale Muharebesi Notları, Harp Akademisi Matbaası, Yıldız, 1929, s.62.*

gemilerine, büyük önem verdiğiinden gözüyle görebilmek için Bolayır sırtlarına gittiğini söyledi.

Bir taraftan durumu bildirmek, gerekli emirleri almak üzere aynı zamanda Eceabat'a çabuk gidebilmek için bir araç istemek üzere otomobille kendisini aramaya gittim. Bolayır'a yaklaştığımda yanında yaveri Brike olduğu halde bir çalının arkasında dürbünüyle düşman gemilerini seyrederken buldum.

Otomobilimi bir sırtın arkasına bıraktım, yürümeye başladım. Beni görünce düşman görür korkusuyla telaşa kapılarak 'Yere yat!' işaretini verdi. Bunun üzerine yere yatmak zorunda kalarak sürüne sürüne yanma gittim. Gerçi birçok taşıt gemisiyle savaş gemilerinin eşliğinde Bolayır karşısında durmaktaydılar. Fakat güvertelerinde bir asker çıkarma belirtileri görülüyordu.

Bunun üzerine kendisine: Asıl çıkarmanın Arıburnu ile Seddülbahir'de başladığını ve Saroz Körfezi'ne gelen bu gemilerin bir gösterişten ibaret olması muhtemel bulunduğunu söyledim. Bir an önce Eceabat'a gidip duruma el atabilmek için emrinde bulunan şirket vapurunun geçici olarak emrime verilmesini rica ettim. Düşman hakkındaki görüşümü yerinde buldu, karargâha dönüştürerek, Şirket vapuruyla Eceabat'a gitmeme izin verdi. Yalnız kendisinden yapılacak hareket hakkında hiçbir talimat alamadım. ”¹¹⁶

Anılar yukarıda yazılanları doğrulamaktadır. Birlikler ellerindeki imkânlarla savunmaya hazır olmakla beraber Ordu Komutanı çıkarma harekâtına karşı kararsız bir durumdadır. Çanakkale muharebelerini etkilediği Dünya tarafından kabul edilen Kurmay Yarbay Mustafa Kemal ne yaptı dersiniz, şunu yaptı. Kendisini sorumlu olupta bölgesinde bulunamayan Ordu ve Kolordu komutanı yerine koydu. Cepheye yakın askerin yanına geldi. Cepheye

¹¹⁶ Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, Yayına Hazırlayan: İhsan Ilgar, Baha Matbaası, İstanbul, 1975.s.36.

müdahale ederek muharebelerin seyrini değiştirdi, Anzak Kolor-
dusunun Conkbayırı'na ulaşmasını önledi.

3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa "Vapurla Eceabat'a doğru yaklaştığımız sırada düşman zırhlıları bizim donanma ile karşılıklı endirekt atış yapmaktaydılar. Liman ateş altında bulunduğundan vapur bir süre duraklamak zorunda kalınca Kilye'ye çıktık. Kilye, Eceabat'a nispetle Arıburnu'na daha yakındı. Karaya ayak bastıktan sonra düşman donanmasının atışından kurtulmak için Maltepe Höyüğü'nün doğusunda karargâhımı kurdum. Hem Arıburnu hem de Seddülbahir savaşlarını idare ile görevli olduğumdan, karargâhımı bunların ortasında seçmem gerekiyordu.

Fakat Arıburnu'na çıkan düşman, Conkbayırı'nı ele geçirdiğitakdirde Eceabat bölgesinin geri ile olan bağlantısını keseceğinden, Çanakkale boğazı istihkâmlarına hâkim bir durum alacağı tehlikesine karşı Arıburnu, Seddülbahir'den daha önemli olduğuiçin, Maltepe'de karargâh kurmayı doğru buldum. Mustafa Kemal Bey'i, Tümen'in 57'nci Alayı'nı, 9'ncu Tümen'e bağılı olup, (Arıburnu - Kabatepe) hattı gerisinde bulunan 27'nci Alayı, kimseden izin almadan Arıburnu'na doğru göndermiş, Tümeninin 72'nci ve 77'nci Alaylarını (Maltepe) ile (Kocadere) arasında ihtiyatta tutmuş, 9'ncu Tümen Komutanı Albay Halil Sami bey de, 25 ve 26'nci Alaylarını Seddülbahir'e karşı savunur durumda buldum. Muharebe bölüğü, düşman ateşi altında canlarını feda edercesine çalışarak, 19'ncu ve 9'ncu Tümenlerle bağlantımı sağladı." ¹¹⁷

Devamında "Erat; Mavzer tüfeğıyle silahlı idi. Taburlarda makinalı tüfek teşkilâtı olmadığı gibi hafif makinalı tüfekte yoktu. Her manganın birer eri; ikişer bomba ile mücehhezdi. Diğer eranın üzerinde de portatif kazma kürek vardı. Muharebe ağırlığında ayrıca büyük kazma kürek vardı.

¹¹⁷ Kor. K.Esat Paşa, s.38

“Eratin giyim itibariyle vaziyeti pek fena değildi. Fakat iyi giyinmiş denilemezdi. Yüzde bir nispetinde; kendi sivil şahsî elbiseslerini üzerinde taşıyan sadık ruhlu eratımız da vardı. Bu gibi noksanları tamamlamak, alayın kudreti haricinde kaldı. Bu noksanların sebebini; o zamanda devletin durumunda aramak lâzımdı. İşte maddî, manevî iç yüzünü gösterebildiğim bu kıymetli alaya karşı itimat caizdi.

Harp sanatının inceliklerine uymayan kullanmalarla, yerinde olmayan kırdirmalarla onlara, gereksiz zayıat verdirmemek gerekti. İşte bunun içindir ki, Çanakkale muharebelerinde bu Alaya komuta ettiğim müddetçe; onların yüksek maneviyatını kırdırmamak, Alaylarının manevî şahsiyetine itimatlarını kuvvetlendirmek ve bir muharebeyi kazanmak için onların kıymetli vücutlarının en az zarara uğraması yollarını, tedbirlerini araştırmak; sıhhatlerini, gıdalarını, istirahatlarını kollamak uğurunda elden geldiği kadar emek sarf edilmişti.

Şunu söylemek isterim ki, bu Alayda öyle bir itimat, öyle bir ruh ve iman birliği yaşamış ve kökleşmiş idi ki; alay için icabında bire kadar kırılmak var, fakat yüz geri dönmek yok azim ve imanı; en baştan en son erine kadar bütün alayın kafalarında yer etmişti. Bu sözleri yazmaktan maksat; ancak kıta komutanlarının bu mühim noktalara nazarı dikkatlerini celp etmektir. Bu kaidelere riayet edenler; Muharebelerde muvaffakiyetlerinden emin olabillerler.”¹¹⁸Denmektedir.

Kritik Saat 25 Nisan 1915 Saat 09.00, 57’nci Alay’ın Conkbayırı Yolunda Ayak İzleri

Anzak çıkarması başladı. İlk tepkiyi kıyı gözetleme postaları verdi. Bölgenin savunma sorumlusu 27’nci Alay Komutanı çıkarma bölgesine iki taburu ile hareket etti. Durum kritikti. Çünkü karaya çıkan Anzak Kolordusu ön birlikleri ilk şaşkınlıklarını

¹¹⁸ 27’nci Alay K. Yarbay Şefik Aker, A.g.e.

üzerlerinden atarak hedeflerine doğru hareket halindeler. Saat dokuz ile dokuz buçuk aralarında, Çıkarma başlayalı beş saat olmuş. Bahsi geçen birlik 27'nci Alay. Bu Alayın bağlı olduğu üst komutanlık 9'ncu Tümen, onunda bağlı olduğu Komutanlık Esat Paşa'nın 3'ncü Kolordusu. Gelibolu Yarımadası'nı savunan en büyük komutanlık ise Liman Von Sanders'in komuta ettiği 5'nci Ordu. Bunlar nerede. Yerli ve yabancı kaynaklardan yapılan incelemede Arıburnu çıkarması için beklenen yer Arıburnu güneyi Kabatepe Bölgesi.

Anılarda geçen ifadelere baktığımızda üst komutanlıklar çıkarmada beş saat geçmesine rağmen olayın farkında değiller. 27'nci Alay Komutanı Yarbey Şefik Aker anılarında;

“Çıkarma iki tarafın muharebeye tutuştuğu bir zamanda idi ki, 9'ncu Tümen Komutanlığının lüzumu zarurî olmadan kuvvetimizin elden çıkarılmamasını ve Kumtepe muntikasının dahi müdafası alayımıza ait bulunduğundan mutlaka o taraf için ihtiyatta bir tabur bulundurulmasını ve düşmanın karaya çıkan kuvvetinin miktarının ve cinsinin hemen bildirmesini ve düşmana hemen mutlaka taarruz edilmesini içeren emir aldım. Bu emir, tümen komutanlık makamını Arıburnu çıkarmasının gerçek bir hareket olmadığına inanmış gibi gösteriyordu.”

Aslında çıkarmanın beklendiği sahilin Kabatepe bölgesi olduğu, Anzaklarında çıkmayı düşündüğü sahilinde aynı sahil olduğu anlaşılmaktadır. 27'nci Alay Komutanı Yarbey Şefik Aker anılarında;

“Münasebet geldiği için çıkarmadan evvel Arıburnu hakkında Alman görüşünü gösteren bir geçmişi anlatalım, Boğazın donanma muharebeleri henüz başlamamıştı. Bir gün Çanakkale ve İstanbul Boğazları İstihkâm Umum Komutanı Alman Fon Ozedum Paşa ve maiyeti Alman Kurmay heyeti ve Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı ve Tümenimiz Komutanı ve maiyetleri Kabatepe noktasına gelmişlerdi. Alayımız bu sahillerin

muhafazasına ve tahkimine memurdu. Bu heyet Kabatepe'nin en çıkıntılı noktasında bulunan sahillere bomba attırdılar. Tesirlerini tetkik ettiler. Bu arada cereyan eden görüşmelerden çıkarmanın Kabatepe burnunun iki tarafından icra edileceği kanaatinin alınanlarda hâkim olduğunu ve Arıburnu sahillerine ehemmiyet verilemediğini hissettim. Bir muhafız sıfatıyla esas muhalif gördüğüm bu kanaate karşı -Düşman Arıburnu sırtlarını tutmadan buraya çıkarma yapamaz. Görüşünü beyan ettim. Arıburnu sırtlarından maksadım; Kabatepe ile Arıburnu arasındaki sırtlar idi. Alman zabitlerinden birisi şu cevabı verdi: 'Biz Arıburnu sahilini muayene ettirdik, sığdır. Arazi de diktir, ihraca müsait değildir. Düşman evvelâ Kabatepe'ye çıkarma yapar, sonra burayı temin için Arıburnu sırtlarını tutar' dedi Büyüklerimizin yanında tabii münakaşa açılmazdı." Demektedir.

Anzak Tugay Komutanına İlk Şok

Çıkarmadan önce yapılan planları ve verilen emirleri işlemez hale gelen Çıkarma Kuvvetleri Komutanı General Birdwood meydana gelen gelişmelere göre cepheye gemiden müdahale etmeye başladı. Müttefik komutanlarla Türk ordusu komutanları arasındaki en büyük farkın Müttefik komutanlar çoğunlukla harekâtı gemiden, gelen raporlara göre yönetmekte, Türk ordusu komutanları ise erlerinin yanında idi. Dolayısı ile her iki komutanlığın cepheye müdahalesi farklı oldu. 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Akeranılarında;

"Komutanlarının vaziyeti endişe doğuracak mahiyette idi. Çünkü bütün çıkarma plânı suya düşmüştü. Umumî karargâh, asıl çıkarma kuvvetinin ilerlemesine hesabını bir tugaylı öncü kolların yarım daire şeklinde mevki alacaklarını hesap etmişti. General Birdwood, öncü kolları himaye için ikinci bir tugayın kullanılmasını emrederek bu plânı değiştirmişti. Fakat kuvvetin arttırılmış olmasına rağmen ümit edilmedik şeyler oldu.

Keşif kolları yanlış mevkilere çıkmış bulundu. İkinci tugay sol tarafa çıkacağına sağ tarafa çıktı. Her iki tugay erati darmadağın bir halde karaya çıktı. General Bridges sahile vardığı zaman ihtiyat olarak elde bulundurmak istediği Birinci Tugaya mensup on altı bölükten sekizinin artık çatışmaya iştirak ettiklerini gördü. Geri kalan sekiz bölükten altısı henüz karaya çıkmamıştı. Eldeki iki bölüğe derhal sol tarafı takviye etmeleri için emir verdi.”

25 Nisan 1915 Arıburnu, Aldatıcı Mendiller

Çanakkale muharebelerinde kaleme alınan binlerce anı ve olay vardır. Şimdi, ilk defa Anzaklı bir asker, bir Türk askeri ile karşı karşıyadır. Her iki tarafın ilk karşılaştıklarında ne düşündüklerini bilmiyoruz, fakat önce merakla bir birlerine baktıklarını anlamak zor değil. Avustralya ve Yeni Zelanda’dan buralara kadar gelen Anzaklı askerlere Mısır’da ki yığınaklanma ve muharebe hazırlıkları esnasında İngilizler tarafından Türkler hakkında çok ağır kelimeler söylendiği bilinmektedir. Türkler için Anzaklı askerlere ‘Onlar Barbardır’ dediler.

İşte Anzaklı ilk karşılaştığı Türk askerine nasıl barbar merakı ile bakmaktadır. Kitabın ilerleyen bölümlerinde bir süre sonra Barbar denilen bu askerlerin onlar için neler yaptığını göreceğiz. Onlarda Türk askerinin ne kadar asil olduğunu göreceğiz ve bu savaşa ‘Sözde centilmenler savaşı’ denecekti. 27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarında karşılaştıkları bir olayı şöyle nakleddi. “Platonun fundalıklar içinde bizden az görülen veya hiç görülmeyen başka şekillerde dahi çarpışmalar olmuştu. Meselâ bazı eratımız fundalıklar arasında gizlene gizlene ilerlerken birdenbire Avusturalyalılar ile karşılaşmışlar ve böyle bir ani vaziyette kimisi süngü ile kimisi ayakta ateş ederek birbirlerine saldırmışlardı. Bazıları da Avusturalyalıların mendil sallamalarına ve el işaretiyle davetlerine uğramışlardı. Platonun güney kenarında bir sütun gerisinde duran birkaç Avusturalyalıya ansızın yaklaşan birkaç erimiz

bu Avusturalyalıların evvelâ mendil sallamalarını sonra el ile davet işareti verdiklerini görürler.

Bizimkiler Avustralyalılar beyaz mendil salladıklarına göre teslim olacaklarını zannederler. Bunlardan bir erimiz onların davetlerine icabet eder. Yanlarına gider onlar el verirler tokalaşırlar. Diğer erlerimiz ihtiyatlı davranmak suretiyle bir el bombasının yetişeceği mesafeye kadar yaklaşırlar. Avustralyalılar yanında bulunan saf ve mert erimiz Avusturalyalılara teslim olmalarını işaretle bildirir.

Avusturalyalılar ise mukabeleden bizimkilerin kendilerine teslim olmaları işaretini verirler. Bunu anlamayan bizim er, onlara maksadını anlatmak için birisinin silâhını tutar ve almak ister. Bunu gören diğer bir Avusturalyalı er bu erimize ateş eder. Bunu gören ve gizliden gizliye bombasını hazır tutan diğer erlerimiz arasında bombacı eri Ankaralı İsmail oğlu Ahmet; bombasını hemen Avusturalyalılar üzerine atar. Bombanın atıldığını gören Avusturalyalılar infilâktan evvel kaçmak için yerlerinden fırlarlarken bomba patlar ve birkaçı yaralanır ve yere düşer, diğerleri kaçır. Böyle aldatıcı mendil sallamaları o günü tekrar etmişti.

Çıkarma kuvvetleri akşama doğru hassas ve güçsüz durumda siper aramakla meşgulken, Türk ordusu ise onları geri gönderme düşüncesi içinde idi. Avusturalyalıları bir kuvvetli hamle ile deniz kenarına dökmek de mümkün idi. Fakat sabahtan beri çok güçlü kuvvetlere karşı yaralı ve şehit olarak verdiği zayıttan muharebe gücünü kaybeden alayın süratle takviyeye ihtiyacı vardı.”

İhtiyat komutanının görevi, bağlı olduğu üst komutanlığın bütün sorumluluk sahasıdır. Beliren tehlikelere karşı üst komutanlık ihtiyatını kullanır. İhtiyatın kullanılma yetkisi ihtiyat birlik komutanında değildir. Yetki üst komutanlıktadır. Bölgenin sorumluluğunda olan 19’ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal’dir. Normalde kendisine verilecek emre göre hareket etmesi

gerekirken cepheye kendi komutanlık inisiyatifi ile müdahale etmiştir. 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarında; *“Bu taarruzumuzu tam muvaffakiyetle bitirmek için kuvvete ihtiyacımız olduğu komutanlığa arz edildi. Esasen komutanımız Mustafa Kemal Bey buradaki zayıf vaziyetimizi daha evvel takdir ederek 77'nci Alay'la solumuzu takviye ve temdit suretiyle taarruza iştirak etmesi için bu alayın komutanı Saip Beye emrini vermiş. Bunu, tahminen öğleden sonra saat beş sularında Saip Bey yakınımından geçerken kendisinden öğrendim. Saip Bey, komutan beyin yanından bu emri alarak geliyor, alayının başına gidiyordu. Artık Avusturalyalıları denize dökceğimizi muhakkak görüyorduk. Akşam yaklaşmıştı. Yine komutanlıktan aldığımız emirde; gece hücumu yapılması emrediliyordu. Bu hücum için iktiza eden emri verdik ve 77'nci Alay'ın muharebe hattımızın hizasına ilerlemesini bekledik. Topçu ile de Avusturalyalıları dövmekte devam ettik.”*

Anzak'ların ele geçirdiği tepelere tam yerleşmeden geri atmak için Türk ordusu gece taarruzu yapacaktı. Alayla beraber gece yapılacak hücumu yakından idare etmek ve neticeye göre tertibat almak üzere akşam olur olmaz ileriye gidilmesi lâzımdı. Bu maksatla güneş batar batmaz tüfek bölüğünden, gösterilen mevzii tutmak üzere Kanlı Sırt istikametine hareket etmişti. 19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in tümeninde üç alaydan birisi 77'nci Alay'dır. Bu alay Başkomutanlık tarafından Arap yaşlı askerlerden teşekkül ettirilmişti. Gece taarruzunda taarruza katılacak bu alay daha muharebeler başlamadan dağıldı. 27'nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarında: *“77'nci Alayın Arap erlerini ürkütmeden toplamağa başladık ve bunlar arasında bir başçavuş komutasında nereye gideceklerini bilmeyen bu alaya mensup yirmi kadar erat elimize geçti. Bunları da bu noktaya münasip nasihatler ve emirler verdik ve bunlara portatif kazma küreklerde siper kazdırtmağa başlattık ve gerek tüfek takımı gerek bu piyade eratım tüfek bölüğü komutanı Yüzbaşı Hamdi Efendi komutasına verdik ve vazifesi hakkında icap eden talimatı verdik.*

Nihayet pek yakınlardan birtakım sesler işitmeğe başladık. Bu seslerin İngilizce konuşmalar olduğunu anladık. Meğer boyun noktası Merkez Tepe arasına doğru ileri gittiğimizi ve buraları Avustralyalıların işgali altında olduğunu anladık.

Gece yarıları, ortalık sükûnet içinde idi. İki taraftan atılan tek tük silâh seslerinden başka bir gürültü yoktu. Avusturalyalılar bütün cephede geriye çekilmekle beraber deniz kenarından birdenbire yükselmeye başlayan arazinin üst kenarlarında tutunmuş oldukları anlaşılıyordu. Sabahı yine kanlı kavgalar karşılayacaktı. Bu itibarla bizim Kanlı Sırt vaziyetimiz nazikti.”

25 Nisan 1915 Arıburnu, Anzak’ların Büyük Şansı

27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker anılarına devamla; “Biz o güne kadar bu alayın eratını Türk eratı zannediyorduk ve bu sebepten dolayı o akşamüstü bu alay; solumuzdan yapacağı tarruzla esasen sarsılmış ve gerilere atılmış olan Avusturalyalıları deniz kenarına dökmek ümidini bize vermişti. Fakat eski bir vaka Avusturalyalıların o günkü talihine yardımı oldu ve Arıburnu muntıkasında daha yedi aydan fazla bir müddetle kan dökülmesine belki yegâne sebep bu alay eratının Arap olması oldu. Bu Arap eratının beklenmeyen bir tesadüf eseri olarak bu alayda bulunmasının olayı şöyle olmuştu:

19’ncu Tümen üç Türk alayından henüz teşkil edilmiş bir tümen idi. Genç ve faal tümen komutanının yüksek kudret ve gayretiyle alaylar iyice yetiştirilmekte idi. Çanakkale muharebelerinin yaklaştığı bir sırada bu tümenin bir alayının eratı; zannederim nispeten yaşlı, olduklarından İstanbul’dan gönderilen Arap eratıyla ve başkomutanlığın emriyle değiştirilmiş, tümen komutanı bu eratı görünce eski yaşlı Türk eratının dönmesini ve bunların geri alınmasını temenni etmiş ise de muvaffak olamamış.”

26 Nisan 1915 Arıburnu - Ele Geçen Büyük Şans Muharebelerin 12 Saati

Muharebelerin en önemli safhalarından birisi karşı tarafa yapılacak hareketin uygun zamanda yapılmasıdır.

Üç faktör dikkate alınır. Birincisi zaman, ikincisi yer, üçüncüsü ise güçtür. Komutanlık sanatı burada kendini gösterir. Cephede bulunan komutan eline geçen fırsatı zamanında değerlendirdiğinde hareketi gerçekleştirir.

Karaya çıkan Anzak Kolordusu ilk 12 saat içinde dağınık ve her türlü etkiye açık bir halde bulundukları, nerede olduklarını bile anlamakta güçlük çekerken **Türk ordusunun eline büyük bir şans geçtiği değerlendirilmektedir. Türk ordusu onlara karşı daha güçlü koordineli bir taarruz yapabilseydi muharebelerin sonucu değişebilirdi.**

26 Nisan 1915, Arıburnu, Doğru Yerde Bulunan, Doğru Komutan

Arıburnu'ndan çıkan Anzak'ların en hassas ve zayıf oldukları bu zamanda taarruza karar verilmesi ne kadar doğru ise bu taarruzu sorumluluğunun 57'nci Alay'ı ile çıkan Anzak'lar ilk darbeyi vuran Kur. Yarbay Mustafa Kemal'e verilmesi de o derece doğrudur. O esnada neler olduğunu Esat Paşa anılarında anlatır:

“Tümen komutanı Mustafa Kemal, 77'nci ve 27'nci Alay Komutanlıklarına verdiği emirde şöyle diyordu -19'ncu Tümen bütün kuvvetiyle 27'nci Alay'la beraber karşısındaki düşmana taarruz edecektir. Gecenin yaklaşmasına kadar düşman atılmadığı takdirde ihtiyatlar da yaklaştırılarak birinci hatlar kuvvet eştirecek, gece hücumu yapılacaktır. Bunun için alaylar tamamen hazırlandıktan sonra bana bilgi verecekler hep birlikte taarruza kalkış emrini ben vereceğim. 72'nci Alay, sağ kanat gerisinde ihtiyattadır. Ben, sağ kanatta Dağ Topçu Tabur'unun yanıdayım. Sargı yeri Kocadere köyünün içindedir. Cephane ikmal yeri Kocadere 'ye gelecektir.-Alay Komutanının yanına gittiğim zaman, 57'nci Alay'ın düşmanla çarpışmakta olduğunu gördüm. Tümen

komutanı taarruz emrini vermiş olduğunu bildirdiğinden bu emir gereğince hareket edilmesi ve taarruz sırasında 27'nci Alay Komutanını da görerek işbirliği yapılmasını emretti. Yanlarından döndüm, Bundan sonra yukarıda belirtildiği gibi Kolordu Komutanlığı arzu edilen bir gece taarruzu gerçekleştirememiştir."¹¹⁹

26 Nisan 1915 Arıburnu, Muharebelerin Gerçek Yüzü

Birinci Dünya harbinin karakteristik özelliğinin siper muharebeleri olduğu söylenmişti. Siper muharebeleri genel anlamda büyük harple birlikte sona erdi. Çünkü siper muharebelerinde taraflar çok kayıplar verdiler. Çanakkale muharebelerinde ve Avrupa cephesindeki muharebelerde kayıplar yüzbinlerle ifade edildi. Bunun yerini İkinci Dünya savaşında hat muharebeleri alacaktır. Bu harpte siper muharebelerinde bir kazma ve küreğin nasıl hayat kurtardığı ve nelere sebep olacağı çok açık şekilde anlatılmaktadır. Tabur Komutanı anlatır.

"Gönderdiğim üç Er'in dönüşünde 27'nci Alayı bulamadıkları ve ilerlerindeki arazide de kimsenin bulunmadığını ve aralıksız makineli tüfek ateşiyle karşılaştıklarını öğrendim. Saat 22.00 de Alayım Yeşiltarla'nın doğusuna gelmiş ve düşmana hücum mesafesine yaklaşmıştı.

Buraya gelinceye kadar iki taburdan şehit ve yaralı fazlaca verilmiş, kuvvetim azalmıştı. Bu sırada 2'nci Taburun ihtiyatta bulunan bölükleri, birinci hatta yanaştırıldı. Arazi fundalık olmak dolayısıyla birinci hatta dağınık vaziyette bulunan bölükleri düzene koydum. Ve tabur komutanından öğrendiğime göre, hücum mesafesine yaklaştıklarını ve hücum edebileceklerini bildirmeleri ve sahamızdan ateşin kesilmesi dolayısıyla hücum emrini verdim. Alayım hücumla kalktı. Fakat düşman sağ ve soldan kesif makineli tüfek ateşiyle karşılık vererek taarruzu önledi. Erlerin çoğu çantalarına geçirilmiş olan küreklerini fundalık araziden geçemediklerinden düşürmüşlerdi. Ağırlıkta bulunan kazma ve küreklerin de

¹¹⁹ Esat Paşa, s.57

çok geride kalması dolayısı ile getirilemediğinden korunma siperleri yapılamıyordu. Tabur komutanı yanının sarılmakta olduğunu, bir süre sonra kalırlarsa esir olacaklarını bildirerek kesin emir vermemi istiyordu.” (kazma ve küreklerini kullanamayan birlik siper kazanmadığı için kayıplar vermişti.)

Madalya

Kolordu Komutanı Esat Paşa anılarında, burada rapora biraz ara verdikten sonra, kendisiyle 19’uncu Tümen komutanı Mustafa Kemal Bey arasında geçen olayları anlatmaktadır:

“Bugün öğleden sonra 19’ncu Tümen Komutanından şu raporu aldım:(Düşmanın bir iki günlük savaş sırasında morali tamamen sarsılmış dört tugay kadar tahmin ettiğim kuvveti denize dökülmüştü. Bindirme noktasını himaye eden bir kısım kuvvetine de genel saldırı emrini verdim.’

Bu başarısı üzerine Yarbay Mustafa Kemal Bey’e, Padişah adına vermeye yetkim olan Gümüş İmtiyaz Madalyalarından birisini göğsüne astırdığım gibi, kendisine Harbiye Nezareti’ne bildirmem sonucu ayrıca bir altın, imtiyaz madalyası da verilmişti. O tarihte altın imtiyaz madalyası gümüş ile birlikte verilip ikisi aynı bir kutu içine konurdu.”¹²⁰

27 Nisan 1915 Arıburnu, Alınan Esirler Ve Esir Teğmenin Ayak İzleri

Çanakkale muharebelerinin diğer bir özelliği ise karşılıklı alınan esirlerdir. Esirler hakkında uyulması gereken uluslararası kurallar olmasına rağmen, kuralları bazen muharebe sahası tespit eder. Bu muharebelerde alınan esirler ya karşılıklı değişime tabi tutuldu, ya da gerideki esir toplama kamplarına gönderildi. Türk ordusu için geri denilen yer kendi ulusal sınırları idi. İngiltere ise

¹²⁰ Esat Paşa, A.g.e s.61-65.

aldığı esirleri diğer sömürge ülkelerine götürdü. Çoğu geri dömedi.

Müttefik Kuvvetler uzaklardan ve sömürgelerinden getirdikleri askerlerle muharebede üstün performans göstermesi için çeşitli vaatlerde bulunmuşlardır. Esat Paşanın anılarında bir esirin üzerinde bulunan eşyalardan nasıl bir vaatte bulundukları ilginç şekilde geçmektedir. “Öğleden sonra saat 3’e doğru (Kilye) limanı karşısında donanmamız, Kabatepe önlerinde bulunan düşman gemilerine endirekt atış yapmış, düşman donanmasından da karşılık görmüşse de bir kaybımız olmamıştı. Arıburnu’nda meydana gelen savaşta esir edilen veya Mehmetçiğin kurşunuyla yere serilen İngiliz subay ve bazı aydın erlerin üzerinde: -Hatıra defterleri, adres yazılmış zarf ve mektuplar, aile resimleri ve sevgilileri olması sanılan çıplak fotoğraflar, (Bank Of new South Weles)in imzalanmış açık çekler ve İstanbul’u ele geçirecekleri hülyasında bulunduklarını gösteren ve yalnız Türkiye’de geçerli olmak üzere hazırlanmış olan İngiliz paraları, Gelibolu Yarımadası’nın 1/40 000 ölçekli ayrıntılı haritalar, Çanakkale Boğazı’nın girişinde bulunan tabyaları gösteren kart postallar ve yapacakları savaşı ilgilendiren belgeler- bulunmuştur ki, hemen hemen hepsi bizi çok aydınlatmış ve işimize yaramıştır, Haritaların biri üzerinde İngilizlerin hangi bataryaları ateş altına alacakları, hangi bölgeleri ele geçirmek istedikleri ve hangi yolları izleyerek ele geçirmek istedikleri belirtilmişti. İşimize yarayan bir başka yönü de vardı ki o da esirlerin sorgusu sırasında verdikleri cevaptı. Bunlardan elde ettiğimiz sonuca göre Arıburnu’na çıkanlar, Avusturyalı ve Yenizellanda’lı askerlerdi. Yalnız ne kadar olduklarını öğrenememiştik.”¹²¹

Esat Paşa devamla, Mustafa Kemal Bey esir aldığı bir İngiliz subayını bir ata bindirerek bana göndermişti. Karargâhıma

¹²¹ Esat Paşa, s.74

geldiğim zaman, benzi sapsarı ve tirtir titremekteydi. Attan indirilmesini ve iyi davranılarak konyak ve çay verilmesini söyledim.

Almanca bildiği için kendim sorgusunu yapmak istedim. Adı Peterson, rütbesi de teğmendi. Neden titrediğini sordum : 'Beni öldüreceksiniz, onun için titriyorum. Öğrendiğimize göre Türkler esirlerini öldürüyorlar!' demesi üzerine kendisine 'Biz Türkler, esirlerimizi hiçbir zaman öldürmemişizdir. Kendi askerimize nasıl davranırsak, esirlere de aynı davranışı esirgemeyiz. Bu bakımdan endişeniz olmasın, şimdi size yiyecek ve içecek versinler, sonra görüşürüz.' dedim. Heyecanlı bir anında sorguya çekmeyi faydalı görmemiştim. Bir saat kadar dinlendikten sonra yanıma getirttim. Benzi yerine gelmiş ve titremesi durmuştu. Karaya çıkan birlikler hakkında kendisinden bilgi istedim. Ayrıntılı bir bilgi vermek istemediğini anlamıştım. Yalnız ne kadar tümenin karaya çıkmış olduğunu sormakla yetindim. Avusturalyalı ve Yenizellanda'lı dört tugayın çıkarılmış olduğunu söyleyebildi. Sıkıştırmak istemedim.

5'nci Ordu Karargâhı'na Liman Von Sanders Paşa'ya adamı olarak gönderdim. demektedir.

29 Nisan 1915

Tüm kaydırmalar yapılırken 29 Nisan günü cephe hattında önemli bir olay meydana gelmemişti. Taraflar bulundukları mevzilerde tahkimata devam etmişlerdi. Düşman filosunun bombardımanları, bunların sebep olduğu yangınlar ve bazı kritik noktadaki küçük ölçekli düşman girişimleri hariç önemli bir değişiklik olmamıştı.

Sonuç olarak, Anzak Kolordusunun, 25 Nisan 1915 günü sabahın erken saatlerinde başlattığı çıkarma ve o günden 9 Ocak 1916'ya kadar süren çok kanlı ve çetin çarpışmalar içinde büyük mücadeleler vermişler, fakat bu mücadele sonunda Anzaklar hedeflerine ulaşamamıştı.

Arıburnu çıkarması ve devamında meydana gelen muharebelerde elde edilen asıl ve ilginç sonuç; bu harekâtın ilk üç gününde ulaşılan hatlar, çok küçük ve olumsuz dalgalanmalar hariç bütün savaş devamınca bir daha değişmemiştir. Bundan sonra taraflar toprağa gömülecek, her gün kısa ve kanlı dövüşlerle siper savaşlarına başlayacaktır.

30 Nisan 1915 Arıburnu, 5 Gün Sonrasının Ayak İzleri

25 Nisan 1915'te başlayan Arıburnu muharebelerinde, Mayıs ayının özelliği her iki tarafın sık sık yaptığı karşı taarruzlardır. Bu karşı taarruzlarda, Anzak Kolordusu Conkbayırı'na ulaşmak isterken, Türk ordusu da Anzakları denize dökmek istemektedir. Siper muharebelerinde yapılan bu karşı ataklar siperlerin önünde olduğu gibi taraflardan birisinin siperi içinde olabilir. Çok sayıda birliklerle yapılan güçlü taarruzlarda muharebe karmaşık bir hâl alır. Kayıplar fazladır ve yığın halindedir. Aslında yapılan çarpışmanın insanlık açısından nelere mal olduğu sonunda belli olmaktadır. Anılarda anlatılan ve yaşanan örnek bir muharebeyi açıkça anlatmaktadır.

“Nisan'ın 30'ncu gününden itibaren topçumuz düşman mevzilerini ateş altına almaya başlamıştı. 1 Mayıs sabahı saldırı başladı. Mesafe yakındı. Kesin sonuç az zamanda belli oluyordu. Birlikler bu kısa mesafeyi geçip, düşman mevzilerine girmeyi başarabilirlerse, sonuç alınabilecekti. Çünkü bugüne dek olan tahkimat, birbirini izleyen mevzilerden kurulu geniş bir sahayı kaplamış halde değildi.

14 ve 15'nci Alaylar kahramanca taarruza başladılar. Düşmanın yok edici ateşleri altında hayatlarını hiçe sayarak ilerlediler. Elinde kılıç, düşman siperleri üzerine saldıran subaylarımız, bunları izleyen erlerimiz, göğüs kabartıcı ve sonuna güvenle baktı, insanı takdir duyguları içinde bırakan bir taarruzla akıyorlardı.

Araziden sürünerek ilerlemek zorunluluğu vardı. Şiddetli atışlarıyla direnerek karşı koyan Avustralyalıların mevzilerinin

düştüğünü görmek için zaman geçiyordu. Gittikçe kayıplarımız da çoğalmaktaydı. Ateş karşısında ilerlemek de ağırlaşmış ve bazı yerlerde duraklamıştı. 14'ncü Alay, Bomba sırtlarını ele geçirmeye ve orada yerleşmeye muvaffak oldu. 15'nci Alay da aynı şiddetle saldırılarına devam ediyordu. Bu aralık bir takım kuvvetinde bir avcı hattı hücum ederken aniden yere yattı. Bu ebedi bir yere yatıştı. Düşman makineli tüfekleri bu takımı teşkil eden kahramanları tamamen bir an içinde biçivermişti. Askerimizin ve subaylarımızın bu büyük kahramanlıklarına düşman ateşleri ilerleme imkânı vermiyordu. 15'nci Alay da, Merkez Tepe'deki İngiliz siperlerine 50 - 60 metre mesafede kalmaya mecbur oldu.”¹²²

Anzak Kolordusu geçen 5 gün içinde durumunu düzeltmiş mevziilerin güçlendirmişti. Onların muharebeyi destekleyen silah araç ve gereçleri ile lojistik faaliyetleri üç yol takip ederek cepheye ulaşıyordu.

1. Ana kıtadan gelenler bunlar İngiltere'nin kontrolünde olan Adalara depolanıyordu.
2. Adalarda Depolanan çeşitli ikmal maddelerinin gemilere yüklenmesi.
3. Gemilerden muharebe sahasına getirilmesi.

“Arıburnu cephesi bu beş altı gün içinde çok kuvvetli bir surette tahkim edildi. En önemlisi de Anzak Kolordusu askerleri muharebeyi kabullendiler. Geri dönüş ve çekilme ümitleri söndü. Bunda sonra yapacakları tek şey hayatta kalmak ve evlerine dönmektir. Türk ordusu da yaptığı sürekli saldırılarla yorulmuştu. Oysa durum bu saldırıların durmamasını gerektiriyordu. Fakat taarruzun, gündüzün başladığı şiddetle devam edilmesinde direnmek, kayıplar karşısında artık doğru değildi. Ve onun için de edilmedi. Gecenin basmasından sonra yeniden saldırıya devam edildiyse de İngiliz atışları karşısında başarı sağlanamadı. Bu iki alay da çok

¹²² Esat Paşa, s.93.

iyi eğitim görmüş birçok manevralara katılmış olmakla beraber, gece savaşlarını başarıyla uygulayamadılar. Saldırı boyun noktası, Merkez Tepe hattını tutmak ve orada yerleşmekle sonuçlandı. Burada siperlerimiz İngilizlere on, yirmi metre kadar yaklaşmıştı. Bir sıçrayışla geçilebilecek kadar yakınlıkta yapılan hücumlar sonuçlanmamıştı ama subay ve erlerimizin kahramanlığı parmak ısırtacak kadar büyüktü. Bu durum gece muharebelerini iyi idare edememek, bir de İngilizlerin soğukkanlılık ve silah üstünlüğünden ileri gelmekteydi.

Bir buçuk kilometre bir cephe üzerinde ve bir kilometre gerisi deniz olan bir bölgede İngilizleri ilk bakışta yerlerinden koparıp denize atmak kolay görünüyordu. İnsana şiddetli ve çabuk bir hücumla bu sonuç, alınır gibi geliyordu. Göz o durumu görünce buna umut bağlardı. Ve daima İngilizleri atacağımızı umut ediyordu. Yoksa bu Arıburnu cephesi bu beş altı gün içinde çok kuvvetli bir surette tahkim edildiği gibi, birçok araçlarla da pekleştirilmişti. Sağ ve sol kanat grupları kısa bir iki ilerleyişten başka bir şey yapamadılar.”¹²³

Esat Paşa devamla, Geçen bu zaman zarfında bir birine yakın olan siperlerde karşı tarafı etkilemek için yeni yöntemler bulundu. 25 Nisan’dan beri yapılan saldırılar, bu birlikleri yıpratmıştı. En çok merkez hücumlarının yani 5’nci Tümen’in ilerleyişini kolaylaştıracaklardı. Bugünden sonra düşmana yalnız toprakla ilerlemeye karar verildi. Kale savaşlarında olduğu gibi gizli yollarla ilerlenecek yeni hatlar meydana getirilecek ve bu amaçla da tahkimat işlerine önem verilecekti. Şu da göğüs kabartıcı bir olaydı ki, subay ve erlerimizin bu saldırılardan hiçbir zaman morali sarsılmamış, taarruz iman ve düşüncesi daima ayakta kalmıştı”¹²⁴

¹²³ Esat Paşa, s.94 A.g.e.

¹²⁴ Esat Paşa s.97 A.g.e.

Esat Paşa'nın anılarında kısa geçen bu taarruz kısmını 19'ncü Tümen Kurmay Başkanı bize daha açık bir biçimde vermektedir.

Mayıs Ayı Kâbusu

30 Nisan 1915 günü kontrolden çıkan müttefikler, denizden yaptıkları top ateşi ile hedef gözetmeksizin ateşe başladılar. “29 Nisan öğleden sonra müttefik donanması denizden Eceabat kasabasını bombaladı. Burası askeri açıdan cepheye etkili olan önemli bir hedef değildi. Yaralı toplama yerleri ve hastaneler vardı. Yapılan bombardımanlarda çıkan yangınlar sonucunda çok sayıda hasta ve yaralı insan hayatını kaybetti.”¹²⁵

Cephenin bu kesiminde İngilizleri içinden çıkılmaz duruma düşüren yalnız beş taburdan ibaret 27'nci ve 57'nci Alaylardı (6.000 Kişi). Mustafa Kemal komutasında olan bu güç, kendisinden tabur sayısı olarak dört kat üstün ve insan sayısı olarak da dokuz kat daha (50.000 Kişi) fazla bulunan düşman kuvvetlerini yalnız muharebe alanında siperler ve tepelerden değil, ruhunun derinliklerinden söküp çıkartmıştı.

Bu cephede sırası ile aşağıdaki muharebeler yapılmıştır.

• 1 Mayıs 1915 günü yapılan gündüz ve gece taarruzları:

Bir gün ve bir gece devam eden Türk taarruzunda 3 Türk Alayı 25 Subay ve 1.885 er şehit verdi. Bütün cephedeki zayıflık toplamı 6.000 kişi idi.

• 5 ve 18 Mayıs 1915 arasındaki olaylar:

14 gün devam eden bu süre içinde her iki tarafta bulundukları siperlerde, muharebe ve toparlanma hazırlıkları yaptılar.

• 19 Mayıs gece taarruzu

Reçel Tenekelerinden El Bombası

¹²⁵Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, V'inci Cilt, s.121-151

Büyük bir savaşa çok hazırlıksız geldiler. Çünkü 25 Nisan 1915 günü başlattıkları savaşın bir günde biteceğine inandılar ve 26 Nisan ve müteakip günlerde ne yapacaklarını şaşırdılar. Gelibolu Yarımadası'nda bir mevzi harbinin devam edeceğini hesaplamayan İngiliz Savaş Bakanlığı çıkarma birliklerine, el bombaları siper havanları, siper aynaları (Periskop) ve saire gibi hâlen mevzi harplerinde hayatî bir ehemmiyeti haiz olan malzeme vermemişti.

“General Ian Hamilton bu ihtiyacı görüp 22 Mart'ta telgrafla ana vatandan siper havanı istedi. Harbiye Nezareti 20 adet İngiltere'den, 4 adet Japonya'dan göndereceğini vaat etti. Mayısın 12'sinde bu 20'ye mukabil ancak 10 havan gelmişti. Anavatanın bomba, havan ve periskop gelmesine rağmen Avustralya mühendisleri vasıtası ile reçel tenekelerinden el bombaları yaptırıldı. Bunların içerisi küçük demir parçaları ile dolduruldu, fakat tesirleri çok azdı. Keza siper aynaları (Periskoplar) da nakliye gemilerinin kamaralarından alınan aynaları tahta parçalarına takmak suretiyle temin edilmişti. Kahire'de imal edilen Garland siper havanları da az fayda temin ediyordu. Hatırlamalı ki, Fransa'da bile el bombası imalatı mahduttu. 1915 Martına kadar Sir John French tarafından talep edilen ayda asgarî 4000 el bombası bile yetiştirilemiyordu. Meselâ 1915 ilk döneminde bütün Britanya'da 75, ikinci döneminde de 225 havan yapılabilmişti.”¹²⁶

Kuruntu

Muharebelerin diğer bir yüzü de askerlerin gerçek dışı hayaller görmesidir. Aubrey Herbert'in tuttuğu günlüklerde:

“Tam bu sıralarda casus takıntısı başladı, savaşın beraberinde getirdiği kaçınılmaz şeylerden biridir bu. Her yerde casuslar bulunduğu varsayılıyordu. Yaygın inanç, onların sahilde olduğuydu, bir opera oluşturmaya yetecek kadar casus vardı. İhanetin elimizde bulunan ikna edici birinci delili, bir ağaç gibi görünmek amacıyla

¹²⁶ General C.F.Aspinall - Oglander, s.16.

yüzünü yeşile boyamış ve bir meşe ağacının ana dallarından birinden Helles'teki (Seddülbahir) birçok insanı vurmuş olan bir Türk kızının öyküsüydü. Bunun ardından, Anzak'lar Türk hattına giden günlük güvercin postasının hikâyesi duyuldu; fakat gerçekte, güvercinler ötede beride kendi yuva yapma işleriyle meşguldüler.”¹²⁷

Tuzlu Suyla Tıraş

Anzak'ların hepsi Arıburnu yarlarını kurtarıcı yer olarak kullandı ve oraya bir şehir inşa etmişlerdi. Tuttuğu günlükten:

“Bu sıralarda hava iyileşti, fakat biz yine de oldukça sıkıntılı bir durumda yaşamaktaydık. Henüz doğru dürüst erzak ve malzeme tedariki yapamamıştık, su hafif tuzluydu, arada sırada insan tuzlu su ile tıraş olmak zorunda kalıyordu ve tuvalet ihtiyacının, Türk topçusunun izni ile sahilde giderilmesi gerekiyordu. Sahil hemen hepimiz üzerinde derin bir etki bıraktı ve bazı durumlarda yaşamımızın geri kalanı için deniz kenarını hatırlanması hoş olmayan bir yer haline getirdi. İlk çıkarmayı yaptığımızda sahil, öyle sanıyorum ki 25-30 metre genişliğindeydi ve yuvarlak çakıllarla kaplıydı. Bizim bütün faaliyetimiz bu dar şeride bağlıydı: Çıkarma yapmak ve bırakıp gitmek, yiyecek ve su, bunların hepsi sahilde yapılan ve sağlanan şeylerdi ve Türklerin toplarının menzili bütün bu sahayı kapsıyordu. Sonradan sığınaklar inşa edildi, fakat yaşam hâlâ sıkıntılıydı ve sahildeki açık alan adamlara, siperde hissettiklerinden daha büyük bir güvensizlik duygusu veriyordu.”¹²⁸

Ölü Katırlar

“Saçlarımız, gözlerimiz ve ağızlarımız toz ve kumla, burunlarımız da ölü katırların kokusuyla dolu. Ayrıca bizimle yakın temas halinde olmayı sürdüren karınca sürüleri mevcut ve

¹²⁷ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Aubrey Herbert-Henry Morgenthau, Çeviren Seyfi Say, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s.39.

¹²⁸ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı s.45.

sigaralarımız da tükendi. Bu dertlerin yanı sıra, savaş veya dış dünya hakkında hiçbir habere de sahip değiliz.

Sabah erzak ve malzemeleri yeniden paketledik. Biz bunu yaparken bir adam sağımızda ve bir diğeri de solumuzda vuruldu. Sürekli olarak havan toplarının ateş açması korkusunu yaşıyorduk ve mermiler gerçekten bizim üzerimize isabet ederse herhangi bir panik yaşanıp yaşanmayacağı konusunda tahminler yürütüyorduk. Türkler, bizim üzerimize dolaylı biçimde veya daha geniş alanı kapsayacak şekilde ateş ediyorlar.”¹²⁹

Aubrey Herbert’in Tuttuğu Günlükler

Savaşta en çok karşılaşılan olaylardan biriside esirlerdir. Ya sizin bir kısım askerleriniz esir olur veya karşı taraftan esir alırsınız. Esirler bazen birliğin savunma veya taarruz gücünü olumsuz etkiler. Siperde çarpışan askerin etkilendiği ve kendi sonunu gördüğü en acı görüntü ise siperlerin önünde, bir önceki çarpışma sonucu yatan ve hayatını kaybeden, acılar içinde feryat ederek canından olan, askerlerinin görüntüsüdür Aubrey Herbert’in tuttuğu günlüklerde, Gelibolu Yarımadasını ele geçirme hırsıyla hareket eden Müttefiklerin Mayıs ayına gelindiğinde binlerce insanın kaybına sebep olduğunu anlatır. Mayıs ayı kâbus ayı olmuş, Müttefiklerin Conkbayırı’nı ele geçirmek için yaptığı şuursuz taarruzlarda korkunç sonuçlara ulaşılmıştı.

1 Mayıs Pazartesi, Yaralıların Çığlığı

“Sabah saat 03.00’de çağırıldım. Üç esiri sorgulamak için. Saldırımız başarısız olmuştu ve çok zayıyatımız vardı, belki de 1000’den az değildi. Yaralılar sahilde korkunç bir şekilde çığlıklar atıyorlardı. Yaralı bir Arap, bizim donanma toplarımızın ateşinin çok fazla zarar verdiğini bildirdi.

¹²⁹ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.45.

Şimdi Türklerin bize saldırıda bulunmaları beklentisi var. Londra'daki insanların burada ne olup bittiğinin farkında oldukları inancını taşıyoruz, bununla birlikte bize gönderilen birlik ve takviye güçlerini şimdi, şu ihtiyaç duyulan zamanda, yani Türkler bütün bu zamanı mevzilerini tahkim etmek için kullanmadan önce görmek kolay değil. Çok sayıda adam bugün sahilde vuruldu. Kaptırlar sapıtmış gibi bağıryorlar.

Deniz ayna gibi, gökyüzünde hiç bulut yok ve Semadirek çok berrak ve yakın görünüyor. Ay, top dumanlarının üstündeki açık gökte soluk bir ışık gölgesi gibi. Bizimle Helles arasında şiddetli bir savaş yaşanıyor. Bir çıkarma teşebbüsü söz konusu. Çok kolay bir şekilde kuşatıyoruz, bu yüzden arkadaki korumaları kurban vermeden gemiye tekrar binemiyoruz, sahille olan bağlantımız kesilmiş olacak. Sahilde haddinden fazla adam öldürüldü.

6 Mayıs Pazar, Papaz Yok

Sabah saat 06.00 elimi yüzümü yıkarken her tarafa şarapnel yağıyordu. Sahille ilgili görüş, şayet bu kuşatma sürerse, Türker'in ağır toplarını kurmuş hale gelmeleri gerekeceği yönündeydi. Hindistanlılar Helles'e (Seddülbahir) gitmişlerdi ve Donanma Tümeni bizden uzaklaştırılıyordu. Bizim karşımıza yeni Türk tümenleri geliyor. Burada cenazelerin defni veya başka bir şey için hiç papaz yok.

Bu sabah Waite bir düzine esir (Türk) getirdi; bunlar jandarmalar, iyi adamlar. Bize anlatacak fazla bir şeyleri yok. Onlardan biri, teslim olduktan sonra bir yanlışlık yüzünden kendisine ateş edildiğinden yakındı. Böylesi durumlarda bir tercümanın bulunması gerekir.

Açık denizde hafif bir dalgacığın bile bulunmadığı ateş gibi kızgın bir gün, her şey durgun, fakat Helles'ten gökgürültüsü gibi sesler geliyor. Banyo yaptım ve temizlendim. Sahil dilsizlerin katır panayırı gibi görünüyor, çünkü çok sessiz. Bu gece yedide hücumla geçmemiz gerekiyor. Şu anda bir haftadır burada bulunuyoruz ve

bizi buraya taşıyan ilk saldırıdan 90 metre daha uzağa ilerledik. Devam etmekte olan büyük bir bombardıman, gürleyen bir ateş çemberi var, Türklerin üstüne gülle üstüne gülle yağdırılıyor.

Geceleyin savaş gemileri iki ışıldak hattı ile aydınlatma yaptılar ve orada, onların ardında, Semadirek ile İmroz'un ışıklarının parıltıları bulunuyordu. Burada, yeraltı sığınaklarının dışında uçurum baştanbaşa, yanmakta olan küçük ateşlerle çevriliydi. Tepenin üstünden tüfek sesleri geliyor.”¹³⁰

6 Mayıs 1915, Feryat Eden Yaralılar

“Çok soğuk bir gece. Ölüler gömülmemiş haldeler ve yaralılar siperler arasında su için feryat ediyorlar. General Birdwood ile ölüleri defnetmek ve yaralıları getirmek için bir ateşkes imkanıyla ilgili olarak konuştum. Almanların Türklerin bunu kabul etmesine izin vermediklerini düşünüyor.

Albay Esson bugün karaya çıktı. Yarımada'nın daha aşağılarında 8.000 Türk'ün öldürüldüğü söylentisini yaydı.(Seddülbahir 6Mayıs1915, İngiliz Fransız taarruzu, Kirte muharebeleri) Sabah saat 10'da Achi Baba'ya (Alçı Tepe) hücum ettik. Bütün gece fasılalarla ateş edildi.”¹³¹

Başarısız Saldırı

Gelibolu Yarımadası'nda Mayıs ayı geceleri soğuk geçer. Bu soğukla beraber savaşın verdiği yükü kaldırmak çok zordur. Hele siperlerin içindeki yaşam ise tam bir felaket. Burada çarpışan mütefrik askerleri bunları bu sonuçsuz muharebeye sokanların ağzından çıkacak iki kelimeyi her gün dört gözle beklediler. Bu iki kelime *'Tamam çekiliyoruz'* kelimeleri idi. Onlar asla savaşa gönderdikleri askerleri, beyaz örtülü masalarda yedikleri lüks yemek ve şarap şişelerinin arasında akıllarına getirmediler. İnsan

¹³⁰ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.48.

¹³¹ Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı s.49.

hayatının ne kadar kutsal ve değerli olduğunu düşünmediler. Dokuz ay beklediler. Dokuz ay sonra çekiliyoruz dediklerinde, 250.000 kendilerinden 250.000 Türk ordusundan kaybedilen insan hayatının sorumlusu oldular ve lanetle anıldılar. Yine Aubrey Herbert'in tuttuğu günlüklerinde burada yaşanan yüzlerce örnekten birisini bizlere aktarıyor.

“Saldırı bu sabah başarısızlıkla sonuçlandı. Burada, tepedeki tüfek patlamaları dışında tam bir barış var. Ian Smith ve ben bir vadiyi yüksek bir sırta kadar kekik, süpürgeotu ve mersin ağaçlarını izleyerek tırmandık. Hindistanlılar arasından geçip gittik ve gayet neşeli birkaç subay bulduk, onlardan biri sonradan öldürüldü. Gömülmemiş bir hayli ceset vardı. Yeni vurulmuş adam sayısı fazla değildi. Yaralı bir adamın geriye taşınmasına yardım ettik. Sedy taşıyıcıları dost için de düşman için de iyi adamlardı. Bir yerde, berbat şekilde çamurlu küçük bir gölet gördük, bir adam pantolonuyla içinde ayakta duruyor, çamuru dışarıya atıyordu. Fakat teneke kutudaki su berrak, soğuk ve oldukça iyiydi.

General Godley ve Tahu Rhodes, emirleri altındaki kuvvetlerle Türk siperlerine kadar ilerlediler, onlara çok yakın bir noktaldı. Türkler saldırıya geçti, el bombaları atıldılar ve bizim takviye güçlerimiz bozuldu. General adamları topladı, fakat çatışmada bir haylisi öldü, aralarında General'in emireri, yüksek rütbeli bir centilmen ve çok değerli, birinci sınıf bir arkadaş da vardı.

Kaba Tepe. Geçen gün, bizim aşağıdaki saldırımız başarısız olduğunda, Türkler yaralılarımızı alıp getirmemize izin vermişlerdi. Bu, o talihsiz çıkarmadan sonra yaşanmıştı. Bugün Lutzow gemisine çıktım ve bazı eşyalarımı aldım. Geriye dönerken duba ipi koptu ve biz esarete sürükleneceğimiz kaygısına kapıldık. Zor ve nahoş bir durumdu.”¹³²

¹³² Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, s.55.

19 Mayıs 1915, Arıburnu, Kötü Başlangıç

Çanakkale muharebelerinin en kanlı günü 19 Mayıs'tır. Bu kanlı günün mimarı Türk ordusu Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın olduğu belirtilmektedir. Böyle taarruz olmaz dediği halde, taarruzu isteyen Enver Paşa'nın isteğini kabul eden 5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'dır. Sonuç olarak, Arıburnu Cephesindeki Türk ordusunun bütün gücü ile yaptığı bu taarruz 19 Mayıs taarruzu olarak anılır. Bu taarruz, planını 5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'nın yaptığı ve Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın onayladığı bir taarruzdur. Neler olduğunu ilerleyen sayfalarda hep birlikte göreceğiz. Bu kadarda olmaz dedirten bir 19 Mayıs taarruzu.

5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa'nın Başkomutan Vekili Enver Paşa'dan aldığı kesin emirle, 19 Mayıs 1915'te yapılmasına karar verdiği, taarruz için gece yarısı 03.00'de Almanca yazılmış olan saldırı emrinde şöyle diyordu.

“1- Saldırı Çarşamba günü sabahleyin saat 03.30' da başlayacaktır.

2- Saldırımı 2'nci Tümen yapacaktır. Bu Tümen karanlık basmaya başlayınca kuzey grubuna katılmak üzere Sarafım Çiftliği'nden hareket edecek ve orada hemen yerleşerek saldırıya geçecektir.”¹³³

Arka çantaları saldırı sırasında çıkartılacaktır. Kuzey grubu, 2'nci Tümen'in gelişinden sonra sıcak yemeğini sağlayacak ve erler istirahat ettirilecektir. Bu emre göre 19 Mayıs çarşamba günü sabahleyin saat 03.30' da sağ kanatta 19'ncü Tümen (10.000 Kişi), merkezde 5'nci (10.000 Kişi) ve 2'nci (10.000 Kişi) Tümenler, sol kanatta 16'ncı (10.000 Kişi) Tümen olmak üzere baskın suretiyle

¹³³ Esat Paşa anıları, s.100

düşmana taarruz edildi. İngilizler böyle bir baskın bekledikleri için savaş baskın niteliğini çabucak kaybediverdi.

19 Mayıs 1915 Saat 03.30, 4 Tümen, 1 Tabur, 42.112 Türk askeri İle Gece Baskını

Bu baskın Çanakkale muharebelerinin çok müstesna bir hareketidir. “42.112 Türk askeri 3,5 Km.lik bir cephede toplandı.”¹³⁴ 1 metreye düşen asker sayısı ortalama 10’dur. Türk Askerleri 1 metre içine yan yana sığamadıkları için arka arkaya sıralandılar.

Takviye için gelen Yenizellanda Tugayı ile birlikte bu cephe-deki Anzak asker sayısı da 20.000 olarak kaydedilmektedir. Baskın 03.30’da başladı. Akıl almaz bir hesapsız taarruzun faturası Türk ordusuna ağır ödetilmiştir. Çeşitli kaynaklar bu baskının planlamasında Enver Paşa’nın da bulunduğunu söyler. Bu baskın Kafkas cephesinde kışın ortasında Ruslara karşı bizzat Enver Paşa’nın sevk ve idare ettiği Ocak 1915 Sarıkamış taarruz ile sonuçları açısından büyük benzerlik olduğudur. Her ikisinde de Türk ordusu büyük kayıplar vermiştir. Bu taarruz bir dakikada üç askerin hayatını kaybettiği nadir savaşlardandır.

Enver Paşa’nın “11 Mayıs’ta yaptığı denetlemeler Arıburnu bölgesindeki durumu çok acı bir dille eleştirmiş olması, bu bölgede genel bir taarruz ile düşmanın denize dökülmesi için şimdiye kadar neden beklenilmiş olduğunu komutanlardan sorması, Ordu Komutanı ile aldığı gizli karar ayrı ayrı düşünülecek noktalardı. Mareşal Liman Sanders’in kendine özgü tutumları önemliydi ve psikolojik nedenlerin sayılabilirdi.

Durumu ana noktalarıyla bir kez daha gözden geçirmek uygun olur. Bu taarruzu Başkomutanlık istemiştir. Ordu Komutanı bu karara katılmış ilk hazırlık emirlerini yayınlamıştır. Bu

¹³⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *Vinci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2’nci Kitap, Amfibi Harekât, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.195.*

durumda Kuzey Grubu Komutanının durum muhakemesi ve kişisel görüşlerini sorar. Aldığı cevap ise olumlu değildir.”¹³⁵

İngiliz Kaynakları ise, Türk resmî kaynaklarına göre, bu taarruza birkaç gün evvel cepheyi ziyaret eden Enver Paşa’nın verdiği kararla İstanbul’daki 2’nci Tümen’in de Çanakkale’ye gelir gelmez genel taarruza başlanmasını emretmesiydi. Bu tümen 16 Mayıs’ta Çanakkale’ye gelmeğe başladı. Taarruza Türk kuvvetleri dört tümen (42 taburdu) ve muhtelif Türk kaynaklarının hesaplarına göre 30,000 - 40,000 insandı.

Türk plânı şöyle idi. Anzak cephesinin merkezini yarmak ve düşmanı sahilde boğmak.

“Mayısın 18’inci gecesı, ay gece yarısından biraz evvel batmıştı. Ertesi gün saat 03.00’den önce bütün Anzak Kolordusu silâhbaşı etmiş muhtemel taarruzu bekliyordu. 20 dakika sonra gün hafifçe ağarmaya başlayınca Türk kollarının süngü takmış olarak ilerlemekte oldukları görüldü. Derhal üzerlerine şiddetli ateş açıldı. Türkler pervasızca ilerliyorlardı, Bundan başka diğer uzun piyade saflarının 400 rakımlı tepenin üzerine doğru tırmanmakta oldukları görölüyordu.

Türklerin plato üzerindeki siperleri Avustralyalıların mevzilerinden 200 yarda (20 Metre) uzakta idi. Aradaki arazi, alçak fundalıklar olmasına rağmen bir gemi güvertesi kadar düzdü. İyi görmek için siperlerinin üstüne çıkarak, ayakta ve oturarak ateş eden Avustralyalılar bu düz arazi üzerinde birbiri arkasında süratle ilerleyen piyade saflarını yere döküyorlardı. Türkler yalnız Anzak siperlerinin bir noktasına geçici bir an için girebildiler. Saat 05.00’den önce Türklerin büyük taarruzu akamete uğramıştı. Şurada burada taarruzu yenilemek için vuku bulan son gayretler de hemen bastırılıyordu. Sonuçta saat 11.00’da muharebe bitmişti.

¹³⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.204.

Türklerin resmî neşriyatına göre bu neticesiz taarruzdaki zayırları 10,000 insandır. Bugün öğleden sonra Avustralya siperlerinin önünde sayılan ölümlerin miktarı 3.000 mütecavizdi. Anzaklıların zayırları ise 600 kadardı.”¹³⁶

Tabur İmamlarının Muharebede Ayak İzleri

Bu taarruzda bir günde Türkler 5.000 şehit verdi. Müttefiklerden daha fazla kayıpları vardı. Esat Paşa ise “Bugün beş bin kadar kayıp vermiş olan Kolordunun 2’nci Tümeni cephenin darlığı dolayısı ile taburlar birbirine karışmış ve komuta güçleşmiş olmakla beraber erlerimiz metanet ve cesaretle savaşıyor, tabur imamları ellerinde Kuran olduğu halde askerin önünde ilerliyordu. Bu Tümen, düşmanın çok iyi hazırlanmış olduğu siperleri yaramadı, Böylece de saldırı başarıya ulaşamadı,” diyordu.”¹³⁷

19 Mayıs 1915 Taarruzunun Sonucu

19 Mayıs günü yapılan muharebelerde verilen zayırlar, 51’i subay olmak üzere 3.420 şehit, 97’si subay olmak üzere 6.064 yaralı ve 486 kayıptır ki, zayırlar genel toplamı yaklaşık 10.000’i bulmuştu.

Baskın tarzında başlatılması amaçlanan, fakat yukarıda kısaca açıklanan nedenlerle gerçekleştirilmeyen bir başka deyişle ‘*Baskına giderken baskına uğratılan*’ 19 Mayıs taarruzları, ağır zayırlarla son bulmuştu.

Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa’nın orduya gönderdiği raporun bir yerinde “Askerlerimiz, birçok yerde düşman mevzilerine varmışken gayet metin mazgallı siperlerde sınavı ve çok şiddetli,

¹³⁶ General C.F.Aspınall - Oglander, Çanakkale *Gelibolu Askeri Harekâtı, II’inci Cilt, Askeri Matbaa, İstanbul, 1940, s.21*

¹³⁷ Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, *Yayına Hazırlayan: İhsan Ilgar, Baha Matbaası, İstanbul, 1975,s.101*

etkili yan ateşi yapan makineli tüfek ve piyade ateşlerinin ve el bombalarının etkisiyle ne yazık ki baskın, fiilen mümkün olamamış ve ilerleyen erlerle subaylar şehit olarak düşman siperleri üzerinde kalmışlardır.” Demektedir. Bu da fedakârlıklarının en güzel kanıtıdır.

Başarısızlık Nedenleri

Arıburnu cephe kesiminde, “19 Mayıs’ta taarruza geçilmesiyle ilgili yüksek komuta kademesince alınan kararlar, genelde uygundur. Ancak, taarruzun, buradaki kuvvetlerin İngilizler tarafından takviyeye gidilmeden başlatılması ve iyi sevk ve idare edilmesi hâlinde, olumlu sonuca ulaştırılması mümkün olabilirdi.

Keza bu taarruzda, araziyi iyi tanımayan birliklerin ve özellikle bölgeye taze kuvvet olarak yeni gelen 2’nci Tümenin harekâtında da görüldüğü gibi, başarı şansının olamayacağı önceden değerlendirilmeliydi.

Çok iyi hazırlanmış güçlü bir mevziye karşı taarruzda, daha esaslı hazırlık yapılması ve askerlik tekniğinin, tüm taktik usullerinin yerine ı getirilmesi gerekirdi. Keza ağır topçu ve top cephanesinin azlığı, baskın prensibinin tam uygulanamaması, birliklerin, gece mevzi değiştirmelerinde görülen, karışıklıklar, hücumların derinlik içinde değil, yoğun ve sıkışık hatlar hâlinde ve hatta kollar hâlinde yapılması, harekâtı olumsuz yönde etkilemiştir. Bu subaylar, kendi subay ve erlerine düşmanın yerini karanlıkta işaret ederek, (İşte... Şu yönde, aşağı yukarı on adım var yok...) diye körebe parçasına göstermektense birlikleri bir gece siperlerde kalarak düşman ve arazi durumunu görmesi için taarruzun bir gece ertelenmesini rica etmişlerse de erlerin moralleri bozulur endişesi ile kabul edilmemişti.

Sayılan bu başarısızlık nedenlerine, bir gün önceki (18 Mayıs) çatışmalarında, sarf edilen topçu cephanesinin, 19 Mayıs genel taarruzu için elde tutulması eklenebileceği gibi, keza İstanbul’dan

yeni gelip, henüz cepheye intikal eden taze bir kuvveti, (2'nci Tümen), hemen cepheye sokmamak gerekirdi. Bunun yerine, öteki tümenlerin, Anzak mevzilerinde gerçekleştirebilecekleri girmeyi, yarmaya çevirmek için derinlikte besleyecek şekilde, esaslı bir sıklet merkezi oluşturulmuş olsaydı, Anzak savunması, sarsılabilirdi ve belki de bu son taarruzdan beklenen sonuca ulaşılabilirdi.

Seddülbahir cephesinde, iki hafta önce yine İstanbul'dan gelip ayağının tozuyla 3/4 Mayıs gecesinin karanlığında hücumasevk edilen 15'nci Tümen'in vermiş olduğu ağır kayıplardan daha fazla kayıplara uğranılmıştı. Bir anda ve daracık taarruz şeritlerinde binlerce insan feda edilmiş, pervasızca ateşe atılan Mehmetçikler birbiri üstüne düşerek şehit olmuşlar ve hiçbir sonuç da elde dilememişti. Çanakkale'nin en kanlı günü bugündü. Ortada kalan binlerce ölü, sağlık sorunları çıkarmaya başlamıştı. Mevzilerde durulamıyor, askerin morali sarsılıyordu. Uzun görüşmelerden sonra 24 Mayıs 1915'te anlaşmaya varıldı. 24 Mayıs günü karşılıklı atışkes kurullarının gözetimi altında Türk şehitleri ve müttefik ölüleri toplanarak gömülecekleri yere alındılar. Arıburnu kesiminde mevzi muharebelerinin dışında Anafartalar muharebelerine kadar çok önemli bir olay olmadı.”¹³⁸

18/19 Mayıs gecesi 2'nci Tümen'in düşmana kahramanca taarruzu başarılı olamamıştı. Tümen kaybı 10.000 ölü ve yaralı idi. Liman Paşa söz konu bu taarruzun kendi tarafından işlenmiş bir hata olduğunu kabul ederek. “*Bu hata düşman kuvvetini iyi takdir edememekle ve elimizdeki az topçu kuvvetiyle çok sınırlı cephaneyle bu işi başaramayacağımızı öne hesaplayamamakla işledim.*” derken “¹³⁹ 6,5 saat gibi kısa bir taarruz süresinde Türk birliklerinin muharip mevcudu % 30 kısmıyla erimiş toplam zayıat sayısı 9.000'i geçmişti. Bu korkunç rakamdı. Bir anda ve daracık taarruz şeritlerinde binler ve binlerce insan feda edilmiş, pervasızca ateşe

¹³⁸ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 139

¹³⁹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, s 140-141.

atılan yiğit Mehmetçikler bir biri üstüne düşerek şehit olmuş ve hiçbir sonuç elde edilememişti. Çanakkale’de yaşanan en kanlı gündü bu.

“Türkler, çarpışmanın geçici tatili hususundaki teklifi fırsat addetmişlerdi. Ertesi gün sabahleyin Kabatepe yolu üzerinden bir subayın geldiği görüldü. Önce, General Birdwood ile yapılan görüşme ve sonra 22 Mayıs’ta General Sir Ian Hamilton’un Kurmay Başkanı General Braithwait ile Türk heyeti arasındaki İkinci konferans neticesinde bir mütareke yapılması kabul ve imza edilerek her iki taraf komutanları tarafından (Sir Ian Hamilton, Mareşal Liman Von Sanders) tasdik edildi. Her iki tarafın özenle tatbik ettiği mütareke müddeti Mayısın yirmi dördüncü günü saat 07.30’dan önce saat 4,30’a kadar devam etti ve bu müddet zarfında Türkler 3,000 şehit gömdüler.”¹⁴⁰

Çok Acı Bir Görüntü

“Coşkun bir ruh ve bir atılganlıkla başlayan tümen hareketinde ileri hat birliklerinin şiddetli hücumları fırtınalı bir deniz gibi dalgalandı. Ölen ölüyor, sağ kalanlar birbiri ardından ileri atılıyorlardı. Günün en kızgın dövüşüydü bu. Tümen Komutanı Albay Hasan Basri ilk hatlarda, hücum kademelerinin arasında dolaşıyordu yine tümen varını yoğunu ortaya koymuştu. Kimsede can kaygusu yoktu. Gözler Merkeztepe’ye dikilmişti. Hücumlar eşine az rastlanır bir kahramanlıkla ve insan gücünün en cömert ölçüleriyle tekrarlanıyordu. Türk askeri, adının ve tarihinin şerefîyle savaşıyor ve her attığı adımda severek can veriyordu. Verilen zayıat, özellikle bu dönemdeki zayıatın daracık bir muharebe alanım binlerce şehit ve yaralıyla doldurmuş bulunan manzarası cidden korkunçtu. Beşerî olanak ve taktik olarak her şey pek fazlasıyla yapılmış, fakat bir türlü istenen hedefe varılamamıştı. Bütün kazanç, düşman mevzilerine biraz daha yaklaşıp bazı noktalarda birbirine

¹⁴⁰ General C.F.Aspinall - Oglander, Çanakkale *Gelibolu Askeri Harekatı*

girmiş bir halde bulunmaktan ibaretti. Bu durum, saat 10.00’a kadar hiç değişmeden böylece devam etti. Üst komuta kademelerindeki hatayı düzeltmek için bundan daha üstün bir çaba gösterilemez ve birkaç saat içerisinde bundan daha fazla kan dökülemezdi. Savaş ilkelerinin ve ana taktik kurallarda oluşan muharebe koşullarının tersine veren bir karar, böyle bir kararla yürütülen bir harekâta bağlanmış hayalleri gerçekleştirebilmek için insan gücü yetmiyordu ve yetmezdi de...

5’nci Tümen çok mükemmel savaşıyordu. Alınan sonuç ve sonuçsuz kalan harekâtın nedeni; bu tümenin tamamen dışındaki fikir ve kararlardan doğmuştu. Muharebelerin doğal karakterinde bu da vardı. Mükemmel kararlar beceriksiz ve korkak hareketlerle sonuçsuz kaldığı gibi, sağlam bir ruh ve müstesna yeteneklere sahip kuvvetlerin olağanüstü fedakârlıkları da ters ve hatalı kararlar yüzünden sönüp giderdi. Tarih, bu ikinci şekildeki talihsizliği, 19 Mayıs Arıburnu taarruzu olarak gözlerimizin önüne sermiş ve her yönü ile ders alınacak kanlı bir tablo çizmişti.”¹⁴¹

En Acı Rapor

Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa’nın 5’nci Ordu Komutanına verdiği rapor,

“Emriniz gereğince, bugün sabahleyin saat 03.30’da düşmana baskın suretiyle taarruz edilmiştir. Askerlerimiz kahramanca birçok yerlerde düşman siperlerine varmış iken, düşmanın gayet metin tarzda tertip ettiği sınavari yan ateşleri yapmasına elverişli olan mazgallı siperlerden yaptığı şiddetli makineli tüfek ve piyade ateşlerinin ve el bombalarının etkisiyle ne yazık ki, baskın fiilen mümkün olamamış ve ilerleyen erlerle subaylar şehit olarak düşman siperleri üzerinde kalmışlardır ki, bu da fedakârlıkların en güzel örnekleridir. Yedi saat tam bir metanetle bütün cephede devam eden

¹⁴¹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, *V’nci Cilt, Çanakkale Cephesi, 2’nci Kitap, Amfibi Harekât, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s.208.*

işbu taarruzun bazı birliklerde subay ve er mevcutlarını % 50 ölçüsünde zayiata uğratması yüzünden, düşmanın çok etkin ateşleri karşısında taarruzun devamı halinde büsbütün perişan olacakları ve savunmanın dahi olanaksızlaşacağı tümenler tarafından rapor edilmesi üzerine, artık taarruzun daha ileriye götürülmesi sakıncalı görülmüş, durum telefonla zatıalınıza arz olunmuştu. Aynı vasıta ile aldığım emirleriniz üzerine halen bulunulan hatlarda savunmaya geçmek ve düşmanın muhtemel taarruzlarını karşılayacak şekilde tedbirler alıp bir adım dahi geri gidilmemek üzere yerleşilmesinin emirleri verildiği maruzdur.”¹⁴²

Gece Yarısı Vatan Marşı

“Düşmanın yoğun ateş perdesine çarpan birlikleri coşturmak ve geriden gelen taburların da aynı hücum selinde ileriye doğru dalgalandırmak üzere, saat 03.40’ta birliklerin borazan ve trampet takımlarına hücum borusu çalmaları emredildi. Biraz sonra, ileri hatlara yanaştırılmış olan Tümen Bandosu da “Vatan Marşını” çalmaya başladı:

*Annem beni yetiştirdi bu ellere yolladı
Bu sancağı teslim etti. Allaha ısmarladı
Boş oturma çalış dedi hizmet eyle vatana
Sütüm sana helâl olmaz saldırmazsan düşmana*

sözlerini haykıran erler büyük bir azim ile hücumu kalktılar. Her taraftan ‘Allah, Allah...’ Haykırıışları duyuluyor, boru takımları ve tümen bandosunun karanlığı yırtan madenî sesleri yamaçlardan yamaçlara yankılanarak ruhlarda dayanılmaz bir savaş heyecanı yaratıyordu. Oluşu ve görünüşü ile duyguları kamçılayan bu hareketler iyiydi ama bununla birçok şeylerin kaybedildiği de bir gerçektir. Baskın tamamıyla ve bütün cephe boyunca ortadan kalkmıştı. Ve işin daha kötü tarafı, normal bir mevzi savaşında

¹⁴² Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.210.

yapılacak hücumlar için topçu ve diğer ağır piyade ateşleriyle yu-
muşatılıp olgunlaştırılmamış tahkimli bir düşman mevziine karşı
açıktan açığa muharebe edilecekti. Bütün cephe kuvvetleri ile düş-
manı denize dökerek topyekûn imha amacını güden, bu amacı an-
cak baskın tarzında süngü hücumlarıyla elde etmek umudunda bu-
lunan bu harekâtın bundan böyle insan öğütücü bir cehennem
çarkı gibi işlemesine kimse engel olamazdı. Harekât planı ve plan-
daki ana fikir başarı olasılıkları tamamen yitirilmiş ve işler çığı-
rından çıkarılmıştı.”¹⁴³

Zayiat

“19’ncu Tümen 13 subay (6 şehit-7 yaralı) 1.081 er (333 şe-
hit-748 yaralı) toplam 1.094 kayıp, 5’nci Tümen 22 subay (8 şehit-
14 yaralı) 2.449 er (1.017 şehit-1.432 yaralı) toplam 2.471 kayıp,
16’ncı Tümen 35 subay (13 şehit-22 yaralı) 3.189 er (1.455 şehit-
2.734 yaralı) toplam 4.267 kayıp, 77’nci Alay’ın 1’nci Taburu (17
şehit-127 yaralı) toplam 144 kayıp. Genel kayıp toplamı 148 subay
(51 şehit-97 yaralı)1.081 er (3.369 şehit-5.967 yaralı) toplam
9.336, genel toplam 9.484 kayıp.”¹⁴⁴

“Yukarıdaki kayıpların en çarpıcı nedenlerinden biriside Tü-
men raporlarının iyimser ve taarruzların devamını destekler nite-
likte olmasına sebep birazda gece karanlığı olmuştu. Saat 24.00’de
mehtap çekilmiş ve ortalığı zifiri bir karanlık sarmıştı. Hücum
eden birlikleri seçmek mümkün olmuyordu. Giden gidiyor, ileri-
deki meçhullerden şiddetli muharebe gürültüleri duyuluyor ve
kimseden bir şikâyet sesi çıkmıyordu. Alay komutanları bunu
hayra yormuşlar ve birliklerin düşman derinliklerine daldıkları ka-
nısına varmışlardı. Başarı haberleri yağdıran raporların bir kay-
nağı da bu idi. Bu talihsiz oluşum ve etkenler içerisinde cephe ta-
arruzunun kaldığı yerden devam ettirilmesine karar verildi. Bu ka-
rarda, yanlış haberler ve durumu gereğince değerlendirememiş

¹⁴³ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.200.

¹⁴⁴ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi, s.211.

olmak vb. gibi taktik neden ve çelişkiler bulunduğu gibi, bazı psikolojik nedenlerin mevcut olduğu bir gerçektir.”¹⁴⁵

24 Mayıs 1915, İngilizler ’in Acil İsteği

Savaşta bir komutanın en zor anlarından birisi askerlerini kaybetmesidir. Bu kayıp ya yaralı veya ölüdür. Uzun süren siper muharebelerinde, komutan olarak siperin önündeki bu tür askerlere müdahale edemezsiniz. Yaralanan birçok asker yardım gelmediği için hayatını kaybeder. Hayatını kaybedenlerinde bir an önce siperin önünden alınması gerekir. Çanakkale muharebeleri için yazılan kitaplarda zayıat rakamları bir birini tutmamaktadır. Aslında tutmaması doğaldır. Fakat bu sayılar gerçeğe yakın ortalama sayılardır. Her gün siperlerin önünde meydana gelen çarpışmalarda yüzlerce insan her iki taraftan da kayıp edilmektedir. Çünkü bu oluşum cehennem andırır. İnsanlık açısından savaşların feci tarafı hangi taraftan olursa olsun hayatını kaybeden askerlerin sayılmasıdır. Kayıp kelimesi genel bir ifadedir. Bunun içinde hayatını kaybeden, yaralı olan, firar eden, esir düşen gibi ayrıntı vardır. Esat Paşa’nın anılarındaki bu olay yaşananları ortaya koymaktadır. Bizlerin Çanakkale muharebeleri diye adlandırdığımız bu siper çarpışmaları yüzlerce insanlık açısından alınacak acı dersler vermektedir. Esat Paşa’nın anılarında kayıplar hakkında şunları yazar:

“Öğleden sonra saat 16.00 sıralarında İngiliz Kızılhaç bayrağının siperlerde dalgalandığını gördüm. Ordu Komutanına telefonla bildirdim.

*“Taraflınızdan da bir Kızılay bayrağı çıkartılsın ve ikisinin hatlarımızın ortasında birleşmelerine izin verin ve ne istediklerini sorun!”*cevabını aldım.

Önce Kızılhaç bayrağını taşıyan, karaya çıkan İngiliz Kuvvetleri Komutanının yaveri bize doğru ilerlemeye başladı. Kızılay

¹⁴⁵ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi,s.211.

bayrağını elinde tutan bir Türk Teğmeni de ona karşı yürüdü. Her ikisi tam siperlerin ortasında birleşti. Bu sırada her iki taraf ta ateşi kesmişti. Kızılhaç bayrağını taşıyan İngiliz subayı, ölülerin gömülmesi için komutanı adına altı saatlik bir silah bırakmayı teklif etti. Şehitlerimizi gömmek ve iki taraf hatları arasında dayanılmaz acılarını işittiğimiz yaralıları kaldırıp kurtarmak için bizim de böyle bir mütarekeye ihtiyacımız vardı.

Durumu telefonla Ordu Komutanına bildirdim. Aynı şekilde Ordu Komutanının uygun görmesi üzerine de mütarekeyi kabul ettiğimi İngiliz subayına söyledim. Bunun üzerine mütareke görüşmelerini ayrıntılı bir biçimde yapmak için cuma günü öğleden önce saat 10.00 ile 10.30 arasında Kabatepe civarında görüşmek isteğini taşıyan İngiliz yaverinin bir yazısını aldım. Telefonla Ordu Komutanına bildirdim. İngiliz yaveri kabul ettiğim cevabımı alınca sevinerek gitti, dedim çünkü İngilizler bunu dört gözle bekliyorlardı.

Bu görüşmeler sırasında iki tarafın hatlarının başka taraflarında tek tük ateş yapılmaktaydı. 7-8 gecesı yine aralıksız çok şiddetli piyade ve topçu atışları iki taraf arasında devam etti. Savaşta böyle disiplinsizliklere sık sık rastlanır. “¹⁴⁶

24 Mayıs 1915, Kabul Ediyoruz

Hayatını kaybeden ve yaralanan askerlerin toplanması ateş kes dönemlerinde yapılır. Eğer uzun süre ateş kes yapılmamışsa siperlerin önündeki manzarayı tahayyül etmek bile zordur. Görüntü en çok hayatta kalan siperdeki askerleri etkiler. Hele o asker arkadaşını veya yakınına kaybetmişse kendisini bedbaht(kötü) hisseder. Bir an önce siperlerin önünün temizlenmesi gerekir. Anılarda bunun nasıl olduğu anlatılır.

¹⁴⁶ Esat Paşa, s.101

“İngilizlerle ölü ve yaralı naklini görüşmek üzere Almanca ve Fransızca’yı çok iyi bilen Kurmay Binbaşı Ohrili Kemal Bey’i seçtim ve bugün saat on ’da Kabatepe’ye gönderdim.

Kemal Bey, Kabatepe’nin plajında İngiliz delegesiyle bulundu. İngiliz delegesi kendisine karargâhlarına kadar gitmeleri gerektiğini söylemiş, Kemal bey de durumu kabul etmiş. Tarafımızdan hiçbir teklif ileri sürülmediği halde bir İngiliz kurmay subayı bize rehine olarak bırakıldı. Kemal Bey’in gözleri bağlandı ve elinden tutularak hareket edildi. Gözleri bağlı olduğu için Kemal Bey hangi yolun takip edildiğini görmedi ise de kara yolu olduğunu anlayabildi. Bir hayli yürüdükten sonra İngiliz Komutanının bulunduğu karargâha getirerek etrafı görmeyen bir koğuşa koydular ve gözlerinin bağını burada çözdüler.

Arıburnu’na çıkmış olan İngiliz kuvvetlerinin komutanı General W. Birdwood, Kemal Bey’i büyük bir nezaketle karşılayarak her iki delegeden ölülerin gömülmesi için bir anlaşma hazırlamalarını rica etmiş. Çünkü Gelibolu’nun çoğunlukla kuzeyden güneye esen rüzgârı, ölülerin kokmuş vücudundan çıkan fena kokuları onlara doğru sürüklediğinden pek güç durumdaydılar. General, delegeler anlaşmayı hazırlarken bir taraftan da bana göndereceği Fransızca mektubu hazırlamaktaymış. Bu General sonradan mareşal oldu ve kralın temsilcisi olarak da Atatürk’ün cenaze törenine katıldı. Kemal bey, İngiliz delegesiyle hazırladıkları, imzalarıyla tasdik ettikleri anlaşmayı ve General Birdwood ’un mektubu ile akşamüstü karargâha döndü. Kemal Bey’in gelişinden sonra biz de bize bırakılan rehineyi kendilerine teslim ettik.”¹⁴⁷

Mektupta şöyle diyordu:

“Ekselans! Bugün için iki siper arasında bulunan ölüleri gömmek üzere bir silah bırakışması yapılması hususunda anlaşma için kurmay Binbaşı Kemal Bey’i delege olarak göndermek lütfunda bulunduğunuzdan dolayı size teşekkürlerimizi sunarım.

¹⁴⁷ Esat Paşa , s.103

İtilaf orduları Başkomutanı General Sır Hamilton'a da sunulmuş olan antlaşma, size de arz edilmiştir.

İki taraf arasında kararlaştırılmış olan ve Kabatepe'nin kuzeyindeki kıyıda bulunan bir noktada yarınki cumartesi öğle zamanı Binbaşı Kemal Bey'i karşılamak üzere oraya gidecek olan delege ile buluşmasını size teklif ediyoruz. İki taraf arasında delegeler ayrıntılı ve uzlaştırılabilir olan hususlarda sizin de kabul buyurmanızla yapılma imkânına girecektir. ”¹⁴⁸

Delegelerin yaptığı anlaşmayı Ordu Komutanı da onaylamıştı. Mütareke Fransızca olarak iki kopya yazılmıştı. Ohrili Kemal Bey'e benim adıma imza etmek yetkisi de verilmişti.

24 Mayıs 1915, 2981 Şehit

“Düşman bugün 08.00'den 10.30'a kadar, kara bataryalarının ve donanma toplarının ateş desteği altında büyük kuvvetlerle giney grubuna saldırıya kalktı. Durmadan ihtiyatlarıyla taarruz hatlarını pekleştirdiyse de birliklerimizin kahramanca yaptıkları karşı saldırılarla püskürtüldü. Çekilme bölgesinde bine yakın ölü bırakıldılar. Askerlerimizin takibinden ancak donanmanın ateşi sayesinde kurtulmuş ve eski yerlerine çekilebilmişlerdi. Birçok adi ve bir makineli tüfek ele geçti. Ve bir uçağını da denize düşürdük. Bu savaşta 425 yaralı ve 25 şehit verdik.

Saat on birde Kurmay Başkanım Yarbay Fahrettin Bey (Altay), Ordu Komutanı adına ölüleri gömme anlaşmasını imzalamak üzere Ohrili Kemal Bey'le beraber Kabatepe'ye gittiler. Öğleye kadar cephelede sessizlik hüküm sürdü. Her iki taraf ta bundan faydalanarak tahkimat yapmakla meşgul oldular. Akşama doğru her iki tarafın delegelerinin imza ettiği anlaşma getirildi. Ve Ordu

¹⁴⁸ Esat Paşa, s.104

Kurmay Başkanı Kâzım Bey’e bilgi verdi. Anlaşmada İngiliz Komutanlığı adına da İngiliz Kurmay Yarbey M. Sakın imza etmişti.

Bugün de düşman donanması Kilye limanını endirekt atışlarla hırpaladı. Saat yedi buçukta ateş kesilerek ölüleri gömmek üzere her iki taraftan görevli kurmay subayla, doktor ve yüzer teskerece er ölüleri almak üzere ortaya çıktılar. Avusturalyalılar siperlerden ayağa kalkarak ve anlaşma dışında bir harekette bulunmayarak yalnız bize boylarını gösteriyorlardı. Bizim erlerimiz aldıkları emre uyararak siperlerde saklı kaldılar. Ben, gözetleme yerinden dürbünle olayları izliyordum. Her şey anlaşmadaki gibi sürmekteydi. Her iki siperlerin arasında ne tuhaftır ki Avusturalyalı erlerle bizinkiler işaretlerle dostça görüşmeler yapıyorlardı. Avusturalyalılar savaş yadigârı olmak üzere elbise düğmesi alıyorlar, bunun karşılığında çikolata veriyorlardı. Akşama doğru yaralı ve ölü taşımaya ve gömme işleri bitince her iki taraf atışa devam etti. Bu sırada 2.981 şehit gömmüş, 2.688’i sağlam, 1.493 ü eksik tüfek toplamıştık. Cephedeki savaşlarda fazla kayıp verip, taburları birbirine karışmış olan 2’nci Tümeni geriye çekip yerine 16’ncı Tümen’i görevlendirildi.

Sabahın erken saatlerinden itibaren ara sıra tüfek ve top ateşleri ve karşılıklı bomba atışları yapıldı. Düşman topçusu sağ kanadımızı 20 ile 30 kadar mermi atarak bombaladı. Bir uçağı da daima havada gözetleme görevini yapıyordu. 99 yaralı ve 8 de şehit vermiştik. 2’nci Tümen’den gönderilen beş taburun katılmasıyla güney grubunda yaptığımız karşı saldırıyla İngilizleri eski siperlerine püskürttük. Bu saldırı sırasında 17 makineli tüfek ele geçirmiştik.”

¹⁴⁹

Hasan Ethem'in Validesine Son Mektubu

“Mektubu yazan, 57’nci Piyade Alayı’nın İhtiyat Zabiti Namzedi Hasan Ethem, İstanbul Hukuk Fakültesi son sınıfına devam

¹⁴⁹ Esat Paşa s.104-105

ederken aynı zamanda Beyazıt Numune Mektebi'nde öğretmendi.
(1912)

Düşmanın Çanakkale'ye dayandığını işittiğinde gözünü kırpmadan binlerce akranı gibi cepheye koştu. Mecburiyeti yoktu, gönüllü yazıldı. Bir gün annesinden aldığı mektuba karşılık olarak eline kalemi aldı. Bu onun son mektubuydu. Bu mektubu yazdıktan iki gün sonra Maydos (Eceabat)'da şehitlik mertebesine yükseldi.

Valideciğim,

Dört asker doğurmakla iftihar eden şanlı Türk Annesi!

İçinden öğüt alınacak mektubunu, Divrin Ovası gibi güzel yeşillik bir ovacığın ortasından geçen derenin kenarındaki armut ağacının altında otururken aldım. Tabiatın yeşillikleri içinde mest olmuş ruhumu bir kat daha takviye etti. Okudum, okudukça büyük büyük dersler aldım. Tekrar okudum. Şöyle güzel ve mukaddes bir vazifenin içinde bulunduğumdan sevindim. Gözlerimi açtım, uzaklara doğru baktım. Yeşil yeşil! Ekinlerin rüzgâra mukavemet edemeyerek eğilmesi, bana, annemden gelen mektubu selâmlıyor gibi geldi. Hepsi benden tarafa doğru eğilip kalkıyordu ve beni, annemden mektup geldi diyerek tebrik ediyorlardı.

Gözlerimi biraz sağa çevirdim; güzel bir yamacın eteklerindeki muhteşem çam ağaçları kendilerine mahsus bir seda beni müjdeliyorlardı. Gözlerimi sola çevirdim; cıgıl cıgıl akan dere, bana validemden gelen mektuptan dolayı gülüyor, oynuyor, köpürüyordu. Başımı kaldırdım, gölgesinde istirahat ettiğim ağacın yapraklarına baktım; hepsinin benim sevincime iştirak ettiğini, yaptıkları rakslarla anlatmak istiyordu, Diğer bir dalına baktım, güzel bir bülbül, tatlı sedasıyla beni müjdeliyor ve duygularıma ortak olduğunu ince gagalarını açarak göstermek istiyordu.

İşte bu geçen dakikalar anında, hizmet eri;

- Efendim, çayınız, buyurunuz, içiniz, dedi.

- Pekâlâ dedim. Aldım baktım, sütlü çay...
- Mustafa bu sütü nereden aldın? Dedim.
- Efendim, şu dere kenarında yayıla yayıla giden sürü yok mu?
- Evet, dedim. Evet, ne kadar güzel.
- İşte o'nun çobanından 10 paraya aldım.

Valideciğim, 10 paraya 100 dirhem süt, hem de su katılmış. Koyundan şimdi sağılmış, aldım ve içtim.

Fakat bu sırada düşünüyorum... Ben validemin sayesinde onun gönderdiği para ile böyle süt içeyim de, Annem içmesin, olur mu? Şevket neden içmiyor. Dedim.

Fakat yukarıdaki bülbül bağııyordu: 'Validen kaderine küs-sün, ne yapalım. O da erkek olsaydı, bu çiçeklerden koklayacak, bu süttten içecek, bu ekinlerin secdelerini görececek ve derenin aheste akışını tetkik edecek ve çıkardığı sesleri duyacak idi.'

Şevket merak etmesin; o görür, belki de daha güzellerini görür. Fakat Valideciğim, sen yine müteessir olma. Ben seni, evet seni mutlaka buralara getireceğim. Şevketle, Hilmi'de senin sayende görecektir.

O güzel çayırın koyu yeşil bir tarafında, çamaşır yıkayan askerler saf saf dizilmişler. Gayet güzel sesli bir ezan okunuyordu.

Ey Allah'ım, bu ovada onun sesi ne kadar güzeldi. Bülbül bile sustu, ekinler bile harekettten kesildi, dere bile sesini çıkarmıyordu. Herkes, her şey, bütün varlıklar onu, o mukaddes sesi dinliyordu. Ezan bitti. O dereden ben de bir abdest aldım. Cemaatle namazı kıldık. O güzel yeşil çayırların üzerine diz çöktüm. Bütün dünyanın dağdağa ve debdebelerini unuttum. Ellerimi kaldırdım, gözümü yukarı diktim, ağzımı açtım ve dedim:

'Ey âlemlerin Rabbi! Ey şu öten kuşun, şu gezen ve meleyen koyunun, şu secde eden yeşil ekin ve otların, şu heybetli dağların Yaraticısı! Sen bütün bunları bu Müslüman Türk Milletine verdin. Yine onlarda bırak. Çünkü böyle güzel yerler, seni takdis eden ve seni ulu tanıyan bu millete mahsustur.'

Ey benim Rabbim! Şu kahraman askerlerin bütün dilekleri, İsm-i Celâlini İngilizlere ve Fransızlara tanıtmaktır. Sen bu şerefli dileği ihsan eyle ve huzurunda titreyerek, böyle güzel ve sakın bir yerde sana dua eden biz askerlerin süngülerini keskin, düşmanlarını zaten kahrettin ya, bütün, bütün mahvet. Diyerek bir dua ettim ve kalktım. Artık. Benim kadar mesut, benim kadar mutlu bir kimse tasavvur edilemezdi.

Valideciğim, oğlun Halit de benim gibi güzel yerlerdedir.

Dünyanın en güzel yerleri burası imiş. Yalnız bu memleketlerde düğün olmuyor. İnşallah düşman asker çıkarır da, bizi de götürürler, bir düğün yaparız, olmaz mı?

Kadire mektup yazdım.

Valideciğim, evdeki senet ve saireyi kimselere katiyen vermem ve sorarlarsa, biz bilmiyoruz deyin. Çantayı al, sandığa koy. Ben sana vaktiyle anlatmış idim, bu dünya böyledir. Fakat sen merak etme. O parayı vermese, adliyedeki adam vermezdi. Hani nasıl aldık. Yalnız zaman ister. Valideciğim, çamaşır falan istemem; paralarım duruyor, Allah razı olsun.”¹⁵⁰

4 Nisan 1331 (17 Nisan 1915) Oğlun, Hasan Ethem

Şehitlerin Çokluğu Ve Sabah Çorbasının İçilememesi

Çanakkale zaferi Türk erinin direnme gücünün vatan ve millet sevgisinin simgesi olmuştur. Boğaz boğaza geçen o kanlı çapışmalar içinde Mehmetçikler üst üste yığılmış bu vatan topraklarında canlarını vermişler yine de düşmana geçit vermemişlerdi. İşte 3’ncü Tabur Komutanı Binbaşı Hayri’nin yazdığı...

"25.5.1331 Edirne Sırtlarından, 57’nci Alay Kumandanlığına

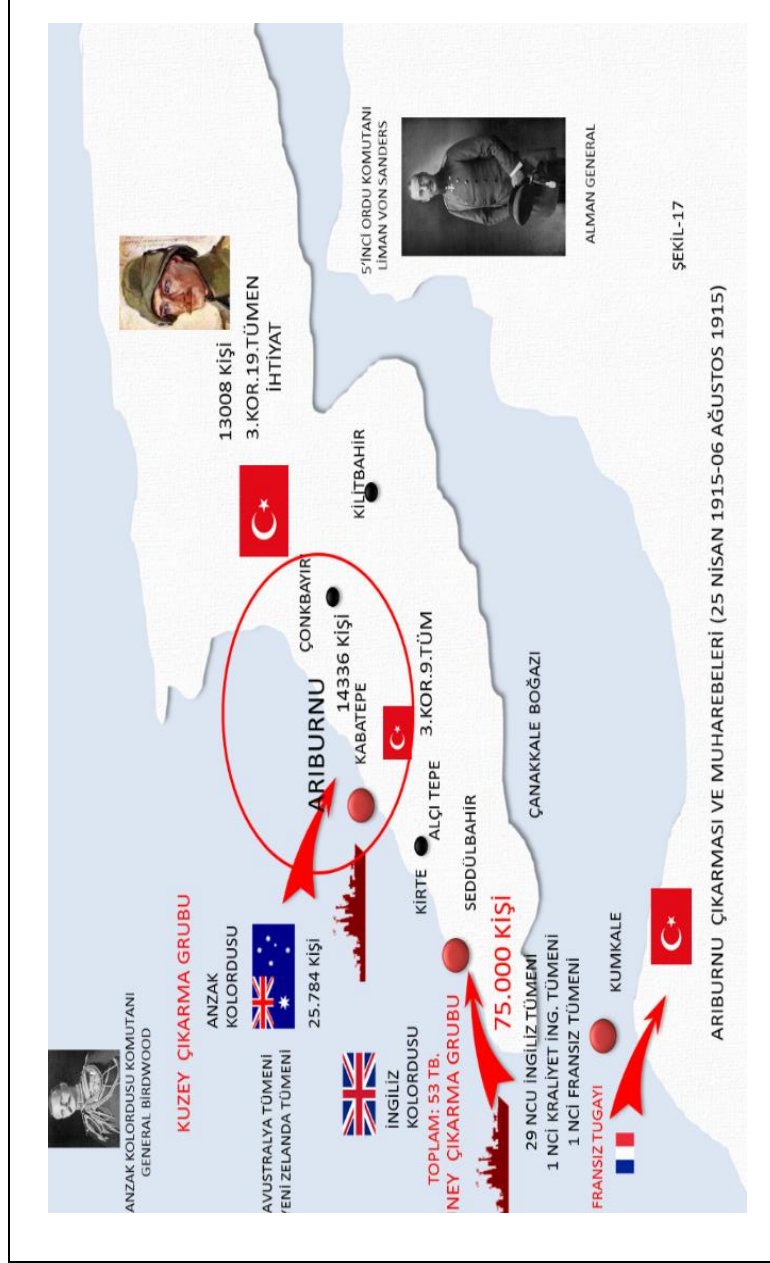
Geceden beri 72’nci Alay 2’nci Tabur siperlerinde bulunan 3’ncü bölüğü müsaadenizle buradaki bölüklerden biriyle tebdil edeyim. Mezkûr bölük daha bu sabah çorbasını yiyememiştir.

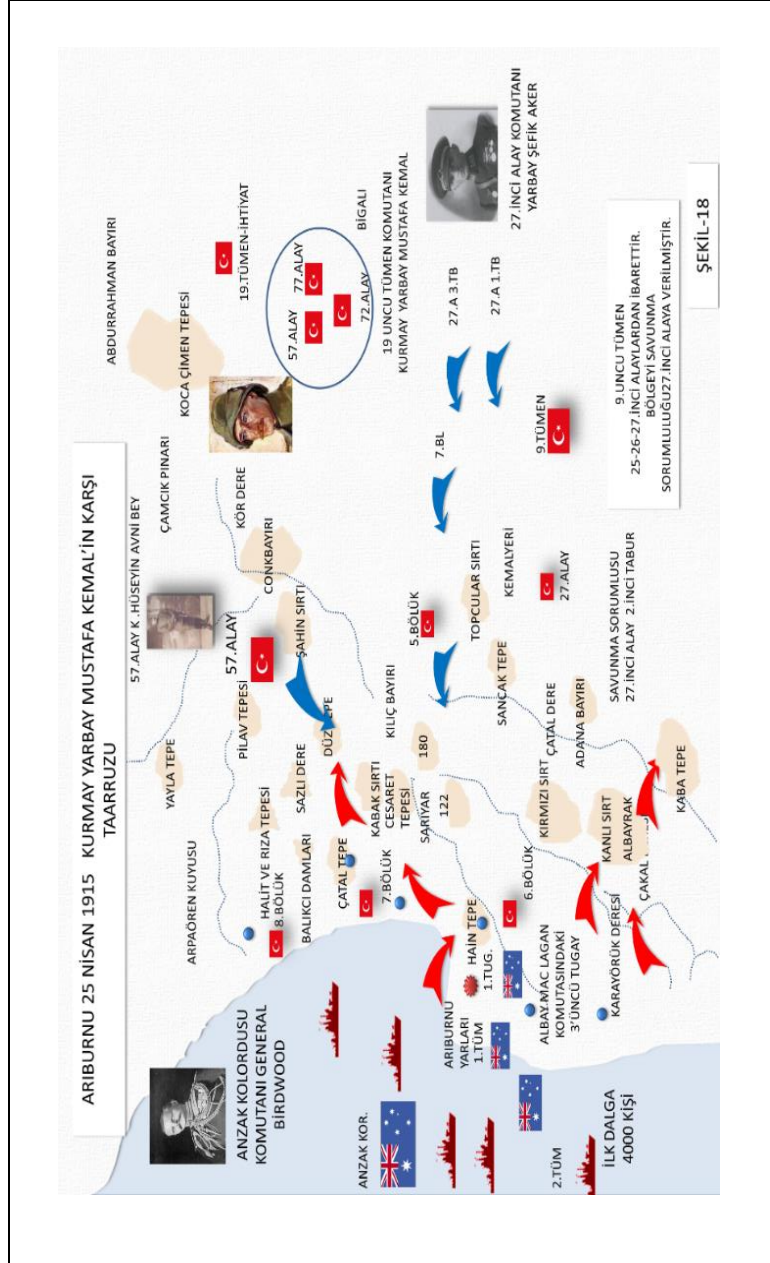
¹⁵⁰ Bir Kahramanlık Abidesi, 57’nci Piyade Alayı, Şehitler Alayı, MSB Yayımları, Ankara, Cepheden Mektuplar, MSB. Arşiv Müdürlüğü, S.52-53.

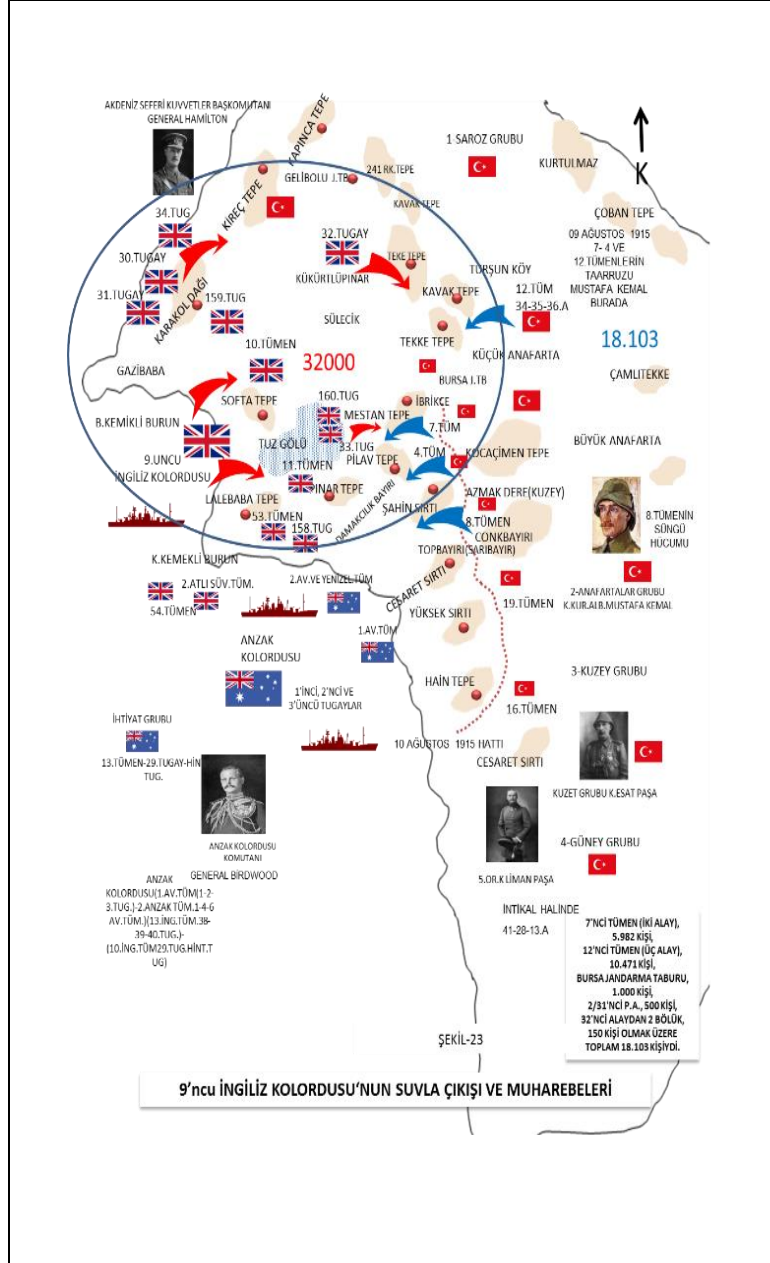
*Filvaki gönderilmiş ise de siperlerde ve yollarda şehitlerin çok-
luğu buna mani olmuştur. 57'nci Alay 3'ncü Tabur Komutanı*

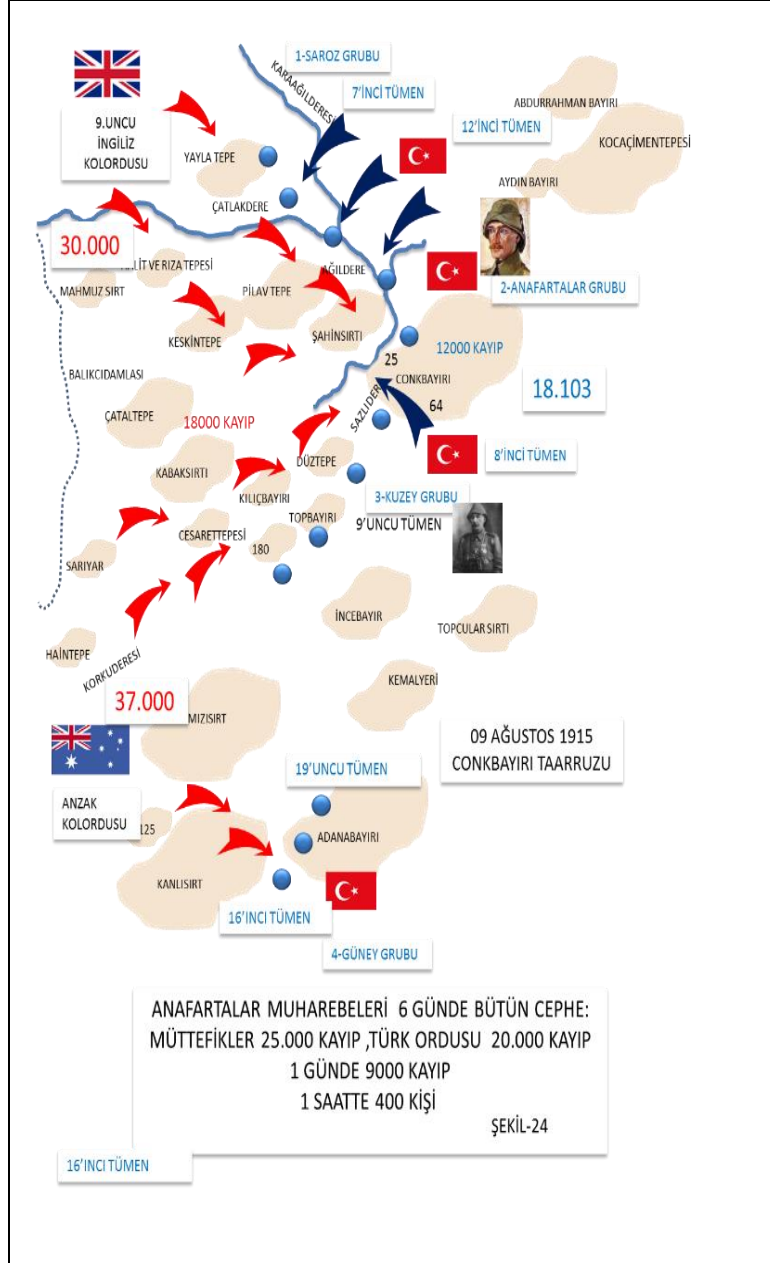
Binbaşı Ali HAYRÎ''¹⁵¹

¹⁵¹ Bir Kahramanlık Abidesi, s. 269.

YEDİNCİ BÖLÜM

ANAFARTALAR MUHAREBELERİ

6 - 21 AĞUSTOS 1915

101.00 Askerin Ayak İzi,
69.000 Müttefik, 32.000 Türk

25 Nisan 1915'ten itibaren şimdiye kadar yaptığı muharebelerde ağır kayıplar veren ve hedefine ulaşamayan İngiltere, Temmuz ayından itibaren bu cephenin açılması için askeri hazırlıklara giriştiğinde, Türk Başkomutanlığı ise gelişmeleri yakından takip etmektedir.

Yeni cephe Anafartalar cephesidir. Bu bölümde Ağustos 1915 sonuna kadar yapılan ve çok kanlı olan muharebeler anlatılacaktır. Anlatımda planlama ve hazırlıklar, yığınaklanma, Seddülbahir ve Arıburnu'nda olan muharebeler ile Anafartalar muharebeleri anlatılacaktır. Kur. Alb. Mustafa Kemal'in yaptığı, bir taarruz şaheseri olan 10 Ağustos 1915 Anafartalar taarruzunda bu bölümde yer alacaktır. (Şekil-19,Sahife 259)

6 Ağustos 1915, Sona Doğru Yeni Cephe

25 Nisan 1915 günü Gelibolu'da başlayan Kara muharebelerinde Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton ve onunla birlikte muharebelere katılan Fransız birlikleri Ağustos 1915 ayına kadar geçen 6 aylık süre içinde ağır kayıplar vermişler ve başarılı olamamışlardı. Seddülbahir Muharebelerinde ancak 7 km'lik bir ilerleme sağlanmış, ilk hedef olan Alçı Tepe ele geçirilememişti. Arıburnu'nda ise Anzak Kolordusunun gün geçtikçe savaşıma azim ve iradeleri kaybolmuştu.

19'ncu Tümen Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal gerekenden müdahaleyi yerinde ve zamanında yaparak muharebelerin seyrini değiştirmişti.

Anzak Kolordusu hedefi olan Conkbayırı'nı alamadığı gibi geçen bu altı aylık sürede Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton'un birliklerinin verdikleri zayıat 100.000'i geçmişti. İngiliz Genelkurmayı ve Fransız Genel Kurmayı başarısızlığın sebeplerini araştırmaktadır. Bilhassa İngiliz kamuoyu, hükümeti bu vahim durumdan dolayı sorumlu tutmakta ve sorgulamaktadır. Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton ise komutan olarak yıpranmış ve saygınlığını kaybetmektedir. İşte bu gelişmeler yeni bir cephenin açılmasına sebep olacaktır.

Bu Yeni Cephenin ismi **Anafartalar Cephesidir.**

6 Ağustos 1915, 60.000 Kişi Daha Ölüme

İngiltere Temmuz ayından itibaren bu cephenin açılması için askeri hazırlıklara girişmiş Türk Başkomutanlığı ise gelişmeleri yakından takip etmektedir.

1915 Temmuz ortasından itibaren İngilizlerin Çanakkale'ye yeni birlikler ile son bir deneme yaparak Kuzeyden büyük çapta çıkarma yapacağına dair haberler alınmıştı. 16 Temmuzda ele geçen bir rapordan Limni Adası'nda 50 - 60 bin kişilik İngiliz askeri gücün toplanmakta olduğu öğrenilmişti. Başka kaynaklardan da gelen bilgiler bu miktarın çok daha üstünde olduğunu göstermekteydi. İngilizlerin Çanakkale Boğazı'nı aşmayı saygınlık meselesi yaptıkları ortadaydı. İngiltere bu cephede kendisini başarılı olarak ispat etmek zorunda görüyordu. Bir başarısızlık diğer sömürgelelerinde karışıklıklara sebep olabilirdi.

6 Ağustos 1915, Türk ordusunun Durumu

5'nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders, bölgeye gelecek yeni İngiliz kuvvetlerinin öncelikle Anadolu kesimine veya Saros

Körfezi'ne çıkacağını düşünüyordu. Liman Von Sanders'in hatıratında bu değerlendirmesini anlatır.

“Temmuz ayı ikinci yarısında, düşmanın büyük bir çıkarma daha yapacağı haberi yayılmaya başladı. Selanik üzerinden 16 Temmuzda aldığımız bir raporda, yalnız Limni Adası'nda harekete hazır 50-60.000 kişilik bir birlik bulunduğu ve bunların taşınması için 140 ulaştırma gemisinin hazır tutulduğu bildiriliyordu. Diğer ajanların raporlarındaki rakamlar daha da yüksekti. Yeni çıkarmayı zorunlu kılan en büyük sebep, son ayların çetin muharebelerine rağmen, düşmanın hedefine henüz ulaşamamış olmasıydı. İngiliz Bakanlarından Churchill, o zaman her tarafta yankılar uyandıran bir açık konuşmasında, İngiliz Çıkarma Ordusu'nun son zafere ulaşmasının yakın olduğunu söylemişti.”¹⁵²

25 Nisan 1915 tarihinden itibaren beş aydan beri bölgeyi çok iyi derecede savunan Türk ordusu ve bölgenin sorumlusu 5'nci Ordu Komutanlığı da yaptığı değerlendirmelerde Saroz Körfezi'ni dikkate aldığı belli olmaktadır.

5'nci Ordu Komutanlığı kurmay heyetinin mevcut durumu aşağıdaki şekilde üç olası değerlendirdiği düşünülmektedir.

1, Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton yeni bir cephe açabilir bu cephe Saroz körfezi olabilir.

2. Hamilton yeni bir cephe açmadan mevcut kuvvetlerini takviye ederek Seddülbahir'den taarruzlarına devam edebilir.

3. Hamilton yeni bir cephe açmadan mevcut kuvvetlerini takviye ederek Arıburnu'ndan taarruzlarına devam edebilir.

“Bunların haricinde Bolayır veya Anadolu'ya çıkarma yapabilir.

¹⁵² Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.s.169.*

Şimdiye kadar yapılan muharebeler bir başarı vaat etmediği içinde her şeyden vaz geçip, çekip gitmektir. Hamilton ise çekilmeyi hiç arzu etmeyen inatçı bir insandı,

5'nci Ordu Komutanlığı kurmay heyeti, Ordu Komutanı Sanders Paşa'nın direktifleri doğrultusunda yeni bir cephede muharebelerin devam edeceğine kanaat getirerek hazırlığa başladı.”¹⁵³

“Bir çıkarmanın nereden yapılacağına dair cephede hiçbir belirti görülüyordu. Güney Grubu'nu cephesinin her iki kanadı denize dayalıydı. Orada iki taraf cepheleleri ancak çoğaltılarak pekleştirilebilirdi. Fakat bu cepheyi genişletmek güçtü. Arıburnu cephesinde ise her iki kanatta açıktı. Oradaki İngiliz güney kanadı birkaç kez arazi kazanmaya kalkışmıştı. Yalnız yukarı Saroz Körfezi'nde yarımada'nın en dar yerine yapılacak bir hareketle, yarımada'nın İstanbul'la ilgisini kesmek imkânı uzak değildi. Anadolu yönünde çıkarmayı tekrarlamak, evvelce yapıldığı gibi muvaffakiyetsizlikle sonuçlanacağı pek sanılamazdı. 5'nci Ordu'nun en çok endişe duyduğu bölge Arıburnu cephesiyle, Güney grubunu arasındaki bölge idi. Buraya yapılacak bir çıkarma, aynı zamanda Güney grubunun arkadan tehdit ederdi. Bunun için 9'ncü Tümen (12.000 Kişi) bu bölgeye ayrılarak Kaya Tepe'nin batı yamaçlarına yerleştirilmişti. Anafarta kıyısında da, Yarbay Wilmer müfrezesi (3 tabur, 1 süvari bölüğü, 4 batarya, 3.500 kişi) ayrılmıştı. Saroz Körfezi'ne de 7'nci ve 12'nci Tümenler (20.000 kişi) konulmuş bulunuyordu.”¹⁵⁴

6 Ağustos 1915, Yeni Çıkarma Bölgesi Ve Çıkarma Plânı

Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton son bir hamle ile kaybolan komutanlık saygınlığını kurtarmak ve cephe'deki Müttefik Kuvvetlerin başarısızlığına son vermek amacıyla Suvla körfezine bir çıkarma ve yeni bir güç oluşturma plânı yaptı.

¹⁵³ E.H.Miralay Burhanettin Bey s.76.

¹⁵⁴ Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları (Haz: İhsan Ilgar), *Baha Mat. İstanbul. 1975* s. 149

Bu plânın ana mantığı Kuzeyden cephenin zorlanarak Çonkbayırı tepesinin kısa sürede ele geçirilmesi idi.

Plânda operatif olarak yine 3 cephede saldırı yapılacaktı.

Birincisi: En güney cephe Seddülbahir bölgesinde mevcut İngiliz ve Fransız birlikleri ile Türk ordusu ile temas devam ettirilecekti. Bu sektördeki en kritik görev Türk Birliklerinin yeni çıkarma bölgesine intikal ve takviyesinin önlenmesiydi. Cephenin her noktasında Türkler üzerinde denizdeki muhrip ve karadaki topçu mevziilerinden yoğun olarak yapılacak ateşle siperler üzerinde baskı devam ettirilecekti. Anafartalar Bölgesindeki çıkarmanın başarılı olması halinde Seddülbahir bölgesinde mevcut İngiliz ve Fransız birlikleri ilerleyecek, şimdiye kadar alamadıkları hedefleri olan Alçıtepe'yi alacaklardı. (Şekil-20)

İkincisi: Orta cephe olan Arıburnu Bölgesindeki cephe idi. Bu sektörde takviye edilen Anzak Kolordusundan beklenen görev son derece kritik olup yeni çıkarmanın başarısını etkileyecek nitelikte idi. Anzak Kolordusu bütün temasta olduğu siperlerde karşı siperlerdeki Türk Birliklerini tespit ederken harekâtın gelişmesine bağlı olarak Conkbayırı'na ilerleyecek, ayrıca esas görevi aldığı takviye birlikleri ile güneyindeki Kanlı Sırtı ele geçirecekti. Bu operasyonun hayati tarafı Kanlı Sırtı idi. Çünkü bu sırt ele geçirildiği takdirde Seddülbahir'i savunan Türk Birliklerinin arkası kesilecek, savunma dengesi bozulacak ve bütün cephe boyunca önüne geçilemeyecek panik başlayacaktı. Plânın başarısı için öngörülen nokta bu idi.

Üçüncüsü: Her iki sektörde plânın dayandığı bu beklenti devam ederken esas çıkarma bölgesi Suvla -Anafartalar bölgesi olacaktı. Yeni teşkil edilen taze güç İngiliz 9'ncü Kolordusu (37.000 kişi) çıkarmayı müteakip süratle hedefi olan Conkbayırı'na ulaşacaktı.

6 Ağustos 1915, Acelesi Var

“Yeni çıkarma için plânını taslak olarak oluşturan Hamilton harekâtta baskın faktörünü öncelikle kullanmak istiyor ve bir an önce birliklerini harekete geçirmek için acele ediyordu. Anzak Kuvvetleri de takviye edilmeye başlanmıştı.”¹⁵⁵

“Cephelerdeki hareketlerle yeni çıkarma bölgesinin gizlenmesine çaba gösteriliyordu. Güney ve kuzey cephelerindeki durgunluk, Hamilton’un sinirini bozmuş gibiydi. Yeni kuvvetlerin beklenmesiyle çok zaman kaybedildiğinden Hamilton 5’nci Tümen’in gelmesini beklemeden çıkarmayı yapmak istiyor, elindeki dört tümeni de buna yeterli sayıyordu. Bunun için de Anzak Kolordusu hazırladığı plânla gizlice beş tugayla pekleştirilerek bir gece baskısıyla Conkbayırı ve Kocaçimen Tepe’sini ele geçirecek, 9’ncü İngiliz Kolordusu da (50.000 kişi) geceden 10’ncü, 11’nci Tümenleriyle (25.000 kişi) Suvla limanı güneyine çıkarılarak önce

¹⁵⁵ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayını, Ankara , 2008.s.314.

(ANZAK kuvvetlerinin durumu: ANZAK kuvvetleri, 3 Ağustos 1915’ten itibaren takviye edilmeye başlanmıştı. General Birdwood komutasındaki ANZAK’lar: 6 Ağustos 1915’te 1’nci Avustralya Tümeni -(1, 2 ve 3’ncü Tugaylar) ile 2’nci Avustralya ve Yeni Zelanda Tümeni (1 ve 4’ncü Avustralya, 6’nci Yeni Zelanda Tugayları); 13’ncü İngiliz Tümeni (38, 39 ve 40 ncı Tugaylar) ile 10’ncü Tümenin 29’ncü Tugayı ve bir Hint Tugayından oluşuyordu. Takviye kuvveti olarak verilen 13’ncü Tümen, 10’ncü Tümenin 29’ncü Tugay ve 29’ncü Hint Piyade Tugayı, 6 Ağustos sabahına kadar Arıburnu bölgesine büyük bir gizlilik içinde çıkarılmış bulunuyordu. 37.000 kişiyi bulan İngiliz kuvvetleri oldukça başarılı bir biçimde yerleştirilmişti. Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başk. Yay. Ankara. 2008.s.204.

5’nci Ordu’nun Durumu ise, Seddülbahir bölgesinde: (5’nci, 14’ncü ve 2’nci Kolordular)Arıburnu bölgesinde: Kuzey Grubu (19’ncü, 16’nci, 9’ncü,5’nci Tümenler, Anafartalar Bölge Komutanlığı ve Tayfur Müfrezesi) Saros bölgesinde 16’nci Kolordu (6’nci, 7’nci, 12’nci Tümenlerle Bağımsız Süvari Tugayı) Anafartalar bölgesinde: Yarbay Willmer Kuvvetleri (iki piyade taburu, Gelibolu ve Bursa Jandarma Taburları ve diğerleri)

Anafartalar ele geçirilecek ve diğer iki tümen ile de takviye edilerek Kilye istikametinde ilerleyeceklerdi.”¹⁵⁶

6 Ağustos 1915, Hamilton’un Korkuları

“Bu kadar büyük bir askeri yığının dar olan bölgede ve Türklerin gözünden gizlenmesi son derece zordu. Türk ordusu karşı cephedeki bütün gelişmeleri denizdeki hareketler ve kıyı hareketleri açısından çok iyi gözetliyor ve derhal askeri sonuçlar çıkarabiliyordu. Ayrıca bu Kolordu Komutanlığınca da değerlendirilmekteydi.

Türk ordusu Müttefiklerin her türlü hareketini konumu itibarı ile gözetleyebiliyordu, Çünkü hakim tepelerde bulunan birlikler sahilde gördükleri her hareketi rapor ediyorlardı. Bu plânın bazı zayıf tarafları vardı. Anzaktaki dar bir bölgeye bu kadar büyük kuvvetleri yığmak, bu yığıncağı Türk gözetlemesinden saklamak, gece baskınında ve çıkarmada Türk direnişi karşısında başarıya ulaşmak kolay mıydı? Şimdiye kadar yukarıda belirttiğimiz bu bölgenin güvenliğini sağlayacak olan birliğin gerisinde sırtlar arkasında barınmalar yaptırılmış, su problemi çözülmüştü.”¹⁵⁷

İngilizler için kara gün Hamilton tarafından tespit edilmişti. Bu günde yeni bir cephede, yeni bir muharebe başlatılacak, bu muharebeler sonuçlandığında kendilerinden binlerce askeri siperlerde kaybedilecekti. Bunun ilk hazırlıklarını ise, Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton birliklerine emir olarak gönderdi. Çıkarmanın başlangıç gününü 6-7 Ağustos olarak belirledi.

*“Çıkarma harekâtına 6-7 Ağustos gecesi başlanacak, Anzak kolordusunun takviyesi ise 3 Ağustosta yapılacaktı. Bu amaçla da 13’ncü Tümen, 10’ncü Tümenin bir tugayı ve Hint Tugayı ile bu-
raya ayrılmıştı. Bu birlikler küçük gemilerle geceleri Mondros ve*

¹⁵⁶Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, (Haz: İhsan Ilgar), Baha Mat. İstanbul. 1975, s 151

¹⁵⁷ Esat Paşa, s.152.

Midilli'den Anzak'a getiriliyordu. Bu t mende 6 Ağustosta buraya ulaşmıştı. Hazırlanan pl na göre bu tümen Mondros'ta ihtiya olarak kalacaktı. "158

Hayret! 20.000 İnsan Kaybı da ne ki?

General Hamilton, anılarında şöyle diyordu;

"Ağustos ayı başlarında Sıvla'dan yeni bir çıkarma yapmayı düşünüyoruz. Bu konuda şimdilik sadece General Birdwood'la görüştüm. Başka kimseyle konuşmadım. Ağızdan ağıza yayılıp Türklerin kulağına kadar gitmesini istemiyorum. Bir kez onlar bu niyetimizi sezdiler mi, planı baştanbaşa değiştirmekten başka  areemiz kalmaz.

Ağustos 1915 muharebelerinde meydana gelecek durumu kendi kendime düşünerek Savunma Bakanlığına raporumu gönderdim. Ağustos ayından önce bolca doktor, sağlık erleri, hasta bakıcı, ilaç, ameliyat gereçleri ve yatak gönderilmesini istedim. O günlerde yapacağımız büyük harek tta, kesin sonucu elde etmek için, yalnız ateş hattında 80.000 kişi kullanacağız. Diyelim ki; zayıyatımız 20.000 olacak. O zaman ne yapacağız? Belki bu 20.000 rakamı, ilk bakışta çok kabarık görünür. Ancak; Çanakkale muharebelerinde bugüne kadar uğradığımız zayıyatla oranlanacak olursa, yerinde bir hesaplamada bulunduğu anlaşılır. "159

Cepheden 91 Km. Uzakta 157.000 Kişiyi Savaşta İdare Eden Komutan

General Hamilton bütün savaş boyunca çok az cephede bulundu. Muharebeleri çoğunlukla gelen raporlara göre harita üzerinde gemiden sevk ve idare etti. General Hamilton, tasarladığı hareketin hazırlıklarına başladığı bu günlerde, pek de i  rahatlığı içinde değildi. 5Temmuz1915'te Savunma Bakanlığı'ndan aldığı bir yazı yüzünden rahatı daha da kaçmıştı. General Hamilton'a

¹⁵⁸ Esat Paşa, s.152.

¹⁵⁹ Anılarla Çanakkale Cephesi. Turhan Seçer, Gnkur. Ankara 2008.s.176.

gelen yazıda, önceleri gönderileceği söz verilen cephanenin kısıtlı olarak gönderilebileceği bildiriliyordu.

General Hamilton, Çanakkale Cephesi'nde son bir talih denemesi için harekete geçmeden önce, 80.000 kişiyi bulan yeni birliklerini Limni, İmroz ve Midilli adalarında topluyor; az bir kısmıyla da Arıburnu kesiminde tertipleniyordu. Kendisine vadedilen birliklerin bir an önce Çanakkale muharebe alanına ulaşmasını sabırsızlıkla bekliyordu. Böylece General Hamilton, bütün cephede yeni taarruz planı için 30.000'i Fransız olmak üzere 157.000 kişilik bir kuvvetten yararlanacaktı.

General Hamilton'un şimdiye kadar kullandığı komuta idare yeri, Seddülbahir'deydi. 6 Ağustos 1915'te güney bölgesinde başlayacak olan taarruz, büyük ölçüde birleştirilmiş taarruz hareketinin yardımcısı olacaktı. Hamilton anılarında anlatır:

“Asıl ezici darbe, Arıburnu bölgesinden indirilecekti. Seddülbahir'le Suvla ise tamamlayıcı hareket alanlarından ibaret kalacaktı. Bu bölgelerden birinde bulunmaklığım, diğer alanlarda yapılacak muharebelerden tüm habersiz kalmama yol açacaktı. Daha fenası, bu bölgeler arasında haberleşme bağlantısı da bulunmadığından, bunlardan birine ayak bastığımda diğer iki bölgeden tüm olarak habersiz ve ayrı kalmış olacaktım. Hâlbuki İmroz'da bulursam Seddülbahir'den 86 kilometre (45 deniz mili), Arıburnu'dan 73 kilometre (40 deniz mili), Suvla'dan ise 91 kilometre (50 deniz mili) uzakta olacaktım.

Üstelik merkezi durumda olan İmroz telgraf şebekesi, bu üç bölgede yapılacak taarruz hareketlerini buradan izlemek imkânını veriyordu. Ayrıca; burada komutam altında bulunan iki ihtiyat tümeniyle, en çok sıkışmış olan muharebe alanına derhâl yetişebilecektim. Bundan ötürü gelişmekte olan taarruzu, Genel Karargâhın bulunduğu İmroz'dan izlemeyi kararlaştırdım.”¹⁶⁰

¹⁶⁰ Turhan Seçer, *A.g.e. s.178-179.*

6 Ağustos 1915, Fransız General Gouraud

“25 Nisan 1915 günü başlayan Kara muharebelerinde önce Kumkale sonra Seddülbahir’de Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton emrinde Kolordusu ile birlikte muharebelerine katılan Fransız Kolordusu Komutanı General Gouraud, açılacak yeni bir cepheden başarı beklemiyordu. 25 Nisan 1915 tarihinden beri çarpışmalara katılan Fransız Kolordusu Komutanı yeni cephe için çokta iyimser değildi. General Gouraud sömürge birliklerine saldırı yönünden pek güvenemiyordu. Onun kanısına göre bu birlikler ancak savunma yapabilirlerdi. Seddülbahir bölgesinde bulunan altı tümen de yorulmuş, mevcutları yarıya düşmüştü. Dört İngiliz tümeninin 46 bin kişilik kadrosu ancak 26 bin kişiye kadar inmiş bulunuyordu. Bu bakımdan Güney cephesinde bunlar yalnız gösteriş saldırısı yapacaklar, karşılarındaki Türk birliklerinin başka cephelere kaymalarını önleyeceklerdi.”¹⁶¹

6 Ağustos 1915 Öncesi, Türk Tarafı Emekli Orgeneral Fahrettin Altay’ın Anıları

Kuzey Grubunun Kurmay başkanı olan rahmetli Orgeneral Fahrettin Altay, bir kısmını 1968 yılı Hayat mecmuasında yayınladığı İngilizlerin çıkarma hazırlıklarını, Çanakkale Anılarında şöyle anlatmıştı. Bu anılarında Anafarta ile ilgili yaşanan olayları aktarmaktadır.

“Kumkale, Seddülbahir, Arıburnu’nda umut ettikleri başarıyı sağlayamayan İngilizlerin yeni büyük kuvvetlerle Gelibolu yarımadasının başka bir bölgesine çıkarma hazırlıklarında olduğunu öğrenmiştik. Bizim Ordu Komutanına verdiğimiz bu haber Alman Mareşalini telaşlandırmış, yine bu çıkarmanın Bolayır’ın dar

¹⁶¹ Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları , (Haz: İhsan Ilgar), Baha Matbaası, İstanbul 1975, s. 152.

bölgesine yapılacağı hakkındaki sabit fikrinden bir türlü vazgeçmeyerek karargâhını Gelibolu'dan uzaklaştırmamıştı.”¹⁶²

Yeni plânda takviye edilen ve Arıburnu Bölgesinde görev alacak Anzak Kolordusu 1'nci ve 2'nci Anzak Tümeni ile 10'ncu ve 13'ncü İngiliz Tümeni Birliklerinden oluştu. Toplam on iki Tugay vardı. Bunlardan birisi Hint Tugayı idi. Suvla Koyu'na Çıkacak olan 9'ncu Kolordu 10'ncu ve 11'nci Tümenlerden teşkil edildi. Anafartalar Cephesinde toplam beş tugay görevlendirildi. General Stopford komutasındaki bu Kolordunun mevcudu 32.000 kişidir.

6 Ağustos 1915'te Seddülbahir kesiminde dördü İngiliz (26.000) ve ikisi Fransız (13.000 kişi) olmak üzere altı tümen, Kuzeyde ise Arıburnu bölgesinde Anzak'lara ilaveten Suvla Limanı bölgesine çıkan 9'ncu Kolordu bulunuyordu.”¹⁶³

5'nci Ordu'nun Ağustos 1915 Durumu

25 Nisan 1915 günü başlayan Kara muharebelerinde görevli 5'nci Türk ordusu, güneyde Seddülbahir Bölgesi'nde, merkezde Arıburnu Bölgesi'nde altı aydan beri devam eden muharebelerde savunma görevini başarı ile yerine getirmişti.

Muharebelerin her gününde ve her safhasında gelişen durum, kayıplar, tehdit dikkate alınarak birlikler yeniden yapılandırılmış, emir komuta değişiklikleri yapılarak birlikler muharebe için tertiplendirilmişti. Ağustos ayına gelindiğinde mevcut muharebe için tertiplenme şu şekildedir.

Mevcut tertiplenmenin mantığı müttefik kuvvetler tarafından her sektörden gelebilecek tehlikeye karşı ilk reaksiyonu verecek gücün hazır bulundurulmasıdır. Bunun için tertiplenme gruplar halinde yapılmıştı. 5'nci Ordu Komutanı Mareşal Sanders ise, çıkarmayı yine birinci öncelikle Saroz Körfezi'nden bekliyordu.

¹⁶² Esat Paşa, A.g.e. s.173-174.

¹⁶³ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer, A.g.e. 2008.s.172*

Düşmanın ikinci çıkacağı yer de, Anadolu kıyıları olarak düşünmekteydi. Ayrıca, Seddülbahir ve Arıburnu'nda Müttefik kuvvetlerin taarruz edebileceğini düşünüyordu.

Bütün bu olasılıkları dikkate alan 5'nci Ordu Komutanlığı şöyle tertiplendi:

“En kuzeyde Saroz Körfezinden çıkacak müttefik kuvvetlere karşı Saroz Grubunu teşkil edilmişti. Bu grup Saroz Körfezi'nde, Kurmay Albay Feyzi Bey'in komutasında olarak görevlendirildi. Süvari Tugayı, Saroz Körfezi kuzey sahillerini korumakla görevlendirildi. 6'ncı Tümen Saroz kumsalında, 12'nci Tümen Bolayır Bölgesi'nde savunma için tertiplenecek, 7'nci Tümen de Gelibolu civarında ihtiyat olarak bulunacaktı. Suvla Körfezi Bölgesi'ni Wilmer Müfrezesi koruyacaktı.

Onun güneyindeki Anafartalar Grubunu ise Saroz Körfezi ile Arıburnu Kuzey Bölgesi arasındaki boşlukları dolduracaktı. Bu grup eldeki mevcut kuvvetlere göre zorlanarak fakat yerinde bir kararla kuruldu.

Kuzey Grubu komutanı Esat Paşa idi. Bu grup bölgedeki savunmanın bel kemiğini teşkil etmektedir. Çünkü Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton son bir hamle ile mutlaka Conkbayırı'na hücum edecek ve nihai hedefi burası olacaktı. Nitekim Anafartalar muharebeleri süresince bu düşünceden asla vazgeçmediği ve her safhada şuursuzca buraya yüklendiği görülecektir.

19'ncü Tümen Arıburnu cephesinin kuzeyini, 16'ncı Tümen Arıburnu cephesinin güneyini savunacak, 5'nci Tümen ise Grup ihtiyatı olacaktı. 9'ncü Tümen, Kuzey Grubu'nu ile Güney Grubu'nu arasındaki boşluğu savunacaktı.”¹⁶⁴

¹⁶⁴ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer, A.g.e. 2008. s.194*

Seddülbahir Bölgesi'ndeki Güney Grup Komutanı Vehib Paşa idi. Bu grubunun batısında 14'ncü Kolordu, doğusunda 5'nci Kolordu görev yaparken, 2'nci Kolordu da grup ihtiyatı olarak muhtemel hareketlere karşı hazır bulunacaktı. Asya Grubunu'da Mehmet Ali Paşa komutasındaki birliklerden 2'nci ve 3'ncü Tümenler asıl savunma hattında tertiplenirken, 11'nci Tümen de ihtiyat görevini üstlendi.

Ekmek Yok

Yine büyük bir çarpışmanın kapıda olmasına rağmen, erler yeter ölçüde gıda alamamaktaydı. Bu sorunu çözmek isteyen Güney Grubu Komutanı Tuğgeneral Mehmet Vehip Paşa, Levazım Dairesi Başkanlığıyla temasa geçti. Yapılan temas sonucu Levazım Dairesi Başkanı İsmail Hakkı Paşa, 30 Temmuz 1915 günü, Güney Grubu Komutanlığı'na aşağıda özeti çıkarılan telgrafi göndermişti.

“Temmuzun sekizinde, 5'nci Ordu'nun çeşitli ambarlarında tüm ordu gereksinimlerine yetecek kadar otuz dokuz günlük et ve on dokuz günlük ekmeğin ve birçok günlük çeşitli yiyecek maddesinin bulunduğu; o günden başlamak üzere de günlük harcanacak yiyecek maddelerinin kara ve deniz yollarıyla gönderilmesine devam edildiği hâlde, Güney Grubu'nun yiyecek gereksinimi içinde bulunduğu Başkomutanlığa bildirilmişti. 5'nci Ordu'nun beslenmesine yetecek yiyeceğin mevcut olmasına rağmen, Güney Grubu'nun bu suretle yiyeceksiz bırakılması hakkında kovuşturma ve soruşturma yapması ve sonucunun bildirilmesi için 5'nci Ordu Başkanı Albay Lurvardi'ye emir verildiği bildirilmekteydi.”¹⁶⁵

Güney Grubu Komutanı Mehmet Vehip Paşa'da halen durumun vehametinin anlaşılmadığını düşünerek tekrar girişimlerde bulundu. “5'nci Ordu, İdare Başkanıyla (Levazım Reisi) görüşüldü. Bildirilen yiyeceğin hâlen mevcut olmadığı gerçekleşti. Et

¹⁶⁵Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, A.g.e. 2008. s.173.

yasal ölçünün dörtte biri olan altmış gram üzerinden hesaplanarak haftada iki kez veriliyordu ki, günlük on altı gram düşer. Yiyecek vesaire adıyla verilebilen, kuru baklayla zeytin tanesi ve seyrek olarak kuru fasulyeden ibaretti. Ekmek, yarısı un ve diğer yarısı toz hâline dönüşmüş peksimet kırıntılarından olmak üzere verilebiliyor. Ambarlar bomboştur. Birçok birlikler, demirbaş erzakını da yemişti. Yedirip içirme bu biçimde giderse, güçsüz kalma, erlerin niceliğiyle beraber moralini de kemirecektir. Ne yazık ki erlerde görülen hastalıkların kökeninin gıdasızlığın oluşturduğunu bilmekteydi.”¹⁶⁶

Aslında Vehip Paşa’nın hassasiyeti anlaşılmamıştı. Görev isterken sert görünen ve fakat aynı oranda şefkatli bir yaradılışı olan Vehip Paşa, bu sorunun kesin çözümü için, acı bir dille Başkomutanlık makamına başvurmak zorunda kalmıştı.

Güney Grubu Komutanı Vehip Paşa, 3 Ağustos 1915 günü Salim Bey Çiftliği’nden Başkomutanlığa gönderdiği yazıda şu hususları tekrar bildirmekteydi:

“Askere verilmekte olan ekmeğin bir örneğini aynen gönderiyorum. Yemek adıyla verilen maddelere gelince: Çok bayat देनेcek kadar kurumuş ve kısmen de kurtlanmış olan kuru baklayla, hesaba dayanarak ortalama er başına yirmi, yirmi beş gram oranında sığır etinden oluşmaktadır. Bunlardan on kişilik bir yemek pişirtilecek olursa asker yavrularımızın burada yedikleri yemek hakkında bir fikir edinme imkânı ortaya çıkar. Sonra bu yemek için gerekli olan kap ve saire bulunmamasından ötürü cephanesandıkları içine konarak siperlere taşıdıkları suyu süzülerek ve çalkalanarak yumuşamış kabuk hâlini aldığını da göz önüne getirmek her türlü açıklama ve yorumlamaya gerek kalmayacaktır. Olanaksızlığa karşı bir şey denilemez. Yalnız, bu günkü koşullar altında

¹⁶⁶A.g.e, s.173

beslenmenin daha iyi ve daha esaslı suretle devam edebileceğine kanaatim var.”¹⁶⁷

6 Ağustos 1915, Bölge Haritalarının Yapımı, Rumlar Ve Avcı İngiliz Subayları

Bu harekâtın başarıya ulaşması için İngilizler bölgede yaşayan bir kısım Rum vatandaşlarından yararlanmış ve subaylarını da gizlice avcı olarak bölgeye göndermişti.

“İngilizler uzun süreden beri bu bölgedeki Rum köylülerden faydalanarak bölgenin haritalarını yapmak kolaylığını elde etmişler, Çanakkale ve Gelibolu bölgesinde avcı olarak gezen İngiliz kurmay subayları, Çanakkale’nin ve Gelibolu’nun ayrıntılı haritalarını çıkarma imkânını bulmuşlardı.”¹⁶⁸

Gelibolu harekâtını idare eden Başkomutan Hamilton 25 Nisan 1915 tarihinden beri kendisi ile iyi anlaşılan General Birdwood’a Conkbayırı’nın ele geçirilmesi görevini verdi. Kollordu 7.000 erle takviye edilerek kuvvetleri 37.000 kişiye çıkarıldı. 6 Ağustos’taki Müttefiklerin hedefleri güneyden Şahin sırtı üzerinden Conkbayırı’na, kuzeyden Kocaçimen Tepe’sine ilerlemektir. Bölgenin bütünüyle anılan ismi Anafartalar’dır.

6 Ağustos 1915, Baskın

Birinci Dünya Savaşının karakteristik özelliği siper savaşları olmasıdır. Siper savaşlarındaki kayıplar hatlarda yapılan muharebeler göre oldukça yüksektir. Komutanların savaşlardaki birliklerin tertiplenmesi ve kullanılmasına yönelik başlangıçta vereceği kararlar hem vazifeyi hem de meydana gelmesi muhtemel kayıpları çok etkiler. Karar verme sorumluluğunda olan ve kararını geciktirmemesi gereken 5’nci Türk ordusunun Komutanı Liman Paşa halen tereddüt içinde birliklere tam olarak yeni görev ve savunma

¹⁶⁷ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer, A.g.e. 2008. s.174.*

¹⁶⁸ *Esat Paşa, s. 208.*

sorumluluğu vermediği görülmektedir. Bu gecikme Hamilton'un baskın yapmasına sebep olabilir. Aynı endişeyi Kuzey Grubu'nun Kurmay başkanı olan Fahrettin Altay, da taşımaktadır. Anılarda;

“Gelibolu'daki Beşinci Türk Ordusu'nun Komutanı Liman Paşa, İngiliz çıkarmasının nereye yapılacağını bir türlü kavrayamamıştı. Bu maksatla da Türk kuvvetlerinin gerilerde toplanmasına önem vererek İngiliz kuvvetlerinin kıyıya çıkmasına adeta izin vermiş gibiydi. 7 Ağustos günü saat 02.00'de bir İngiliz savaş gemisi Saroz kuzeyinde Sazlıdere doğusuna asker çıkarmıştı. Müstakil Süvari Tugayı'nın 2'nci Alayı, bunlara karşı harekete geçince bu kuvvetler acele olarak gemiye alınmıştı. Buraya çıkanlar bir Yunanlı teğmenin komutasında üç yüz kadar Yunan Palikaryası idi.”¹⁶⁹

“Türk ordusu yeni tertiplenmeyi yaparken yerinde bir karar ile birliklerini gruplar halinde teşkilatlandırmıştı. Bunu yaparken de yine uygun bir kararla kritik iki bölgenin sorumluluğunu iki kardeşe vermişti. Kardeşlerden birisi 25 Nisan 1915 den bu yana 3'ncü Kolordu Komutanı olan Esat Paşa diğeri ise onun tecrübeli kardeşi Vehib Paşa'dır. Anılarda bu gelişme; muharebeye katılan birliklerin, komşu birlik komutanlarının birbirleri ile olan münasebeti ve koordinasyonu önemli olduğu gibi askerler üzerinde de etkisi vardır. Bazen komutanlar kendi başarısının öne çıkmasını arzu ederek komşu birliklere yardım etmezler. İncelenen harplerde bunun birçok örnekleri vardır. Çok kritik bir cephede iki kardeşin Kolordu Komutanı olması ve birbirlerini desteklemesi cepheyi olumlu yönde etkilemiştir.

Kuzey Grubu'na Esat Paşa, Güney Grubu'na da küçük kardeşi Vehib Paşa komuta etmekteydi. 7'nci Tümen ve onun takiben 12'nci Tümen Tayfur yoluyla Anafartalar yönünden yürüyüşe geçtiler. Grup Komutanı da saat 14.00'te Yalova'da bulunan Ordu

¹⁶⁹ Esat Paşa s.171.

Komutanının yanına gelmişti.”¹⁷⁰ 5’nci Ordu komutanı Liman Paşa artık yeni bir cepheye yüzünü çevirmişti.

6 Ağustos 1915,Seddülbahir Muharebeleri

Anafartalar Muharebelerini iki aşamada incelemek gerekir. Birinci Anafartalar Muharebeleri 6 Ağustosta başlamış ve altı gün sürmüştür. 12 Ağustosa kadar devam eden bu safhaya Birinci Anafartalar Muharebeleri denmektedir. 12-21 Ağustos 1915 arası ise İkinci Anafartalar Muharebeleri başlamıştır.

Anafartalar Muharebelerinin toplam süresi ortalama 15 gündür. Hamilton bu hareket için kuvvetlerini üçe bölmüş ve yine üç cephede muharebeleri göze almıştır.

1. İngiliz ve Fransız Kolorduları ile güneyden Seddülbahir taarruzu (Şekil-20,Sahife 260)

2. Anzak Kolordusu ile merkezden Arıburnu-Conkbayırı taarruzu

3. Yeni teşkil ettiği 9’ncu Kolordu ile kuzeyden Suvla-Conkbayırı taarruzu

4. Kurmay Albay Mustafa Kemal’in Anafartalar taarruzu

5. 21 Ağustos 1915 İkinci Anafartalar muharebeleri

Bu muharebelerin tam olarak anlaşılabilmesi için kitabın ilerleyen bölümlerinde yukarıdaki sıra takip edilecektir.

ANAFARTALAR CEPHESİ, 6-10 Ağustos 1915, Seddülbahir, Hedef Yine Alçıtepe

Güney Bölgesi Seddülbahir Muharebeleri planlandığı şekilde 6 Ağustos 1915 günü başladı. 25 Nisan 1915 günü başlayan Kara Muharebelerinde bu güne kadar Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton Güney sektörde Seddülbahir

¹⁷⁰ Esat Paşa, s.172.

Muharebelerinde ancak 7 km'lik bir ilerleme sağlanmıştır. İlk hedef olan Alçı Tepe ele geçirilememiştir. (Şekil-20,Sahife 260)

Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton İngiliz Kolordusu 'nu bu taarruz için kuzeyde 125'nci ve 129'ncü Tugaylardan oluşan 42'nci Tümen (25.000 kişi) ile güneyde 88'inci Tugayı (3.000 kişi) görevlendirmiştir. 6Ağustos1915 sabahı başlayan taarruzlar istenilen başarıya ulaşamamıştır. Bunun iki sebebi vardır.

Birincisi: Müttefikler savaşma azimlerini büyük ölçüde kaybetmişler çok zor ve sıcak geçen Haziran ve Temmuz ayları bunların ileri adım atmalarını etkilemiştir.

İkincisi: Bölgeyi savunan iki Türk Tümeni 10'ncü Tümen ve 13'ncü Tümen'in (15.000 kişi) inatla savunmasıdır. Bu savaşlarda da 42'nci İngiliz Tümeni 1.400 kişi kayıp vermiş, Kolordunun kaybı böylece 3.500 ü bulmuştu.

3'ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa Seddülbahir Bölgesine yapılan İngiliz saldırılarının Suvla limanına yapacakları harekâtı örtmek ve buradaki Türk Birliklerinin kuzeyi takviye etmesini önlemek amacıyla yaptıklarını değerlendirmektedir. Bu değerlendirme yerinde bir görüştür. Çünkü Hamilton saldırının esas başarısını kuzeyden beklemektedir. (Şekil-20,Sahife 260)

“İngilizler Suvla limanına yapacakları çıkarmayı örtmek ve güneydeki Türk kuvvetlerini bu tarafa gelme yönünden önlemek amacıyla Güney grubunu birliklerine bir taarruz tertiplemiştiler.”¹⁷¹

Birinci Gün (6 Ağustos 1915) ,Ölülerin Sırtındaki Teneke-ler

¹⁷¹ Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları , (Haz: İhsan Ilgar), Baha Matbaası, İstanbul 1975, s. 158.

Bugün öğleden sonra yapılması kararlaştırılan taarruz için, 29'ncu İngiliz Tümeni'nin 88'inci Tugayı görevlendirilmişti.

“Tugay, üç taburuyla birinci hatta bir taburuyla da ikinci hatta ihtiyatta olarak ilerleyecekti. Plan gereği önce İngiliz gemi ve kara ağır topları, saat 14.20’de ateşe başlamış, bunu bir saat sonra tüm top sahra ve makinalı tüfeklerinin ateşleri izlemişti. Sözü edilen bu ateş desteğinden sonra, saat 15.50’de İngiliz piyadelerinin, karşısında bulunan mevzilere hücumu başladı, ilerleyen İngiliz taburları, ağır kayba uğramalarına karşın, Türk savunma mevzilerinin yakınına kadar sokulabilmişlerdi.

Başlangıçta her şeyin yolunda gittiği sanılıyordu. O kadar ki, bunu geriden izleyenler, bütün hedeflerin ele geçirildiğine inanıyor ve sevinç içinde geriye olumlu raporlar yazıyorlardı. Ne var ki, gerçek kısa zamanda anlaşıldı. Geri gönderilen keşif subaylarının verdikleri haberlere dayanarak tümene gönderilen bilgide, bütün Türk siperleri boyunca İngiliz askerlerinin sırtlarındaki işaret tenekelerinin görüldüğü belirtiliyordu. Gerçekte görünenler, ölü İngiliz erlerinin sırtlarındaki tenekelerdi. Yanılgının asıl nedeni buydu. Türk savunma gücü yanlış değerlendirilmiş ve taarruzdan birkaç dakika sonra 88’nci Tugay, dağılmış ve âdeta parçalanmıştı. Gerçekten, karşı taarruza geçen Türk birlikleri, İngilizleri geri atmayı başarmıştı.”¹⁷² (Şekil-20,Sahife 260)

İkinci Günü, (7 Ağustos 1915)

“İngilizler, dünkü muharebelerde verdikleri çok sayıda kayıplarına karşılık umdukları başarıyı elde edememişlerdi. Bununla beraber, 8’nci İngiliz Kolordusu, ana planına göre, ikinci bir taarruzu 42’nci Tümeni ile yapmayı kararlaştırdı.

¹⁷² Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer. A.ge s.181.*

Yapılacak bu taarruzda, 127'nci Tugay solda (batıda), 125'nci Tugay sağda (doğuda) olmak üzere iki tugayla birinci hatta ilerlenecek, 126'nci Tugay ise ihtiyatta olacaktı.

Taarruza 7 Ağustos saat 09.40'ta başlanacaktı. Önce bir topçu bombardımanı yapılacak, birlikler, topçu ateşinin gerilere kaydırılmasından sonra, ilerlemeye başlayacaklardı. Önceden saptanan plan gereği taarruza 7 Ağustos saat 09.40'ta başlandı. Solda (batıda) 127'nci Tugay'ın taarruzu, bir başarı sağlayamadı. Ağır kayıplara uğrayan Tugay eski mevzilerine çekilmek zorunda kaldı. İnsan mevcudu 728'e düşen tugay, bir tabur gücüne indi.

125'nci Tugay karşısındaki Türk mevzileri daha zayıf tutulduğundan, başlangıçta 125'nci Tugay'ın taarruzu bir gelişme gösterdi. İkinci savunma hattına kadar ilerlenmişse de Türk birliklerinin karşı taarruzları ile bu tugayın taarruzları da geri atıldı.

İngilizlerin elinde, sadece Türk savunma hattının gerisinde bir bağlıktaki mevzi parçası kalmıştı. 125'nci Tugayın elden çıkardığı mevzilerin, geri alınması için, öğleden sonra girişilen bütün taarruzlar, geri püskürtülerek sonuçsuz kaldı.”¹⁷³ (Şekil-20,Sahife 260)

Üçüncü Gün (8 Ağustos 1915)

Yukarıda açıklanan harekettten sonra, Seddülbahir kesimindeki İngiliz ve Fransız birlikleri, Çanakkale muharebelerinin sonuna kadar genelde ciddi bir harekâtın içinde olmadılar. Seddülbahir bölgesindeki çarpışmalar, birkaç bölgesel harekât dışında, 13 Ağustos akşamına kadar geçen sürede sessiz geçti.

Çanakkale'nin boşaltılmasına kadar (8/9 Ocak 1916), tarafların durumunda bir değişiklik olmamıştır.

Müttefik Siperleri Ölü Dolu

¹⁷³ Turhan Seçer, *A.g.e.* s.206.

Esat Paşa anılarında Seddülbahir’de cereyan eden muharebeleri şöyle özetler.

“Seddülbahir cephesi çok dar bir cephedir. Anılarda bir siper muharebelerinin karakteristik özelliği ve sonuçlarını görmek mümkündür. 88’inci Tugay’ın saldırısı, 15.50’ de bir saatlik bir topçu ateşinden sonra başlamıştı. Büyük hazırlıklarla girişilen bu saldırıya, Türk topçusunun da çok isabetli atışları cevap vermiş ve 88’nci İngiliz Tugayı ağır kayıplar verdikten başka iki topu da saf dışı edilmişti. 88’nci Tugay’ın bir kısmı önce Türk birinci hatlarının bir kısmına girebildiyse de Türk karşı saldırısı onları buradan atmayı başarmış, yalnız ufak bir mevzi bölgesini ele geçirmekle yetinmişlerdi. İngiliz Tugayı saldırıyı yapmıştı ama 3.000 kişilik mevcudu 1.000 kişiye inmiş, 2.000 kişiyi bu saldırıda kaybetmişti. İngilizler bu başarısızlığı hazmedemiyorlardı. Gece 22.30’da kısa süren bir topçu ateşi hazırlığından sonra bu tugayın bölgesinden 86’ncı Tugay da hücumla kalkmıştı. Siperler ölü ile dolu olduğundan birlikler ileri geçemedi. İleri geçenler de durakladı, gün doğmadan başlayan Türk karşı saldırısı, İngilizlerin siperlerinden bir kısmını ele geçirdi ise de gündüz ateş karşısında bu siperlerde duramayarak geri çekilmek zorunda kalmıştı.”¹⁷⁴ (Şekil-20,Sahife 260)

Hamilton, harbi sevk ve idare eden komutan olarak verdiği ağır kayıplara rağmen taarruza devamda ısrarlı idi. Yapılan incelemede küçük birliklerin cepheye sıkışıp kalmasıydı.

“7 Ağustos saat 09.00’da 42’nci Tümen tarafından yapılan saldırı da başarıya ulaşamadığı gibi Türklerin karşı saldırısıyla geriye atılmıştı. Yalnız Kirte yolunun batısında küçük bir Türk siperini ellerine geçirebildiler. İngilizler her neye mal olursa olsun Boğaz’ı aşmak kararındaydılar ama Mehmetçik göğsünü siper etmiş, yol vermiyordu. Bu savaşlarda da 42’nci İngiliz Tümeni 1400 kişi kayıp vermiş, Kolordunun kaybı böylece 3.500’ü bulmuştu. Bütün

¹⁷⁴ Esat Paşa, *Çanakkale Anıları A.g.e s.160.*

İngiliz saldırısına rağmen cephedeki birliklerimiz onları karşılamaya yetmiş, bölge ihtiyatları yine serbest kalmıştı. Buradaki davranışların başarıya ulaşma imkânı olmadığını gören General Hamilton, Seddülbahir'deki durumu daha fazla tehlikeye sokmaktan çekinerek talihini kuzey grubunu karşısında denemeye kalkışacaktı.”¹⁷⁵

Taarruza 3000 kişilik bir kuvvetle başlamış olan 88'inci İngiliz Tugayı, muharebe sonunda 2000 erini kaybetmişti

Hukuk Fakültesi öğrencisi iken yedek subay olarak orduya alınan genç bir aydının, kendi gözlemi ve yaşadıkları ile ilgili çarpıcı, olduğu kadar buradaki muharebelerin gerçek yüzünü anlatan birkaç örnek aşağıya çıkarılmıştır. “Birinci Dünya Savaşı’nda Kanal, Çanakkale ve Kafkas cephelerinde aktif görevler üstlenen **30’ncu Alay Emir Subayı Münim Mustafa**, ateş hatlarında yaşayıp gördüklerini ‘Cepheden Cepheye’ adlı kitabında harbin feciatini (yürekler acısı durumu) bütün çıplaklığı ile aşağıda aktardığı gibi anlatıyor.”¹⁷⁶

Cepheleyiz! Siperleri (Mevzileri) Teslim Alacağız.

“Güney Grubu’nda Kirte önündeki savunma hattını teslim almak üzere, sabaha karşı ihtiyat mevzilerine girecektik. 10’ncu Tümen, 30’ncu Alay Kumandanımız Rıza (merhum), Yaveri Kâzım ve Emir Subayı ben, güneş batınca atlarımızla. Çamburnu’ndan Seddülbahir bölgesine hareket ettik. Arkamızdan da birlikler yürüyecekti. Çamburnu arkasındaki dağı çıkıp da tepeye vardığımız zaman Saros Körfezi’ndeki düşman donanması göründü. Sağımızda Arıburnu cephesi. Cepheye o kadar yaklaşmıştık ki, top, bomba, makineli tüfek sesleri yanibaşımızdan geliyordu. Yollar artık mahşer gibi çok kalabalıktı. Bir kısım birlikler harp

¹⁷⁵ Esat Paşa, Çanakkale Anıları A.g.e.161.

¹⁷⁶ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, *Turhan Seçer, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.s.182-189.*

cephesine girerken bir kısımda küçük, dağınık birlikler hâlinde geriye dönüyordu.

Havada, tepemizden geçen kurşunlar arasında bazılarının sesleri, çocukların şenliklerde yere attıkları zaman garip ses çıkaran fişeklerin sesini andırıyordu. Bu cephede eskiyen arkadaşlara bunların ne olduğunu sorduğumuz zaman:

- Domdom kurşunu! Cevabını alıyorduk. Demek bu da vardı.

Bizi en çok üzen şey yaralı alaylarıydı. Bunları gördükçe rahmetli arkadaşım Yaver Yüzbaşı Kâzım:

- Görüyorsun ya, diyordu. Hangimiz bu hâlde geriye dönerse diğerinin çocuklarını, ailesini ihmal etmeyecek, bakacak, ilgi gösterecek. Buna söz verelim; işte gidiyoruz.” *Münim Mustafa*

Siperlere Doğru

“Şafak sökmek üzere iken bütün birlikler toplandı. Harp sahası gerisinde, zeminlik denilen ve toprak altında vücuda getirilen yerlere köstebekler gibi yerleştik. Gündüz, toprağın üstünde görev alanlardan, yani nöbetçilerden başka tek bir insana rast gelinmezdi. Fakat gece, bir karınca yuvası kadar kalabalıktı.

İşte biz, Çanakkale’de Güney Grubu cephesine geldiğimiz zaman, Albay Cafer Tayyar Bey tarafından ortaya atıldığını işittiğimiz savunma prensibi kökleşmekteydi. Cafer Tayyar Bey’in Tümeni, cephesinde meydana getirdiği kusursuz siperler sayesinde kayıp vermeden düşman hatlarına yaklaşıyor ve askerlikçe önemli noktaları elde bulundurduğundan, bu siperler, Güney Grubu’ndaki diğer birliklere de yapılması için âdeta bir örnek gibi subaylara gösteriliyordu. Siperleri teslim almazdan bir gece evvel 11’nci Tümen cephesindeki siperler bize de gezdirilmek suretiyle gösterilmesi Grup Kumandanlığından bildirilmişti. Bunun üzerine biz de bu siperleri gezmiş ve görmüştük.

Ancak gözümüzle gördüğümüz gerçek olan bir şey varsa o da savunma prensibi kabul edildikten sonra, bizden evvel cereyan

eden o taarruzların tüyler ürpertici kaybın durdurulduğu ve muharebenin tabii kayıpla geçmeye başlamış olduğudur. Bundan sonra Çanakkale'den, düşman kaçınca kadar siperlerimizden bir karış toprağı bile ele geçirememiştir.

Akşam olunca siperlere, savunma hattına girmeye hazırlandık. Hepimizin ceketlerinin ikinci düğmesinde kırmızı kurdele ile bağlanmış bir deri parçası vardı. Bunun üstünde, eğer vurulur ve ölürssek, ailelerimize bildirilmek üzere adreslerimiz yazılıydı. Gene subay ve asker hepimizin ceketlerinin sol aşağı ucunda ve iç tarafta, yaralandığımız zaman yaraların hemen sarılmasını sağlamak için harp paketleri dikilmişti ki bunların içinde, gazlı bez, band gibi sargı vasıtaları ve tentürdiyot vardı. Bunlar tekrar gözden geçirildi, eksikler tamamlandı.

Havadan, yerin içinden, dört tarafımızdan açılan ateş arasında, cephane sandıkları, karyolamız; koyun postu, yatağımız; asker kaputu da yorganımız olmuştu.” *Münim Mustafa*

Gece Uyku Yok

“Güney Grubu cephesinde bizim için hiç eşine rastlanmayan bambaşka bir hayat başlamıştı. Geceleri hiçbirimiz uyumuyorduk. Bir taraftan düşmana ateş ederken diğer taraftan da siperlerde toprak kazmakla, tahkimat ile meşgul oluyorduk. Zeminlikler yapılıyor, siperler düzenleniyordu. Düşmanın görmesinden saklı kalmak için her şey gece yapılıyordu. Bizim gecelerimiz adete gündüzümüzdü. Ah biraz ışık! Karanlıktaki bu çatışmaya, çalışmaya alışmak ne kadar zor bir işti. Fakat insanlar her şeye alışıyor. Sabahın nasıl olduğunu bilemiyorduk. Gündüzleri nöbetçilerden başka subay, asker hepimiz topraktan iki üç metre derinliğinde siperler içinde, büyücek bir mezara benzeyen zeminlikte, toprak kovuklarına sığınarak oturmak veya uyumakla vakit geçirirdik. Fakat düşman rahat bırakır mı? Cepheye ve geriye doğru giden yollarımıza doğru açtığı topçu ateşiyle bize başkaldırtmaz, bizi bir dakika rahat bırakmazdı.” *Münim Mustafa*

Müthiş Manzara

“Siperleri teslim aldığımızın ikinci günü, kumandanla birlikte düşmanın keşfedemeyeceği bir yerde, savunma hattında yapılmış olan alayın gözetleme yerine gitmiştik. Üstü kapalı, araziye benzetilmiş, ancak gözle bakılabilmesi için ufak yatay deliği olan gözetleme yerinden cepheyi, düşman savunma hattını gözetlemeye başlayınca müthiş bir manzara ile karşılaştım. Bizden evvelki muharebelerde iki tarafın zayıyatı... İşte ortada, düşmanla bizim savunma hattımız arasındaki sahada yatıyorlar! Ayağında yeni postal, sırtında yeni elbise, elinde az kullanılmış süngü takılı tüfeğin bir eliyle kavramış, cepheye yeni gelmiş askerler yüz üstü yatıyor. Başlarından göğüslerinden aldıkları yaralardan akan kanla elbiseleri, bulundukları kıpkırmızı boyanmış, yaklaşık olarak iki kilometre uzunluğundaki saha arazi, toprak görülmeyecek kadar insan cesetleriyle dolu. Orada hâlinde bir sinek ordusu kaynaşıyor, fena kokular geliyor.” *Münim Mustafa*

Sinekler Hep Yanımızda

“Bu milyonlarca sinek, bizi uyurken de rahat bırakmıyordu. İngiliz taburlarının hücumu kadar öldürücü, tehlikeli olan bunlardan kurtulmak için birçoklarımız İstanbul’dan getirttikleri cibinlik altına girerek, yemeğin bulunduğu sefertasını da almak suretiyle, biraz rahat yemek yiyebilirlerdi.

İçilecek sularımız hep kireçli, fena kokulu, acı kuyu sularıydı. Tesadüfen bardağın içinde biraz su kalsa bir müddet sonra bardağın dibinde tebeşire benzer beyaz bir tortu görünürdü. Yıkılmaya ne vakit, ne de imkân vardı. Bu suretle üzerimizde tek tük görünen hayvancıkları başlangıçta yok etmek için hayli uğraştık. Fakat sonraları bunlara da alışmaya başlamıştık. Yakamızın etrafına sıra ile dizildiğini gördüğümüz vakit onları birer fiske ile yere düşürmeyi kâfi görürdük.” *Münim Mustafa*

Üniversiteliler

“Alayımızın karargâhıyla ateş hattı arasında takriben 200 metre kadar bir mesafe vardı. Bazen bu yol, ta arkalara kadar düşman tarafından top ateşi altına alınırdı. Bu esnada oradan geçmek zorunlu olursa bu ateşten kurtulmak olağanüstü bir iş idi. Gün geçtikçe siperlerde her gün yaralı, yarasız İstanbul’daki arkadaşlarımıza rastlıyor ve kucaklaşıyorduk. Avukatıyla, Edebiyatçısıyla, Mühendisiyle, Adliyecisiyle harp cephesi, âdeta bir üniversiteliler merkezi hâline gelmişti. Genelde, akşamüstleri düşman filosunun bombardımanına uğruyorduk. Ve gökten bombalar, şarapneller donanma top mermisi yağıyordu.

Yuvarlak bir daire hâlinde toplanan zırhlıların, bir merkez etrafında seyrederek, buradan sekiz topla üzerimize mermiler yağdırmasını gözetleme, yerinden görmek bile feci bir şeydi. Ya o mermilerin isabet zamanında patlayışını duymak, havaya kaldırdığı toprak kütesinin bulut hâlinde önümüzü kapladığını görmek, tüyleri ürperten müthiş bir levha idi. O grup ateşi bir tepeye isabet etti mi orası dümdüz olurdu.

Siperlerimize giren düşmandan çoğunun süngüden geçirilmesi üzerine, orada barınamayacağını anlayan geri kalanları, siperlerini bırakarak kendi hatlarına kaçtıklarını görüyorduk.

Şimdi anlaşılması lâzım gelen bir şey vardı. Acaba bütün siperler, askerimizin elinde mi? Bunu henüz kimse bilmiyordu. Siperlerin içi soğumamış, yaralarından kanlar sızan ölümlerle ağzına kadar dolmuştu o kadar çok üst üste yatan yaralıları vardı ki bir gün evvel bir insan boyunda daha yüksek derinlikte bulunan siperler, şimdi gezilemeyecek kadar cesetlerle yükselmişti.

Bunların üstüne basılacak olursa, düşmana görünmeden siperle, dolaşmanın imkânı yoktu. Bastığımız her yerde bir yaralının bulunuşu, feryadının yükselmesine sebep oluyor, o sesleri işitir işitmez hemen başka bir yer aramak mecburiyetini gösteriyordu. Üç saat içinde incelemenin sonucu ufak bir kısım siperden başka

bütün savunma hattında düşmandan eser yok! Hepsi alayın elinde olduğu anlaşıldı.” *Münim Mustafa*

Karşı Taarruzumuz, 8 Saatte 50.000 Mermi

“Alay Kumandanı verdiği bir emirle, karşı bir taarruzla o parçadan da düşmanın atılarak alayın yüksek şerefının korunma istenildiği, subay ve askerin candan vatan duygularının, bunu yapmakta olduğunu bildirdi. Biraz sonra ikinci taburumuzun iki bölüğü bu emrin neticesi gece karanlığında ateşli bir hücum yaptılar. Süngülerin şakırtısı ortalığı inletti.

8 saat içinde başımızın üstünde 50.000 mermi patlatmış.

Harbin doğurduğu felaket eserlerini tamamen ortadan kaldıramamıştık. Havanın sıcağından, güneşin şiddetinden bütün cesetler şişmiş, kötü kokulardan oradan geçilemeyecek bir hâl almıştı. Ölen insanların şekilleri değişmiş, tanınmayacak, mosmor bir renk almıştı. Siperlerde yürümek mümkün değildi. Bir buçuk adam boyu yüksekliğindeki siperlerden ancak eğilerek geçebiliyorduk. Her bastığımız yerde bir insan vücuduna, ayağına, koluna tesadüf ediyorduk. Diğer taraftan yerlere düşmüş silahlar, kanlı süngüler, cephaneler, kazma, kürekler, istihkâm malzemesi, orada, burada insan cesetleriyle karışmış bir hâlde duruyordu.” *Münim Mustafa*

Bir İngiliz Esiri

“İki üç kişinin zeminliğe doğru gelmekte olduğu anlaşılıyordu. Meydanda bulunan nöbetçi seslendi. Başımı zeminlikten çıkarıp baktığım vakit iki süngülü erimizin bana getirdiği kırmızı yüzlü bir delikanlıyı görmüştüm. Elbisesi başka biçimde, başı açık, yaralıydı.

‘Bir İngiliz esiri!’ dediler.

Dehşetli korku içinde! Tek tük Fransızca da söylüyordu, ismini sordum. O cevap vermeden ‘Beni ne yapacaksınız?’ diye endişe ile soruyordu. ‘Korkma’ dedim. Bu dakikadan itibaren harp safları haricîndesin, sana kimse bir şey yapamaz. Bitkin bir hâlde idi. Biraz istirahat etmesi için oturttum. Sandalyeye henüz yerleşmişti ki: ‘Aman biraz su’ diye inledi. Bardakla getirttim. Evvela bana bir yudum içirtti. Sonra da kendisi içti. Anlaşılan İngiliz esiri emin değildi, korkuyordu. Kendisine verilen bir bardak su yetmemiş olmalı ki daha istedi, maşrapa ile getirttim. Bir yudumda hepsini içti. Yemek istemedi ve ‘Aman, bana biraz izin verin şurada uyuyayım.’ dedi.

Tam 4 saat uyumuştı. Daha fazla tutamazdım. Uyandırdık; uykusuzluğunu giderdiğinden dolayı memnundu.

Bir askerle beraber geriye gönderiyordum. Askerce selâm verdi. Başını sallayarak ‘thank you’ diye teşekkür etti. Cebinden çıkardığı bir kız resmine bakarak geriye doğru yürümeye başlamıştı. Gülüyordu. Fakat şimdi kendi arkadaşlarının attığı kurşunla tekrar vurulabilirdi. Çünkü geçtiği yol tehlike doluydu.” *Münim Mustafa*

Fırsatçılar, Rum Çeteleri

“İki İngiliz harp gemisiyle taşınan Yunan Teğmen Gruparis komutasındaki 300 kişilik bir gönüllü Rum müfrezesi, 6/7 Ağustos 1915 gecesi, 160 kişisini Saros kuzeyinde Sazlıdere’yle Karaçalı arasına çıkarılmıştı. Kıyı gözcüleri, önce geri çekilmişlerdi. Bağimsız Süvari Tugayı’na ait iki alayın çıkarma yerine yetişmesi üzerine bu çeteler, gemilerine kaçmayı başarabilmişlerdi. Daha sonra gereksizliği anlaşılan bu gönüllüler, dağıtılmıştı.” *Münim Mustafa*

ARIBURNU, KANLI SIRT MUHAREBELERİ, 6 AĞUSTOS 1915

Kitabın bu bölümünde şu ana kadar eldeki bu konuda yazılanlar, belgeler ve taraf olan kişilerin anılarına göre Anafartalar muharebelerinde, Anzak Kolordusu sorumluluk sahası olan Kanlı Sırt ve Conkbayırı Tepe’de meydana gelen muharebeler anlatılacaktır. Ayrıca bu bölümde muharebeleri bizzat sevk ve idare eden 3’ncü Kolordu Komutanı Esat Paşa’nın ağzından gelişen olayları dinlemekte yarar olduğu kanısındayız.

3’ncü Kolordu muharebeler boyunca her ne pahasına olursa olsun siperlerini terk etmemiş ve dayanmıştı. Bu dayanma azmi düşmanın taarruz hızını kesmiş ve şuursuzca hareketlerine sebep olmuştu. Ayrıca o ana kadar 19’ncü Tümen Komutanlığı görevini başarıyla yürüten Albay Mustafa Kemal mevcut durumu çok iyi değerlendirerek Anafartalar Grup Komutanlığı görevine talip olmuştu. Bu görevi aldıktan sonra kahraman subay ve erleriyle Hamilton’un çok güvendiği birliklerine yaptığı taarruzla muharebeler son noktayı koymuştur. Kitabın ilerleyen bölümlerinde Anafartalar Taarruzuna değinilecektir. Kanlı Sırt gerçekten ismi üzerinde çok kanlı muharebelere sahne olmuştu.

Bölgenin savunma sorumluluğunun büyük bir kısmı Esat Paşa’nın Kolordusu’nda idi. Aslında Esat Paşa Hamilton’un ne yapmak istediğini de anlamıştı. Onun için Arıburnu ve Conkbayırı istikameti önem taşıyordu. Gözü Anzak kolordusunda idi. Esat Paşa anılarında;

“6 Ağustos 1915 saat 05.30’da Arıburnu önünde altı tane içi asker dolu gemi görülmüştü. Sabahleyin 09.00’ da Korku Deresi’nde ve Merkez Tepe gerisinde düşmanın süngü takmış birlikleri görüldüğü 19’ncü Tümen’den telefonla bildirilmişti. Üç günden beri İngilizlerin geceleri çıkarma bölgesine kuvvet getirdikleri öğrenilmiş olduğundan bugünlerde cephemize bir saldırıda bulunacağı bekleniyordu. Tümen’den alınan bu haber üzerine birliklere hazırlıklı bulunmaları, 13, 15 ve 64’ncü Alaylara bu

saldırıları karşılamak üzere hazırlık emri verildi. Ayrıca durumu Ordu Komutanına da bildirdim.’’¹⁷⁷

Anılara devamla, bütün bu bilgiler düşmanın bir saldırı hazırlığı içinde bulunduğunu gösteriyordu. Kolordu komutanı Esat Paşa, Müttefik çıkarmasının 6 Ağustos 1915 günü başladığını, Saat 04.30’da düşmanın Kanlı Sırt’a bir hücumunun beklendiğini, 16’ncı Tümen ve 19’ncü Tümen’in hazırlıklı olmasını bildirdiğini söylemektedir.

Çıkan Birliklerin manevrası, plana uygun olarak Türk ordusunun Kuzey ve Güney Grubu üzerinde baskı yaparak savunma dengesini bozmaya yönelikti. Bu sırada düşman donanması ve karada bulunan bataryaları Güney Grubu’nun cephesine şiddetli bir topçu ateşine başlamıştı. Mermilerin patlamasından meydana gelen dumanlar, Güney Grubu’nun siperleri üzerinde bir bulut meydana getirmişti. İngilizlerin bütün bu harekâtı yeni bir davranışa işaret etti. Nitekim en zayıf cephemiz olan Anafartalar bölgesinde çıkarma yapıp, Boğaz’ın kilitlerinden en önemlisi olan Conkbayırı istikametinde taarruza kalkıştılar. Bu hareketini kolaylaştırmak için önce Kanlı Sırtta ve Kuzey Grubu’nun diğer bölgelerine saldırıda bulunmuş ve Güney Grubunu ’nu yıkıcı bir topçu ateşi altında tutmuşlardı. Kanlı Sırtın bombardımanı bir buçuk saat kadar bütün Öldürücü şiddetiyle devam etti. Düşman obüs taneleri ve arada sırada şarapnel atarak Kanlı Sırt göz gözü görmez bir dumanla kaplanmıştı. ’¹⁷⁸ (Şekil-21,Sahife 261)

Kolordunun gözetleme yeri kritik bölge olan Kanlı Sırtı tam olarak görmekte idi. Müttefikler Kanlı Sırtı almaya kararlıydı. Kolordu Komutanı Esat Paşa buradadır. Çok ilginç olarak gördüklerini şöyle aktarır.

¹⁷⁷Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, (Haz: İhsan Ilgar) Baha Mat, İste 1975 s.250

¹⁷⁸ Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları A.g.e. ,s.251.

“Kanlı Sirt’ın doruk hattı ve kuzey yamacı, kolordu gözetleme yerinden çok iyi görülmekteydi. Aslında iki avcı siperleri arasındaki mesafe yüz metre kadardı. Düşman piyadesi önlerinde kılıçları ellerinde subayları olduğu halde sık avcı hattı meydana getirmişler, büyük bir cesaretle ilerlemekteydiler. Birinci hatta bulunan siperlerimizin önüne geldiği zaman, düşmanın yine ayakta olmak üzere durduğu görülmüyordu. Burada bir duraklamadan sonra geriden pekleştirmekte olan piyadeleri de ilerledi. Bu sırada ateşini bunların üzerinde toplayan topçumuzun kayıplar verdirilmekte olduğu görülmekle beraber siperlerimize de girdikleri görülmüyordu. Düşman bütün direnen siperlerimizi ve Kanlı Sirtın doruk hattını ele geçirivermişti. Arkadan da durmadan pekleştirme birlikleri geliyor ve siperlerimize girerek yerleşiyorlardı.”¹⁷⁹

6 - 10 Ağustos 1915, Kanlı Sirt, Anzak Askerleri

Kanlı Sirt, merkezi cephede Anzak Kolordusu’na verilen en önemli hedeflerden birisidir. Hamilton’un hesabına göre Kanlı Sirt’a kısa sürede el atılması cephede büyük bir paniğe sebep olacak ve Türk birliklerinin çözülmesine sebep olacaktı. Yapılan değerlendirmelerde bu yönde idi. İngiliz Komutanı Kuzey Grup kuvvetlerini bulunduğu yerde tutma amacıyla 6 Ağustos akşamı sol kanada bir gösteriş saldırısı denemesine girişti. Saldırı 6 Ağustos saat 16.00’da başladı. Bu saldırıya 1’nci Avusturalya Tümeni katılmıştı. Saldırının ilk devresinde Kanlı Sirt ve onun kuzeyindeki Türk mevzileri ele geçirilecek, ertesi gün de daha gerilere doğru cephenin genişletilmesine çalışılacaktı.

Anılarda ,Saat 17.30’ da 1’nci Tugay çok kanlı bir süngü savaşından sonra Kanlı Sirt Türk siperlerini ele geçirmeyi başara bildi. Bütün Türk siperleri kalın çamlarla örtülmüş olduğundan yanlardan yapılan saldırılarla siperdekiler çıkamadı. Gelişmenin kritik bir safha alması üzerine 5’nci Ordu Komutanlığı 7

¹⁷⁹ Esat Paşa, s.252.

Ağustos'ta Kanlı Sirt üzerine karşı taarruz yaptı. Fakat gerideki İngiliz ihtiyatlarının işe karışmasıyla taarruz ilerleyemedi,denmektedir.

Bu saldırılarda Kuzey Grubu'nu karşısında İngilizlerin kaybı 1.400 kişi kadardı.

7 Ağustos'ta Conkbayırı'na ulaşan 9'ncü Tümen, yaptığı saldırıda fazla kayıp vermiş, Tümen Komutanı ile Kurmay Başkanı Hulusi Bey de yararlanarak geriye alınmıştı.

Kanlı Sirt Muharebeleri,6 Ağustos 1915

"16'ncı Tümen'in 48'inci Alayı'ndan iki bölüklük (600 Kişi) bir kuvvetle 6 Ağustos 1915 saat 04.30'da İngilizlerin elindeki Süngübayırı doğusundaki mevziin geri alınması amacıyla bir karşı taarruz düzenlenmişti. Bu karşı taarruzda, sözü edilen mevzi kesimi geri alındıysa da İngilizlerin yoğun topçu bombardımanı ve piyade ateşleri yüzünden, barınılamayacak hâle gelen mevzi kesimi boşaltıldı. İki bölükle daha takviye edilen bir kuvvetle buraya ikinci bir taarruz yapıldıysa da sonuçsuz kaldı ve bu harekât, 450 kişiyi bulan bir zayiata neden oldu. (Şekil-21,22,Sahife 261-262)

İngilizlerin, saat 15.00'te başlayarak saat 16.30'a kadar şimdiki kadar görülmemiş ve gittikçe artan bir şiddetle süren kara ve gemi toplarının yoğun ve etkili ateşleri özellikle Kanlı Sirt'a yöneltmişti. Bu topçu bombardımanı 16'ncı Tümen cephesine ciddi bir harekâtın başlamak üzere olduğunu anlayan Kuzey Grup Komutanı, bu tümeni 5'nci Tümen'in 13'ncü Alayı ile takviye etti. Nitekim 5'nci Avustralya Tugayı, saat 17.30'da topçu ateşlerinin geriye kaymasıyla birlikte, üç taburuyla birinci hatta bir taburuyla ihtiyatta olmak üzere dört dalga hâlinde taarruza başladı.

47'nci Türk Alayı'na yönelik bu taarruz, Türk topçularının, tam zamanında başlattığı etkin ateşleri karşısında duraklar hatta geriler gibi oldu. Arkadan gelen hücum dalgalarıyla desteklenen İngiliz piyadeleri, tekrar ileriye atıldılar. Avustralyalıların bu

hücumları, ilk anda başarılı olmuş ve Kanlı Sirt'ın tepeler hattı ellerine geçmişti. Kısa süren bu kanlı ve korkunç boğuşmadan sonra arazi İngiliz ölü ve Türk şehit ve yaralıları ile dolmuştu. Ayakta kalabilen birkaç Türk eri de mevziler içinde boğaz boğaza boğuşup süngüleşerek İngilizlerin ilerleme hızını kesmeye çalışmışlardı.”¹⁸⁰

İngilizler, yaklaşık 40 dakika sonra ateşi birdenbire kesti ve piyadeleri birbiri peşinde birkaç hat hâlinde hücumla geçtiler. Kanlı Sirt'ta yeteri kadar karşılık görmediler. Emir ve komuta bozulmuştu. İngiliz raporlarının belirttiğine göre 3000 kişiden oluşan 47'nci Alay'dan yalnız iki kişi tutsak alınmıştı.

Aynı konuda 16'ncı Tümen Komutanı Albay Rüştü de bu tarzla ilgili raporun da:

“Kanlı Sirt'a İngilizlerin yaptığı hücum hazırlığı, o ana kadar gördüğümüz bombardımanların en şiddetli idi. Pek mükemmel şekilde hücum cephesine toplanmış ve çok iyi idare edilmiş olan bu topçu ateşinin ardından birçok kademe ve kısımlarla hücum etti. Kanlı Sirt'taki Türk siperleri, tüm siperlerimiz arasında en mükemmel olanlarından biriydi. Siperlerin çoğunun üzeri kuvvetlice örtülmüştü. Ne var ki bunlar, İngilizlerin attığı yüzlerce ağır obüslerin vuruşlarına doğal olarak dayanamayarak çökmüş, erlerimizden birçoğu diri, yaralı ve şehit olarak bu yıkıntılar altında kalmıştı.” diyordu. Böylece, bunca büyük çabalarla savunmaya hazırlanan bu mevziler, diri diri Türk askerine mezar olmaktan başka bir işe yaramamıştı.”

Ertesi günler İngilizlerden geri alınan bu mevzilerde, birbirlerinin boğazına sarılmış veya süngüleri birbirlerinin göğsüne saplanmış, Türk şehidi ve Avustralyalı ölüler bulunmuştu. Savaşın sonra, Çanakkale mevzilerini dolaşan Alman tarih yazarlarından Rudolph Stratz, rastladığı görüntüleri şöyle anlatmaktadır:

¹⁸⁰ Turhan Seçer, Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.s.196.

“Gelibolu Yarımadası’nın tamamen boşaltılmasından sonra bir siperde bulunan iki iskeletin üzerlerinde bulunan üniformalarından birinin Türk askerine diğerinin de bir İngiliz askerine ait olduğunu gördüm. Bunlar, süngülerini birbirinin kalbine saplamış olarak siper duvarlarının dibinde bulunuyorlardı.”¹⁸¹

İngilizlerin Kanlı Sırt’taki başarılarını, deniz ve kara topçusunun yoğun ve etkili ateşleri sağlamıştı. Türk karşı hücumlarını da yine bu topçuların ateş perdesi önlüyordu. Bununla beraber, yine de karşı hücumla kalkmada zaman kaybedilmemişti.

“Bunun için, ihtiyattaki 5’nci Tümen’in 13’ncü Alayı’nın 3’ncü Taburu ile cephe takviye edildi. Kanlı Sırt’a ilerleme emri alan 13’ncü Alay’ın diğer 2 taburu, 57’nci Alay’ın 5’nci Tabur’u ile takviye edilerek, 16’nci Tümen Komutanı Albay Rüştü tarafından ve 13’ncü Alay Komutanının yönetiminde olarak saat 19.00’da taarruza geçirildi.”¹⁸²

“47’nci Alay’ın 3’ncü Tabur’u ile 48’inci Alay’ın bazı bölükleri de bu taarruza katıldıysa da tek bir siper dışında, İngilizler, siperlerinden atılamadılar. Kanlı Sırt, Kuzey Grubu sol kanadının en önemli dayanak noktasıydı. İngilizlerin biraz daha ilerleyip Karayörük deresine egemen olması hâlinde, Kuzey grubu cephesi yarılabilir, Kanlı Sırt’tan Süngübayırı’na kadar uzanan sol kanat, geri çekilmek zorunda kalabilirdi. Bu nedenle Kuzey Grubu Komutanı, harekete hazır durumda olan 15’nci Alay’a saat 18.00’de yürüyüşünü çabuklaştırarak, Kanlı Sırt’a ulaşmasını emretti.

Kayaltepe’deki 9’ncü Tümen Komutanı Albay Kannengieser’e de Kabatepe-Kumtepe kıyılarını korumakta olan 26’nci Piyyade Alayı’nı yerinde bırakarak, 25’nci ve 64’ncü Alayları ve getirebileceği topçusuyla hemen Kanlı Sırt doğrultusunda harekete

¹⁸¹ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer. A.g.e s.197

¹⁸² A.g.e s.197

geçmesini emretti. Ve ayrıca bir öneriyle 5'nci Ordu'dan takviye isteğinde bulundu.

Bu öneri üzerine, Ordu Komutanlığı, 4'ncü Tümen'in iki alayını (10'ncu ve 11'nci Alayların) Kuzey Grubu emrine gönderilmesini emretti. Bu arada 19'ncü Tümen'e de İngilizlerin dikkatini kendi üzerlerine çekmesi için, Merkeztepe doğrultusunda taarruzla burayı ele geçirmesi emri verildi. Ayrıca Kanlı Sırt'ı bu gece kesinlikle ele geçirmeyi isteyen Kuzey Grup Komutanı, bu amaçla 15'nci Piyade Alayı'nı 16'ncı Tümen emrine verdi.

Tümen komutanının, kendisinin başına geçerek yönettiği karşı taarruz, saat 23.00'te başladı ve sabaha kadar sürdü; fakat sonuçsuz kaldı, İngilizler, bir kısım siperler dışında mevzilerinden sökülüp atılamadı. Başarısızlığın en önemli nedeni, el bombası azlığıydı, İngilizler ise hesapsız ölçüde el bombası kullanıyorlardı. Kuzey Grubu Muharebe İdare Yeri, Kemalyeri'nde idi.

Kanlı Sırt muharebelerinde, Türk birlikleri, ağır zayıat verdiler. 47'nci ve 15'nci Alay Komutanları Binbaşı Tefik ile Yarbay İbrahim Şükrü de bu günkü muharebeler sırasında bomba isabetiyle şehit düştüler. Keza bu muharebelerde, 5'nci Avustralya Tuğayı da ağır zayıata uğramıştır.”¹⁸³

İkinci Gün, 7 Ağustos 1915

Kuzey Grubu Komutanı Esat Paşa Kanlı Sırt'ın ele geçirilmesini istiyordu. 16'ncı Tümen Komutanı'na ‘Sizden her neye mal olursa olsun siperlerin geri alınması haberini kesinlikle beklerim’ diye emir verince, 16'ncı Tümen Komutanı ‘Kanlı Sırt’a yapılan gece hücumlarında, Tümenin ağır zayıat verdiğini, şimdiki durumunu korumak için bile eldeki kuvvetin yeterli olmadığını, görevin yerine getirilmesi imkânının kalmadığını tam olarak kanaat getirdiğini’ bildirdi. ¹⁸⁴ (Şekil-22, Sahife 262)

¹⁸³ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, A.g.e. s.198.

¹⁸⁴ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, A.g.e s.207.

Üçüncü Gün, 8 Ağustos 1915,

Kanlı Sırt muharebelerine İngilizlerin Tekçam (Lone Pine) Harekâtı adını verdikleri bilinmektedir. İngiliz yazar General Oglander, Tekçam harekâtını anlatırken yazısının bir paragrafında, yaptığı özet değerlendirmede, şöyle demektedir:

*“8 Ağustos 1915 sabahı muharebenin tehlikeli dönemi atlatılmıştı. Türk karşı taarruzları, birkaç gün daha sürdü. 12 Ağustos'ta muharebenin sonu açıkça belirlenmiş, Avustralyalılar, kesin üstünlüğü elde etmişlerdi.”*¹⁸⁵

7Ağustos1915 bizim için cephedeki en kritik an bu andır. Meydana gelen durumu iki şekilde açıklamak gerekir. (Şekil 22)

Birincisi: Anzak Kolordusu yeni bir çıkarma yapmadan takviye edilerek temas hattından itibaren saldırıya başlamıştır. Dolaşısıyla bu saldırı hız kazanmış Kanlı Sırt'a doğru ilerlemeye başlamıştır.

İkincisi ise: Kuzeyde Saroz Körfezi'ne İngiliz 9'ncü Kolordusunun yaptığı çıkarma Türk savunmasında olumsuz gelişmelere sebep olmuş 5'nci Türk ordusu hangi tarafa müdahale edeceğini düşünmeye başlamıştır. O dönemin irtibat imkânları zayıftır. Emirlerin birliklere anında ulaştırılması mümkün olmadığından emir komutada üstünlük küçük birlik komutanlarının eline geçmiştir. Bu cephede kırılmalara sebep olurken bir kısım birliklerimizin esir olmasına veya kayıp vermesine sebep olmuştur. Düşmanın ileri sürdüğü taze güçlü birliklere karşı Türk Birliklerinin savunma direnci halen devam etmektedir. Mevziilerdeki bütün asker ve subaylar yaşadıkları durumu hiçe sayarak kendi canını

¹⁸⁵ Turhan Seçer. Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.s.221.

düşünmeksizin zor duruma düşenlere koşuyor ve düşmanın hızını kesmeye çalışıyordu.

Kanlı Sırt muharebelerinin Anafartalar muharebelerinin dönüm noktası olduğu değerlendirilmektedir. Çünkü bu sırtta Hamilton mevzii bir başarı sağlayarak Türk ordusu'nun savunma dengisini bozmuştur. Türk ordusu bütün gücü ile cephede meydana gelen tehlikeyi gidermeye çalışırken birlikler bir birine girmiş göğüs, göğüse tek ere kadar giden mücadele başlamıştır.

Hamilton'un elde ettiği mevzii başarıyı genel başarıya çevirmek için iki yolu vardı.

Birincisi: Hiç hız kesmeden baskıyı devam ettirecekti. Bu baskının şartı üç cephede temasta olan Seddülbahir bölgesindeki Kolordu, Arıburnu Bölgesi'ndeki Anzak Kolordusu, Saroz Körfezindeki İngiliz 9'ncü Kolordusu tarafından yapılmasıydı.

İkincisi: İşte burada komutanlık sanatı devreye girmektedir. Oluşan bu durum ancak cephede bulunmakla anlaşılırdı. Gemiden ve harita üzerinden üç kolordunun harekâtını yöneltmek eksik uygulamalara ve karara sebep olabilirdi. Nitekim öyle oldu. Orta bölgede bulunan Anzak Kolordusunun yarattığı baskıyı güneyde Seddülbahir Kolordusu kuzeyde İngiliz Kolordusu gösterememiş hatta Kuzeyde kaybedilen 48 saat İngilizler açısından bu muharebelerin kaderini tayin etmiştir.

Bu safhada, muharebeleri siperde askerleri ile beraber sevk ve idare eden Kur. Albay Mustafa Kemal karşı tarafın düştüğü hassasiyeti çok iyi değerlendirerek yeni bir göreve talip olmuş aldığı Anafartalar Grup Komutanlığı yetkisi ile 10 Ağustos 1915' te yaptığı bir muharebe şaheseri olan taarruzla Çanakkale Savaşının sonunu getirmiştir. Kitabın ilerleyen kısımlarında anılardan yararlanılarak bu konuya değinilecektir. Aslında harekâtı sevk ve idare eden komutanların anıları en açıklayıcı kaynak olarak bu muharebeleri en iyi şekilde açıklamaktadır.

8 Ağustos 1915, Söngü Hücumlari

Anzak kolordusunun Conkbayırı'na ilerleme istikametinde üç kritik tepe vardı. Bunlar Kanlı Sirt, Pilavtepe ve Yaylatepe. Bu tepelere kısa sürede el atılması savunan Türk birliklerinin savunma dengesini olumsuz etkileyecekti. Anzak Kolordusu 'da taarruz inişiyatifi kazanarak süratle hedefine ulaşacaktı. Fakat Anzak'ların her adımında karşılarına bir Türk siperi çıktı. Türk siperlerinin çıktığı yerler Kanlı Sirt, Pilavtepe ve Yaylatepe idi. Bu siperlerdeki savaşlar çok az görülen türde idi. Anzaklar bir an önce yeni tepelere ulaşmaya çalışırken Türkler siperlerini terk etmedi. Her iki tarafta sayısız kayıp verdi. Kanlı Sirt, Pilavtepe ve Yaylatepe de yapılan savaşların karakteristik özelliğı söngü savaşları olmasıdır.

Kanlı Sirt'ta Dördüncü Gün, 9 Ağustos 1915

“16'ncı Tümen, 125'nci Alay ile 9 Ağustos saat 05.00'te Kanlı Sirt'a cephe ve iki kanadından taarruza geçmiş ve ikinci hat siperlerinden bir kısmını ve sağ kanattaki birinci hat siperlerinden birisini ele geçirmişti.

16'ncı Tümen, 10 Ağustos'a kadar dört gece ve üç gün aralıksız taarruz etmiş ve oldukça yıpranmış ve ağır zayıat verdiğiinden, sürdürdüğü bu taarruzlardan vazgeçti ve bulunduğu hattı tahkim etti.

16'ncı Tümen aslında kendi cephesinde giriştiğı muharebelerde gösterdiği yiğitliklerle Kuzey Grubu genel cephesinin yükünü oldukça hafifletmiş, çok kritik bir doğrultuyu İngilizlere kapatmıştı.

Kanlı Sirt muharebelerinin en önemli özelliğı, el bombası silahının büyük bir rol almasıydı. İngilizler, bu silahı daha fazla

sayıda kullandığından, hem mevzilerini korumasını hem de Türk karşı taarruzlarını durdurmayı başarmışlardı.

Bu yüzden 6-10 Ağustos arasında Türk zayıatı: 1.520'si şehit, 4.750'si yaralı ve 760'ı kayıp olmak üzere 7.164'ü bulmuştu. 134 kişi kadar da tutsak vermiştir. Avustralyalıların zayıyatıysa, 1.700'den biraz fazlaydı.”¹⁸⁶

Conkbayırı Hesabında Hata (Şekil 23)

6 Ağustos 1915 günü başlayan Kara Muharebelerinde Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton birlikleri 8 Ağustos 1915 gününe kadar geçen iki günlük sürede muharebe güçlerinde kayda değer kayıplara uğramışlardı. Müttefik Kuvvetler Komutanı İngiliz General Hamilton ise muharebelerin bu safhasında bir an önce Conkbayırı'na ulaşmak istiyordu. Yaptığı planın bütün hesabını bu tepe üzerine kurmuştu. Onun beklentisi Türk savunma mevziilerinde büyük çözülme başlaması ve bir an önce battığı Gelibolu macerasından başarılı bir komutan olarak çıkmasıydı. Hâlbuki durum onun sandığı gibi değildi. Anzak'ların bu safhadaki ilerlemeleri “Taarruz eden birlikler Yayla Tepesi'nde taarruz gelişinceye kadar ileri hareketine devam etmişti. Bu ara birlikler birbirine karışmaya başladı. İngiliz birlikleri buraya yaklaşırken aynı zamanda Türk birliklerini de kuşattıklarından saat 12.30'da Yayla Tepe'yi ele geçirerek 200 Türk erini esir almışlardı. Bu bölgede kazanılan başarı ile ilerleme yollar İngilizlere açılmış oluyordu.”¹⁸⁷

8 Ağustos, Conkbayırı'nın Zaptı

Tuğgeneral Johnston Tugayı'nın yabancı kaynakta geçen ifadelerine göre Conkbayırı tepelerine taarruz etti.

¹⁸⁶ Anılarla Çanakkale Cephesi ve Neticesi, Turhan Seçer, *Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayını, Ankara, 2008.s.221*

¹⁸⁷ Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları (Haz: İhsan Ilgar) *Baha Mat. İst. 1975, s.213*

“Bir gün evvelki tecrübelerle göre bu ilerleyişin pahalıya mal olacağı tahmin olunuyor ve her an ilerdeki yüksek tepelerden şiddetli bir ateşe bekleniyordu. Fakat hayrettir ki kıtalar hiçbir engelle uğramadan ilerliyorlardı. Sanki bu korkunç tepe göğsünü açmış bekliyormuş gibi hiçbir tüfek ateşi gelmiyordu. Böylece tepe mücadelesiz zapt edildi. Türk piyadesi gitmişti ve bu kilit mevziinin yegâne muhafızları uykuda olan bir makinalı tüfek eratı idi.”¹⁸⁸

Anzak Planının İflası

Tükenen birliklerle taarruzun devam ettirilmesi harekât prensipleri açısından çok zordur ve başarı şansı düşüktür. Bir birlik için kullanılan tükendi kelimesi o birlik komutanının asla duymak istemediği bir kelimedir.

“9 Ağustos saat sabah 09.00 öncesine kadar General Birdwood, Godley, Sarıbayır’a (Conkbayırı) yapılan üçüncü taarruzun da iflâs ettiğini anlamışlardı. Fakat bu Anzak generallerinin sebat ve metanetleri henüz kırılmamıştı. Bütün kıtaatın yorgunluğuna, Suvla kuvvetlerinin durgunluğuna ve kolordu ihtiyatının erimesine rağmen muharebenin henüz kaybedilmediğini ve dördüncü bir taarruzun muvaffakiyet vereceğini ümit ediyorlardı.

Mamafih bu an için bir şey yapılamazdı ve en mühim mesele Conkbayırı üzerinde zapt edilen basamakları muhafaza etmektir. Bununla beraber General Johnston kuvvetleri hemen yarılmak üzere idiler. Bu kıtaların çoğu üç gün ve üç geceden beri uykusuz ve az gıda ve su ile muharebe etmekte idiler. Bu noktadan bunları bu akşam değiştirmek lâzımdı ve ilk adım olmak üzere 29. Tuğay’ın 6. Leinster Kıtası ve bilâhare mevzilerini himaye için ileriye Apex’e¹⁸⁹ muntika ihtiyatı olmak üzere gönderilmişti. Bu, yapıldı, bu suretle kolordu ihtiyatı olarak 5/Connaught Rangers

¹⁸⁸ General C.F.Aspınall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı* , II’inci Cilt , *Askeri Matbaa* , İstanbul , 1940, s.205.

¹⁸⁹Yenizellandalılar’ın Şahinsırtı girişinde yükseltiyeye verdikleri yer adı. Y.T

taburu kalmıştı. Saat 09.00'dan önce emirler gönderilerek General Godley kuvvetlerinin yerlerinde kalması ve geceleyin yorgun kıtaatın geri alınarak cephenin yeniden tertip ve teşkili bildirilmişti. Bu emre göre yeni cephe gerek taarruz ve gerek müdafaa için bir tümen cephesi kadar yapılandırılmış bu tümene General Shaw tayin olunmuştu. General Shaw bu suretle Rhododendron sırtı,¹⁹⁰ Çiftlik ve Muhriptepe cephesinin ve Masatepe, Bauchop's tepe mıntıkalarının dâhilî müdafaa vazifelerini üzerine almıştı. Johnston, General Shaw'ın emrine girmiş ve Rhododendron sırtı ve Conkbayırı'ndaki kıtaatın komutasını almıştı. Fakat Johnson'un ilerdeki birlikleri karanlıktan sonra Yeni ordu kıtaatı tarafından değiştirilecek ve tekmlil tugayı istirahat ve tekrar tensik edilmek için geriye alınacaktı. Acı hakikat henüz kolordu ve tümen karargâhlarınca ve hâlâ biraz olsun Genel Karargâh tarafından anlaşılamamıştı. Fakat şimdi pek aşikâr idi ki, 9 Ağustos öğleye kadar Anzak taarruzu akamete uğramıştı. Erat ve subaylar azamî kudretlerini sarf etmişlerdi. Lâkin Yeni Zelanda ve Avustralya Birlikleri tükenmişti.”¹⁹¹

8 Ağustos 1915, Pilav Tepe

Kanlı Sırt, Pilavtepe ve Yaylatepe'den sonra bu muharebeler anlatılırken ismi sık geçecek olan tepe Şahinsırtı'dır. Şahinsırtı Conkbayırı'na yolu açacak son sırttı. Harekâtın ta başından beri Müttefikler tepelere tırmanmak zorunda kalmış ve bu tırmanmaların taarruz gücünü zayıflatmış enerji kaybetmelerine sebep olmuştur. Türk ordusunun da ta başından beri konumu tepelerde olan siperleriydi. Bu siperlerin önüne kadar gelen Müttefik askerlerine geçit vermediler.

¹⁹⁰ Rhododendron sırtı - Zakkum Sırtı (Conk Tepesi'nin batı yönünde, az da olsa güneybatıya doğru yönelmiş şekilde denize doğru uzanan, yaklaşık 500 metre uzunluğunda, 20-25 metre genişliğinde, uzun ve dar bir sırttır. Y.T

¹⁹¹ General C.F.Aspinall - Oglander, A.g.e, II'inci Cilt, İstanbul, 1940, s.214.

Esat Paşa'nın anılarında: “Anzak Kolordusu birlikleri, Conkbayırı'na gün doğmadan bir saat önce yetişmeyi bekliyorlardı. Bunun için beklenti Pilavtepe ve ilerde çok önemli bir sırt olarak anılacak Şahinsırtı. Komutanları ilk hedef olarak Şahinsırt'ın batı yamaçları üzerinde bulunan iki küçük siperi göstermişti. Bu siperler alındıktan sonra Pilav Tepe ile Şahinsırtı arasındaki boyun noktasına ilerleyecekler ve burada diğer birlikler ile birleşerek beraberce ilk hedef üzerine yürüyeceklerdi. Bu hedefe kısa zamanda ulaşmayı hesaplamışlardı. Buradan itibaren Türkler tarafından tutulmadıklarını sandıkları Conkbayırı'nı çok kolay elde edeceklerini sanıyorlardı.”¹⁹²

Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın iki önemli düşüncesi vardı.

1. Kanlı Sırtı nasıl tekrar alabilirim.

2. Conkbayırı yolunu nasıl kapatabilirim.

Verdiği muharebe emirleri ile süratle 5'nci Tümen ve 19'ncü Tümen'in eldeki birlikleri ile karşı hücumu geçmesini emretti fakat birçok kayıp veren birlikler karşı taarruzu ne yazık ki başara-cak güçte olmadığından iyi bir sonuç alınamadı. Diğer kritik bir tepede Merkez Tepe idi. Bu tepenin alınması Conkbayırı'na ulaşılacak kuzey yolunu emniyet altına alacaktı.

Birliklerin muharebelerde uygun zaman ve uygun yerde bulunması başarının şartıdır. Muharebelerin kritik saatinde en hayati olduğu bir dönemde kullanılmaya uygun iki tümenin gerilerde pasif tutulması Türk ordusunun savunmasını zayıflatmıştır. Esat Paşa'da aynı konuya değinerek “Bugüne kadar İngilizlerin kuzey ve güney gruplarına büyük bir kahramanlıkla saldırmış olduklarını ve kayıplara önem vermeden sürdürdükleri bu saldırılardan bir sonuç alamadıklarını, bu durum karşısında yeni hareketlere ve davranışlara geçmelerinin mümkün olduğunu sık sık Ordu Komutanı

¹⁹² Esat Paşa, *A.g.e* s.214.

bulunan Liman Paşa'ya bildirmekteydim. Buna karşılık kendisi düşmanın Saroz Körfezi'nin nihayetine veyahut Beşiklerde çıkarma yapacağı görüşünde olduğunu söylüyor ve bu düşüncesine dayanarak ta 7'nci ve 12'nci Tümenleri Gelibolu ve önemli bir kuvveti de Anadolu yakasında Kalvert Çiftliği bölgesinde tutuyordu.”¹⁹³

8 Ağustos 1915, Birlikler Bir Birinden Yardım İstiyor

Kanlı Sırt ve Merkeztepe'nin karşı tarafın eline geçmesi Müttefiklere üstünlük kazandırarak manevra yapma imkânı sağlarken Türk ordusunda da kargaşa başlamıştı. Çanakkale'de Türk ordusu cephedeki zayıatları tamamlamak için iki yolu tercih etti.

1. Zayıat veren birliklerin personel bütünlemesini yaptı.

2. Bölgeden ve yurt içinden gelen birliklerle cephede kritik bölgeye müdahale etti.

Esat Paşa anılarında birliklerin nasıl yardım istediklerini anlatmaktadır. “Saat 12.40' ta 5'nci, Tümen, Ağildere bölgesine tarruz eden düşmanın Çatal Dere'den geçerek Yaylatepe'ye kadar sokulmayı başarmış olduğunu bildirmekteydi. Düşmanın buradan atılması için 14'ncü Alay'ın 19'ncu Tümen'e gönderilmiş olan taburunun acele geri verilmesini rica etmekteydi. 19'ncu Tümen'e gönderilmiş olan taburun geri çekilmesini Tümen Komutanına emrettiğimi ve Anafarta'dan gelecek olan taburun aranılıp bulundurularak Ağildere bölgesi komutanlığınca gerekli görülen yönde kullanılması cevabını bildirdim.

Aynı zamanda Anafarta bölgesi de kuvvet istiyor ve Ağildere'ye göndermekte olduğu taburu geri çevirmek istiyordu. Ağildere'nin durumu daha önemli ve nazik görüldüğü için Anafarta Bölgesi Komutanına Ağildere bölgesine gönderilen taburun

¹⁹³ Esat Paşa, *A.g.e.* s.256.

çevrilmemesi ve şimdilik kendisine kuvvet verilmeyeceği cevabını verdim.”¹⁹⁴

Saat 02.20’de 19’ncü Tümen’den gelen raporda Ağıldere bölgesiyle Keskinsırtta bağlantının kesildiği bildiriliyordu. Bunun üzerine Ağıldere Bölgesi Komutanım telefon başına çağırttım ve kendisinden durumu hakkında bilgi istedim.

8 Ağustos 1915, Esat Paşa’nın Cepheye Müdahalesi

Güneyden Anzak Kolordusu Kanlı Sirt üzerinden Conkbayırı’na doğru yaklaşırken, kuzeyden de İngiliz Kolordusu Conkbayırı’na doğru ilerliyordu. Kuzeydeki önemli kritik arazi Yaylatepe’de düşmek üzereydi. Bu andan itibaren bilinen müdahale yöntemleri ve birlikleri ile bölgenin savunulması zordu. Farklı bir yöntem ve farklı düzenle Conkbayırı kurtarılmalı idi. Bu yöntemi Kurmay Albay Mustafa Kemal tespit ederek iki yolla çözecekti.

1. Görevi yerine getirecek birliklere komuta yetkisi almak
2. Baskın tarzında süngü hücumu yaptırmak (Anafartalar tarruzu)

Esat Paşa anılarında Yaylatepe’nin de ele geçirildiğini anlatır. “Ağıldere bölgesindeki taburu ve daha evvelce ihtiyat taburuyla pekleştirerek düşman Sazlıdere, Çatlak dere, Ağıldere istikametinden ilerleyerek saldırıya girişmiş, Halit ve Rıza tepeleri ile Yalyatepesi’ni kuşatmış ve böylece Yaylatepe’deki siperlerimizi ele geçirmişti. Fakat Halit ve Rıza tepelerinde bulunan dayanak noktalarında erlerimiz bütün şiddetiyle savunmaya devam etmektedirler. Azmak Dere ve Kemikli istikametlerinden de şiddetli ateşler işitilmektedir, Durumun çok kritik bir hal aldığı meydandaydı. Düşmanın Kanlı Sirt’a saldırarak siperlerimizi ele geçirdiğinden beri 13’ncü ve 15’nci Alaylarla yapılan birkaç pekleştirmelerle uğraşmalara rağmen buraların geri alınması mümkün olamadığı gibi

¹⁹⁴ Esat Paşa, *A.g.e.* s.257.

Anafartalar bölgesine çıkarma yaparak ve Ağıldere bölgesine taarruz ile kısa zamanda beklenmedik bir başarı elde ederek Kocaçimen platosunu muhakkak bir tehlikeye sokmuş bulunuyordu.”¹⁹⁵

8 Ağustos 1915, Kanlı Sırt Geri Alınmalı

Savunma görevi alan komutanların esas sorumluluğu, kendisine tahsis edilen bölgeyi savunurken, komşu birliklerinde durumunu takip etmektir. Kolordu Komutanı Esat Paşa haklı olarak Kanlı Sırtı önemsemiş ve kolordunun enerjisini bu tepe üzerinde kullanma yolunu seçmiştir. Fakat gerideki Conkbayırı savunması daha önem kazanmaktadır. Oradaki savunma için zinde ve güçlü birliklere ihtiyaç vardır. Birliklerin muharebe gücü azalmaktadır. Kolordu Komutanı Esat Paşa kendi ifadesi ile bunu doğrulamaktadır.

“05.40 öncesi düşman 19’ncü Tümen cephesini gece yansımadan itibaren şiddetli topçu ateşi altına alarak 18’nci ve 27’nci Alayların cephelerine bir lâğım patlatarak 31 numaralı siperimize saldırmış ise de kayıplar verdirilerek üç bölgeden de geri atılmıştı.

06.10 öncesi 16’ncü Tümen Komutanı Albay Rüştü Bey, bütün gece Kanlı Sırt’a birçok karşı taarruz denemeleri yapmış ve elindeki kuvvetin hepsini eritmişti. Artık eldeki kuvvetle Kanlı Sırt’ın geri alınmasının mümkün olamayacağı bildiriyordu. Bu kam karşısında kendisine düşmanın Kocaçimen Dağı’na yüklenmekte olduğunu, kendisine gönderilecek ihtiyattan bir birlik bulunmadığını, bulunduğu hattı tahkim ve düzelterek düşman kuvvetlerini durdurmaya çalışmasının önemini bildirdim.”¹⁹⁶

Türk ordusu birlikleri karşı taraftan gördükleri baskıya dayanamamaktadır. Çok zayıf veren birlikler muharebe gücünü kaybettiğinden İngiliz Kolordusu Conkbayırı’nın eteği olan Şahinsırtı ele geçirdi.

¹⁹⁵ Esat Paşa, *A.g.e* s.258.

¹⁹⁶ Esat Paşa, *A.g.e* s.259.

“19’ncu Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey, 72’nci Alay’dan ve sağ kanat topçu grubundan aldığı bilgiye dayanarak düşmanın Halit, Rıza tepelerinin sağından ve Ağıl Deresi’nden ilerlemekte olduğunu ve Şahinsirt’ta siperlerimizi ele geçirdiğini Abdurrahmanbayırı’na tırmanmakta (Abdurrahmanbayırı’na tırmanması kesinleşmemişti.) Ayrıca İsmail Tepe’ye ilerlemekte olduğunu, Kemikli Burnu’na da fazlaca asker çıkarmakta bulunduğunu, 14’ncü Alay’ın Birinci taburundan iki bölüğün evvelce Şahinsirt’ta gönderilmiş olduğunu, bu durum üzerine diğer iki bölüğün de gönderildiğini ve 72’nci Alay’ın birinci taburunda iki bölüğün Düztepe kuzeyinde savaşmakta olduğunu bildirdi.”¹⁹⁷

8 Ağustos 1915, 64’ncü Alay İstirahatte

Birlikler bir birinden yardım istemeye devam etmektedir. “9’ncu Tümen Komutanı tarafından Kocaçimen’e gönderilmiş olan 64’ncü Alay telefonla aranmış ve sağ kanat topçusuna sorulmuşsa da nerede olduğu öğrenilememişti. Bunun üzerine bir emir subayı gönderilerek arattırıldı. Bu subay Alay’ın Kocaçimen deresi içinde istirahatte bulunduğu haberini getirdi. Bunun üzerine Alay Komutanına başka bir emir subayı ile durumu anlatarak orada bulunan Tümen Komutanıyla bağlantıda bulunmasını emrettim. Saat 07.00 öncesi 5’nci Tümen Komutanı düşmanın bir bölük kadar kuvvetin Şahintepe’den Conkbayırı’na doğru ilerlemekte olduğunu Ağıldere Bölge Komutanından öğrendiğini bildiriyordu.”¹⁹⁸

Anılar, Türk ordusunun savunma düzeni gün geçtikçe güçlendiriliyor, karşı tarafın hareketlerine göre yeni düzenler alınıyordu. Ayrıca alışılmış kuralların dışında siperdeki her asker gördüğü hareketleri iyi değerlendirip bir üst komutanlarına anında iletiyordu. Kuzey Grubunun Kurmay başkanı olan rahmetli Orgeneral Fahrettin Altay, bir kısmını 1968 yılı Hayat Mecmuasında yayınladığı

¹⁹⁷ Esat Paşa, *A.g.e* s.259.

¹⁹⁸ Esat Paşa, *A.g.e* s.260.

Çanakkale Anılarında çıkarmayı şöyle anlatmaktadır. Anılarda Müttefik askerlerinin yorgun ve bitkin olduğu aslında yeni bir cep- hede, yeni bir çarpışmaya hazır olmadıklarını anlıyoruz. Demekte- dir.

“Cephelerden yeni haberler düşmanın yeni kuvvetler getir- mekte olduğunu bildiriyordu. 6 Ağustos’ta sabahın erken saatle- rinde düşmanın Kanlı Sirt’taki kuvvetlerini pekleştirdiği öğrenildi. Biz de Topçu birliklerine emir vererek bu bölgenin ateş baskısı altına alınmasını emrettik. Bölgeye gelip yerleşen İngilizler öğle- den sonra şiddetli bir topçu ateşinin himayesinde piyadelerini sal- dırıya geçirdiler. Bizim topçumuz da az da olsa buna cevap ver- meye devam ediyordu. Buna rağmen taarruz eden düşman piyade- sinin bu ateşten bir hayli kayıp verdiklerini ilk hatlardaki İngiliz erlerinin geri kaçmaya çalıştıklarını fakat geriden gelen subayların kılıçlarını çekerek bunları geriye çevirmeye çalıştıklarını gözleri- mizle görüyorduk.

Bazen düşman topçu ateşinden korunmak için her tarafı örtü- len siperler içinde bulunan askerlerin hayatını kaybetmelerine se- bep olabiliyor. Bu bölgede İngilizlerin gemiler ve kıyıya çıkardığı topçusuyla yaptığı öldürücü ateşlerine karşı siperlerimizin üzerini kaim toprak tabakalarıyla örtmüştük. Erlerimiz topçu ateşinden korunuyordu ama bir saldırı anında piyadelerin kısa zamanda dı- şarıya çıkabilme güclüğü de vardı. Topçu ateşinin geriye kayması üzerine onu izleyen İngilizler siperlerimizin önüne gelivermiş- lerd. Bu baskın karşısında erlerimiz dışarı çıkamamış ve içerde patlayan bombalardan siperde bulunan Antalyalı Yarbey Tefik Bey’le birçok subay ve erlerimiz üzerlerine düşen görevi yapama- dan şehit olmuşlardı”¹⁹⁹

9’ncu İngiliz Kolordusu’nun Suvla’ya Çıkışı (Şekil-23,Sahife 263) 6-10 Ağustos 1915 Suvla Limanı, Suvla - Conkbayırı Muharebeleri

¹⁹⁹Esat Paşa, A.g.e. s. 175.

Bu muharebelerde Hamilton'un her üç cephede kullandığı askeri güç 120.000'dir. Seddülbahir ve Arıburnu'nda başarılı olamayan Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı General Hamilton, Çanakkale Boğazı'nı, geriden kuşatarak ele geçirmek maksadıyla güçlü bir kolorduyla saldırı planlamıştır. Yeni bölge Anafartalar'da gözden uzak ve zayıf tutulan Suvla, Büyük ve Küçük Kemikli Burunları arasında yer alan Suvla sahillerine çıkıp, Liman Von Sanders'in Çanakkale muharebelerinin başından beri beklediği Anafartalar'da üçüncü bir cephe açmaya karar vermiştir. Asla vaz geçemediği hedefi, Conkbayırı ve Koçaçimentepe'yi ele geçirerek buradan ilerlemek, Çanakkale Boğazı'na inerek hâkimiyeti ele geçirmek olmuştur.

Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı General Hamilton Ağustos ayı son final taarruzu için kuzey bölgesi olan Suvla için yeni bir Kolordu kurdu. Bu Kolordunun ismi 9'ncü Kolordu idi. 9'ncü Kolordu beş tümeninden meydana getirildi. Bunlar 10, 11, 53, 54 ve 2'nci Tümenlerdi.

"Bu Kolordunun çıkması Hamilton tarafından şöyle planlandı. Birinci kademede 11'nci Piyade Tümen, Tümenin 34'ncü Tugayı, üç muhrip ve üç taşıma aracı ile 33. ve 32'nci Tugaylar da 7 muhrip ve 6 çıkarma aracı ile Küçük Kemikli Burnu güneyine çıkarılacaktı. Bu kadar büyük birlik olan üç tugayın bir saat gibi çok kısa süre içerisinde kıyıya çıkması plânlansa da ve çıkarma plânlandığı gibi olmamıştı."²⁰⁰

9'ncü İngiliz Kolordusu birliklerini 6-7 Ağustos gecesi karanlıktan yararlanarak bölgeye çıkartmıştır. 5'nci Türk ordusu Komutanı Sanders durumun ciddiyetini anlayarak, Saroz Grup Komutanı'na 7'nci ve 12'nci Tümenlerle süratle intikal ederek Anafartalar kesimine gitmesini ve karaya çıkan İngiliz birliklerine derhal taarruz edilmesi emrini vermişti. Bu arada Anafartalar Müfrezesi

²⁰⁰Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları (Haz: İhsan Ilgar) Baha Mat, İst. 1975, s.166

Komutanı Yarbay Wilmer'e de, Saroz'dan iki tümenin gelişine kadar, İngilizlerin ilerleyişine engel olunmasını emretmişti.

9'ncü Kolordu'nun İrlandalıları gönüllülerden kurulu 10'ncü Tümeni ise gece karanlığında saat 22.00'de Kemikli güneyindeki bölgeye çıkarıldı. Bölgeyi, iki taburla savunan birliklerimiz derhal tepki gösterdi ve çıkan birliklere ağır kayıplar verdirdiler. Suvla limanında çıkan İngiliz 34'ncü Tugay'ın çok zorlu şartlar altında karaya çıkması bize zaman kazandırmıştı. Çıkan birlikler koordinersiz ve kargaşa içinde kendilerine verilen hedefe ulaşmak isterken, 24 saat geçmiş güneş yavaş yavaş doğmaya başlamıştı. İşte bu gecikme ve kargaşa plânlanan büyük çıkarma harekâtına ilk darbeyi vuracaktı. Hava aydınlanınca Türk ateşinin yoğun şekilde çıkarma birlikleri üzerine toplanması sonucu ilerlemekten vazgeçtiler hatta harekâtı durdurdular. (Şekil-23,Sahife 263)

7 Ağustos saat 05.00'de 11'nci İngiliz Tümeni'nin durumu hemen hemen şöyle idi:

"33'ncü Tugay iki taburuyla Tuz gölü güneyindeki mevzii tutmuş, iki taburu Lale Baba'da tümen ihtiyatı olarak bırakmıştı. 32. ve 34'ncü tugaylara bağlı bazı birlikler Tuz gölü kuzeyinden saldırıya hazırlanmaktaydılar. 34'ncü tugaydan bir tabur Kireçtepe'ye doğru ilerliyordu. Sabahın erken saatlerinde 11'nci Tümen de kıyıya yanaşmış, çıkarmaya başlamıştı. Bu tugaylar da sonradan Göl kuzeyine götürülerek buradan Mestantepe'ye doğru saldırıya kalkacaktı. Saat 06.00'da Tuz ölü kuzeyinde 11'nci Tümen'in birlikleri karşılaşmıştı. 10 rakımlı tepeye yapılan saldırı sonunda burayı güçlükle ele geçirebildiler. Harekâtı kıyıda bir gemiden izleyen Kolordu Komutanı, ileri hattaki birlikleriyle iyi bir bağlantı kuramamıştı.

Aldığı haberlerin birbirini tutmaması belki de raporlardaki saat farklarından geliyordu ama 11'nci Tümen Komutanı bu raporların etkisiyle birbirini tutmayan emirler vererek kıtaların yorğun ve birbirini içerisine girmesine sebep olmuştu. Önce Kireçtepe'nin önemi kavranarak buraya ilerleyen tabur pekleştirilmiş,

saat 08.00 de 32 ve 34'ncü Tugaylarla Mestan Tepe'yi bir saldırı tertiplenmişti. 10'ncu Tümen 31'nci Tugayla İsmailoğlu Tepesi yönünde ilerleyerek bu tugayın sol kanadını güven altına alacaktı. 31'nci Tugay henüz tamamıyla çıkmamış olduğundan üç saat kadar bu tugayı beklemek zorunda kaldılar.”²⁰¹ (Şekil-23,Sahife 263)

7 Ağustos 1915, Büyük Zaman Kaybı

Çıkan bir birliğin en hassas anı karaya ayak bastığı andır. Karaya bastıktan sonra eğer ciddi bir dirençle karşılaşmamışsa en kısa sürede ve süratle kendisine verilen hedefe ulaşması gerekir. Yoksa plana uygun olarak başlatılan ilerleme, bütün cephedeki harekâtı olumsuz yönde etkileyebilir.

“İngiliz komutanlarının bütün çabalarına rağmen birlikler saat 06.00’ ya kadar kendilerine verilen hedefleri ele geçirememişlerdi. Yeni Zelanda tugayı hedefine 1.500 metre kadar yaklaşmışsa da Conkbayırı’nda kendini durduracak Türk birliği vardı. Burada gösterilecek ufak bir cesaret İngilizleri başarıya, küçük bir tereddüt te yenilgiye götürebilirdi. General Cox saat 06.30’da Tugaya Conkbayırı istikametinde ilerleme emri verdi. Fakat buradaki birlikler ateş açarak İngilizlere kayıp verdirince, İngiliz komutanı geceyi bekleme kararı verdi. Sahilden yapılacak topçu ateşiyle saldırıyı geliştirmek istedilerse de Türk direnişi karşısında başarıya ulaşamadılar. 9’ncu Tümen’in Alman Komutanı Kannengiser, İngiliz saldırısı başlamadan bölgeden ayrılmıştı.”²⁰²

Ümitli başlayan Müttefik ilerlemesi, tahmin edilemeyen Türk siperlerindeki direnişle durdu. (Şekil-23,Sahife 263)

Esat Paşa anılarına şöyle devam eder.” Güney ve Merkez sektöründe çarpışmalar bütün hızı ile devam ederken Kuzey Suvla Bölgesi’nde çıkarma yapan İngiliz Kolordusu birlikleride bütün hızları ile ilerlemeye başladılar. Kolordu Komutanı nereye müdahale

²⁰¹ Esat Paşa, A.g.e, s.168

²⁰² Esat Paşa, A.g.e, s.164-165,168

edeceğini artık kendisi de karıştırmaya başladı. Birlikler acil yardım istiyordu. 07.15 öncesi, Anafartalar Bölgesi Komutanı düşmanın Lale Tepe kuzeyindeki kanala ve Softatepe batısına asker çıkardığını ve çıkarmanın aralıksız sürdüğünü Kireçtepe yönünde de ateş seslerinin işitildiğini, Lale Tepe güneyine bir bataryanın çıkarıldığını ve Lale Tepe’de tahkimat yaptığını, Büyük Kemikli Gazi Baba Bölgesi’ne baskın yaptığı ve iki düşman bölüğünün kıyı boyunca Azmak ve Ağıldere yönünde yürüdüğünü bildirerek kendisine gerekli cephane ve yardım gönderilmesini istemekteydi. İstedığı cephane kendisine gönderildiyse de Esat Paşa 7’nci ve 12’nci Tümenlerin Gelibolu’dan yürüyüşe geçtiklerini bunların gelişine kadar dayanmaları zorunda olduklarını bildiriyordu.²⁰³

Türk ordusunun gösterdiği bütün dirence rağmen üstün olan Anzak ve İngiliz Kolordu birlikleri artık finale doğru yaklaşmak üzereydi. Rüyalarına giren Conkbayırı eteklerine bir adım kalmıştı.

Alman subay Kannengiserin Conkbayırı ile Kocaçimen Tepesi arasındaki tepeden yazmış olduğu rapor geldi. Bu raporda:

Esat Paşa anılarına raporla devam eder. “Saat 06.30’da Conkbayırı’na ulaştım. Kemiklilerde çıkarmanın sürmekte olduğu Damakçılıkları, Yaylatepe üzerinden ilerleyen düşmanın Kocaçimen’e 1.500 metre kadar yaklaşmış olduğu, Şahintepe’ye tırmanmakta olup buradan 19’ncü Tümen’in sağ gerisini kuşatacak surette harekette bulunduğunu, Conkbayırı’na 600 metre kadar da yaklaştığını 14’ncü Alay’dan ancak Asma Dere civarında bir kısım erlerin savunmakta ve kısmen geri çekilmekte olduğunu, orada iki topun bulunduğunu”²⁰⁴ bildiriyordu.

7 Ağustos 1915, Ordu’ya Rapor

²⁰³ Esat Paşa, A.g.e s.260.-261

²⁰⁴ Esat Paşa, A.g.e. s.261

Komutanlar muharebeyi en iyi sevk ve idare edecek yerde bulunmak zorundadır. Türk ordusunun bu muharebelerdeki emir komuta yapısı içindeki komutanların hepsi aynı sorumlulukla askerlerinin yanında çarpıştı. Kolordu Komutanı da ateş hattında muharebeyi sevk ve idare ettiği için tehlikeye karşı aldığı önlemler şimdilik etkisini göstermeye başlamıştı.

Bugün düşmanın taarruzunu durdurarak sonuçlanan savaştan sonra şimdiki durumda aralıklı ateşler yapılmakta olduğunu ve Conkbayırı önündeki Şahintepe'yi ele geçirmiş olan düşmanı bugün öğleyin yapmış olduğu saldırının da püskürtülmesi üzerine bu tepenin eteklerine kadar çekildiğini ve bu gece tepenin ele geçirilmesine çalışacağını, Anafartalar bölgesinde de düşmanın evvelce yaptığı bombardıman sonunda şimdi birbiri gerisinde birçok avcı hatlarıyla Mestanbayırı'na, Büyük Kemikli istikametinden ve kuzeyden ova üzerinden taarruza geçmiş olduğu bildiriliyordu.

7-8 Ağustos saat 08.00. Anafartalar Bölgesi Komutanı Vimler, Pürnartepe'nin düştüğünü, Bursa Jandarma Tabur'uyla 31'nci Alay'ın 2'nci Tabur'unun İsmail Tepe üzerine çekileceklerini, Kireçtepe'deki Gelibolu Jandarma Tabur'undan bir buçuk bölüğün düşmanın üstün birlikleri karşısında Kireçtepe'yi elde tuttuğunu ve düşmanın Pürnartepe'nin güneyine ve Küçük anafarta'ya doğru sarmaya çalıştığını bildiriyordu. Saat 10,35 düşman Anafartalar'a çıkmış, Conkbayırı'nı sarmıştı.”²⁰⁵

Karışıklığı gidermek ve Suvla Bölgesi'nin emniyetle savunulmasını devam ettirmek maksadıyla takviyelerle beraber yeni bir komutanlık kuruldu. Bu komutanlığa Anafartalar Grup Komutanlığı ismi verildi ve Komutan olarak Albay Fevzi Bey atandı. Emri alan Fevzi Bey Ordu Komutanı'ndan aldığı emir üzerine cebri yürüyüşleri Gelibolu'dan Anafartalar istikametinde hareket etmiş ve 28 kilometrelik cebri yürüyüşten sonra ikindi üstü Anafartalar'da

²⁰⁵ Esat Paşa, A.g.e. s.264.

kendisine gösterilmiş olan bölgeye gelmiş ve düşmana saldırmak için yapılması gereken hazırlıkları yapmıştı. (Şekil-23,Sahife 263)

Fakat “Ordu Komutanı Liman Von Sanders Paşa’nın hemen taarruz etmesi hakkında verdiği emre karşı, erlerinin pek yorgun olmakla beraber henüz yürüyüş kolunun arkasının alınmadığını ileri sürerek taarruzun yarın sabaha bırakılmasına müsaade etmesini rica etmesi üzerine kendisi komutanlıktan alınmış ve İstanbul’a gönderilmişti.”²⁰⁶

7 Ağustos 1915, 5’nci Ordu Komutanı Liman Paşa

Conkbayırı bölgesinde Türk ordusu can pazarında iken halen bir Kolordunun Gelibolu’da tutulması şimdiye kadar kaleme alınan kaynaklarda tenkit edilmiştir. Esat Paşa’da aynı kanıdadır. 5’nci Ordu Komutanı Liman Paşa, Saroz Körfezi Bölgesi’ne büyük önem vermekteydi. O, düşmanın Bolayır Bölgesi’ne çıkartma yapmasından korkmaktaydı. 2’nci Ordu Keşan Bölgesi’nde ve doğanmamız Marmara’da bulundukça düşmanı böyle tehlikeli bir çıkarmaya girişeceği meydanda olduğu ve düşmanın son davranışları bu çıkarmanın Ece limanı ile Arıburnu arasında meydana gelmesini ortaya koyduğu halde, Ordu Komutanı Liman Paşa’nın, Fevzi Bey’in Kolordusunu Gelibolu Bölgesi’nde tutması hiç doğru değildi. Bu Kolordu etrafı ormanlı, düşmanın uçaklarına karşı gizli ve Anafartalar’dan 10-12 kilometre uzaklıkta bulunan Tayfur’da bulunmuş olsaydı düşmanın karaya çıkma hareketleri zamanında karşılanabilirdi.

Önceki bölümlerde ve anılarda Anzak Kolordusunun merkez bölgede Kanlı Sırt ve Conkbayırı istikametinde yaptığı muharebeleri sonrası bu bölümde İngiliz Kolordusunun aynı dönemde Suvla’ya çıkışı ve hedef olarak belirlediği Conkbayırı istikametinde taarruzu incelenecektir. (Şekil-23,sahife 263)

²⁰⁶ Esat Paşa’ nın, *Çanakkale Anıları A.g.e. s.266.*

9'NCU İNGİLİZ KOLORDUSU'NUN SUVLA'YA ÇIKIŞI

Muharebeler başlamadan önce planlar harita üzerinde yapılır. Bazen haritadaki bilgiler muharebe sahası ile örtüşmez. Bir birliğin en çok korktuğu an budur. Ne yapacağını nereye gideceğini şaşırır. Kaynaklardan yapılan incelemede 9'ncu İngiliz Kolordusunun çıkarmadan sonraki her hareketi buna tipik bir örnektir. "İngiliz komutanları haritada düzenleyip kolay yöneteceklerini sandıkları çıkarmayı, arazi üzerinde uygulamanın güclüğü karşısında kalmışlardı. Verdikleri emirler arazi üstünde yanlış uygulanınca, karışıklıklar meydana geliyor ve birliklerin hareketleri de aksıyordu. Bu karışık durum akşama kadar sürmüştü. 11'nci Tümen Komutanı iyi bir topçu hazırlığı ile 17.30' da saldırıya karar verdi. Büyük bir topçu ateş hazırlığı ve himayesi altında yapılan saldırı sonunda birliklerimiz Mestantepe'yi boşaltınca İngilizler beş tabur kadar bir kuvvetle tepeyi ellerine geçirmişlerdi."²⁰⁷

6 Ağustos günü başlayan çıkarmada İngilizler 10'ncu Tümeni'ni 7 Ağustos akşamına kadar çıkardılar. Çıkan kuvvetlerin gücü 22 taburdu. Saroz grubu çıkan birliklere tepki vermiş ve şimdiye kadar İngilizler 1.700 kayıp vermişlerdi. Yaptığı planlamada başarı bekleyen Hamilton çıkan aksiliklerden huzursuzdur.

7 Ağustos 1915, Yarbay Wilmer

Suvla Bölgesi Yarbay Wilmer'in emrinde üç piyade taburu ile Bursa Jandarma Tabur'undan oluşturulmuştur. 7 Ağustos günü çıkan 9'ncu İngiliz Kolordusu 27.000 kişiye ulaşmıştı. Bu bölgede savunan birlikler 500 kişiden fazla değildi. İngiliz Kolordusunun kazancı tek bir tepe olmuş, Mestantepe'yi ele geçirmişlerdir. Kazandıkları arazi 800 metre kadardı. Türk birliklerinin acilen takviye edilmeleri gerekiyordu.

²⁰⁷ Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları, A.g.e. *Baha Mat.İstanbul*1975,s. 266

Suvla Bölgesi'nde, 9 Ağustos'tan sonra devam eden muharebelerde Türkler 5.000'den fazla zayıat vermişti. 57'nci Alay Komutanı Yarbay Avni, Birinci Anafartalar Muharebesi'nde şehit olmuştu.

Anafartalar Muharebeleri, Çanakkale Savaşı'nın kaderini belirlemiştir. Belirtilen muharebelerin başlangıcında çok dağınık bir durumda bulunan Türk kuvvetlerinin Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal tarafından kesin sonuç yerine yöneltilmesi, tümen komutanları arasındaki koordinasyon ve işbirliği, Mehmetçiklerin azim ve gayreti ile zaferle sonuçlanmıştır. Bölgedeki kuvvetlerin, genç, cesur ve sevk-idare yeteneği yüksek olan Albay Mustafa Kemal'e verilmesi iyi bir rastlantı ve talih olmuş, onun kuvveti iradesi ile kara savaşlarının bu en çetinlerini Türkler zaferle noktalamışlardır.

“Eğer Mustafa Kemal'in çıkarma öncesinde bildirdiği şekilde İngilizlerin kuzeyden kuşatma yapacağı dikkate alınarak Saroz grubunu biraz güneye, Asya grubundan iki tümen Gelibolu'ya gönderilmiş olsaydı, belki İngilizleri denize dökmek mümkün olabilirdi. İngilizlerin Anafarta ovalarındaki mevzileri, Türklerin kuşatması altına alınmıştı. Fakat gerideki donanmanın güçlü topları sayesinde bölgede güçlü ve oldukça derin tahkimat sistemi kurmuşlardı. Elinde sınırlı top ve cephanesi bulunan Türk kuvvetlerinin kıt imkânlarla bu mevzileri yarmasına imkân kalmamıştı.”²⁰⁸

7'nci ve 12'nci Türk tümenlerinin karşı taarruzları neticesinde Kireçtepe dâhil Mestantepe'ye kadar bölgeyi terk etmeye mecbur kalmışlardı. Bu arada Conkbayırı'na üstün kuvvetlerle yapılan İngiliz taarruzu da başarılı olmamıştı. 10 Ağustos'ta Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal komutasında yapılan Conkbayırı muharebeleri neticesinde düşman geri atılmış, ancak çok iyi tahkim edilen Şahinsırtı'nda direnmesi ve donanma ateşinin

²⁰⁸ Rauf ATAKAN 'Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyetler Ve Lojistik' s. 141-153

yardımıyla gerideki sırtlarda tekrar savunmaya muvaffak olmuşlardı. 10 Ağustos akşamı ne Suvla ne de Arıburnu'ndaki kıyı başındaki müttefiklerin elinde kayda değer tek bir tepe kalmamış, Teketepe ve Conkbayırı'nın geri alınışı Çanakkale harekâtının dönüm noktasını teşkil etmişti. 18 Ağustos tarihine kadar Anafartalar bölgesine gelen takviye kuvvetleri ile İngilizler muhtelif taarruzlar yapmışlarsa da kuzeyde Kireç T. alınması hariç hiçbir önemli ilerleme kaydedememişlerdi.

7 Ağustos 1915, 120.000 Kişi İçinde General Stopford'un 9'ncü Kolordusu

Düşman, Arıburnu ve Kirte cephelerinde hiçbir başarı ümidinin kalmaması sebebiyle başka bölgelere kuvvet çıkararak içine düştüğü durumdan kurtulma çareleri arayışına girmişti. 18 Mart mağlubiyetinden sonra bir kez daha mağlubiyeti kabul edip çekilmek düşmana çok zor gelmişti. Bunun üzerine Müttefik Kuvvetler Komutanı General Hamilton, harekâtın başarıya ulaşması için yeni bir bölgeden çıkarma yapılması gerektiğini düşünerek yeni takviye kuvvetler istedi. Bu arada İngiltere'de hükümet değişikliği olmuş ve Savaş Bakanı 5 tümeni daha Çanakkale'ye gönderme kararı vermişti. Böylece müttefik asker sayısı 120.000 olmuş, müttefikler için son bir kez daha tüm Umutlarını Çanakkale'ye bağlanmaktan başka çare kalmamıştı.

7 Ağustos 1915, İrlandalılar

Müttefik Kuvvetler Komutanı'nın İngiltere'den yeni takviyeler istemesi üzerine İrlanda'da bu savaşa katılma kararı verdi. Katılanların özelliği gönüllü olmalarıdır. Bu gönüllüler asker olarak muharebeye katılacak ve İngiliz askerleri ile senkronize hareket edeceklerdi. Uygulanması mahzurlar içeren bu düşüncenin faturasını İrlandalılar ödedi. Çoğu hayatını kaybetti. Siperlerde onları bekleyen en büyük tehlike sağlıklı sorunlardı ve pislikti. Salgın hastalıklarla baş edemediler ve çarpışacak durumları da yoktu.

Anafartalar muharebeleri dâhil olmak üzere bütün Çanakkale muharebelerinde İngiliz Ordusu'nun karşılaştığı durum onlar için hep sürpriz oldu. Muharebeye katılan bir askerin en büyük beklentisi hayatta kalmaktır. Hayatta kalmanın muharebe şartlarında birinci önceliği askerleri iyi yönetmektir. Ayrıca arazi şartları askerlerin muharebe gücünü etkiler. İngilizler cephede bulundukları sürece birçok faktörle mücadele etmek zorunda kaldıkları gibi çoğunu çözemediler. Su sıkıntısı devam eden bir sıkıntı olarak devam etti. Bu sıkıntı her türlü hastalıkları beraberinde getirdi. Önemli olan bu hastalıklardan kısa sürede kurtulma şansları yoktu. Aslında bu muharebeleri anlayabilmek için bir askerin siper yaşamını iyi tahlil etmek gerekir.

Birlikler muharebeye daha önce hazırlanan bir plânlar girerler. Komutanın en büyük beklentisi plânını uygulamaktır. Karşı tarafın hedefi ise ilk andan itibaren onların taarruz düzenini ve plânını bozmaktır. Şimdiye kadar olan muharebeler incelendiğinde süreç böyledir. Bazen kendi plânını bozan ileri görüşü olmayan ve beceriksiz komutanlara rastlanmaktadır.

Hamilton'un Çanakkale muharebelerini kendi lehine çevirmek için son şansı olan bu çıkarmada daha ilk dakikalardan itibaren yapılan hatalar çıkarmanın sonucunu etkilemişti. Örneğin çok kritik bir görevi olan 10'ncu İrlanda Tümeni'nin pasif kalması sonucu etkilemişti.

“İrlandalılar Çanakkale muharebelerinde Suvla, Seddülbahir ve Anafartalar'daki çarpışmalara katıldığında büyük çaba göstererek ellerinden geleni yapmaya çalıştılar. Kahramanca ve cesur bir şekilde çarpıştıkları, korkmadan ileriye atıldıkları ve çok ağır kayıplar verdikleri gerçektir. Ancak, kazandıkları birkaç sınırlı çarpışma dışında onlar da Anzaklar gibi, savaşların genel kaderini değiştirecek çapta bir sonuç alamadılar. Bu çok kanlı çarpışmalar sırasında 10'ncu Tümen'in yüzde yetmiş beşi yok oldu. Toplam sayıları 8.000 iken, ancak 2.000'i sağ kalabilmişti. Sadece

Seddülbahir'de, İrlandalı asker mezarının oluşu bu durumu açıklamaya yeterlidir. Örneğin, Anafartalar ve Sarıbayır'daki çarpışmalar Ağustos ayının ilk yarısında geçer ve Çanakkale Savaşlarının en kanlı çarpışmalarındandır. Bryan Cooper, bu çarpışmaları şöyle anlatıyor:

“Sayıları binden az ve çok bitkin olan askerlerimize karşılık, (Türkler) istedikleri kadar yedek kuvvetle saldırabilmekteler. Çünkü şafakla birlikte başlattığımız saldırıların artık ilerlemeyeceğini görmüşlerdi. Yoğun top ateşi koruması altında peş peşe saldırılar ve her seferinde de geri püskürtüldüler. Ancak çok ağır kayıplar veriyorduk. Biz bir kişi kaybederken onlar on kişi kaybediyordu. En kötü olanı da subaylardan çok kayıp vermemizdi. Şafakta sis vardı. Hava tam açılıp aydınlanırken General Baldwin öldürüldü. Hemen hemen aynı sıralarda General Cooper da vurulup ciğerlerinden ağır yaralandı. Geriye kalan en kıdemli subay Binbaşı Bradford idi. Ne var ki, kendisine komutayı devraldığı henüz bildirilmişti ki, o da ağır bir şekilde yaralandı.”²⁰⁹

Hamilton anılarında Suvla çıkarmasında istediğini bulamamış ve kızgındır. Çok güvendiği 9'ncu Kolordu aslında ne olduğunu anlamamış ve savaşıma azmini yitirmiştir. **Kolordu Komutanı çaresizdir. Hamilton anılarında:**

“9 Ağustos 1915. Triad gemisinin kaptan köprüsündeyim. Günün ilk ışıkları henüz ışıldıyor. Gözlerimde dürbün, Suvla sahillerini tarıyorum. Tepeler dumanlı yamaçlar toz bulutlarıyla örtülü. Fakat bu örtüler arasında koyu kurşun renkli şarapnel ateşleri fark ediliyor. Bu ateşler bizim için iyi müjdelere vermiyor. Bunlar, Küçük Anafarta'nın doğusundan ateş etmekte olan Türk bataryaları.

²⁰⁹ Mete Tuncoku, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı The Body Of The Iceberg*, Atatürk Kültür, Dil Ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu yayınları XVI. Dizi - Sayı 91 Sahife 76.

İfade ettikleri mana şu: Bizimkiler henüz Teke Tepe'yi işgal edememişler...

Bu kilit noktası hâlâ Türklerin elinde dürbünümü İsmailoğlu Tepesi üzerinde gezdiriyorum.

Buralarını alabildik mi? Ne gezer!

Dürbünü birkaç milim kuzeye kaydırıyorum. Teke Tepe civarında bir kalabalık var. Türkler, şarapnel ve makineli tüfek himayesinde mukabil taarruza geçmişler. Sülecek istikametinde cephemizin merkezine doğru ilerliyorlar. Şarapnel ateşi dehşetli bir şekilde bizim hatlar üzerinde toplanıyor. Türklerin geldiğini gören merkez hattımız biraz kıpırdandı.

Bu kısımda dört, beş bölük bulunduğunu tahmin ediyorum. Bölükler yaklaşan Türkleri geri atmak için hücum hazırlanırken üzerlerinde birkaç şarapnel birden patladı. Hepsini o anda gözden kayıp ettim.

Saat 18.00'e kadar da dehşetli boğuşma devam etti. Türkler mütemadiyen hücum ediyorlar. Nihayet, saat 18.00'de sağ ve sol cenahımızın ikisi birden sarsıldı. Büyük bir kısım askerler geri çekilip sahile kadar inmeye çalışıyorlar.

Karadan, denizden, yüzlerce topun namlusu buraya dönmüş vuruyor, vuruyor. Bu cehennem altında bizimkiler canlarını kurtarmaya çalışıyor. Saat 07.30 Türklerin tamamen takviye almış olduklarını tahmin etmekteyim, Artık baskın usulüyle muvaffak olmamıza imkân kalmadı.

Bu tarz, tesirini kaybetmiş bulunuyor. Türkler harekâtımızı çoktan keşfettiler ve tertibatlarını aldılar... Bir saat sonra, 08.30'da, bir vasıtaya atlayıp, Suvla Burnu'na yakın bir sahile çıktım. Yanımdaki birkaç subayla, Kireç Tepe sırtlarının alt yamaçlarını yavaş tırmandık.

General Stanford'la karşılaştık. Askerlere, acele siperler kazdırıyor.

Burada herhalde pek uzun müddet mihlanacağız diyor. Yola devam edip Çorak Çeşme yakınlarına geldik. İrlanda Alayı matalarına su doldurmakla meşgul... Daha yukarıya doğru tırmanmamıza devam ettik. General Mahon'u arıyoruz. Ortalarda görünmüyor.

O sırada Brathwalte'le birkaç kurmay subayım da aynı yere çıkageldiler. Stanford'a Kireç Tepe'nin ehemmiyetinden bahsederek, bu arazinin bir an evvel işgal edilmesinin pek elzem olduğunu anlattım.

Bu sözüme cevaben, bütün birlik komutanlarına bir emirname göndererek, fazla zayıata meydan vermemek için hiçbir surette cepheden taarruza geçilmemesini, Türkleri daima yanlardan sarmalarını emrettiğini bildirdim. İşte yeni bir nazariye daha! Bunun üzerine, hiç olmazsa bulundukları yerde siperler kazarak içine gömülmelerini kendilerine tavsiye ettim. Kabul edildi. Bu kesimde, ateş hattındaki kuvvetimiz üç tabur iki tabur da ihtiyatımız var.

Braithwaite, bana, birkaç yazılı rapor uzattı. Bunlardan biri dün gece Sarıbay'ın (Topçular Sırtı) ele geçirilememiş olduğunu bildiriyor. Artık avantayı kaybetmiş bulunuyoruz. Geç kaldık. Hem de pek geç kaldık.

İrlandalıları karaya çıkarmakta geciktik. 7 Ağustos günü, taarruzumuzda geciktik. 8 Ağustos günü ve gecesindeki taarruzlarımızda da, yine geciktik!"²¹⁰

9'ncu Kolordu Suvla

Suvla biraz sonra olacak olan büyük bir fırtınanın sessizliğine bürünmüştü. İngilizlerin zayıatı veyahut Türk mukavemeti hakkında hiç bir işaret yoktu. Anzaktan gelen haberlerde Suvlada tamamen sükûnet olduğu ve Türk toplarının Küçük Anafartaya doğru ricat etmekte bulunduğu vardı.²¹¹

²¹⁰ Gençosman, Kemal Zeki, *Atatürk Ansik.cilt2, 1971, s. 62-63*

²¹¹ General C.F.Aspinall - Oglander, *A.g.e. s255-.256*

Anartalar Cephesinde Suvla bölgesinin her saati Hamilton için sürprizlerle doluydu. İlk sürprizi C.F.Aspınall - Oglander kitabında şöyle nakleder.

“General Stopford’dan alınan rapor Karargâhta hayret uyandırmıştı. General, saat 07,30 evvelde kıtaatın vaziyetini bildiriyor ve 10 Tepesi’nin bile bu saatte zapt edilmediğini gösteriyordu. Bu rapor şu cümle ile bitiyordu: ‘Görüyorsunuz ki, sahilden biraz ileriye gidebildik.’ Fakat bir nazar atfedersek bu raporu alan ve 9’ncu Kolordunun ileri harekâtının çok kötü inkişaf ettiğini anlayan Sir Ian Hamilton’un ne için Suvlaya gitmediğini anlamak belki güçtür. Eğer General derhal Suvlaya giderek ileri harekâtın, sürat ve şiddetle devamında ısrar etseydi Cihan Harbinin devamı ehemmiyetli derecede kısalırdı.”²¹²

Muharebeler uzaktan gelen veya gönderilen raporlarla idare edilemez. Aslında bu saatten itibaren Çanakkale muharebelerinin kaybedilme saati Hamilton için başlamıştır. General Stopford’dan hiç bir haber alınamaması karşısında öğleden sonra Sir Ian Hamilton ikinci defa olarak şüpheye düşerek zamanın boşuna geçtiğini anlamış olacak ki, saat 16.20 sonrada kurmay başkanı 9’ncu Kolordu’ya aşağıdaki telgrafi çekmişti:

“Sizden yalnız bir telgraf aldım. Kurmay başkanı düşman mukavemetinin zayıfladığını ve bundan istifade ederek ileri harekâtın süratle inkişafını iştirmekle memnun olacaktır. Esirler, ihraç hareketinin baskın tarzında yapıldığını söylüyorlar. Bu suretle size bidedayetten büyük bir fırsat bahşedilmiş oluyor.”

Aynı sorun Türk 5’nci Ordu Komutanı Liman Von Sanders içinde geçerliydi. Suvla çıkarması başlamış bütün cephe savaş şiddeti ile devam ediyor, 5’nci Ordu Komutanı’da halen Bolayırdaki geziyor. C.F.Aspınall - Oglander kitabında “Nazarımızı Türk tarafına çevirirsek biraz evvel görmüştük ki, 6-7 Ağustos gecesi Liman

²¹² General C.F.Aspınall - Oglander ,s.257

Von Sanders Bolayır berzahını boş bırakmağa tereddüt ederek yalnız üç taburun Yarbay Wilmer'e yardım için gönderilmesini Fevzi Bey'e emretmişti. 7 Ağustos saat 05,30 evvelde bu saatte sahilde bulunan on üç taburu takviye için dokuz İngiliz taburu daha Suvla limanına muvasalat etmişti. Bu üç Türk taburu kendilerine verilen uzun yürüyüş hedeflerine erişmek için Bolayır'dan henüz hareket ediyorlardı. Yol fena ve bunların otuz saatten evvel hedeflerine yetişmeleri az muhtemeldi."²¹³Demektedir.

Tükenmişlik

Zor anlardan biriside askerlerin savaşma gücünü yitirmesiydi. C.F.Aspinall - Oglander kitabında tükenen kıtaların bir tek mermi bile atamadığını, 52 saatten beri uyumak için çok az fırsat bulduklarını, karaya çıktıklarından itibaren pek az su ve gıda bulabildiklerini açıklayarak, her askerin iki günlük erzakla karaya çıktığını anlatmaktadır. Askerin yemeği olan soğuk et konservesinin yenmediği, gölgede bile dayanılmaz hararetin olduğu bu yerde müthiş susama sonucu, sahilin bu suretle yenmeyerek atılan tenekelerle dolu olduğu ve ayrıca gündüz ki müthiş sıcakları takip eden soğuk bir gecede uyuyamadıklarını söylemektedir.

9 Ağustos 1915, Hamilton'un Arayışları

Muharebelerin kazanılması için hayati zaman su gibi akıp geçmektedir. Bir birlik hazırlıksız ve muharebeyi ciddiye almadan ancak bu şekilde kullanılır. 53'ncü Tümen'in taburları anlaşılabilir birtakım emirlerle hatta haritasız olarak cepheye sokulması yalnız zafer ümitlerini kırmakla kalmamış aynı zamanda kıtanın maneviyatına kötü bir tesir yapmıştı. Bu tümenin bütün insanlarını bugün için General Hammersley'in emrine vermekle, General Stopford

²¹³ General C.F.Aspinall - Oglander ,s.257

muharebede doğan fırsatlardan istifade ve muharebenin cereyanı üzerinde doğrudan doğruya müessir olmaktan çıkmıştı. Nihayet, iş işten geçtikten sonra 8 Ağustos gecesini Suvla'da bulunan Amiral gemisinde geçiren Sir Ian Hamilton 9 Ağustos saat 08.30 evvelde Kolordu Komutanını ziyaret ve harekâta iştirak eden birlikler hakkındaki son raporları öğrenmek üzere karaya çıktı. General Hammersley tugaylarının tevkif edildiğini Amiral gemisinin kapitan köprüsünden gören Sir Ian Hamilton, Kireçtepe sırtları boyunca yapılacak seri bir hareketin fevkalâde ehemmiyetini General Stopford'a anlatmak ve üzerinde bu hususta müessir olmak için büyük bir endişe hissediyordu. Hamilton şöyle diyordu:

*“Stopford’u Gazibaba’nın 400- 500 yarda kuzeyinde kendi ve kurmaylığı için yaptırdığı mermi parçalarına karşı emniyetli mahfuz mahallere nezaret ederken bulduk.”*²¹⁴

Dağılan Ordu

Bundan sonraki cabalar boşuna idi. “Birlikleri normal bir sevk ve idare altına almak imkânı kaybolmaktadır. Hatta erzak ikmal meselesi bile çok kere umumî vaziyet bir karışık idi. İlk defa karaya çıkan İngiliz taburları büyük zayıat vermiş ve bunlardan birliklerle birbirine karışmış, nizam ve intizamları bozulmuş moral-leri kırılmış ve yorgun bir halde idiler. Yeni çıkan 58. Tümen dahi geniş bir surette yayılmıştı. Tümen karargâhı birlikleri ile irtibatı kaybetmişti. Birliklerin ekserisi çıkarmanın ilk gününde uğradıkları müşkülâttan fena halde sarsılmışlardı.”²¹⁵

Çaresizliğin Başka Tezahürü

Gece yarısından sonra hususî bir haberci ile Karargâhtan gelen aşağıda mektup General Stopford’un eline geçti.

²¹⁴ General C.F.Aspinall - Oglander, s.289.

²¹⁵ General C.F.Aspinall - Oglander, s.290

*“Bütün erat ve subaylarınızın bu çeşit muharebeye karşı he-
nüz acemi bulunduğu ve aralarında tecrübeli kıtaların bulunma-
dığı yolundaki hissiyatınıza tamamen iştirak ediyorum. 11’nci Tü-
menin(15.000 Kişi) göstereceği enerji ve atılganlığı hâlâ arzu et-
tiğimi söylemezsem yanlış bir iş yapmış olacağım. 13’ncü Tüme-
nin(12.000 Kişi) göstermiş olduğu atılganlığı herkesten tamamen
istemeyi arzu edemeyiz. Türkler dün şayanı ihmal idiler. Sizin gibi
mükemmel erata malik olan komutanların durması için bugün hiç-
bir sebep yoktur. Bu husustaki hatanın tümen veya tugay komu-
tanlarında mı veyahut her ikisinde mi olduğunu bana bildiri-
niz.”²¹⁶*

Artık Suvla hareketinde, bu cevaptan sonra söylenecek tek ke-
lime ‘geçmiş olsun’ demektir. Bu kullanılan kelimenin faturası ise
kaybettikleri 10.000 askerdir. General Stopford’un aşağıda yazılı
cevabı 10 Ağustos gün doğmadan evvel yazmıştı:

*‘Komutam altında bulunan kıtaların, limanın kuzeyindeki
yüksek arazi parçalarını alamadığı için çok müteessirim. Bunun
ehemmiyetini tamamen müdrik olduğum için görevlilere sürekli bu
hususla tazyik ve tesir yapmaktayım. Tamamen muvaffakiyetle bi-
teceğine kani bulunduğum diinkü taarruzun savunma yapılarak,
ileri atılmak yerine, bulunulan araziye tutmak kaygısının hakim ol-
duğunu görmekle teessürüm büyümüştür. Bunun önüne geçmek
için bütün gayretimi sarf ettiğimi söylemeğe hacet görmüyo-
rum.”²¹⁷ (Şekil-24,Sahife 264)*

8 Ağustos 1915, Saroz Körfezi’nde Türk Tarafı

Hamilton askerleri bu durumda iken Türk ordusu biraz farklı
idi. En büyük fark komutanlarıydı. Onlar askerlerin yanında ve
can pazarında idi. Saklanan yoktu. Bir kısmı askeri ile beraber şe-
hit düşüyordu. Ayakta kalan görevinin başında idi. Başta Kurmay

²¹⁶ General C.F.Aspinall - Oglander ,s.291.

²¹⁷ General C.F.Aspinall - Oglander ,s.291.

Albay Mustafa Kemal olmak üzere çok kahraman ve değerli komutanlara sahipler. Muharebeler, kesin sonuç yerinde kullanılacak birlikler için hayati önem taşır. Sevk ve idareleri, konumları ve başarıları asli görevi yerine getirecek birliğin işlerini kolaylaştırır. Mustafa Kemal'in kafasında Hamilton'un oyununu bozacak 3 birlik vardır. Bir süre sonra bu birliklerin komutasına talip olacaktır. Bunlar 7'nci ve 12'nci Tümenler ile 8'nci Tümen (Toplam 25.000 Kişi). 7'nci ve 12'nci Tümenler Saroz körfezine ateş altında yaya yürüyüş halindedir. Bu yürüyüş mesafesi insanın aklını karıştırıyor. Bu iki birlik ortalama 40 km. yaya yürüyüş yapacak dinlenmeden nerede olduğunu bilmeden çıkan müttefiklere karşı taarruz edecek ve başarılı olacaktı. Buna normal muharebe şartlarında inanmak zordu. Ordu Komutanı hemen taarruz etsinler, Grup Komutanı da edemezler dedi. Sonuçta Saroz Grubunu Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey görevden alındı. Anılarda bu gelişme şöyle anlatılır.

“Saroz Grubunu Komutanı Albay Ahmet Fevzi Bey, saat 15.00'te verdiği emirle 7'nci Tümen'in Sivliköyü güneybatısındaki sırtlar gerisine yanaşmasını emrettikten sonra Kocaçimen yönünden harekete geçti. Küçük Anafarta'nın batısında Bursa Seyyar Jandarma taburu, 31'nci alayın ikinci taburu, bir makineli tüfek bölüğü, 12'nci Tümen süvari bölüğünden, kırk atlı ile savunulmaktadır. 4'ncü Tümen'in sağ kanadı Asma dere güneyinde bulunmaktadır. Bu tümen ile Wilmer Bey kuvvetleri arasında iki üç kilometrelik bir boşluk olduğu görülmektedir.”²¹⁸

Tümenler yola çıkmıştır. “Yürüyüş kollarının arkası alınıp taarruz mevziine girmek bir zaman istiyordu. Bu zaman arasında Kocaçimen Tepesi'ndeki birliklerin bu taarruza bir yardımda bulunmasının mümkün olmadığı da anlaşılmıştı. 7 Ağustos saat 10.00 sonrada alınan rapordan, 7'nci Tümen'in Sivili köy güney

²¹⁸Esat Paşa'nın Çanakkale Anıları (Haz: İhsan Ilgar) Baha Mat. İstanbul. 1975 s.183

batisına ulaşmış olduğu, 12'nci Tümen'in yalnızca Kolbaşısının Sivili köy hizalarına gelebildiği anlaşıldı. Bu durum karşısında tümenlere taarruz hazırlığı için hazırlık mevzilerine girmesi emredilmiş, emre göre de 8 Ağustos sabahı 12'nci Tümen Turşun köy batısında ve 7'nci Tümen de Anafarta doğusunda hazırlık durumu alacaklar ve keşfe devam ederek düşman hakkında bilgi toplayacaklardı. Yol durumu tümenin açılarak gelmesine imkân vermediğinden 12'nci Tümen'in büyük kısmı henüz gelmemişti.”²¹⁹

Anafartalar Conkbayırı, Birinci Gün, 6 Ağustos 1915

Kritik hedef Conkbayırı idi. İngilizler ve Anzaklar kuzeyden ve güneyden sıklet merkezi tesis ederek taarruz için hazırды. Hamilton bu bölge için hazırladığı 67.000 kişilik gücü ikiye bölmüş güney cephe olan Arıburnu Bölgesi'nde 37.000, Kuzey cephe olan Suvla ve Anafartalar Bölgesinde 30.000 kişiyi muharebeye sokacaktı. (Şekil-23, sahife 263)

Yabancı kaynaklarda Conkbayırı -Kocaçimen blokunun ismi Sarıbayır sırtları olarak geçmektedir. Taarruzda düşünce 'Türklerin dikkati Kanlı Sırt bölgesine çekildikten sonra General Hamilton'un planının ilk dönemi uygulamaya konacak ve gün doğmadan Conkbayırı güneyi-Kocaçimen (General Oglander'in deyiimiyle tüm Sarıbayır sırtları), ele geçirilecekti.' Böylece Conkbayırı -Kocaçimen Tepelerinin oluşturduğu bloku ele geçiren İngiliz kuvvetleri, Arıburn cephesindeki Türk savunmasına imkân vermeyecek; Çanakkale Boğazı'na ulaşarak, Akbaş Limanından Boğaza kadar uzanan bölgedeki gidiş geliş kontrol eder duruma girecekti.

Plan Güzel

²¹⁹ Esat Paşa , A.g.e. s.184.

Beklenen gün gelmiş, Hamilton sabırsızlıkla planının sonucunu bir an önce almak istiyordu. Muharebeler şöyle başladı.

Birincisi, “6/7 Ağustos gecesi Suvla Bölgesi’ne 9’ncu İngiliz Kolordusu parça parça çıkmaya başladı. Buradaki düşüncede birlikler iki koldan ilerleyecekti. Birinci kol Saroz Körfezi ve bu körfezi kontrol altında tutan tepeleri ele geçirirken diğer esas diğer kol güney istikametinde Conkbayırı’na taarruz edecekti.

İkincisi, Arıburnu Bölgesi’ndeki Anzak Kolordusu 6-7 Ağustos gecesi iki koldan taarruza başlayacaktı. Birinci Kol güneye yönelerek Kanlı Sırt muharebelerini başlatacak, diğer kol ise kuzeye yönelerek Conkbayırı’na ulaşacaktı. Suvla çıkarmasıyla beraber 6/7 Ağustos gecesi Anzak birlikleri de harekete geçti. Öncü birlikleri karanlık bastıktan sonra ileri harekete başladılar. En sağdaki Yeni Zelandalılar kolu Sazlıdere’den Conkbayırı’na çıkacaktı. Hintli, İngiliz ve Avustralyalılardan oluşan diğer kol kuzeye Kocaçimen Tepe’ye ilerleyecekti.

Üçüncüsü ise 6/7 Ağustos gecesi Seddülbahir Bölgesi’nde İngiliz ve Fransız birliklerinin yapacağı taarruzdu. Amacı temasta olduğu Türk birliklerinin kuzeyi takviye etmesini önlemek ve Alçı Tepeyi ele geçirmektir.”²²⁰

Conkbayırı Bölgesi’nde İkinci Gün, 7 Ağustos 1915

Muharebeler planlandığı gibi 6/7 Ağustos gecesi başladı. 7 Ağustos 1915 sabahından akşamına kadar şöyle gelişti. Bu gün akşama kadar olan muharebelerde İngilizler, iki yönden başarı sağladılar. Birincisi kritik arazi Kanlı Sırt ele geçirildi. İkincisi Conkbayırı yolu açıldı.

İngilizler, aynı gün sabah saat 04.00 sıralarında başlattıkları tüm topçu gücünün ateş desteğini takiben saat 04.30’da 19’ncu Tümen’e taarruza geçti. Böyle bir taarruzu beklemekte olan

²²⁰ Turhan Seçer, *A.g.e s.202-203.*

tümen, İngilizlerin iki kez yinelediği bu taarruzlarını, onlara ağır kayıplar verdirerek, sonuçsuz bıraktı. Bu safhada diğer kritik bir gelişme Conkbayırı'nın eteklerinde olan Şahin Sırtı'nın ele geçirilmesi idi. Bölgede müdahale edebilecek durumda olan 9'ncu Tümen Komutanı, Conkbayırı'na ilerlemekte olan 64'ncü ve 25'nci Alaylardan 25'nci Alayı'na, hızla Conkbayırı'na yetişmesini emrederken 64'ncü Alayı'na Asmalidere'de direnen 14'ncü Alayı takviye ederek karşı taarruza geçmesi emrini verdi.

7 Ağustos gecesi ise ilk şoku atlatan Türk birlikleri bütün güçleri ile insanüstü bir şekilde Conkbayırı'na ulaşmakta olan İngiliz birliklerini durdurmaya çalışırken muharebede denge sağlandı ve önemlisi karşılaştıkları bu tepki ile İngilizler şoka girmeye başladı.

“Bu arada şu noktayı belirtmek yerinde olur ki, 9'ncu Tümenin iki yiğit alayı (64'ncü ve 25'nci Alaylar), İngiliz taarruz planının can alıcı hedefini oluşturan Kocaçimen - Conkbayırı hattını ele geçirme amacını önleyen birlikler olmuşlardır.”²²¹

Üçüncü Gün, 8 Ağustos 1915

Bu gün Anafartalar Muharebelerinin sonucunu belli edecek çok önemli bir gündü. Muharebelerin değişmez kuralı gücünü iyi yöneten komutan muharebeleri kazanır. İşte bu kuralın gündemde olduğu bir günde taarruz eden İngiliz ve Anzak birlikleri Türk birliklerinin gösterdiği direnç ile dağılmaya başladılar ve çok değerli bir zamanı kaybettiler. Olaylar şöyle gelişti.

“8 Ağustos gecesi Kocaçimen tepesi Conkbayırı hattına genel taarruza geçilmesi emrini alan birlikler 8 Ağustos saat 04.15'e kadar hedeflerinin hücum mesafesine kadar yaklaştılar. Gün ağarmaya başlarken Bombatepe'ye tırmanan Avustralya Tugayına bağlı birlikler, sollarından Türk makineli tüfeklerinin ateşleri ile karşılaştılar. Böylece gelişen Türk taarruzlarıyla ağır kayıplara uğrayan 14'nci ve 15'nci Avustralya Taburları gerideki sırtlara

²²¹ Turhan Seçer, A.g.e s.209.

çekildiler. Bu çarpışmada 15'nci Tabur, hemen hemen bütün subaylarıyla 400 eri, 14'ncü Tabur ise, 8 subay 250 erini kaybetti.”²²²

5'nci Ordu Komutanlığı bu kadar yoğun muharebe ortamında Kuzey Grubu'nun işin içinden kalkamayacağını anlayarak belki de Türk ordusunu başarıya taşıyacak komuta yapısı değişikliğine gitti.

Kocaçimen dağı dolayında Yarbay Cemil Conk komutasında toplanan 9'ncü Tümen ile diğer birlikleri ve Anafartalar Birliği, Saros Grubu Komutanlığı'nda bulunan Albay Fevzi emrine verilmiş ve Conkbayırı'na hareketi için, kendisine gerekli emir ve talimat gönderilmişti, Albay Fevzi komutasındaki bu birlikler, Anafartalar Grubu adını taşıyacaktı. Böylece Anafartalar Grubu, Kuzey Grubu emrinden alınmış, bağımsız ve doğrudan 5'nci Ordu'ya bağlı bir Grup Komutanlığı durumuna getirilmişti. 6-13 Ağustos 1915 günleri arasında yapılan muharebelerde (çeşitli kaynaklardan elde edilen bilgilere göre) Türk birliklerinin verdiği şehit 41 subay 2717 erdi.

Üçüncü gün 8 Ağustos 1915'de ayrıca şunlar yaşandı.

“7 Ağustos'ta İngilizlerin Conkbayırı'na yönelttiği harekât gelişme göstermeye başlamıştı. Bu durum karşısında 16'ncı Türk Tümenine bulunduğu hattı kuvvetlendirerek, İngilizlerin ilerlemesine engel olması emri verildi. Tümen, 77'nci Alay'ın 3'ncü Taburu ve bölgedeki diğer kuvvetlerle birlikte Kanlı Sırt orta kesimine gündüz ve gece bir hücum yaptırdıysa da bir mevzi kesiminin ele geçirilmesi dışında, önemli bir sonuca ulaşamadı. Bomba muharebesi sabaha kadar sürdü.”²²³

Neden Conkbayır

²²² Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, *A.g.e.* s.211-214

²²³ Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, *A.g.e.* s.221

Keza İngilizlerin de Kanlı Sırt'a arka arkaya yönelttikleri hücumlar, buradaki Türk birliklerince püskürtüldü. General Aspinal Oglander, 8 Ağustos 1915'te Conkbayırı'nın zaptını (ele geçirilmesini) şöyle anlatıyor:

“Gece yatmadan evvel Tuğgeneral Johnston verdiği emirde Conkbayır Tepelerine şu suretle taarruz edileceğini bildiriyordu.

Sıfır saat, 03.30 olarak tespit edilmişti. Düşman geceleyin bir faaliyet göstermedi. Sabah saat 03.00'e kadar kıtalar, tertibat almaya başlayınca kadar her şey sessizlik içindeydi. Burada dahi hareket gecikti ve Wellington Tabur'unun önde giden takımı tepelere doğru yürürken şafak sökmeye başlamıştı. (Saat 04.30)

Bir gün evvelki tecrübelerle göre, bu ilerleyişin pahalıya mal olacağı tahmin olunuyor ve her an ilerdeki yüksek tepelerden şiddetli bir ateş bekleniyordu. Fakat umulanın aksine kıtalar hiçbir engelle karşılaşmadan ilerliyorlardı. Sanki bu korkunç tepe göğsünü açmış bizi bekliyor gibi idi. Hiçbir tüfek ateşi gelmiyordu. Böylece tepe savaşılmadan ele geçirildi. Türk piyadesi gitmişti ve bu kilit mevziin tek koruyucuları uykuda olan bir makineli tüfek askeri idi. Biraz sonra Wellington Tabur'undan Yarbay W. G. Mallone iki bölük ilerleyerek tepenin üzerinde siper kazmaya başladı. Ve iki takımını ileri yamaçlara sürdü. Taburun geri kalan askeri de karşı yamaçta bir destek mevzi yapmaya başladılar. Asker ve subayların moralleri çok yüksekti.”²²⁴

“Gün ağarmaya başlıyor ve sağa doğru siperlerinin karşısındaki Türk mevzilerinin gerisinde bulunan yollar, geçitler görünüyordu. Nihayet düşmanın kanadı kuşatılmıştı. İleride Çanakkale Ordusu'nun hedefi olan Boğaz suları parlıyordu. Zaferin pek yakın olduğu görünüyordu. Fakat zafer pek kısa süreli olmuştu. Yalnız Conkbayırı'ndaki Türk birliği, düşünülenin aksine bir panik yaparak mevzilerini boşaltmışlardı. Sağda (güneyde) Muharebe

²²⁴ Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, s.214.

gemisi tepesi (Düztepe), solda (kuzeyde) Q tepesi (Besimtepe) hâlâ Türkler tarafından tutuluyordu. Bunun için Conkbayırı'nı işgal eden askerlerin derhâl uğrayacağı sonucu değerlendirmek çok kolaydı.

Bu askerler, Conkbayırı iki tarafındaki tepelerden şiddetli ateşe uğradılar. Henüz ilerlemekte olan 7'nci Gloucestershire Taburu ve bunun solunda olup son yokuşa yaklaşmakta olan bölük ağır kayba uğradı. Birkaç dakika içinde bütün durum değişmişti. Öğleden sonra da ardı arkası kesilmeyen muharebeler devam etti. Yeni Zelandalılar, hemen tepelerinde bulunan Türkleri ancak sık sık karşı hücumlar yaparak durdurabildiler. Bu hücumların birinde Malone öldü. Adı geçenin olağan üstü sevk ve idaresi, kıtalarına lâzım olan günü kazandırmış ve Türk taarruzları kırılmaya başlamış ve nihayet durdurulmuştu.”²²⁵

İngilizlerin, 8 Ağustos sabahı 64'ncü Alay cephesine yaptığı taarruz geri püskürtüldü. Aynı şekilde 25'nci Alay'ın sol kanadına yöneltilen taarruzlar da kanlı boğuşmalar sonunda geri atılmış; ancak bir kısım İngiliz birlikleri, mevzilerini korumaktaydı. Artık bütün güç ile bu bölgeye müdahale zamanı gelmişti. Emir verildi. 5'nci Ordu emriyle Anafartalar Grup Komutanlığına atanmış olan Albay Fevzi'ye hemen Conkbayırı'na hareketi emredilmişti.

Bu sırada, Conkbayırı'ndaki taraf kuvvetler, tepeler hattı üzerinde 25- 30 metre mesafeyle birbiri karşısında bulunuyordu.

“4'ncü Tümen Komutanı, saat 13.00'e doğru Anafartalar Grup Komutanı Albay Fevzi'den aldığı telefon emrinde: ‘Anafartalar bölgesine yaklaşmakta olan 7'nci ve 12'nci Tümenlerin, Damaçlık Bayırı ve Mestantepe'ye taarruz edeceklerini, Kocaçimen bölgesinin bu taarruzları kolaylaştırması için, İngilizleri cepheden tespit etmeleri gerektiğini’ bildirdi.

²²⁵ Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, A.g.e s.214.

Kuzey cephesinde bunlar olurken Conkbayırı hayati önem kazandı. Bunun için Kuzey Grubu Karargâhı'ndan Kurmay Yüzbaşı Burhanettin (General Denker) komutasında 33'ncü Alayın 2'nci Tabur'u, Conkbayırı'na gönderilmiş ve 4'ncü Tümen ile İngilizlere bir karşı taarruz düzenlemiş; fakat başarılı olamamıştı. Conkbayırı'ndaki muharebeler 8 Ağustos 1915 öğleden sonra da sürmüştü. Kocaçimen ve Conkbayırı bölgelerindeki birliklerin Anafartalar Grup Komutanlığının emrine verilmesinden ötürü, Kuzey Grup Komutanlığı, bu bölgelerde olup biten olaylardan gereğince bilgi alamaz olmuştu.”²²⁶

İşte 8 Ağustos'ta bu durum yaşanırken 19'ncü Tümen Komutanı Albay Mustafa Kemal'in, Conkbayırı'ndaki bu kritik durumu belirterek Kuzey Grup Komutanlığı aracılığıyla 5'nci Ordu Komutanı'nın uyarılması için saat 19.00'dan önce telefonla yaptığı ilginç önerisi aynen şöyledir:

“ 7Ağustos 1915 Gizli Telefon-Kuzey Grup Komutanlığına

“Conkbayırı'ndaki durumun dikkate değer ve kritik olduğu anlaşılıyor. Bu hususta Ordu Komutanının ciddi surette dikkatini çekmeye aracı olmanızı, memleketin iyiliği için rica ederim.”

Kritik Bölgeye Doğru Komutan Tayini

7 Ağustos öğle üzeri durum kritiktir. Durum Mustafa Kemal'e sorulur. Mustafa Kemal, kendisine güvenin bir ifadesi olan şu sözleri söyler.

“En başta alınacak tedbir, bütün cephede emir ve komutayı bir tek elde toplamaktır. Eldeki bütün kuvvetlerin benim emrime verilmesinden başka çare yoktur.

Kâzım Paşa buna karşılık ‘Çok gelmez mi?’ diye sorduğunda Mustafa Kemal ‘Az bile gelir’ dedi.

226 Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, s.217.

Bunun üzerine saat 21.45'te Mustafa Kemal'in Anafartalar Grup Komutanlığı'na tayin edildiği emri gelir. Mustafa Kemal, 19'ncü Tümeni Komutanlığı'nı 27'nci Alay Komutanı Şefik Bey'e vererek uykusuz ve yorgun bir halde Grup Komutanı olarak Çamlıtekte'ye gitti. Cephe de arazili keşfeden genç Komutan taarruza karar verdi.”²²⁷

Kurmay Albay Mustafa Kemal

Anafartalar Grup Komutanı Kurmay Albay Mustafa Kemal, 9 Ağustos sabahı düşmanın ortaya koyduğu genel durumu çok iyi değerlendirerek, 9'ncü İngiliz Kolordusu ile Güneydeki Anzak Kolordusu'nun birleşmesini önlemek maksadıyla önce onların taarruz dengesini bozmak istemiş ve 12'nci Tümen'le 9'ncü İngiliz Kolordusu'na 7'nci Tümen'le de Anzak Kolordusu ile işbirliği yapmasına engel olmak amacıyla, Damakçılık Bayırı yönünde taarruza geçmiş, Kurmay Albay Mustafa Kemal'in hesabı tutmuş iki kolordunun birleşmesi önlenmiştir Hamilton gemisinde beklenmedik bu saldırı karşısında şaşkına döndüğü gibi üstelik verdikleri ağır kayıplar muharebe güçlerini olumsuz etkilemişti. Kurmay Albay Mustafa Kemal'in yaptığı bu hamle aslında nihai hamlenin habercisi olmuştu. Çünkü bu karşı taarruz Hamilton'un harekâtın başından beri ele geçirdiği inisiyatifin Kurmay Albay Mustafa Kemal'e geçmesini sağlamıştı.

9 Ağustos 1915, Nihai Hamle

9–10 Ağustos gecesi ilk hamle ile Hamilton'un birliklerini yerinde tespit eden Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, takviye olarak gelen 8'nci Tümen'i 10 Ağustos sabahı karanlıkta, hücumla geçirmiştir. Bu ikinci hamle bir muharebede, komutanlık şaheseridir ve ders alınacak çok yerler vardır. Kitabın müteakip sayfelerinde ayrıntılı bahsedilecektir.

²²⁷ Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer,s.218.

“İngiliz Genelkurmayı ordunun karaya çıkmasını başarı için yeter bir sebep sayıyorlardı. Onlar hâlâ Balkan Savaşının Trakya’daki fecaatinin etkisi altındaydılar. Üstün silah ve ateş kuvvetlerinin buradaki Türk direnmesini bir anda çöktürüp vereceği kanısını taşıyorlardı. Bu amaçladır ki General Hamilton da baskın şeklinde kıyıya çıkıp hâkim tepeleri ele geçirerek bir köprübaşı kurmak suretiyle bu işin kolay çözüleceği düşüncesindeydi.”²²⁸

İngilizlerin 32’nci Tugayı, Tekketepe’ye hücum etmeden az evvel Mustafa Kemal’in emriyle birlikler bu tepeyi tuttu ve makinelî tüfekle düşmana ateşe başladılar. Düşman durmaksızın sahile doğru kaçtı.

“Bu sırada Çamlıteke’ye gelen Ordu Komutanı Liman Paşa, Mustafa Kemal’e düşmanın yan ve gerilerine doğru sarkmasını söylüyordu. Buna karşılık Mustafa Kemal, o takdirde kuvvetlerinin, düşman zırhlılarına yan vereceğini, hâlbuki tepeleri ele geçirmekle düşmanı kötü bir duruma sürükleyeceklerini, böyle bir riske (tehlikeye), girmeye lüzum görmediğini söylüyordu. Liman Paşa, artık askerî bilgisine güvendiği Mustafa Kemal’e ‘Kanaatimi söyledim. Harekâtın sorumluluğunu kabul eden sizsiniz, üzerinizde tesir yapmak istemem, diyerek büyük askeri, hareket etme serbesliğine kavuşturuyordu.”²²⁹

Conkbayırı’nda Dördüncü Gün, 9 Ağustos 1915

Mustafa Kemal kendisini ve askerlerini Anafartalar Kahramanı olarak gösterecek muharebeyi yönetmeye hazırды. 9 Ağustos sabaha karşı komuta yerine gelen Mustafa Kemal 4’ncü Tümen Komutanlığına şu emri gönderdi.

“Anafartalar Grup Komutanlığına atandım. Şimdi komutayı ele aldım. Emri verilmiş olduğuna göre, Kocaçimen-Conkbayırı

²²⁸Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları,(Haz:İhsan Ilgar) Baha Mat. İst 1975, s.166

²²⁹Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer, s.219.

hattında bulunan tümenler, ilkin bu taarruzu yapacak ve düşmanı tespit edeceklerdir.”

9 Ağustos saat 04.30'da İngiliz harp gemileri ve Arıburnu cephesi kuzeyindeki tüm kara topçusu, Kurtgeçidi-Conkbayırı hattını ve gerisini şiddetli bir bombardımana başladıktan sonra bunu İngiliz birliklerinin saldırısı izledi, ilk saldırıda bir kısım İngiliz birlikleri, Conkbayırı kuzeyindeki doruk çizgisinde bulunan bazı Türk siperlerine kadar yanaşmayı başarmıştı. Ancak buradaki Türk birliklerinin kendi ihtiyatlarıyla yaptığı karşı taarruz sonunda İngiliz taarruzu durduruldu ve hatta geri atıldı. Gerçekten, yeni Anafartalar Grup Komutanı Albay Mustafa Kemal, 9 Ağustos Anafartalar cephe kesiminde yönelttiği taarruzla Suvla'ya çıkarak doğuya doğru ilerlemekte olan İngilizleri düş kırıklığına uğratmış ve önüne katıp kıyıya doğru geri atmıştı.”²³⁰

Taarruz gücü kalmayan İngiliz birliklerini verilen emirler bile yerinden oynatamıyordu. Sonunda Anzak taarruzundan vazgeçildi ve saat 09.00'da, birliklerin bulundukları yerlerde kalması emre edildi. Kayda değer diğer bir noktada her geçen saat içinde hesaplananın üzerinde kayıplar vermeleri idi. Düşmanın yalnız bir Alayımız karşısında üç bin kaybı sayıldı.

9 Ağustos 1915, Sevinen Esirler

Seddülbahir, Arıburnu ve Anafartalar'da alınan esirlerin ifadelerinde, Müttefiklerin morallerinin son derece bozuk olup askerlerin savaşmak istemedikleri anlaşıldığı belirtilerek şunlar söylenmektedir.

“Fransızların moralleri çok bozuktur. Daima askerleri tehlikeye sevk eden zabitlerin kendileri hemen hiç hücumlara iştirak etmezlermiş. Bu sebeple zabitlerine karşı itimatları yokmuş. Çanakkale'de muharebe etmelerinden Fransızlar memnun değillermiş. Bu sebeple her gün birçok şayia zuhur edermiş. Hatta geçen

230 Anılarla Çanakkale Cephesi Turhan Seçer,s.222.

Temmuz ayında İkinci fırkanın Fransa'ya avdet edeceğine ve yerini İngilizlere terk eyleyeceğine dair bir şayia ileri sürülmüş ise de aslı çıkmamış. Askeri buraya bidayetden ehemmiyetsiz bir resmigeçit yapmak için getirmişler. Bunda muvaffak olamayınca şimdi: 'Sizin vazifeniz Achibaba (Alçıtepe) alıncaya kadardır. Ondan sonra artık işiniz bitecek, rahat edeceksiniz.' diye teşvik ediyorlarmış. Lâkin Alçıtepe'nin alınmasının pek mümkün olmaya-
cağını görerek yıkılmışlar.”

Anafartalar'da alınan esirler, Suvla Limanı ve Tuzla Gölü civarına çıkan birliklerin çıktıktan sonra yirmi dört saat mütemadiyen ateş altında kaldıklarından çok zayıat verdiklerini ve Bud isminde bir esir, 'kırk üç kişilik bir müfrezeden on bir kişi kaldıklarını ve bütün zayıatın bu nispette olduğunu' anlatmıştır.

Bir İngiliz esiri de, “Türkler bizi bidayette aldattı. Çok kayıp vermemize rağmen biz ilerlemeye muvaffak olduk zannediyorduk. Fakat elimize geçen ilk siperlerden daha ileri gitmek için vaki olan teşebbüsümüz müthiş bir ateşle karşılandığını ve taburumuzun toptan yere serildiğini gördüğümüz zaman bidayetteki ilerlemeliğimiz bir muvaffakiyet değil, bilakis Türklerin düşürdüğü bir tuzak olduğunu anladık. Türkler evvelce işgal ettiğimiz kendi siperlerine tekrar geldikleri zaman ancak esir olarak elde ettikleri bizlerden başka taburun diğer askerlerini hepsinin öldüğünü gördüler. Sizi temin ederim ki, taburumuzdan dört -beş kişi sağlam kalmadı. Bizi esir aldıktan sonra sıhhiye erleriniz yaralarımızı güzelce sardılar.”

“Muharebe hepimizi sıkıyor. Esasen gönüllü olduğumuzdan biz imza verdiğimiz yerlerde askerlik edecek idik. Fakat bizi buraya sevk ettiler. İngiltere'de az asker kaldı. Bundan sonra kimse asker olmak istemiyor. Biz esir olduğumuza çok memnunuz.’ Müteakiben hep bir ağızdan gayet neşeli şarkılar söylemeye başladılar. Şimdiye kadar ele geçirilen esirlerden hiçbir İngiliz ve hatta

daha Ően ve iyi görünen Fransızlar dahi bu suretle bir memnuniyet eseri göstermemiŐlerdir.”²³¹

Muharebe Ciddiyet İster

Muharebelerin bir anı vardır. Bu anda başarı masadadır. İlk hamleyi kim yaparsa muharebeyi kazanır. Taarruz etmesi gereken İngiliz Tümeni denize giriyordu. Komutanları gemiden çıkamıyor. Emirler dinlenmiyor. Bu gecikme kendileri ile birlikte diŐer birliklerdeki askerlerin hayatına mal olacaktı ve Hamilton kaybedecekti.

“8 AŐustos’taki durumları ise bir gün evvelkinden pek farklı deŐildi. Türk birlikleri mevzilerini tutmaya vakit bırakmadan ilerlemek gerekirken, İngiliz birlikleri kıyıda banyo yapıp, kum tepeleri üzerinde istirahat geçmiŐlerdi. Oysa Türk birliŐi uzun yolculuktan bile geliŐinde bir istirahati göze almadan, gece saldırılarına sevk edilirken sanki İngiliz birlikleri Ege plajlarında yaz tatili ge  irmeye gelmişlerdi. Kumandanlar birlikleri başında olmadıkça savaşın yönetmeni çok kez ters sonuç verir. İngiliz Kolordu Komutanı çıkarmanın başarıya ulaŐamamasından korkmuŐ olmalı ki h l  gemide bekliyor, kıyıya çıkıp birliklerin durumunu görmeden emir veriyordu. Komutanlar arasında da bu duruma uymayan davranış karşısında emirleri ters anlamak ve yanlış uygulamak yollarına gidiliyordu. Özellikle 2’nci Tümen Komutanı bir an önce h kim araziyi tutmak fikrini savunurken, Tugay Komutanı birliklerin bulunduŐu yerde savunmasını ve daha ileri gidilmesinin tehlikeleri üzerinde duruyordu. Sonunda Tümen Komutanı bir süre dinlendikten sonra birliklerin ileri gitme hareketini tugay komutanına kabul ettirebilmiŐti.”²³²

²³¹Devlet Arşivleri Genel Müd. Osmanlı Arşivi Daire BŞk.1 Yayın No: 73, *Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeler*, Ankara ,2 0 0 5, B.2, s.37.

²³²Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları (Haz:İhsan Ilgar) Baha Mat.İst.1975, s.187

Hamilton Gemisinden Çıkıyor

Hamilton gemisinden değil de Türk ordusu komutanları gibi muharebeyi siperlerden sevk ve idare etseydi yürürlüğe koyduğu planın başarı şansı olabilirdi. Diğer orduların komutanları ile bu günde geçerli olan usul, Türk ordusu komutanları muharebeleri farklı yönetirler. Türk ordusunun özelliği komutanları askerlerinin başında muharebeye girer. General Hamilton geç de olsa gemiden çıkarak muharebe sahasına gelir.

“General Hamilton, 9’ncü Kolordu’nun beceriksiz hareketinden sinirlenerek saat 18.00’de Kolordu Komutanı’nın yanına gelerek Tekke Tepe’nin bu akşam ele geçirilmesini emretmişti. Kıyıya çıkan Ordu Komutanı, 2’nci Tümen Komutanı’nın ertesi gün şafaktan önce taarruz etmek mümkün olmadığı hakkındaki direnmesini dinleyince, Tekke Tepe’nin gün doğuncaya kadar ele geçirilmesine razı olmak mecburiyetinde kaldı. 32’nci Tugay bu amaçla Tekke Tepe’yi ele geçirecekti. Komutanlara verilen emir, hareketi yapacak en küçük birliklere kadar intikal edeceği için bir zaman zarfına ihtiyacı gösterir. Bu bakımdan emirlerin ulaştırılması birliklerin yönlendirilmesi durumu göz önüne alınarak harekât istenildiği gibi yürütülmeyerek ertesi gün saat 03.30’a kadar uzamıştı.”²³³

9 Ağustos 1915, Alaylarla Takviye Yarışı

Müttefik Kuvvetler Komutanı Hamilton’un tek amacı Çanakkale’yi ve Kocaçimeni ele geçirmektir. Yaptığı hesap bunun üzerine idi. Muharebelerde kritik arazi önemli bir hedef olmasına rağmen ele geçirildiği takdirde her şeyin sona ereceği anlamını taşımaz. Kritik araziye yaklaşmak veya ele geçirmek başarı olarak gözüktü de bunun devamı olan başarıdan faydalanma gerçekleşmediği sürece sonuca ulaşamaz. Başarıdan faydalanma eğer zamanında başlatılamamışsa lehte olan durum bir süre sonra tehlikeli bir hal

²³³Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları Haz: İhsan Ilgar, Baha Mat. İstanbul. 1975 s. 188

alır. 3'ncü Kolordu Komutanı Esat paşa anılarına devamla bu safhadan sonra muharebelerin nasıl canla başla yürütüldüğünü anlatmaktadır.

“8 Ağustos günü saat 13.00 öncesi Piyade 64'ncü Alay'ın 2'nci Tabur'u Çanakkale'den Kilye Limanı'na geçmekte bulunduğunu ve 33'ncü Piyade alayı ile bir sahra bataryasının daha evvel geçirilerek Kocaçimen Tepesi'ne bu gece gönderileceğini fakat Anafartalar Grubunu Komutanıyla henüz bağlantı kurulamamasından Kuzey Grubu'na bilgi verildiği, ikmal işlerini düzenleyen komutanlıkça bildirilmekteydi.”²³⁴

Kolordu Komutanı Esat Paşa'nın Kolordu birliklerinin konumu, güneydeki Kanlı Sirt ve Kuzeydeki Anafartalar bölgesinden gelebilecek tehlikelere karşı hassas durumdadır. Birlikler bu tehlikelere karşı süratle yer değiştirmekte ve bir birine karışmış durumdadır. Anıların anlatımında bir muharebeyi sevk ve idare etmek ve istenilen yerde istenilen zamanda birlik bulundurma'nın önemi vurgulanmaktadır. Komutan açısından duruma müdahale etmenin tek şartı kritik yerde bulunma zorunluluğudur. İngiliz ve Anzak birlikleri Şahinsırtı'na gelmiştir. Conkbayırı bir adımlık mesafededir.

“Bu sırada Conkbayırı tarafındaki şiddetli ateş sesleri muharebe idare yerinden de işitilmekte, üzerimizden aşan mermilerin Conkbayırı istikametinden geldiği anlaşılmaktaydı. Saat 09.00'u öncesi telefonla alman bilgiye göre Conkbayırı'nı sıkıştırıldığını gösteriyordu. Kuzey Grubunu'nun elinde kullanacak ihtiyatı kalmadığından karargâhıma pek yaklaşmış olan düşmana muharebe idare yerini korumakla görevli takımıyla Jandarmaları ileri göndermekle beraber Güney Grubunu ve İkinci Ordu Komutanı kardeşim Vehib Paşa'dan iki piyade alayıyla bir batarya istedim.

Güney Grubunu'nun cephesi de aynı biçimde şiddetle düşmanın bombardımanı altında bulunmakta idiyse de bunun sahte bir

²³⁴ Esat Paşa, s.267.

hareketten ibaret olduğunu pekiyi anladığından kendisi doğrudan doğruya başkomutanlıkla bağlı olup Liman Paşa'ya müracaata mecbur olmadığından hiç düşünmeden 8'inci Tümen'in 23 ve 24'ncü Alaylarını komutanlarıyla beraber bir sahra bataryası da ekleyerek emrime girmek üzere Koca dere istikametinde yola çıkardığını bildirdi.

Saat 10.00'u öncesi beliren tehlikeyi yok etmek hem de Conkbayırı'nı pekleştirmek ve durumu öğrenmek üzere Kurmay Yüzbaşı Burhanettin ile 64'ncü Alay'ın ikinci taburunu ve bir telefon ile Conkbayırı'nı gönderdim. Bu sıralarda evvelce Kocaçimene gönderdiğim emir subayı Fahri'den aldığım bilgiye göre düşman sabahleyin kuvvetli kıtalarıyla Asma Dere ve Conkbayırı istikametinde bütün gücüyle saldırmışsa da Asma Dere'ye saldıranlar hemen yok edilerek geri atılmışlardı. Yalnız Conkbayırı bazı kısımlarında düşman mevzilerimize girmeyi başarmıştı. Yine buradan da kısmen püskürtülerek tamamen geri atılmaları düşünülmekteydi.

Saat 13.00'de Yüzbaşı Burhanettin'den telefon başında şu bilgiyi almıştım: Conkbayırı doruk noktasında düşman, çukurlar içinde gruplar halinde bulunmaktadır. Doruk noktasının beş on adım aşağısında evvelce tarafımızdan yapılmış olan siperlerde yüz, yüz elli metre bir cephede düşmanın avcı hatları var. 25 ve 64'ncü Alayların avcı hatları birbirine karışmış şekilde kısmen tepenin doruk noktasını tutmuş olan düşman karşısında beş on adım mesafede ve kısmen de bu düşmanın sağ ve solu uzatımı hattında doruk noktasında bulunmaktadır.”²³⁵

9 Ağustos 1915, Zamanla Yarış

64'ncü Alay Arıburnunda'ki 57'nci Alay'dan sonra en çok adından söz ettiren bir alaydır. Bir muharebede nasıl olurda birkaç el bombacının attığı bombalarla 1.520 asker yok edilir. Esat Paşa

²³⁵Esat Paşa, a,g,e s.268-269.

anılarında ‘Cemil Bey beraberinde getirdiği 64’ncü Alay’ın 2’nci taburu süngü takarak hücumu geçmiş ise de erler bir iki adım ilerledikten sonra yere yatarak hücumu sürdürememişler, yalnız birkaç bombacının attığı bombalarla doruk hattı üzerinde çukurlarda bulunan düşmanın 1.520 erini yok etmişlerdir. Düşman şimdi irtibat hendekleri bulunmadığından bu ilerlemiş olan kuvvetini gündüz ateşi altında pekleştiremiyor. Fakat bunlar buradan bugün atılmadığı ve hele aradan bir gece geçerse pekleştirilecek ve daha çok yerleşme imkânı bulacak ve o zaman atılması daha büyük fedakârlıklara ihtiyaç gösterecekti’ demektedir.

Mustafa Kemal Karar Aşamasında

Muharebenin başladığı zaman çok dağınık olan Türk kuvvetlerinin kesin sonuç yerine süratle yöneltilmeleri özel bir komutanlık sanatıdır. Bunlar yöneltirmeden önce muharebe sahasında bu kuvvetler gelinceye kadar Türk emniyet kuvvetlerinin gösterecekleri direnç planın uygulanmasını sağlar. Sonuç olarak, Kurmay Albay Mustafa Kemal, bu bilgilerin ışığında ve eldeki imkânlarla, 10 Ağustos 1915 sabahı saat 04.30’da baskın şeklinde bir taarruza karar vermişti. Diğer komutanlarsa gelmekte olan kuvvetlerin beklenmesini önermişlerdi. Herkesin yıpranmış saydığı kuvvetlere Kurmay Albay Mustafa Kemal’in büyük güveni ve inancı vardı. Eldeki bu kuvvetlere verilecek şevk ve inançla, zaman geçirmeden yapılacak bir taarruzun başarıya ulaşacağına inanıyordu. Bu konuda Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, şöyle demiştir:

*“Vakıa hakları vardı. Fakat bu başarıyı, fazla kuvvete sahip olmaktan çok, elimizde bulunan kuvvete azim ve şiddet vermekle ve onları benim tasarladığım gibi kullanabilmekte görüyordum. Geçirilecek zaman, bizden çok düşmana yararlı olacaktı. Onun için, tüm önerilere karşın kesin olarak taarruz edecektim.”*²³⁶

²³⁶ Çanakkale Savaşının Tarihi 2.e 3.kısım, Kur. Bnb. Kadri Perk, sayfa 120

Kurmay Albay Mustafa Kemal'in Anafartalar Taarruzu, 9 Ağustos 1915

Görevi alan Kurmay Albay Mustafa Kemal'in zamanla yarışı başlamıştı. Dâhiyane bir taarruzu zihninde tasarlamıştı. Şahinsırtı yamaçlarında tükenmiş ve enerjisinin büyük kısmını kaybetmiş olan Müttefiklerin üzerine sabaha yakın karanlıkta saldıracaktı. Anzak Kolordusu'nun devam eden muharebelerde verdiği kayıp 12.00 ise artık yapacak bir şey kalmamıştı. **Suvla ve Arıburnu'nda muharebeye sokulan 50 bin kişilik İngiliz kıt'a larının üç günde verdiği zayıat 18 binden aşağı değildi.**

Bu saldırı bilinen usullerde değil baskın tarzında ateş etmek-sizin, süngü hücumu ile yapılacaktı. Saldırının bu haliyle düşünülmesi büyük bir komutanlık sanatı idi. Kitabın başında anlattığımız gibi muharebelerin ulaşılamamış karanlık noktaları vardır. Bu bilgilere ulaşılamaz. Müttefik Kuvvetler Komuta heyeti muharebelerin başladığı 25 Nisan 1915 gününden beri bir noktayı anlayamadı. Karşılarındaki Türk ordusu nasıl bir ordu. Çanakkale muharebelerine katılan Türk ordusunun Askerleri, Subayları ve Komuta Heyeti bütünüyle farklı insanlardı. Müstesna ve istisnai özelliklere sahiptiler. Tek bir amaçları vardı. Vatan Toprağı teslim edilmeyecek. Bunu bedeli olan en kutsal değeri canını verecekti. Çekinmeden savundular, muharebelerin her safhasında öndekiler şehit oldu. Arkadakiler onların yerini aldı. Onların da yerini alacaklar yolda idi. Türk ordusunun tarihten gelen ve halen bu günde devam eden, diğer ordulardan ayırıcı özelliği vatan savunması özelliğidir. Kutsal saydığı değerlerin karşı tarafa teslim edilmemesidir. Karşılığında canını vermeye hazırdır. İnancına göre bu uğurda canını verdiği zaman ölümsüzlükle ödüllendirilecek, şahadet mertebesine ulaşacaktı. Geride bıraktıkları artık şehit oğlu, şehit kızı, şehit anası, şehir babası, şehit eşi olarak anılacaktı. Şehit kelimesi onun geride bıraktıklarının kimliği olacaktı. İşte Mustafa Kemal'in elindeki güç bu güç idi. Mustafa Kemal taarruz kararı verirken kendi askerlerinin ve karşı tarafın sayısı ile ilgilenmedi.

Mustafa Kemal'in emri ile başlayan taarruzla beraber muharebelerin karanlık saati başlamıştır. Bu karanlık saat muharebeler bittikten sonra hayatın kaybedenlerin sayılmaya başladığı ana kadar devam edecekti. Siperlerinde bitkin bir halde, beklenmedik bir zamanda uykulu gözlerle karşısında süngülü Türk askerini gören İngiliz ve Anzak'ların askerleri için ölüm kalım savaşı başladı. Karşı karşıya gelen iki asker ne yaptı. Biri diğerine nasıl saldırdı, diğeri korunmak için ne yaptı. Konuştular mı, çarpıştığı askerin öldüğünü gören asker ne düşündü. Hepsi karanlıkta kaldı ve karanlık saatler böyle geçti. Muharebeler sona erdiği zaman hayatını kaybedenler sayıldı. Türk ordusunun bu çarpışmada haklı gerekəsi vardı vatanını savunuyordu. Müttefiklerin yüzbinleri kaybetmek için başlattığı bu savaşta gerekçesi ne idi. Mustafa Kemal'in Anafartalar taarruzu şöyle yazılır.

Düşmanın en yorgun tükendiği durumda "Cesur Mustafa Kemal Bey, emri alır almaz Tümenen ayrılarak gecenin bütün güçlüğüne rağmen Çamlı Tekke'ye ulaşarak şafakla beraber yapması görevini aldığı taarruzun düzenlenmesine girişti. Önce grubunun konuş ve gücünü etüt etti. Fevzi Bey tarafından alınmış olan taarruz tertibini uygun gördü ve harekâtı idare etmek üzere Conkbayırı'na gitmeye karar verdi.

10.30 sonrada 12'nci Alay, 16'ncı Tümen'e katılmış, 8'nci Tümen Komutanı ve 24'ncü Alay Komutanı gruptan bir saat kadar önce Conkbayırı'na giderek orada durumu görmüşler ve 24'ncü Alay ile saldırının yapılmasını kararlaştırmışlardı. Alay ancak güneşin batma zamanı Conkbayırı'na ulaşabilecekti. Epeyce de yorgundu. Taarruzun güneşin batışından sonra karanlıkta yapılması uygundu. Alay, bir taburuyla Conkbayırı Tepesi üzerinden, diğeriyle solunda olmak üzere iki taburuyla bu taarruzu yapmıştır. Sol-daki tabur beş on adım ilerdeki zayıf düşman siperlerine girmeyi başarmıştı.”²³⁷

²³⁷ Esat Paşa, A.g.e s.274.

9 Ağustos 1915, Kuzey Grubu'nun Başarısı

Muharebelerde üstünlüğü ele geçirmek için bazı müfrezeler görevlendirilir. Anafartalar muharebelerinde Fedai Müfrezesinden bahsedilir. Bu müfreze 'Arıburnu'na çıkmış olan düşmanın bugüne kadar ayağını köstekleyen Kuzey Grubu'na 2'nci, 5'nci ve 16'ncı Tümen komutanlarının yapmış oldukları büyük yardım ve fedakârlığa, 19'ncü Tümen Komutanı Mustafa Kemal Bey'in de büyük bir yardım payı vardı. Saat 05.00'i sonrada 16'ncı Tümen Komutanı Rüştü Bey tarafından tertip edilmiş olan bir fedai müfrezesi, Kanlı Tepe'nin bazı siperlerini ele geçirmiş ise de İngilizlerin attığı bombalarla büyük bir kısmı şehit düşmüştü. Askerlerimizin harika denilecek derecede gösterdiği cesaret ve fedakârlığa karşı düşmanı siperlerimizden çıkarmak mümkün olmamış, siperlerimizin en önemlileri düşmanın elinde kalmıştı. Saat 06.00 sonrada Mustafa Kemal Bey Conkbayırı'na gelerek komutayı ele alıyordu.9-10 Ağustos gecesi düşman bomba, top ve tüfek ateşleriyle Kuzey Grubunu'nun bütün cephesini Anafartalar grubunun sol kanadını büyük bir ateş baskısı altında tutmuştu. Mustafa Kemal'de

'Bu cephede bütün kuvvetler bir elden idare edilirse başarı sağlanacağı kanısındayım. Diyerek- Anafartalar'a gelen kuvvetleri de benim emrime verirsiniz, o zaman kabul ederim!' diyordu.'

238

Conkbayırı'nda Wiltshire Taburu'nun Son Uykusu

Muharebelerde zamanın kullanılması çok önemlidir. Bir askeri 4 gün boyunca istirahat ettirmeden oradan, oraya sürüklerseniz bu askerler gerekli olduğu zaman aşağıdaki olay gibi uyurlar. Bunlar uykuda iken biraz sonrada Mustafa Kemal'in taarruzu başlayacaktır.

²³⁸ Esat Paşa, s.278.

“5’nci Wiltshire Taburu’nun 10 Ağustos’ta yalnız iki buçuk bölüğü ileri hareket emrini aldı, bu hareket emri bu bölüklere o kadar geç yetişti ki bölükler Conkbayırı eteklerine vardığı zaman Mevcut siperlerde bu kıtaları alacak yer yoktu. Ortaklık ağarmağa bir saat kaldığı için bölüklere geriye yamacın dik etekleri arkasına çekilmeleri emrolundu. Burası Yeni Zelandlı rehberin ifadesine göre ateş tutmayan bir yerdi. Fevkalâde yorgun olan Wiltshire bölükleri burada teçhizatlarını çıkardılar ve silâhlarını çatarak kendilerini yere attılar ve dört günden beri bulamadıkları uykuya ilk defa olarak kavuştular.”²³⁹

Mustafa Kemal 9 Ağustos geç vakit Conkbayırı üzerinde bizzat yaptığı bir keşiften sonra ertesi sabah bu noktadan altı taburla bir taarruz yapılmasına karar verdi.

“Şimdi muharebe gemisi tepesinin şimalindeki bütün Türk birliklerine komuta etmekte olan Mustafa Kemal bu tehlikeyi tamamen takdir etmişti. 9 Ağustos geç vakit Conkbayırı üzerinden yaptığı bir keşiften sonra ertesi sabah bu taburla taarruz yapılmasına karar verdi. Bu taarruz İngilizleri sırtın batı yamaçlarındaki payelerde tutundukları mevzilerden geriye atmak ve Rhododendron sırtı ve Çifliği tekrar olarak General Birdwood’un yeni hattına bir çivi sokmak maksadını gütmekteydi. 5/Wiltshire taburu cepheden geriye akarak Sazlıbeyit derenin yatağına doldukları sırada tepenin öbür tarafında altı Türk taburu taarruz için hazırlanmakta idiler.

Türk mukabil darbesi çok iyi tertip edilmişti. Sakin bir gece yapılmak maksadıyla. İngiliz Komutanı, tepeye tarassut postaları göndererek baskına karşı tertibat almıştı. Fakat bu postalar gün ağarmadan biraz evvel Türk bombacıları tarafından geri atıldı yarım saat zarfında da muhalif yamaçtaki cephe hattı bomba akınına

²³⁹ General C.F.Aspınall - Oglander, *Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı, II’inci Cilt, Askeri Matbaa, İstanbul, 1940, s.297.*

uğradı, bunu takiben saat dört buçuk sularında her iki taraftan seri bir topçu ateşi başladı.

Saat 04,45 birdenbire kesif Türk taarruz dalgaları tepenin üzerinden aşağıya doğru akmağa başladı. İngiliz siperi haddinden fazla eratla boğulmuştu ve bunlardan pek azı kurtulabildi. Hem dere içinde silâh ve teçhizatsız olarak istirahat etmekte olan 5 taburu sağ tarafından baskın sureti ile taarruza uğrayarak muhtelif istikametlere dağıldı. Beş dakika sonra Türkler Pinnacle zapt ettiler, fakat bulunan Yeni Zeland makinalı tüfeklerinin öldürücü ateşleri Türkleri burada durdurdu.

Leinsters kıtası derhal Apex mevziini (*Şahin sırtı girişi üzeri*) tutmak için günün kalan akşamında muvaffakiyet etti. Bu mücadelenin devamı esnasında taburun komutanı J. Craske ağır surette yaralanmıştı.”²⁴⁰

Siperlerin Sahibi Ölüler Ve Ölmek Üzere Olanlar

C.F.Aspinall - Oglander kitabında; ‘Warwickshire müfrezesi tek bir adam kalıncaya kadar maktul düşmüştür. 6’ncı Royal Irish Rifles taburu, Yarbay E, C. Bradford yaralı olarak dâhil olmak üzere hemen bütün subaylarını ve eratının yarısını kaybetmişti. General Baldwin ve tugay binbaşısı derhal birinci hatta koşmuşlardı. General Cooper ağır surette yaralandı. 29’ncü Tugay Karargâhı’nın bütün subayları ya maktul düşmüş veya yaralanmışlardı

Saat 10.00 evvele kadar Çiftlik civarında bulunan Baldwin kıtaatı Ağıl derenin sol tarafındaki Cheshire Ridge üzerine ricat etmişlerdi. Türklerde de takip edecek takat kalmamıştı; hatta zapt ettikleri yerde tutunamayacak kadar zayıflamışlardı. Onlar da asıl sırtlara çekildiler. Bu suretle Çiftlik plâtosu her iki tarafça tahliye edilmişti. Burası şimdi yalnız ölümler ve ölmek üzere olanlar tarafından tutuluyordu.’

²⁴⁰ General C.F.Aspinall - Oglander, s.298-299.

9 Ağustos 1915, Anzak Kolordusu İlerliyor

Çanakkale muharebelerinde çeşitli kaynaklarca tartışılan konu Conkbayırı'nın İngilizler tarafından ele geçirilip geçirilmediğidir. Conkbayırı çok kritik bir arazidir. Hemen hemen bütün kaynaklar bu tepenin ele geçirilmesi ile Türk ordusunun mağlup olacağını ve muharebelerin Müttefikler lehine sonuçlanacağını belirtmişlerdir. Bir muharebenin sona ermesi taraflardan birisinin mağlubiyeti kabul ederek teslim olması, karşı tarafın şartlarını ateşkes olarak imzalamasıdır. Türk ordusu her askeri ile bütünüyle savunmakta ve teslim olacağına dair bir belirti yoktur. Dolayısı ile bir tepenin kaybı ile teslim olacak bir ordu görüntüsü vermemektedir.

Diğer bir husus Conkbayırı'nın ele geçirilmesi konusudur.

Conkbayırı'nın ele geçirilmesi demek orasını kontrol eden arazi parçalarını ele geçirmek demektir. Tepenin ucuna kadar gelip tutunamamak orasının ele geçirildiğinin anlamı taşımaz. Anı-larda bunu doğrulamaktadır.

“8 Ağustos saat 03.30'da Yeni Zelanda Tugayı ve takviye birlikleriyle pekleştirilmiş, İngiliz kuvvetleri Conkbayırı tepe istikametinde üstün bir ateş desteği altında ilerleyerek burayı ele geçirdiler. Çanakkale Boğazı'nın mavi sularını görmek onları sevindirmiş gibiydi. Sağda Düztepe ve solda Besim tepe birliklerimizin elinde direnmekte idi. Conkbayırı'nı ele geçiren İngilizler, yan ateşlerimizle epey kayıp verdilerse de burada direnmeyi başardılar.

8 Ağustos öğleden sonra Conkbayırı'nda 64'ncü Alay'ın İngilizlere yaptığı saldırı, tepenin en yüksek noktasının ele geçmesini sağlamışsa da İngilizler bu tepenin yirmi metre gerisinde, arka

yamaç mevziinde tutunmayı başarmışlardı. Aslında tepenin güney kısmı da ellerindeydi”²⁴¹

11 Ağustos 1915 Çarşamba Günü Yapılan Harekât

Muharebelerin iki dönemi vardır. Sıcak ve soğuk dönemi. Muharebelerin sıcak döneminde siperler ve askerler birbirine girmiş boğaz boğaza saldırı yaşanır. Soğuk döneminde ise hareket etmeden karşı tarafın ateşinden korunur ve yaralar sarılır. Kayıplar sayılır.

“Saat 02.30’da Anafartalar Grubunu’nun sol kanadında şiddetli piyade ve makineli tüfek ateşleri duyulmaktaydı. Saat 04,30’da Kuzey Grubu topçusu Kanlı Sırt’ı düşman eline geçen kısmım şiddetli bir ateş altına almaya başladı. Bu ateşe kısa süre sonra düşman da karşılık verme ye başlamıştı. Topçumuzun mermisi kalmamış, el bombası ise çok azalmıştı. Birliklerimizin siperlerde bulunuşundan dolayı şimdiye kadar tesiri pek az görülmüş olan düşmanın kara ve deniz topçusu büyük çaptaki toplar ve obüsler ile ilerleyen ve açıkta bulunan birliklerimize pek büyük kayıplar verdiriyordu. Anılarda şöyle nakledilir;

Önceleri bir veya ikişer kez görülen uçaklar, 9 Ağustos’tan sonra aralıksız ve çok sayıda üstümüzde uçmaya başladılar. Esirlerden aldığımız bilgiye göre Arıburnu’na 13’ncü ve Kemikli Bölgesi’ne 10’ncu ve 11’nci Tümenler çıkmışlar. 13’ncü Tümen, Avusturalya tugaylarından birini emrine alarak Conkbayırı’na saldırmış, Avusturalya tugayı sağda, üç tugaydan kurulu diğer tümen solda olmak üzere Conkbayırı’nı ele geçirinceye kadar az dayanışma görmüşler. Fakat 9 Ağustos’ta fazla hırpalanmışlar. Saat 07.15 sonraya kadar süren hafif düşman topçusunun ateşi Anafartalar’ın solunda piyade ile karışık bir ateş halinde sürmüştü ve

²⁴¹Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları (Haz:İhsan Ilgar) Baha Matb.İst.1975 s190

sabaha kadar aralıklı olarak devam etmişti. Ara sıra buna bomba atışları da karışlıyordu.”²⁴²

12 Ağustos 1915 Perşembe Günü Yapılan Harekât

Muharebeler kontrolden çıktı. Bir türlü amacına ulaşamayan Müttefikler intikam almak ister gibi 12 Ağustos 1915’te topçu ateşi başlattı. Saat 04.30’ da yine topçu ateşi başladı. Mermi sarf etmekten çekinmeyen İngilizler, aralıklı olarak Conkbayırı’nı, Düztepe ile Su yatağını ateş altına alıyorlardı. Akşama kadar da piyade ateşi ve bomba atışının arkası bir türlü alınmadı. Karadan ve denizden de toplar, herhalde taarruzdan yılmış olan piyadelerinin moral gücünü arttırmak için Türk siperleri üzerine çelik parçaları yağdırmakta idiler. Türk siperlerinden de gece de süren hafif bir ateşle bu çılgınca saldırıya cevap vermeye çalışlıyordu.

13 Ağustos 1915 Cuma Günü Yapılan Harekât

Sayısız mermi atılıyor ve sayısız topçu ateşi yapılıyor. Amaçsız ve hedefsiz. Hiç bir taktik kurala uymadan düşman hafif saldırılarını üstün bir atışla pekleştirerek sabahın erken saatlerinden itibaren top, makineli tüfek, piyade atışlarıyla siperlerimiz üzerinde moral yıkıntısı yapmaya çalışlıyordu. Saat 05.30 sonrada bir bomba 57’nci Alay’ın muharebe idare yerine isabet ederek alay komutanı ve yanındakileri şehit etmişti. Düşman şimdi de topçu ateşlerini uçak gözetlemesiyle düzenliyor, birliklerimizi sürekli ateş altında tutuyordu. Bütün gece bu atışlar aynı biçimde sürdü durdu. Bu öyle gösteriyor ki düşman elindeki cephaneleri geri götürmektense bir an önce elden çıkarmak hafiflemek niyetindeydi.

İkinci Anafartalar Savaşı,21 Ağustos 1915

Harp görevi sona eren komutanlardan birisi başarılı olup muharebeleri kazanmıştır. Diğeri ise muharebeleri kaybetmiştir. Bir köşeye çekildikleri zaman kendilerini vicdani muhasebeye tabi

²⁴²Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları (Haz:İhsan Ilgar) Baha Mat.İst.1975s. 283

tutarlar. Başarısız olan komutanın düşünceleri karışıktır. Sık, sık keşke kelimesini kullanır vicdanı rahatsızdır. Sonuçta hayatını kaybeden ve sayılan insandır ve insanın kutsal yaşamıdır. Müttefiklerin yaptığı 21 Ağustos 1915 taarruzu bu düşünceye tipik bir örnektir. 6 Ağustos 1915'te başlattığı taarruzlarla şimdiye kadar çok ağır kayıp veren Müttefikler son bir hamle peşinde idi. Şimdiye kadar 7 Ağustosta Kocaçimen'e doğru, 8 Ağustos'ta Mestan-tepe'ye doğru, 15 Ağustos'ta Kireçtepe'ye doğru yaptığı saldırılarda başarılı olamamışlardı. Müttefik komutanı Hamilton birliklerinin artık savaşa azim ve kabiliyetini kaybettiğini görmemelikten gelerek yeni bir denemeye girişti. Komuta değişikliği yaptı, takviye yeni birlikler getirdi ve Seddülbahir'den getirdiği 29'ncu Tümen'i muharebeye soktu. Amacı birliklerinin temas hattından ileriye yeni tümenle taarruz ederek onların ele geçiremediği hedeflerin ele geçirilmesiydi. Bir günde 5000 insanını kaybetti, Sonuca ulaşamadı. Kolordu komutanı Esat Paşa anılarında bu olayı şöyle nakleder:

“Bu saldırı sırasında 29'ncu Tümen'in bir tugayı, bir fundalık yangını ile karşılaşmış, yanmamak için kaçarken bir yar içerisine düşerek buradan yediği ateşle yok oluvermişti. Diğer iki tugay da aynı yola düştüler. Avusturalyalı süvari tümeni, gündüz topçu ateşi altında Lale Baba'dan ilerleyerek akşamüstü taarruza katılabilmiş fakat bir başarı elde edememişti. Bugünkü savaşta 29'ncu İngiliz Tümeni'nin kaybı beş bin kişiye ulaşmış ve beklenen sonuç hiçte alınamamıştı.”²⁴³

ASKERİN SİPERDEKİ 24 SAATİ

Bu savaş dünyada eşi görülmemiş bir insan kıyım savaşıdır. Türkler açısından vatanını savunmak için canını dişine takarak çok zor şartlar altında yaptığı bir muharebedir. Karşı taraf açısından ise bir büyük insanlık dramıdır. 250.000 kişilik bir kuvvetle

²⁴³ Esat Paşa, s.287.

saldıran müttefik askerlerinin yarısından fazlası sömürge askeri-
dir. Bunların kaybı ise çok fazladır. Çok dar bir alan olan Geli-
bolu'da 500.000 asker çarpışmıştır. Belgelerde Türk ordusu mev-
cudu 251.309 (251.132) olarak belirtilmektedir. Bunlardan 64.440
kişi çizelgede malul ve diğer sebeplerle kıtalarından ayrılan,
21.498 kişi muhtelif hastalıklardan vefat eden, 10.067 kişi kayıp
ve esir, 100.000 kişi yaralı, 55.127 kişi şehit olarak belirtilmekte-
dir. Ayrıca aynı çizelgede İngilizlerin ve Fransızların kaybının
Türklerin kaybından fazla olduğu görülmektedir.

Kıyım yukarıdaki sayılardan anlaşılmaktadır. Bizim kayıpla-
rımızdan 55.127 kişi muharebe sahası veya hastanelerde hayatını
kaybederek şahadet rütbesine erişmişlerdir. Sorun yaralılara ne ol-
duğudur. Ağır yaralı olup ta hayatı kurtulan fakat gözünü, kolunu
bacağını kaybedip sakat kalan askerlerimiz hayatlarının sonuna
kadar gazi olmak onurunu yaşarken hissettikleri muharebe acısını
kendileri ve çevresine hissettirmişlerdir.

Muharebe acısı ifadesi çok geniş kapsamlı bir ifadedir. Bir as-
ker cephede bulunduğu sürece bu acıyı yaşar. Şimdi bu acıyı ya-
şayan bir askerin siperdeki 24 saatine değinilecektir.

Bir Askerin cephedeki 24 saati

Müttefikler açısından, gemilerden muharebe sahasına getiri-
len askerlerin iki yaşamsal alanı vardır. Birincisi geri bölge diye
adlandırılan muharebe dışı faaliyetlerinin cereyan ettiği bölgedir.
İkinci bölge bu bölgenin ilerisindeki savaşı siperler bölgesi-
dir. İkinci bölgeye ağırlıklar bölgesinde denebilir. Ağırlıklar bölge-
sine muharebeleri destekleyen her türlü faaliyet yürütülür.

Askerin Sipere Cepheye Gelineye Kadar Safahatı

1. Memleketinden ayrılma,
2. En yakın toplanma yerine geliş,
3. Burada sağlık kontrolü ve ilk eğitim,
4. Personel şubesinde cephe görevi yapacağı birliğe gönderme,

6. Cephede görev yapacağı birlikte hazırlık ve muharebeye katılma,

Muharebeye katılan bir askerin başına gelenler,

- 1.Sağdır. Hayatını kaybetmemiştir,
- 2.Şehit olmuştur. En yakın şehitlik veya muharebe sahasında beklemeden defnedilir,
- 3.Yaralanmıştır,
 - Yarası hafifse ilk sargı yerinde kalır,
 - Yarası ağırsa en yakın sahra hastanesine gönderilir,
- 4.Esir düşmüştür.
- 5.Firar veya kayıptır.

Cephedeki bir askerin esas görevi yaptığı alan siper yaşamsal alanıdır. Siperde bulunan bir askerin 24 saati ise,

Çarpışma olmadığına göre pasiftir ve siper önünde elleri te-tikte gözcü görevinde veya siper içinde istirahattadır. Uyku ihti-yaçları nöbetleşe siper içinde karşılanır. Tuvalet ihtiyaçları ise yine siper içinde ve sipere bağlı yerde karşılanır. Uyku ve temizlik ihtiyaçları asla siperdeki savunmayı tehlikeye düşürecek şekilde olmaz. Askerler tarafından hiç seilmeyen an gece karanlığıdır. Siperler arası mesafe 10 metre ile 50 metre arasında olup şimdiye kadar kayda geçen hiçbir muharebede birbirine bu kadar yakın si-perler yoktur. Dolayısıyla o dönemim donatımına göre siperleri aydınlatılması söz konusu değildir. En ufak bir ışık karşı tarafa si-perlerin yerini tespit ettirebilir.

Yine asker siperde gece karanlığında kendisi ile baş başa kö-tümser düşüncelere dalar. Bir önceki çarpışmada kaybettiği yanın-daki arkadaşına gözyaşı döker, yaralanan arkadaşının ne durumda olduğunu düşünür. Memleketi ailesi aklına gelir bıraktıklarına ne olduğunu düşünür geri dönüp dönmeyeceğini düşünür. Bu düşün-celerle sessizce gözyaşı dökerken eğer elinden geliyorsa ezik

Anadolu şarkısı mırıldanır. Siperin diğer köşesinden de yine bir şarkı mırıltısı duyulur. Düşman siperlerinden de bu şarkılara kendi dillerinde katıldıkları anılarda anlatılmaktadır. Sabah olduğunda kulağı komutanında çarpışma emrini bekler. Çarpışma başladıktan sonrada her şeyi unuttur. Tek bir hedefi vardır. Hayatta kalmak. Eğer hayatta ise yine siperdeki yaşamına döner. Yaralanmışsa alır götürürler, şehit olmuşsa yine alır götürürler.

Bir askerin siperdeki 24 saati budur. Müttefik askerlerin ise bizden farklı olmamakla beraber onların çok sıkıntıda olduğu bilinmektedir. Her şeyden evvel böyle bir sıkıntıya alışkın olmadıkları gibi hayatta kalma ümitlerini kaybetmektedirler.

Askerler Siperlerden Saldırıya Geçerken Neler Düşündüler.

Bu belge siperlerden saldırıya geçen askerlerin neler yaşadıklarının açık ifadesi olarak görülmüştür. Sadeleştirilerek açıklanmaktadır.

Osmanlı Orduyu Hümayunu Başkumandanlığı Vekâleti Şube: 2 Numara: 16183 Harp Matbuat Karargâhından alınmıştır. Bu harpte dolaşan bir Alman muhabiri tarafından yazılan:

“Gelibolu tepeleri üzerinden atla gidiyorum. Etraf sükûn içinde... Uzaklarda bir müezzin akşam ezanı okuyor.

Vadilerden gelen beyaz ve şeffaf bir sis, din ve vatan uğrunda fedayı can eden kahramanların necip ve saf ruhlarıyla birlikte semaya, doğru yükseliyor. İşte Çanakkale kahramanları böylece yükseliyorlar!

O gün pek sıcaktı.

Orada, yüz metre uzakta İngiliz siperleri bulunuyor ve tüfek kabzalarından sıkıca kavramış yüzlerce kahraman askerler, bunlara karşı hazır duruyorlar. Öbür tarafta her şey sakin. Yalnız, o menhus tel örgü mâniaları güneş ziyasından parıldıyor. Yüzbaşı Hüseyin Ali kendi avcı siperleri içinde dolaşıyor. Etraf, o kadar

sakin, o kadar latif ve rahat ki... Avcı hatları ilerlemeye başladı... Taarruz kızışıyor...

‘İleri, Allah yardım ediyor! Allah verecek. Ali'ye dürt, Mehmet ileri! Haydin hep birlikte! İleri! Abdullah dermanın kalmadı mı? Yaralandın mı yoksa? Düşman siperleri işte şurada! Şimdi onu alırsınız... Allah! İsabet etti!’ Öbürleri daima ilerlemekte... Yeni kitleler geliyor, öne geçenler daima çoğalıyor. Kurşunlar, yağmur gibi yağıyor, şarapneller öterek patlıyor.

‘Asker! Çabuk! Siper kazan! Çabuk cephane getirin! Kurşunları buraya dök! Sükûnetle nişan al! Daha ileriye... engeli dolaşıp siperlere girmeli. Haydi, çocuklar, hücum! Hücum!’ Siperler içine girdik. ‘Son düşmanları tart ediniz! Dur, Mehmet! Ali bana yardıma gel! Benim karşımda da çok var! Sabret! Geliyorum!’ Göğüs göğüse geliniyor. Bir taraftan yeni askerler sel gibi ilerliyor, daima yeniler geliyor...

Şarapneller havada patlıyor...

Düşman burada yılıp kaçıyor. ‘Pekâlâ, bırakma!’

Diğeri merakta... Onlar o kadar çok ki! Zararı yok! Sebat et! İşitiyor musun? Sebat!

Kaçanlara ateş edin! Ahmet! Siperi bir kişilik daha genişlet! Siz de kazanız, siperler derince olsun. Kum torbalarını öbür taraftan koyunuz.

Çabuk çocuklar, çabuk! Vakit yok! Düşman mukabil taarruza başlıyor. Cephane buraya! Koş! Yoksa kurşunla vurulacaksınız! Koş!’ Düşmanı ateş karşılıyor ve artık yaklaşamıyor. Askerler kazma, kürekle geliyorlar. Siperler derinleştirildi ve gerideki saflar irtibat tesis olundu.

Ölüler yatıyor, yaralılar inliyorlar ve güneş artık batıyor. Yüzbaşı Hüseyin Ali, zapt edilen düşman siperinden ağır ağır getiriliyor. Bir kurşun alınına isabet etmiş. Nazarları, ateşin ve zafer sevinçleriyle parlıyor. Orada ta memleketin cenup taraflarında beyaz ve küçük bir şehirde onun için ağlayan sevgilisi. Onu şimdi şanlı

ve nişanlı görünce kim bilir ne kadar sevinecektir! Ben Gelibolu tepeleri üzerinde atla gidiyorum. Ortalık o kadar sükûn ve sükût içinde ki!”²⁴⁴

Ne Yediler

Cephedeki askere Devlet tarafından günlük tahsis edilen yiyecek nizamnamelerde gösterilmiş olup miktarı şöyledir.

Un 600 gr , Et 250 gr, Pirinç 86gr, Yağ 10 gr, Soğan 31 gr
Tuz 31 gr, sebze 67,5 gr.

Yukarıdaki listenin anlamı ise bir askere üç öğün yemek verilecektir. Öğünlerde 250 gram et, 67,5 gram sebze verilecektir. Yani et sebzeden fazla olmalıdır. Yazılan ve verilmesi gereken bu olmasına rağmen savaş şartlarında tam karşılandığı söylenemez. Bu doğaldır çünkü muharebe ortamlarında ikmal konularında hep aksama olmuştur. 3 öğün yemek, sabah çorba, öğlen ve akşam sıcağı yemek. Bunlar çoğunlukla verilemedi, verilenler soğuk geldi, ısıtılmadı, Askerin karnı doymadı, Ekmek torbasındaki ekmek ve dağıtılan meyve yeterli olmadı. Bütün bu yaşananlara savaş şartları dendi.

Birliklere tahsis edilen yiyeceklerin mutfaklara ulaşınca kadar takip ettikleri yol ise, tedarikten ilk sorumlu Yurt içi depolarıdır. Bunlar depoladıkları yiyecek maddelerini Menzil depolarına gönderirler. Sonra yemekler Tabur seviyesinde pişirilir.

Bunun için Tabur seviyesinde mutfaklar oluşturulmuş,

1. Mutfaklar birlik siperlerine mümkün olduğu kadar yakın tesis edilmiş,
2. Yemekler büyük kazanlarda pişirilmiş,
3. Pişirmek için odun ateşi kullanılmış,

²⁴⁴ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müd. *Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın No:73, Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeleri, S.68.*

4. Bütün zorluklara rağmen pişen yemekler siperlere ulaştırılmaya çalışılmış,

5. En büyük korku odun ateşinin çıkardığı duman olmuş, Müttefikler bu duman yüzünden mutfakları sürekli ateş altına almış,

6. Anılarda şehitlerin çokluğundan siperlere geçilemediği ve yemeklerin zamanında verilemediği de belirtilmektedir.

7. Gerek yemek pişirme gerekse diğer ihtiyaçlar için su sıkıntısı çekilmemiş,

8. Suyun bol olması sağlık ve temizlik sorunlarını çözmede yardımcı olmuş,

9. Müttefikler ise sıcak yemek ve su ihtiyacı konusunda bütün muharebeler boyunca çok sıkıntı çekmişlerdir. Bilhassa her gün konserve yiyen ve suyu az olan bir müttefik askeri siper yaşamı çekilmez hale gelmiştir.

Nasıl Yaralandılar, Yaraları Nasıl Sarıldı?

Çanakkale savaşlarında kayıplar farklı kaynaklarda farklı sayılarda verilmektedir. Gerçek olan bu rakamların bir birine yakınlığıdır.

Türk ordusu mevcudu (MSB tarafından yayımlanan 'Karargâh Abidesi Kahraman 57.PA' kitabında) 251.309 (251.132) olarak belirtilmektedir. Bunlardan 64.440 kişi çizelgede malul ve diğer sebeplerle kıtalarından ayrılan, 21.498 kişi muhtelif hastalıklardan vefat eden, 10.067 kişi kayıp ve esir, 100.000 kişi yaralı, 55.127 kişi şehit olarak belirtilmektedir.

Ayrıca aynı çizelgede İngilizlerin kaybı 216.000, Fransızların kaybı 115.000 toplam 331.000 olarak geçmektedir.

Bunun anlamı ise yaralı sayısı muharebeye giren askerlerin yarısına eşit olduğudur. Bu tabloda diğer dikkati çeken ise 21.498 kişinin yaralanma dışında muhtelif hastalıklardan vefat ettiğidir.

19 Mayıs gece taarruzunda şehit olan Türk askerleri 24 Mayıs'taki ateşte toplanmıştı. Sıcakta 5 gün kalan askerlerin çıkardığı koku ve görünüş bu savaşın en kötü anıydı. Askerler cepheye bulunduğu sürece bu anı hiç unutmadı.

Savunma imkânları açısından biz yüksek sırtlarda idik. Bu bize düşmanın saldırılarında avantaj sağlıyordu. Onlara hücumla geçerken tepeden aşağı uçarak gidiyorduk. Hâlbuki onlar bizim siperlere saldırırken tırmanma zorunda olduklarından hızları kesiliyordu.

Askerin psikoloji açısından biz daha sağlamdık. Onlardan çıldıranlar oluyor biz ise hiçbir şey yokmuş gibi hücum emrini bekliyorduk. Hücumda her iki taraf için tarif edilemez ve bu muharebelerin karanlığında kalmış binlerce olay yaşanıyor.

Her askerin en büyük problemi uykusuzluktu. Diğerleri ise beklenen acı sondu. Siperler önünde ve içinde ölen ve yaralanan askerleri görünce kendilerini çok kötü hissediyorlardı. Diğer bir önemli sorun ise karşı taraf açısından bunun nasıl sonuçlanacağı idi.

Ağustos ayında cereyan eden muharebelerde aşırı sıcaklar, sinekler ve yayılan pis koku mevzilerdeki askerlere ıstırap yaşıtıyordu. Pire ve Bit salgını önlenemedi. Beslenme eksikliği ve aşırı yorgunluktan ayakta kalamayarak ölen asker sayısı fazla idi.

Sağlık hizmetlerinde en büyük sorun ilk ve acil yardım malzemelerinde oluyordu. Askerler yaralandıktan sonra sırasıyla ilk müdahale kıtasında ve o zamanki ismi sargı yerinde oluyordu. İlk müdahaleden sonra yaranın durumuna göre yaralı askere iki yol görünüyordu. Yarası hafifse birliğinde kalacak ve ilk fırsatta muharebe görevine dönecekti. Onu burada bekleyen tehlike yarasının iltihaplanması ve tedavisi zor bir hal almasıydı. Çoğunlukla bulunan yerlerin temizlik şartları sargı bezi ve pamuk yokluğu tendir diyot yokluğu ve toprakla temas sonucu hafif yaralı askerlerde kaybediliyordu. Askeri yarası ağır ise buradan araba durak

yerlerine gönderiliyordu. Burasının anlamı daha geriye Esas Sargı Yeri'ne taşınmasıdır.

Askerlerin yarası mermi, el bombası ve topçu ateşi sonucu isabet eden şarapnel parçaları. Bizimkilerde süngü yarası çoğunlukla yoktu. Kars tarafın süngü yarasının fazla olduğu değerlendirilmektedir.

En büyük sorun muharebelerin bütün cephede olduğu zaman gelen yaralı sayısıdır. Binlerce yaralı olduğu ve bunlara nasıl hizmet verildiği tahayyül dahi edilememektedir. Ne kadar duyarlı olursanız olun, ne kadar tedbir alın yaralıların hepsine aynı müdahaleyi yapamazsınız. Nitekim öyle olmuştur. Sıhhiye birlikleri yaralıları toplamak için cephe hattına kadar sokulmuştur. Bazı günlerde 4000 kadar yaralı olduğu yazılmaktadır. Ayrıca siperlerin önlerinde yaralananların uzun süreli beklemeden dolayı hayatlarını kaybettiklerimde bilinmektedir.

Yaralıların son durağı Asker Hastahaneleridir. Ataşe Başkanlığı tarafından yayınlanan kitaplarda açıklayıcı bilgiler mevcuttur.²⁴⁵ Birliklerde sıhhiye birliği olarak en küçük birlik tümenlerdi. Bu tümenlerde bulunan sıhhiye birliklerinin ismi sıhhiye bölükleriydi. Kolordularda seyyar hastahane, Ordunun ise sabit hastanesi, Yurt için dede yine sabit hasta haneler vardı. Cephede görülen hastalıklar ise; en çok görülen hastalıklar sıtma, dizanteri, tifüs, kolera, iskorbüt idi.

Şehitler Nerelere Nasıl Defnedilmişlerdir?

Birinci Dünya savaşı öncesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti (Kızılay) gerekli hazırlıkları için ön plânlama yapmasına rağmen aynı anda

²⁴⁵ (Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi, V. Cilt, Çanakkale Cephesi Harrekâtı, I. Kitap, Ank. Gnkur. Basım Evi, 1993.ve TSK Tarihi Birinci Dünya Harbi İdari Faaliyetler ve Lojistik, Genelkurmay Basımevi,1985)

biri birinden yüzlerce kilometre uzakta açılan cephelerde etkili olması beklenemezdi. Hele 18 Mart 1915 te Deniz Muharebeleri ile başlayan Çanakkale Savaşı Kızılay'ı zor durumda bıraktı. 25 Nisan sonrası yoğunlaşan yaralı nakli dolayısıyla hemen ek hastaneleri açmaya başladı.

Bunun için:

- Mevcut hastaneleri hazır hale getirdi.
- Okul ve diğer yerleri hasta hane haline getirdi. Muharebeler sırasında açılan İstanbul'da açılan hastanelerin toplamı 52'ye ulaştığı çeşitli kaynaklarda yer almaktadır.

Çanakkale muharebelerinin tipik özelliği cephedeki çarpışmaların çok sık ve zor oluşu yaralı sayısını olağanüstü artırmasına rağmen İstanbul'a Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezine yakın olması sağlık hizmetlerini kolaylaştırmıştır.

Buraya gelen yaralıları akıbet beklemektedir.

- Yarası tedavi edilecek sağlığına kavuşacak.
- Bütün ihtimamlara rağmen kurtarılamayarak şehit olacaktı.

İyi olanların kıtalarına sevkini sağlamak için Misafirhaneler açıldı. Kayıtlar en önemlisinin Sirkeci ve Haydarpaşa'daki misafirhaneleri olduğudur. Bunlar ilk fırsatta ulaştırma imkânlarına göre kıtalarına sevk edilirler.

Şehit olanları ise iki bölümde incelemek gerekir.

- Cepheye şehit olanlar bunlar ilk fırsatta bulundukları yerlerde defnedilirler. Bunun için günümüze intikal eden sayısız şehitlik vardır.

ÇİLELERİ BİTMEDİ

27-28 Kasım 1915 gecesi fırtınayla karışık yağın kar dolayısıyla, yağmurda ıslanan Türk erlerinden binlercesi, hastalanmış ve pek çoğunun geriye gönderilmesi gerekmiştir. Soğuktan,

donanlar olmuştur. Bu afetin neden olduğu Türk zayıflığının ayrıntıları, aşağıda gösterilmiştir.²⁴⁶:

Anafartalar Grubu'ndan 11,9,ve 6'ncı Tümenlerden toplam 53 kişi boğulmuş,248 kişi donmuş,255 kişi kaybolmuş böylece 556 Türk askeri zayıflığı verilmiştir.

Bu sel, fırtına ve soğuk afeti İngilizlerin bulunduğu kesimde de büyük zararlara neden olmuştur. Türk mevzilerine oranla daha düz ve alçak yerlerde olan İngiliz siperleri, tümüyle su altında kalmış. İskeleleri, dalga kıranları ve küçük deniz araçlarının pek çoğu hasara uğramıştı.

İngiliz İnceleme Komisyonu'nun raporuna göre, 280 İngiliz eri donmuş veya boğulmuş; 16.000 İngiliz askeri de, hastalanmıştır. Fırtına dolayısıyla, hastaların tahliye olanakları olmadığından 86'ncı Tugay saf dışı olmuştu. Ortaya çıkan bu durum müttefik kuvvetlerin çekilme kararında etkili olmuştu. "²⁴⁷

ÇANAKKALE CEPHESİNİN TAHLİYESİ VE SAVAŞIN SONU

General Ian Hamilton görevden alınarak yerine General Charles Monro atandı. Monro cephede yaptığı incelemelerin ardından 3 Kasım 1915'de İngiliz Yüksek Savunma Konseyi'ne cephe hakkındaki görüşünü, "Gelibolu tahliye edilmelidir" şeklinde bildirmiştir. 6 Kasım 1915 günü İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener Gelibolu'ya geldi. Tahliye işlemleri 10 Aralık 1915 tarihinde başladı. Gizlilik sağlanması amacıyla tahliye sadece geceleri yapıldı. yürüdüler, iskelelere battaniyeler serilmişti. 19 Aralık 1915 akşamı son asker de cepheden ayrılmıştır. Tahliye başarıyla planlandı ve

²⁴⁶ Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi, 3. Cilt Çanakkale Cephesi Harekâtı, S.476

²⁴⁷ Hamilton'un raporuna göre ise: 12000'i Anafartalar cephesinde 2700'ü Arıburnu cephesinde olmak üzere 14700 kişi hastalanmıştı. Oglander, Cilt-2 S.422'de yalnız Suvla'da 5000'den fazla donma vakası olduğunu, 2000 kişinin boğulmuş veya donarak ölmüş olduğunu yazmaktadır.

yürütüldü.Bütün cephenin tahliyesi 9 Ocak 1916 sabahı, saat 03:20’de tamamlanmıştır.Tahliye edilen asker sayısı 36.000. Bunun dışındaki bölgede kendilerine hizmet eden çok sayıdaki hayvanları imha etmişlerdir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ÇANAKKALE SAVAŞININ SONUÇLARI VE BIRAKTIĞI İZLER

Çanakkale Boğazı Çanakkale Muharebeleri öncesi üç büyük devletin stratejik ilgi alanı içinde idi.

Birincisi, İngiltere kurduğu büyük sömürge imparatorluklarını korumak bunlara giden yolları emniyete almak ve Akdeniz’de kontrolü sağlamak.

İkincisi, Almanya İngiltere’nin stratejik üstünlüğüne son vermek için Doğuya doğru yayılmak

Üçüncüsü, Rusların ılık denizlere ulaşma stratejisi ve isteği.

SONUÇLARI

Bu üç devletin emeli Çanakkale Boğazı’nın kapısında bulunuyordu. Genelde Avrupa kıta güvenliği Akdeniz’i içerdiğinden Akdeniz’i ileriden koruyan boğazlara Rusya’dan önce ulaşmak Avrupalı güçlerin stratejik hedefi idi. Büyük devletlerin Boğazlar

üzerindeki kısaca açıklanan bu emellerini, onları kendi aralarında da gizli bir takım mücadelelere yöneltmişti.

Nitekim, Rus Dışişleri Bakanı Sazanof, Çar tarafından da onaylanan bir raporunda;”²⁴⁸ Boğazların güçlü bir devletin eline geçmesi, Güney Rusya’nın ekonomik hayatının, o devletin egemenliği altına girmesidir demek ve bu durumun önlenmesi için, İstanbul’un alınmasını önermekteydi. Öte yandan Kasım 1911’de Rusya’nın, Osmanlı Hükümeti’ne Boğazlar üzerindeki istekleriyle ilgili bir notasından haberdar edilen İngiltere ve Fransa, Rus isteklerini retle karşılamıştı. - Çanakkale’de denizde ve karada kazanılmış olan bu büyük zafer Osmanlı İmparatorluğuna moral vermekle beraber, Birinci Dünya Savaşı sonucunda müttefiki Almanya ile birlikte mağlup kabul edilmesi yinede sonucu değiştirmemiştir. - Bu savaş imparatorluk içinde vatana bağlılığın ne demek olduğunu yeniden ortaya koymuştur. Bir başka deyişle Çanakkale’de ölmesini bilenler, Türk milletinin Anadolu’da yaşamaya devam edeceğini göstermiştir.

- Rus Çarı Nikola her cephede Rusya’ya kan döktürmesine rağmen Çarlığını koruyamamış ve 1917 Rus Devrimi gerçekleşmiştir.

- Eğer Müttefikler bu cephede başarılı olabilselerdi savaş kısa sürede bitebilir, Diğer cephelerdeki Türk Orduları teslim alınır ve İstanbul işgal edilirdi. Müttefiklerde savaş öncesi anlaştıkları paylaşma projelerini hemen devreye sokabilirdi.

- Donanmanın Boğaz’dan geçemeyişi, İngiltere ve Fransa açısından olumsuz sonuçları beraberinde getirmiştir. Savaştığı Türk ordusu karşısında çok güçlü olmalarına rağmen aldıkları yenilgi, Sömürgeleri dahil diğer alanlarda kendini göstermeye başlamıştır.

²⁴⁸ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V’inci cilt, Çanakkale cephesi harekâtı 1’nci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1993,s.282

- Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi İngiliz sömürgeleri bu savaşın sonunda bağımsızlık hareketleri için ilk adımı atmışlardır.

- Çarpıştıkları Türk askerinin kendilerine söylenenin aksine muharebelerde nasıl vicdani ve insani duygulara sahip üstün insan nitelikli, askerler olduklarını görmüşlerdir. Çanakkale muharebelerinin bir başka ilginç tarafı da bu günkü İsrail Devleti'nin kurulmasında etken olduğudur. Siyonist liderlerinden Vladimir Eugene, 'Gönüllü Yahudi Birliğinin Hikâyesi' adlı eserinde, konuyu dile getirmektedir: 'Gelibolu'ya yolladığımız 600 kadar gönüllü Yahudi askerlerinin savaşlar sırasında gösterdiği üstün çaba ve başarı davamızın dünyaya tanıtılması ve dikkate alınması bakımından çok yararlı olmuştur.'²⁴⁹

Anadolu'nun savunulması ruhu burada doğarak Türk Kurtuluş Savaşında devam etmiştir.

Askeri açıdan ne denli güçlü olurlarsa olsunlar Dünyada yenilmeyecek güç olmadığı bu muharebelerde ortaya konmuştur. Kendinden çok emin devasa bir güç sayıca çok az Türk ordusu tarafından mağlup edilmiştir. 1911-1912 Balkan Savaşı'nda onuru kırılan Türk ordusu bu muharebelerde kendisini ispat ederek Kurtuluş Savaşını gerçekleştirmiştir.

Deniz ve Kara harekâtıyla bir bütün olarak gerçekleştirilip tüm anlam ve çarpıcılığıyla Türk Harp Tarihi'nde yerini alan Çanakkale muharebeleri, Mustafa Kemal (Atatürk) gibi bir dâhiyi yaratmış, Birinci Dünya Harbi'nin bitiminden hemen sonra başlayacak olan Milli mücadelenin komuta kadrosu başta Mustafa Kemal olmak üzere burada muharebe tecrübesi ve Türk askerine itimadı kazanmıştır.

²⁴⁹ Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V'inci cilt, *Çanakkale cephesi harekâtı 1'nci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara, 1993,s.285*

Çanakkale muharebeleri Birinci Dünya Savaşı'nda uygulanan siper muharebelerinin tipik örneklerini taşımaktadır. Bu muharebelerin belirgin özellikleri ise,

Birincisi: *zayıfatın çok fazla olmasıdır. Müttefikler ve Türkler 500.000 askerinden %50 sini bu savaşta kaybetmiştir.*

İkincisi: *Savaşta siperinde döğüşme azim ve kabiliyetini kaybetmeyen taraf muharebeleri kazanmıştır. Kazanan Türk ordusu olmuştur.*

Üçüncüsü: *Komutanların komuta ettikleri birlikleri yanlış sevk ve idare ettiklerinde ağır kayıplar verdikleri görülmüştür.*

Dördüncüsü: *Bir Komutanın kendisine verilen görevi başar-ması esas olmakla beraber bu savaşta insani değerleri, komutanlık geleceğine değıştiren komutanlar görülmüştür.*

ÇANAKKALE SAVAŞININ BIRAKTIĞI İZLER

*“Çanakkale Zaferi, Türk askerinin ruh kudretini gösteren şayanı hayret ve tebrik bir misaldir. Emin olmalısınız ki, Çanakkale muharebelerini kazandıran bu yüksek ruhtur.”*²⁵⁰

M. Kemal Atatürk

*“Harpte iki meşum (uğursuz) şey vardır. Bunlardan biri taşıduvara körü körüne yüklenmek, diğeri kuvvetleri ayrı bir takım bağlantısız harekâta dağıtıp köreltmektir. Biz bu iki ahmaklığı yapmanın tehlikesi ile karşı karşıyayız.”*²⁵¹

İngiliz Başbakanı Asguilt

*“Türkler, Çanakkale'yi zorlayan çağının en ileri tekniğine sahip güçler karşısına adeta bir kale gibi dikilmişlerdir.”*²⁵²

Churchill

³³⁸Çanakkale Muharebeleri 75'nci Yılı Armağanı; Gnkur. Askeri ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yay. Ankara, Gnkur, Basımevi , 1990 ,s.35.

²⁵¹ Robert Shodes James; Gelibolu Harekâtı, s. 100.

²⁵² Çanakkale Muharebeleri; Ataşe Bşk.lığı Yay. Mart 1988, Sayı 314, s. 61

“Ordunun yardımı olmaksızın Filo'nun başarı sağlayabileceği ümidine kapılmıştım; fakat şimdi bu işte müşterek bir harekâtın zorunlu olduğunu anlıyorum.”²⁵³ **Churchill**

“... Bu Türk kıtaatının cesaret, metanet ve sebat cihetiyle takdir ve senaya liyakati, her şüphenin fevkinde bulunmuştur. Donanmanın ateşiyle de, en müessir surette muavenet gören pek cesur bir düşmanın taarruzlarına karşı sayısız muharebelerde bu kıtaat mevkilerini muhafaza etmişlerdir.”²⁵⁴

Alman Generali Liman Von Sanders

“Çanakakle Seferi, Türk milletinin eski kudret ve kuvvetini muhafaza ettiğini, can çekişen bir imparatorluk içinde kahraman bir milletin varlığını meydana koydu.”²⁵⁵

General Fahri Belen

“Müttefiklerin gayreti kalmamıştır. Türkiye insan kaynaklarını sarf ederek bitap (bitkin) kalmış, müttefikler, hiss olunur derecede zayıflamamışlardır. Fakat Çanakkale Muharebesi'nin Rusya'nın akıbeti ve Balkanlar'daki tesiriyle Türkler müteselli olabirler.

Binbaşı Larşer

“Türk askerinin savaş ve dövüş hususunda haiz bulunduğu evsafın bidayette lâyikiyle takdir edilmemiş olması, İngilizler için felâket olmuştur. Türk askerinin ne yaman muharip olduğunu, İngilizler kendileriyle dövüştükten sonra bittecrübe anlamışlardır.”²⁵⁶

²⁵³ A. Goutard; *Denizasıırı Seferler ve Çıkarmalar*, Ç Bşk. lığı Yayınlan, Askeri Tarih. Bülteni, Sayı : 9,

²⁵⁴ 1915'te Çanakkale'de Türk; *Milli Müdafaa Vekâleti Harp Tarihi Dairesi Bşk. lığı Yayını*, Ankara, 1957

²⁵⁵ Fahri Belen; *Çanakkale Savaşı*, İstanbul, Harp Akademisi Matbaası, 1935, s. 157344 Fahri Belen, s.155.

²⁵⁶ 1915'te Çanakkale'de Türk; s. 42.

İngiliz Generali Oglander

“Yenilmez İngiliz donanmasının uğradığı akıbetten komutanlar değil, strateji kurallarım ihmal eden devlet adamları sorumludur. Boğazlar ve Trakya bölgesinde altı Türk kolordusu varken, donanmayı tahkim edilmiş bir Boğaz’dan geçirmek ve Boğaz kıyıları işgal edilmeden beş tümenlik bir kuvvei seferiyeyi İstanbul’a getirmek plânının şansı çok azdı.”²⁵⁷

General Fahri Belen

Çanakkale muharebelerinin En Önemli Sonucu Şudur:

Türk Milletinin Osmanlılıktan ayrılıp Türklüğe geçişidir. Türk Milleti mili benliğine bu muharebelerin sonucunda kazandığı büyük başarı ile ulaşmış ve cephede bunlarla birlikte olan Mustafa Kemal bu duyguyu Kurtuluş savaşında dinamik güç olarak kullanmıştır. Aynı sonuca Alan Moorhead’ta ulaşmıştır.

“Avrupa diplomasinin çıkmazlarında ihtiyati Avrupa Devletleri’nin birbirine düşmüş meclislerinde kendi lehinde fırsat kollamaya çalışan ürkek ve tereddütler içindeki Osmanlı artık dimdik adeta mağrur ve kendine güvenen, kendi hayatını yaşamaya azmetmiş, Hristiyan düşmanlarına tam bir istihfafla bakan şahsiyete bırakmıştı.”²⁵⁸

Alan Moorhead

Diğer bir gerçek sonuç ise İngiliz yazar Ellis Asmit Bartelt tarafından ifade edilmiştir.

“Çanakkale’de çok acıklı olaylarına ait mesuliyetin, her iki taraftan hangisine ait olduğu keyfiyeti henüz tahakkuk edemediyse de, deniz hücumu altında saklı olan gerçekler, o kadar basittir ki, bu hususta en ilkel olanlar bile bunu anlarlar.

²⁵⁷Fahri Belen; Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi, 1915 yılı Hareketleri, c.v, s. 15.

²⁵⁸ Robert Rhodes James; Gelibolu Harekâtı, s. 101

Biz en yapılması zor harekete başladık ve esas noktalara dair gerçek bilgiler elde etmeden evvel adetimiz olduğu üzere, düşmanı küçük görerek, böyle bir külfetli işe sarıldık. Neticedeyse, herkesin kabul ve itiraf edeceği bir hezimete, mağlubiyete uğradık ki, bunun için, hiçte şikâyet hakkımız yoktur.

*18 Martta mağlup olduk. Buna başka anlam vermeye falan hacet yoktur.*²⁵⁹

İngiliz Yazar Ellis Asmit Bartelt

Strateji, gücün uygun zamanda ve uygun yerde kullanılması sanatıdır. Çanakkale Muharebeleri, strateji öğretisinin başyapıtıdır. **Yılmaz Tezcan**

SONUÇ,

Atatürk Sakarya Meydan Muharebesinde (1921) “Zafer ancak kendisinden daha büyük bir gayeyi elde etmek için gereken en belli başlı vasıtaadır. Gaye, fikirdir. Zaferin, bir fikri kazandırdığı kadar değeri vardır. Bir fikri kazandırmayan zafer, kalıcı olamaz. Her büyük meydan savaşından sonra yeni bir âlem doğmalıdır. Yoksa başlı başına zafer boşuna bir çaba olur.” demiştir.

Çanakkale’de kazandığımız zafer Türk milletine,

1. Sakarya Zaferi’ni kazandırmıştır.(1921)
2. Başkomutanlık Meydan Muharebesi’ni kazandırmıştır.(1922)
3. Lozan Barış Antlaşması’nı kazandırmıştır.(1923)
4. Türkiye Cumhuriyeti’ni kazandırmıştır.
5. Anadolu’da yaşam kararlılığımızı kazandırmıştır.
6. Güçlü olmayı öğretmiş ve dünyada yenilmeyecek güç olduğunu göstermiştir.

²⁵⁹ Ellis Aşmit Bartelt; Çanakkale Harekâtı Bahriyeline Dair İfşaat, Çev. Ra-
jimi, Dersaadet, Matbaa-ı Amire, 1331, s. 19.

Çanakkale’de ayak izleri olan bütün kahramanlarımızı minnet, saygı ve rahmetle anıyoruz.

KAYNAKÇA:

- 1- Arıburnu savaşları ve 27’nci Alay (27’nci Alay Komutanı Yarbay Şefik Aker), Gnkur. Yayını
- 2- Esat Paşa’nın Çanakkale Anıları, İhsan Ilgar, Baha Matbaası İstanbul 1975
- 3- General C.F.Aspınall - Oglander, Çanakkale Gelibolu Askeri Harekatı, II’inci Cilt, Askeri Matbaa, İstanbul, 1940
- 4- Mete Tuncoku, Çanakkale 1915 Buzdağının Altı The Body Of The Iceberg, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarihi Kurumu yayınları XVI. Dizi - Sayı 91
- 5- Dr. Meral Avcı Delipınar ‘19. ve 20. Yüzyılın Başlarında İstanbul’da İktisadi ve Sosyal Hayat’ Dersi
- 6- Cafer ULU, Çanakkale Araştırmaları, Türk Yıllığı, Yıl: 10, Bahar 2012, Sayı:12,
- 7- Dr. Yılmaz TEZCAN, 20’ inci Yüzyıl Siyasi Tarihi ve Savaşları, HAK. Basımevi, 2003, İstanbul

- 8- H.Miralay Burhanettin Bey, Harp Tarihi Türk Cepheleri, Çanakkale Muharebesi Notları, Harp Akademisi Matbaası., Yıldız, 1929
- 9- 18 Mart 1915 Çanakkale Zaferinin 87'nci Yılı Kutlama Töreni (18 Mart 2002) Kitapçığı, Harp Akademileri Basım Evi ,Yeni Levent- İstanbul 2002
- 10-Harp Tarihi Gezileri (Çanakkale - Gelibolu) Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkan Yayınları Gnkur. Yayın Numarası, 2010
- 11- General Editör David G.Chandler 'Osprey Military Campaign Series No.8'Gallipoli 1915
- 12- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi V'inci cilt, Çanakkale Cephesi harekatı 1'nci Kitap, Gnkur. Basımevi, Ankara ,1993
- 13- Çanakkale Cephesi ve Neticesi, E.Kur. Alb.Turhan Seçer Gnkur.Atase Yayını, Ankara, 2008
- 14- Binbaşı Mahmut, Seddülbahir Muharebesi ve 26'ncı Alay 3'ncü Tabur Harekatı, İstanbul, Yıldız Harp Akademisi Matbaası, 1933
- 15- Kahramanlık Destanları Gnkur. yayını
- 16- Gençosman, Kemal Zeki, Atatürk Ansiklopedisi Cilt 2, 1971
- 17- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Bşk.Yayın No: 73, Osmanlı Belgelerinde Çanakkale Muharebeler, Ankara ,2005
- 18- Çanakkale Cephesi ,2'nci Kitap, Gnkur.Basımevi , Ankara, 1978
- 19- Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar Arası Sempozyumu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1993
- 20- Atatürk'ün Jeopolitik ve Jeostratejik Görüşleri, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1981

- 21- Çanakkale Devler Ülkesinde Devler Savaşı, Aubrey Herbert-Henry Morgenthau, Çeviren Seyfi Say, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007
- 22- Mustafa KEMAL, Arıburnu Muharebeleri Raporu, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990
- 23- Sermet ATACANLI, Atatürk ve Çanakkale'nin Komutanları, 2007
- 24- Abdurrahman ÇAYCI, Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2002
- 25- Mustafa KEMAL, Anafartalar Muhaberatı'na Ait Tarihçe, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1990
- 26- Liman Van Sanders, Türkiye'de 5 yıl, Burçak Yayınevi, 1968
- 27- Jehuda L. Wallach, Bir askeri Yardımın Anatomisi, Gnkur. ATASE yayını, 1985
- 28- Atatürk'le İki Buçuk Yıl, Orgeneral İzzettin Çalışlar, Yayın haz. İ. Görgülü- İ. Çalışlar, Yapı Kredi Yayını, 1993
- 29- Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi 2'nci Kitap Amfibi Harekat, Gnkur. Harp Tarihi Yayınları, 1978, Ekler Bölümü
- 30- MÜTERCİMLER, Erol, Korkak Abdul'den Coni Türk'e Gelibolu 1915, Alfa Yayınları, Mart 2006
- 31- CONK, Cemil, Çanakkale Conkbayırı Savaşları, E.U. Basımevi, 1959, Ankara
- 32- Gnkur. As. Tarih ve Str. Etüt Bşk.lığı Atatürk Serisi Yayınları No: 14, Askeri Yönüyle Atatürk, Ankara, 1981
- 33- Rauf ATAKAN, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyetler Ve Lojistik
- 34- Çanakkale Savaşının Tarihi 2'nci ve 3'üncü kısımlar, Kur. Bnb. Kadri Perk

35- Çanakkale Savaşları, Fikret GÜNESEN, Kastaş Yayınevi
<http://www.on5yirmi5.com/galeri/guncel/152452/canakkale-savasinin-bilinmeyen-fotograflari/14>Genelkurmay Başkanlığı, 99 yıl önceki Çanakkale Cephesine dair siyah beyaz fotoğraflarını paylaştı.